

B R O J 3
GODINA XV

MAJ-JUN
IZLAZI DVOMESEČNO

VOJNO DELO

OPŠTEVOJNI TEORIJSKI ČASOPIS

IZDAJE VIZJNA „VOJNO DELO“
BEOGRAD, Zahumska 26 — Telefon 44-981 lokali 17, 26 i 46

General-major Božo ŽARKOVIĆ	<i>Izviđanje iz vazduha u savremenim uslo- vima — — — — — — — — — —</i>	3
Pukovnik Esad CERIĆ	<i>Efikasnost ideološko-političkog rada sta- rešina — — — — — — — — — —</i>	22
Potpukovnik Manojlo BABIĆ	<i>Otpornost oklopnih jedinica na atomske udare u odbrambenim dejstvima — —</i>	36
Pukovnik Ivan FRANKO	<i>Karakteristike upotrebe atomskog oružja u šumi i uticaj na borbena dejstva — —</i>	50
General-major Dr Tomislav KRONJA	<i>Razmatranja o rukovođenju vojničkom grupom — — — — — — — — — —</i>	61
Potpukovnik Vuko MIHAILOVIĆ	<i>Značaj volje u vojničkom pozivu — —</i>	66
Potpukovnik Ramiz RAMUSOVIĆ	<i>Atomske snage Atlantskog pakta i zase- danje u Otavi — — — — — — — —</i>	76
Pukovnik Vladimir BARAC	<i>Uloga mehanizacije u inžinjerijskom obezbeđenju borbenih dejstava — — —</i>	89

IZ STRANIH ARMIIJA

B.	<i>O ulozi vidova i rodova vojske u Sovjet- skoj armiji — — — — — — — — — —</i>	100
SeŠ.	<i>Italijanska gledanja na obuku i dejstva planinskih jedinica — — — — — — — —</i>	112
D. L.	<i>Mesto, uloga i taktika partizanskog rata</i>	126
M. Jov.	<i>Oblici budućeg rata i armije — — — —</i>	136
D. T.	<i>Male jedinice u protivgerilskim dejstvima</i>	147
V. K.	<i>Školovanje starešinskog kadra Bundesvera</i>	153

IZVIĐANJE IZ VAZDUHA U SAVREMENIM USLOVIMA

U savremenom ratu (nauke i tehnike) sa izmenjenom fizionomijom borbenih dejstava, kad je moguće za nekoliko desetina minuta ispoljiti ratna dejstva na bilo kojoj tački naše planete, poznavanje neprijatelja i njegovih namera i preduzimanje mera bezbednosti — zaštite od iznenađenja i neprijateljske obaveštajne delatnosti imaju izvanredan značaj.

Nova savremena oružja, kao nikad ranije, omogućavaju agresoru da ostvari iznenadni, veoma opasan, napad iz vazduha, s mora i kopna. Držanjem u pripravnosti raketnog oružja i aviona u vazduhu sa atomskim bombama, elemenat iznenađenje dobio je najširi strategijski smisao.

Strah i nesigurnost od iznenadnog napada još više se povećavaju činjenicom da sadašnja sredstva PVO nisu u stanju da blagovremeno otkriju i spreče dejstvo interkontinentalnih raketa i projektila.

U grozničavoj i neizvesnoj situaciji, otkrivanje stvarnog stanja i mogućnosti protivnika predstavlja najveći problem kojim se bave ne samo obaveštajne službe već i najviši državni organi. Vrš se što potpunije strategijske procene situacije kod protivnika koje obuhvataju čitavu privredu i vojnu snagu. Za takve procene potrebni su podaci sa svih sektora života neke zemlje. Svakako da se posebna pažnja posvećuje prikupljanju podataka o atomskoj moći protivnika i objektima dejstva.

Intenzitet obaveštajne delatnosti u granicama mogućnosti mirnog perioda nosi sve karakteristike ratne situacije. Kad se do podataka ne može doći drugim načinom, pribegava se i nasilnom izviđanju iz vazduha.

Revolucionarni preobražaj koji je nastao pojavom novog oružja i tehnike stvorio je raskorak između mogućnosti i potreba blagovremenog prikupljanja podataka. Ulažu se veliki naponi za jačanje obaveštajnih organizacija radi povećavanja izvora za prikupljanje raznovrsnih podataka. U tom pravcu se angažuju najsavremenija naučno-tehnička dostignuća. Ne postoji ni jedno sredstvo, počev od aviona ili satelita do minijaturnih elektronskih uređaja čije mogućnosti u izviđačko-obaveštajnom smislu nisu ispitane. Osnivaju se posebni istraživački instituti namenjeni pronalženju i usavršavanju sredstava za izviđanje. U obaveštajne organizacije uključuje se sve veći broj stručnih kadrova visokog kvaliteta.

U sklopu opšte obaveštajne organizacije vojnoizviđačka delatnost zauzima posebno mesto i njen se značaj ističe u svim akcijama. Studiraju se raznovrsne metode vojnog izviđanja a sredstva za to dostižu najviši nivo razvitka tehnike.

U okviru opštevojnog izviđanja, ono iz vazduha dobilo je u novim uslovima istaknuto mesto u miru i ratu. Pomoću njega prikupljaju se podaci o neprijatelju, zemljištu i vremenu a u tu svrhu prodire se i duboko

u vasionu. Izviđanje strategijskog značaja dobija nove dimenzije, jer i vasiona postaje interesna sfera kontrole osmatranja.

Porast značaja izviđanja iz vazduha nije nov i privremenog karaktera. On se konstantno i rapidno povećava još od prvog svetskog rata. Uporedo sa razvojem tehnike i, analogno tome, povećavanjem manevarskih i borbenih mogućnosti armije, izviđanje iz vazduha je kroz etape istorijskog razvoja dobijalo sve značajniju ulogu.

Još u toku drugog svetskog rata, izviđanje iz vazduha je postalo neophodan izvor podataka za sve vidove oružanih snaga. Za četiri godine rata izvršene su tako velike promene kvaliteta da se ne mogu mimoći ako se žele potpuno shvatiti savremeno stanje i perspektiva njegovog razvoja.

U organizacionim oblicima vazduhoplovnih snaga u celini, izviđačka avijacija organizacijski se osamostaljuje, kvalitetno ojačava i dobija ravnopravno mesto u redovima borbene avijacije. Izvršene su korenite promene u principima upotrebe izviđačke avijacije i organizacije izviđanja iz vazduha uopšte, a to u posleratnom periodu služi kao osnova na kojoj se gradi i usavršava izviđanje iz vazduha.

Period posle drugog svetskog rata karakteriše se studioznim sređivanjem stečenih iskustava, uvođenjem novih izviđačkih sredstava i usavršavanjem organizacijsko-formacijske strukture izviđačke avijacije. Lokalni ratovi u Koreji, Indoneziji, Alžiru i Laosu dali su poseban prilog isprobavanju i dopuni iskustava u pogledu izviđanja iz vazduha.

Savremeno oružje, izmenjeni principi taktike i strategije i koncepcije o vođenju rata uopšte imaju veliki uticaj na preispitivanje i određivanje uloge i značaja izviđanja iz vazduha. Smatra se da u savremenom ratu ono dobija poseban značaj. Nova borbena i tehnička sredstva dala su operacijama takvu brzinu i opseg, da su tradicionalna sredstva za prikupljanje podataka nedovoljna i suviše spora da bi zadovoljila sve potrebe vidova i rodova oružanih snaga.

Nova sredstva — elektronsko izviđanje i savremena foto-oprema — koja su se u drugom svetskom ratu upotrebljavala u vidu eksperimenata, ulaze sada u redovnu opremu jedinica. To je još više povećalo mogućnosti da se izvrše raznovrsniji zadaci izviđanja iz vazduha.

Afirmacija i porast značaja izviđanja iz vazduha uslovljeni su njegovim osobinama kao što su: za kratko vreme može se osmotriti (snimiti) velika prostorija; brzina prikupljanja podataka, naročito vizuelnim i elektronskim izviđanjem; mogućnost brzog prenošenja težišta izviđanja sa jednog operativnog pravca (bojišta) na drugi; velika tačnost naročito aero-foto-izviđanja, a za određene objekte i uslove i elektronskog izviđanja; sve manja zavisnost od doba dana i meteoroloških uslova.

Međutim, po nekim mišljenjima izviđanje iz vazduha kod sadašnjeg stepena razvoja atomskog oružja gubi u značaju. Ona proizilaze iz koncepcije da će brze strategijske akcije, intenzivnom upotrebom atomskog oružja po unapred određenim ciljevima, biti dovoljne da brzo donesu odluku o ishodu rata. U takvoj situaciji ne bi se imalo šta izviđati, jer su atomski ciljevi određeni u miru.

Pre svega, takva teorija o ratu, po kojoj bi se sukob veoma brzo završio uzajamnom razmenom uništavajućih nuklearnih udara, neodrživa je. Činjenica je da bi početni udari atomskog oružja imali velik značaj i

uticaj na ratna dejstva. Međutim, treba imati u vidu da će i posle razmene nuklearnih udara konvencionalna sredstva sva tri vida oružanih snaga, pod raznovrsnim uslovima i raznolikim oblicima dejstva, doprineti konačnom rešenju ratnog sukoba. Rat će po angažovanju snaga svih ratujućih zemalja, po svom prostranstvu, biti dugotrajan i totalan i verovatno se neće brzo svršiti.

Razume se da će država koja se sprema za rat, posebno atomski, raspolagati još u miru mnogobrojnim podacima o najvažnijim strategijskim ciljevima kod protivnika. Međutim, za sam rat ti podaci neće biti sasvim dovoljni. Oni se moraju dopuniti i proveriti i to kako u periodu pripreme operacija, tako i u toku dejstava i prilikom kontrolisanja rezultata napada.

U periodu planiranja operacije, prilikom izbora ciljeva koje treba uništiti, može se pouzdano pretpostaviti da će biti poznat samo deo tih ciljeva o kojima su prikupljeni podaci u miru, dok će drugi deo izgubiti važnost. Opravdano je verovati da će neprijatelj, maskiranjem i ukopavanjem, uspeti da neke objekte sakrije od obaveštajne službe koja je dejstvovala za vreme mira. Sem toga, nedovoljan je i kvalitet podataka prikupljenih u doba mira. Karakteristike nekih ciljeva koje igraju veliku ulogu pri opredeljivanju za primenu atomskog i raketnog oružja mogu se vremenom promeniti. To se naročito odnosi na vazduhoplovne snage koje su veoma pokretljive, a predstavljaju prve ciljeve udara.

Važnost izviđanja iz vazduha u početnom periodu rata raste i zato što će obaveštajna mreža biti dezorganizovana, a rad predstavništva na teritoriji neprijatelja onemogućen.

Savremena oružja sa atomskim dejstvom, zbog velike uništavajuće snage i zato što su skupocena, traže temeljitu procenu za odluku o upotrebi po mestu i vremenu. S druge strane, potrebno je na vreme otkriti pripreme i momenat kada će isto oružje primeniti protivnik. Ta dva zadatka dužno je da reši vojno izviđanje u budućem ratu, u čemu ono iz vazduha ima velik udeo. Po svom značaju i zahtevima to su novi zadaci izviđanja i za njih nema ratnih iskustava. O njima se često raspravlja u vojnoj literaturi, a u praksi se razrađuju metode i usavršavaju sredstva za njihovo uspešno izvršavanje.

U strategijskom pogledu, zadaci izviđanja iz vazduha vrlo precizno su definisani. Osnovno je da se na vreme prikupe podaci o svim objektima za upotrebu sopstvenog atomskog oružja, o atomskom oružju kojim raspolaže neprijatelj, sredstvima pomoću kojih može da ih primeni i verovatnim ciljevima njegovog dejstva tim oružjem.

U prikupljanju tih podataka učestvovalaće razni obaveštajni organi, ali će izviđanje iz vazduha imati najvažniju ulogu. Najvernije podatke i tačan izgled objekata daje aero-foto-snimak.

Poseban problem za sada predstavljaju brzo prikupljanje podataka o mogućim objektima napada i njihovo blagovremeno dostavljanje komandama na korišćenje. Zakasneli podaci mogu da izazovu necalishodnu upotrebu skupocenog atomskog oružja, s jedne, i da spreče pravovremeno organizovanje protivdejstva neprijateljskom atomskom napadu, s druge strane. U svim obaveštajnim službama smatra se da je izviđanje iz vazduha u atomskom ratu jedan od glavnih načina za brzo prikupljanje podataka o objektima i efektu napada atomskim oružjem.

Činjenica je da sve države, prema svojim mogućnostima, ulažu napore da što više pojačaju izviđačke jedinice i opreme ih najsavremenijim sredstvima za izviđanje. U tehnički razvijenim zemljama prihvaćeno je mišljenje da su avijacija i druga sredstva za izviđanje iz vazduha glavni nosioci izviđanja uopšte. Znatna deo ratnog vazduhoplovstva kod svih armija čine izviđačke jedinice. U jedinice KoV sve se više uključuje deo izviđačke avijacije, a u izviđačke jedinice uvode se najsvršeniji avioni opremljeni raznovrsnom opremom.

Međutim, razumljivo je da države čije armije nemaju drugog cilja osim da brane svoju zemlju od agresije, ne mogu da prihvate i preduzimaju iste mere za razvijanje izviđačkih sredstava i jedinica kao velike sile. To ne bi bilo u skladu sa njihovim potrebama i mogućnostima. Prihvatanjem takve koncepcije o mestu i ulozi izviđanja iz vazduha, a bez materijalnog obezbeđenja, ne bi se iskoristile realne mogućnosti i snage kojima se raspolaže.

Isto tako treba istaći da pored raznovrsnih mogućnosti koje pružaju savremena sredstva, izviđanje iz vazduha nije u stanju da obezbedi sve osnovne podatke o neprijatelju. Tako, ono ne može dati podatke o moralu jedinica, njihovoj pripadnosti, snabdevenosti oružjem i municijom i o nizu drugih pitanja koja su i te kako važna za procenu situacije i donošenje odluke. Samo međusobnom integracijom svih metoda i sredstava obaveštajnog rada, uz korišćenje i drugih izvora podataka, može se doći do potpune slike o stanju neprijatelja i njegovim mogućnostima.

Uticao borbenih dejstava na izviđanje iz vazduha. Opšte je poznato da su nova borbena sredstva neprekidno uticala na način borbenih dejstava pa i na metod i organizaciju izviđačke delatnosti. Atomska oružja i snažno ojačanje armija oklopnim i motorizovanim jedinicama također su izvršili korenite promene u načinu vođenja budućeg rata. Nastale su promene u pogledu načina grupisanja snaga, pokretljivosti, rastresitog rasporeda, povećanja zona odbrane i fronta napada, osposobljenosti za noćne pokrete i dejstva, što sve neposredno utiče i na način i organizaciju izviđanja.

Veće ešeloniranje snaga po frontu i dubini, da bi se izbeglo stvaranje rentabilnih ciljeva, povećava prostor i broj objekata izviđanja uz istovremeno povećavanje dubine svih vidova izviđanja,¹ što zahteva više snaga i sredstava za izviđanje, veće naprezanje i veći radijus dejstva izviđačkih sredstava, kao i više stručno osposobljenih kadrova kako za izviđanje, tako i za dešifrovanje raznovrsnih snimaka. Povećana pokretljivost i manevarska sposobnost jedinica zahtevaju neprekidno praćenje pojedinih delova borbenog poretka. Pri današnjem rasporedu snaga i sredstava teže je predvideti upotrebu neprijateljskih jedinica po načinu, mestu i vremenu.

Pošto će iznenađenje u savremenom ratu imati velik značaj i znatno će uticati na ishod dejstva, izviđanje, kao važna mera borbene gotovosti,

¹ U poređivanjem dubine taktičko-operativnog izviđanja u konvencionalnim i atomskim uslovima primećuje se veliko povećanje, približno do granice dejstva projektila srednjeg dometa. No, ta dubina može biti vrlo različita i kreće se između 800 i 300 km, zavisno od toga kakvim borbenim sredstvima raspolažu protivnici, kao i od geografskih uslova vojišta.

mora prethoditi svakoj borbenoj radnji i trajati celim njenim tokom. Noć i slabi meteorološki uslovi često će se koristiti za pokrete i borbu radi postizanja iznenađenja i izbegavanja atomskog udara, što će tražiti neprekidno izviđanje i praćenje ciljeva. To zahteva da avion i druga sredstva budu više nezavisni u pogledu dejstva u takvim uslovima. Sem toga će i maskiranje i ukopavanje otežavati da se ciljevi uoče i otkriju, pa će biti neophodna nova tehnička sredstva i oprema za aero-foto-snimanje i detekciju.

Činjenica je da se atomsko oružje, zavisno od raspoloživih količina, može upotrebiti istovremeno po više ciljeva pa će biti potrebno da se za sve njih brzo prikupe podaci. Ranije su se vazdušne operacije protiv pojedinih stratezijskih ciljeva otezale nedeljama i mesecima, a danas se taj isti zadatak može izvršiti za jedan dan. Osim toga, za operativnu upotrebu projektila srednjeg i velikog dometa nema za sada adekvatnog projektila za izviđanje, pa je izviđačka avijacija pozvana da prikupi podatke i kontroliše njegovo dejstvo. U takvoj situaciji potreba za jednovremenim izviđanjem većeg broja objekata zahteva jače snage izviđačke avijacije. Povećanje kapaciteta u prikupljanju podataka uvođenjem nove elektronske i druge opreme samo delimično rešava taj problem.

Pri svemu tome izviđanje iz vazduha bilo kojim sredstvima, posebno avijacijom, vršiće se uz veoma aktivna neprijateljeva protivdejstva. Potreba za pravovremenim preduzimanjem aktivnih mera radi sprečavanja izviđanja povećana je i činjenicom da u budućem ratu svaki avion koji leti može da nosi i atomsko oružje.

KARAKTERISTIKE SAVREMENIH SREDSTAVA ZA IZVIĐANJE IZ VAZDUHA

U klasifikaciji sredstava za izviđanje iz vazduha treba uočiti razlike kad su u pitanju velike sile, srednje i male zemlje. Kod velikih sila ta sredstva su raznovrsnija i šire klasificirana prema nameni, doktrini upotrebe snaga, geografskim, a donekle i vasijskim pojmovima.

Zemlje sa srednje jakim vojnoekonomskim potencijalom nastoje da se što više približe velikim ali, naročito u stratezijskim sredstvima, ne stižu najjače zemlje.

Male zemlje, članice vojnih paktova, raspolažu unificiranim sredstvima i opremom koji se u vazduhoplovstvu vodećih članica koristi za taktičko-operativno izviđanje, a kad se ratište ceni u nacionalnim okvirima, odgovaraju i za stratezijsko izviđanje. Stratezijsko izviđanje je zadatak sile koja raspolaže stratezijskom avijacijom i projektilima velikog dometa.

Ostale male i nedovoljno razvijene zemlje grade izviđačku avijaciju u duhu svojih koncepcija o vođenju odbrambenog rata. Kod većine jezgro predstavljaju avioni za taktičko-operativno izviđanje uz eventualno odvajanje odgovarajućih najpogodnijih sredstava u rezervu vrhovnog komandovanja za zadatke stratezijskog izviđanja.

Imajući u vidu iznete momente, nije potrebno da se sredstva za izviđanje klasificiraju u odnosu na veličinu vojno-ekonomskih faktora, odnosno po pojedinim zemljama, već ih treba generalisati imajući u vidu opšti stepen razvoja.

Osnovna sredstva za izviđanje iz vazduha mogu se podeliti na: avione, helikoptere i televođene letelice za osmatranje i izviđanje na bojištu; avione i projektele za taktičko-operativno izviđanje; i avione, projektele i satelite za strategijsko izviđanje.

Osim te osnovne podele sredstava po vidovima izviđanja iz vazduha, posebno se razmatraju još: avioni za izviđanje na moru, za elektronsko-radiološko i meteorološko izviđanje.

Sredstva za izviđanje i osmatranje na bojištu. Laki avion dvosed je u svim armijama osnovno sredstvo KoV za osmatranje i izviđanje bojišta uključujući i artiljerijsko izviđanje.²

Tendencija za formacijskim pojačanjem lake armijske avijacije je opšta.³ Očigledno je da se laki izviđački avion smatra obaveznim sredstvom, odnosno pratiocem pešadije, tenkova i artiljerije, te se njegova upotreba u novim uslovima proširuje na sve veći broj zadataka izviđanja na bojištu, zbog čega se poboljšavaju i njegove performanse.

Helikopteri znatno dopunjuju ostala sredstva armijske avijacije. Kod velikih sila oni sačinjavaju približno jednu trećinu te avijacije.⁴ U helikoptere se ugrađuju televizijski aparati, a služe i za prebacivanje izviđačkih grupa u pozadini neprijatelja. U armijama malih zemalja helikopterske jedinice su najčešće pod jedinstvenom komandom.

Televođene letelice (bespilotni avioni) također se upotrebljavaju za izviđanje na bojištu.⁵ Njihova prednost ogleda se u tome što se savremena sredstva za foto i elektronsko izviđanje mogu upotrebiti bez posade, čime se smanjuju gubici u letačkom osoblju. Pošto su malih dimenzija i relativno velikih brzina, pogodne su za upotrebu na pravcima koji su jako branjeni sredstvima PVO ili kad postoje radioaktivni oblaci. Relativno su jeftini, pokretljivi i upotrebljivi gotovo po svakom vremenu.

Snabdeveni su filmskom kamerom, televizorom ili radarom. Kamere stupaju u dejstvo po emitovanim impulsima. Mogu se vršiti razna snimanja, pa i filmska. Snimanje televizijskom kamerom može se prenositi na filmsku traku ili se odmah emitovati. Vođenje je putem radija sa zemlje ili automatski po prethodnom planu. Vođenje je osetljivo na ometanje. Za sada su u razvoju i ograničenih su mogućnosti. Imaju ulogu dopunskog sredstva za izviđanje.

² Taj se avion odlikuje velikim dijapazonom brzina od oko 70 do 400 km/čas, velikom manevarskom sposobnošću i mogućnošću osmatranja. Od izviđačke opreme ima primopredajnu stanicu i aero-foto-kameru. Osim toga, danas se nastoji da se što više tih aviona osposobi i za radiološko izviđanje. KoV SAD usvojila je avion tipa *Mohawk* koji ima ugrađene automatske aero-foto-kamere za kosa i vertikalna snimanja, a sposoban je i za ugrađivanje radarske opreme za izviđanje. Cilj je da se KoV time obezbedi da hitne zadatke izviđanja na bojištu izvršava vlastitim sredstvima.

³ Tako, na primer, KoV SAD povećava svoju avijaciju od 5.500 na 8.000 aviona. Istovremeno sa povećanjem broja aviona vrši se i prenaoružanje sa novim avionima i helikopterima boljih performansi.

⁴ U KoV SAD, od ukupno predviđenih 8.000 vazduhoplova, 3.500 biće helikopteri.

⁵ Najviše ih forsira opitni armijski centar SAD. U planu razvoja za period 1961 — 1970. godine predviđa se uvođenje tri tipa ovih letelica sa kojim su do sada postignuti najbolji rezultati. To su letelice tipa *USD-1* do *USD-5*.

Na osnovu karakteristika sredstava za izviđanje i osmatranje na bojištu može se zaključiti da će u narednom periodu laki avion i helikopter sa poboljšanim performansama biti osnovno sredstvo avijacije KoV, pa i izviđanja; da KoV teži da se što više osamostali u izvršavanju dopunskih i hitnih zadataka izviđanja na bojištu, zbog čega uvodi i brze klipne avione opremljene foto i elektronskom opremom za izviđanje, kao i da nastoji da što veći broj lakih aviona i helikoptera bude opremljen uređajima za radiološko izviđanje; da će vođene letelice postepeno zameniti izvestan broj klasičnih sredstava, dok je potpuna zamena pitanje budućnosti; da su u oslobodilačkim i lokalnim ratovima laki avioni i helikopteri značajno sredstvo izviđanja iz vazduha; i, konačno, da je, radi obezbeđivanja od osmatranja i izviđanja vlastitih trupa i položaja, mogućna efikasna upotreba protivavionskih mitraljeza i lake protivavionske artiljerije.

Sredstva za taktičko-operativno izviđanje. S obzirom na važnost i obim izviđanja taktičko-operativnog značaja za sve vidove i rodove, izviđačka avijacija raspolaže najboljom vazduhoplovnom tehnikom. Za tu svrhu nigde se ne konstruišu specijalni tipovi izviđačkih aviona, već se adaptiraju savremeni lovci-bombarderi.⁶

Na razvoj izviđačkog aviona za taktičko-operativne zadatke uticali su sledeći zahtevi: veća brzina i manevarske sposobnosti zbog povećane mogućnosti protivdejstva sredstava PVO (PAA, LA i projektila); brzo izviđanje na velikim dubinama i sa velikih visina; izviđanje i fotografisanje sa malih visina i pri većim brzinama; neprekidno izviđanje danju i noću, u lošim klimatskim uslovima i kroz maglu i oblake; otkrivanje maskiranih i ukopanih ciljeva.

Jedinice izviđačke avijacije opremljene avionima za taktičko-operativno izviđanje izvršavaju zadatke prvenstveno vizuelnim i aero-foto-izviđanjem za potrebe armije KoV i vazduhoplovne armije ili njima slične komande.

Kapacitet njihove foto-opreme je tolik da se u borbenim uslovima retko može iscrpiti. Naime, ukoliko se leti na nešto većoj visini, kamere mogu biti uključene celo vreme leta nad teritorijom neprijatelja i to čak ako se snima u dve različite razmere po sistemu »trimetrogon« i raznim drugim kombinacijama vertikalnog i kosog snimanja.

Savremeni avion za taktičko-operativno izviđanje ima nosače za izbacivanje raketa, tako da u jednom letu može napraviti 50 ili 100 noćnih snimaka. Time su u velikoj meri povećane mogućnosti noćnog izviđanja ovom kategorijom aviona. U njegovom daljem razvoju treba očekivati da će na račun jednog dela foto-opreme imati i televizijsku predajnu kameru.

U sastavu taktičkog vazduhoplovstva već se jasno nazire i kategorija aviona za izviđanje u koju ulaze superzvučni lovci koji dostižu brzinu preko 2 maha. Oni izvršavaju prvenstveno zadatke aero-foto-snimanjem za potrebe viših operativnih komandi (grupe armija i taktičkog vazduho-

⁶ Nosiocima najsavremenijih izviđačkih aviona ove i ostalih kategorija su SSSR i SAD. Njima se najviše približuju Velika Britanija i Francuska. Od manjih država jedino Švedska ide ukorak sa velikima u pogledu izrade sopstvenog, savremenog izviđačkog aviona. Zemlje Varšavskog i NATO-pakta raspolažu avionima koji su za klasu slabiji od aviona vodećih sila.

U malim i nerazvijenim državama avion za taktičko-operativno izviđanje vrši zadatke i strategijskog izviđanja.

plovstva). Iako su u sastavu taktičkih vazduhoplovnih snaga, ti avioni mogu dobiti i zadatke strategijskog izviđanja u granicama svog radijusa dejstva.

Zbog raznovrsnosti ciljeva i potrebe za njihovim neprekidnim i preciznim izviđanjem sve se više usvaja mišljenje o potrebi aviona manjeg kapaciteta izviđanja, ali sposobnijeg za manevrovanje radi izbegavanja neprijateljevog protivdejstva. Za takve uslove pribegava se izradi aviona koji može dejstvovati i izvršavati raznovrsne zadatke u svim uslovima vidljivosti.

Na usvajanje lakog izviđačkog aviona utiče i činjenica da je u savremenom ratu, pri rastresitom rasporedu jedinica i objekata, brzim i iznenadnim promenama situacija teško precizirati prostranu granicu između strategijskog i operativnog ili taktičkog i operativnog izviđanja.

S obzirom na to da su navedeni avioni najčešće jednosedi i ograničenih površina za ugradnju elektronske i druge opreme za noćna snimanja sa velikih visina do 8.000 m, kao i za pojedine zadatke dnevnog aero-foto-snimanja, u sastavu taktičke (frontovske) avijacije postoji još jedna kategorija izviđačkih aviona. To su danas gotovo uvek mlazni dvomotorni laki bombarderi adaptirani i namenjeni prvenstveno za aero-foto i elektronsko izviđanje.⁷

U svim zemljama iz sastava lovačko-bombarderske avijacije odvajaju se odeljenja za taktičko izviđanje sa borbenim avionima radi dopune vizuelnog izviđanja izviđačke avijacije, osmatranja bojišta, izviđanja sa borbenim dejstvima po otkrivenim ciljevima, izviđanja sa navođenjem vlastitih grupa na otkrivene ciljeve, izvršavanja ostalih redovnih zadataka posredno ili neposredno, kao i kontrolnog izviđanja u sklopu mera borbenog obezbeđenja.

Svaki avion koji izvršava borbeni zadatak istovremeno i izviđa, čime se znatno dopunjavaju podaci izviđačke avijacije za taktičko-operativna izviđanja.

Projektili za taktičko-operativno izviđanje nalaze se u početnoj fazi razvoja.⁸

Izvedena kategorizacija sredstava za taktičko-operativno izviđanje jasno ukazuje na težnju da se obezbedi stalna vazдушna kontrola čitave dubine operacijskih zona armije (grupe armija) i taktičkog vazduhoplovstva. To istovremeno pokazuje da obezbeđivanje trupa od sredstava za taktičko-operativno izviđanje iz vazduha treba da bude od prvostepene važnosti.

Najbitniji zaključci na koje upućuje ovo razmatranje su da je osnovni i najmasovniji predstavnik aviona za taktičko-operativno izviđanje adaptirani lovac-bombarder, dok kod velikih sila postoji i njihova šira kategorizacija; da se avioni lovačko-bombarderske avijacije redovno koriste za vizuelno izviđanje, za izviđanje i dejstvo po otkrivenim ciljevima.

⁷ Najizrazitiji predstavnici ove kategorije su *RB-57* i *RB-66* (američki) i *IL-28* (SSSR).

⁸ Tip televođene letelice (*USD-5*) koju razvija armija KoV SAD za taktičko izviđanje bi u bližoj budućnosti mogao naći primenu u armiji. Ona je predviđena za elektronsko izviđanje i treba da omogući komandama da prate aktivnost protivnika na dubini rasporeda njegovih snaga. U planu razvoja nalazi se i projektil tipa *Yo-yo* na kojem radi RM SAD.

vima i za obezbeđivanje borbenih sredstava vazduhoplovnih jedinica; da sredstva KoV za izviđanje i osmatranje bojišta iz vazduha znatno dopunjuju taktičko izviđanje; da projektili neće u bližoj budućnosti bitno izmeniti kategorizaciju sredstava za taktičko-operativno izviđanje, a da će avion i u narednom periodu biti osnovno sredstvo.

Sredstva za strategijsko izviđanje. Pri razmatranju sredstava za strategijsko izviđanje kojim raspolažu razne zemlje još više se ističe geografski pojam ratišta.

Zemlje koje ne raspolažu strategijskom avijacijom i projektilima velikog dometa nemaju potrebe za strategijsko-izviđačkim sredstvima u onom smislu u kom je imaju velike sile. Zato te zemlje ostvaruju svoje potrebe u strategijskom izviđanju iz vazduha postojećim sredstvima u sastavu taktičkih vazduhoplovnih snaga.

Velike sile koje razmatraju ratište u okvirima kontinenta ili u globalnim razmerama (gde se pominje i struktura vasiona), raspolažu posebno određenim snagama i sredstvima za strategijsko izviđanje iz vazduha koja se sve više podešavaju za moguće uslove i zadatke kontinentalnog i interkontinentalnog izviđanja.

Izraziti predstavnici strategijskog izviđačkog aviona su adaptirani mlazni, srednji i teški bombarderi.⁹ S obzirom na uslove u kojima će deystvovati ti avioni, treba da odgovore sledećim zahtevima: da imaju što veću horizontalnu brzinu kako bi mogli izbeći borbu sa neprijateljskim lovcima; da imaju veliku autonomiju leta radi izviđačkih zadataka na što većoj dubini protivnika; da imaju veliki vrhunac leta; da su podesni za ugrađivanje većeg broja aero-foto-kamera različitih fokusa za koso i vertikalno snimanje; da su opremljeni uređajima za navigaciju u svim uslovima vidljivosti.

U poslednjih nekoliko godina SSSR i SAD usmerili su napore da se veštački sateliti upotrebe i za izviđačke zadatke. Te zemlje teže da ostvare mogućnost osmatranja i fotografisanja zemlje i objekata na njoj i otkrivanja lansiranja interkontinentalnih projektila.

Činjenica je da je danas veštački satelit jedina letelica koju ne ograničavaju nikakve međunarodne zabrane. Projektili se, međutim, ispaljuju samo preko sopstvene, prijateljske ili savezničke teritorije, odnosno mora i okeana. Avioni su ograničeni po međunarodnim sporazumima na određene koridore. Satelit koji se razvija u najraznovrsnije sredstvo, pa i izviđačko, leti slobodno iznad svih teritorija.

Zemljini sateliti smatraju se sredstvom budućnosti za prikupljanje podataka strategijskog značaja. Perspektive njihovog razvoja u tom pogledu treba ceniti prema opštem razvoju raketne, elektronske, foto i infracrvene tehnike.

Dalji razvoj osnovnih sredstava za izviđanje iz vazduha pokazuje tendenciju da se u bližoj budućnosti uvedu televođene letelice za izviđanja taktičkog značaja, dok su projektili i sateliti za operativno i strategijsko izviđanje u početnoj fazi razvoja i u sledećoj deceniji neće uopšte

⁹ Najpoznatiji predstavnici su RB-52 i RB-47 (SAD), TU-95 i M-4 (SSSR). Za strategijska kontinentalna izviđanja služe RB-58 (SAD) *camberra* (V. Britanija), TU-16 (SSSR).

zameniti avion u prikupljanju neophodnih podataka za organizovanje borbenih dejstava, a da se avioni unutar pojedinih vidova izviđanja i dalje kategorizuju u cilju specijalizacije za pojedine vrste zadataka i načine izviđanja iz vazduha. To ni u kom slučaju ne umanjuje ogroman napredak i rezultate u pogledu stvaranja i usavršavanja drugih sredstava za izviđanje (projektila, robota, raznih elektronskih sredstava), ali je činjenica da ni jedno od njih nije u stanju da u izviđanju zameni avion. Sva ona za sada predstavljaju samo dopunu izviđačkoj avijaciji. Pravu vrednost i mogućnost savremenih izviđačkih sredstava treba ceniti kroz njihovo međusobno dopunjavanje u zajedničkoj upotrebi.

PRIMENA I MOGUĆNOSTI POJEDINIH NAČINA IZVIĐANJA IZ VAZDUHA

Nova tehnička sredstva i karakter zadataka usloveli su to da se izviđanje iz vazduha podeli prema načinu izvršenja na: vizuelno, aero-foto-izviđanje, elektronsko, radiološko izviđanje i infracrvenu detekciju.

Vizuelno i aero-foto-izviđanje predstavljaju i dalje u većini zemalja osnovne načine za prikupljanje podataka. Jedino su tehnički najrazvijenije zemlje uspele do sada da vizuelno i aero-foto-izviđanje dopune elektronskim izviđanjem i infracrvenom detekcijom. Radiološko izviđanje iz vazduha naročito je razvijeno u armijama koje raspolazu atomskim oruđem. Međutim, organizovanje radiološkog izviđanja danas se imperativno postavlja u svakoj armiji.

Za svakog starešinu koji je odgovoran za obezbeđenje od neprijateljevog osmatranja iz vazduha od velike je važnosti da poznaje način izviđanja i taktičke postupke neprijateljskih izviđača, jer se po tome može ceniti: karakter i način (vizuelno i foto) izviđačkog zadatka, da li je to neposredno izviđanje koje prethodi napadu avijacije ili samo redovna kontrola izvesne marš-rute — rejonu, da li je jedinica osmotrena i snimljena, koji tip aviona je vršio izviđanje, da li je iz sastava izviđačke ili lovačko-bombarderske avijacije. Ceneći sve te elemente i opštu situaciju u vazduhu i na zemlji, starešina će moći da dođe do konkretnih zaključaka, tj. do toga kakve mere obezbeđenja od eventualnog napada iz vazduha treba preduzeti.

Vizuelno izviđanje ostalo je do danas najvažniji način taktičkog izviđanja. Može se slobodno reći da je ono u taktičko-operativnim okvirima u toku dinamike boja bilo najčešće i jedino. Za potrebe strategije korišćeno je ređe, uglavnom u hitnim slučajevima i pri slaboj vidljivosti, za kontrolu borbenih dejstava bombarderske avijacije, izviđanje važnih aerodroma, manevara strategijskih rezervi, pomorskih snaga i slično.

Udeo vizuelnog izviđanja zavisi i od koncepcije vođenja rata, karaktera naoružanja, raspoloživih sredstava za izviđanje i konkretne situacije.

I pored primene raznih novih tehničkih sredstava, vizuelno izviđanje će se i ubuduće široko primenjivati za brzo prikupljanje podataka taktičko-operativnog značaja, pogotovo u toku borbenih dejstava i za pokretne ciljeve, gde podaci aero-foto-izviđanja, zbog obrade snimaka, često zastarevaju. Ono je prihvatljivo i zbog toga što nije zavisno od te-

hničke opreme koju neprijatelj može oštetiti ili ometati. Pilot-izviđač predstavlja svojim zapažanjem i rasuđivanjem vrlo važnu kariku u sistemu izviđanja iz vazduha. Njegova uloga i značaj rastu još više kod onih armija koje ne raspolažu dopunskim sredstvima vizuelnog izviđanja, kao što su televizija i radar.

Otežavajuće okolnosti vizuelnog izviđanja proizilaze iz poznatih psihofizičkih mogućnosti izviđača u odnosu na brzinu i visinu leta, osetljivost objekata, PVO i maskiranje. Osim toga, izviđač ima vrlo ograničeno operativno vreme za osmatranje, što takođe mnogo utiče na mogućnost uočavanja i indentifikaciju objekata.

Iako pri vizuelnom izviđanju postoje izvesna ograničenja, ono je u operativno-taktičkim uslovima upućeno na osmatranje svih pokretnih objekata i aktivnosti protivnika i redovno je povezano sa intervencijom lovačko-bombarderske avijacije, raketnog oružja i artiljerije.

Najčešći ciljevi vizuelnog izviđanja su: izviđanje i osmatranje trupa i dejstava na bojištu (u rejonu borbenih dejstava), izviđanje atomske artiljerije i raketnih jedinica u pokretu, pripremi, posedanju i dejstvu sa vatrenih položaja, kretanja i saobraćaja na kopnenim i vodenim komunikacijama, koncentracija neprijateljevih snaga i rezervi; aerodroma (samo u hitnim slučajevima — neposredno izviđanje), mora i vremena.

Aero-foto-izviđanje predstavlja pojam pod kojim se podrazumeva aero-foto-snimanje, tehnička obrada foto-materijala i dešifrovanje snimaka. Ono je posle vizuelnog najstariji način izviđanja,¹⁰ tj. prvo kod kojeg se primenjuju tehnička sredstva, zbog čega se i najviše usavršilo.

Zadaci koji se aero-foto-izviđanju postavljaju u savremenom ratu pokazuju da ono predstavlja jedan od najvažnijih izvora podataka za sve vidove oružanih snaga. Uloga i značaj aero-foto-izviđanja naročito se ispoljavaju u prikupljanju podataka za planiranje i izvođenje združenih operacija i samostalnih dejstava avijacije i projektila. Aero-foto-kontrola daje potpuno tačnu sliku postignutih rezultata i dokazuje opravdanost i efikasnost upotrebljenih ubojnih sredstava (oružja).

Najčešće vrlo ograničen broj atomskih sredstava, uslovi i taktičko-operativna (ili strategijska) opravdanost njihove upotrebe zahtevaju tačne podatke o objektima dejstva. Stoga će se za prikupljanje tih podataka, a naročito u stacionarnim i slabo pokretnim ciljevima, i kad uslovi to dozvoljavaju, primeniti prvenstveno aero-foto-izviđanje.

Primena aero-foto-snimanja u vojne svrhe mnogostrana je i može se koristiti na svim stepenima komandi do ranga komandira čete, izviđačke grupe i sličnih organa. Iskorišćavanjem aero-foto-snimaka pružaju se komandama najpouzdaniji podaci za donošenje odluka, a trupne starešine ih upotrebljavaju kao najvernije savremeno sredstvo za upoznavanje zemljišta i objekata na njemu. Aero-foto-snimak predstavlja i u mirno doba najdokumentovaniji i siguran izvor podataka.

Aero-foto-izviđanje stalno se usavršava i ulazu se velika sredstva za ublažavanje faktora koji nepovoljno utiču na njega kao što su tzv. »mrtvo vreme« (od snimanja do gotovih snimaka); meteorološki uslovi i vidljivost. Osim toga, veliko povećanje brzina i visina leta aviona i pro-

¹⁰ Datira još iz 1855. godine.

jektila, mogućnost funkcionisanja foto-opreme bez prisustva posade, prenošenje slike iz vazduha (vasione) i primena foto-emulzija koje nisu osetljive na radijaciju, zahtevaju adekvatna naučno-tehnička rešenja.¹¹

Aero-foto-izviđanje ima mnogo pozitivnih osobina: snimanje se može vršiti sa minimalnih visina od oko 30 m pa do vrhunca leta aviona, 20.000 i više metara, kao i pri nadzvučnim brzinama; u jednom letu može se snimiti površina od više hiljada kilometara; na aero-foto-snimku mogu više lica istovremeno vršiti sva merenja (dužinu, širinu i visinu, nagib zemljišta) i prebrojavanja; vrsta objekata može se određivati upoređivanjem slike snimljenog objekta sa njegovom siluetom, fizičkim osobinama i drugim demaskirajućim znacima; primenom strategijskog snimanja, kombinovanim sa kosim i vertikalnim i primenom raznih emulzija, mogu se otkriti i dobro maskirani objekti koje ljudsko oko ne zapaža; uzastopnim aero-foto-snimanjem jednog istog objekta (rejona) mogu se precizno pratiti razvoj i promene kod objekata — položaja; slika snimljenog objekta predstavlja najverodostojniji podatak, što nije slučaj sa vizuelnim, a za mnoge objekte i elektronskim izviđanjem i infracrvenom detekcijom.

Pošto svaki način izviđanja iz vazduha ima izvesne dobre i loše strane, oni se međusobno dopunjuju. Aero-foto-izviđanje nije pogodno za izviđanje objekata koji mogu brzo ili stalno da menjaju položaj, pa ga zato u tome dopunjuje vizuelno i elektronsko. Ovo poslednje ga dopunjuje i pri slaboj vidljivosti i potpunoj oblačnosti. Međutim, aero-foto-izviđanje dopunjuje sve u tačnosti. Zato se uvek teži da se podaci vizuelnog osmatranja potvrde aero-foto-snimcima.

Mogućnosti aero-foto-izviđanja su velike i najbolje se vide iz iznetih osobina. Ne zasnivaju se samo na razvitku aero-foto-tehnike već i na ostalim tehničkim dostignućima u svetu uopšte i u svakoj konkretnoj zemlji posebno¹². Sem toga, i potrebe za aero-foto-izviđanjem nisu jednake kod svih armija i u svim situacijama, a eventualna oskudica u sredstvima može se ublažiti dobrom organizacijom i umešnošću.

Za aero-foto-snimanje noću, pri velikim brzinama i malim visinama, za snimanje širokog pojasa zemljišta u jednom naletu postoje i specijalne aero-foto-kamere. Film osetljiv na infracrvene zrake redovno se primenjuje pri slaboj vidljivosti i za otkrivanje maskiranih objekata. Kolor-film i infrakolor (tzv. »detektor«) film takođe se primenjuju za otkrivanje maskiranih objekata.

Teoretska analiza koja ne nalazi uvek praktičnu primenu pokazuje da se danas sa redovno korišćenom foto-opremom i negativskim foto-materijalom, na aero-foto-snimku koji je snimljen sa visine 10.000 m, može registrovati detalj veličine 20 x 20 cm, odnosno 60 x 60 cm sa 30.000 m. Pošto se sa tih visina ne snimaju objekti kod kojih je nužno raspoznavati

¹¹ Učinjen je veliki napredak da se usavršavanjem aero-foto-opreme, pronalazanjem novih načina i principa korišćenja sunčevog spektra, a uz pomoć elektronike, postepeno ostvaruju svi navedeni zahtevi. Snimanje Meseca i oblačnosti u atmosferi Zemlje sa satelita i elektronsko prenošenje slike na prijemnike na Zemlji bez sumnje pokazuje do koje je mere već usavršena fotografska tehnika.

¹² Za sagledavanje mogućnosti aero-foto-izviđanja nije dovoljno poznavati samo njegov značaj i osobine već i uzajamno analizirati sledeće faktore: aero-foto-opremu i negativski foto-materijal i njegovu primenu za razne zadatke i uslove; foto-jedinicu za obradu snimljenog foto-materijala, kvalitet i tehničku opremljenost; ostale zavisne faktore (fotohemijsku industriju, elektronsku i dr.).

tako male detalje, u praksi se, a naročito u borbenim uslovima, ne iskorišćavaju konačne teoretske mogućnosti foto-tehnike.

Uporedo sa mogućnostima vertikalnog snimanja sa velikih visina razmatraju se i mogućnosti kosog snimanja na velike daljine. Tako se, na primer, pri povoljnim uslovima snimanja, pravilnim izborom filma i filtera mogu do daljine oko 40 — 60 km (zavisno od fokusa kamere) registrovati aerodromi i slični veliki objekti.

Ako su objekti maskirani, to zahteva višestruko krupniju razmeru nego kad su otkriveni. Iz tih razloga u uslovima borbe postoje određene norme za razmer snimaka raznih objekata. U mirnodopskom periodu, ako je potrebno, dozvoljava se i sitnija razmera s obzirom na to da se raspolaze sa više vremena za proučavanje snimaka, pa se ponekad iskorišćavaju i teoretske mogućnosti foto-tehnike.

S obzirom na takve praktične mogućnosti, aero-foto-snimanje sa velikih visina i daljina¹³ primenjuje se: za snimanje objekata u dubokoj pozadini u okviru strategijskog i operativnog izviđanja; kad se želi izbeći dejstvo PAA; kad se zahteva snimanje velike prostorijske ili na veliku daljinu pri kosom aero-foto-snimanju; u miru, kad se izviđa tuđa teritorija.

Za aero-foto-snimanje širokog pojasa zemljišta u jednom naletu koriste se aero-foto-kamere i razne varijante njihovog ugrađivanja u avion.¹⁴

Pri slaboj vidljivosti, niskim oblacima, magli, kiši i kad se želi neki objekat snimiti u vrlo krupnoj razmeri, za aero-foto-snimanje iz brišućeg leta i sa malih visina uspešno se koriste razne aero-foto-kamere čije konstruktivne osobine omogućuju vrlo kratke ekspozicije, dajući pri tome oštre slike objekta. No, ako je vidljivost slaba, vrlo kratke ekspozicije daju slike slabih kontrasta. Stoga, kao i radi snimanja sa ekstremno malih visina (od oko 30 m), konstruisana je kamera na prorez koja omogućuje maksimalno korišćenje svetlosnih zrakova.

Imajući u vidu te mogućnosti, pri organizovanju obezbeđenja mora se predvideti i to da trupe i objekti (otporne tačke, položaji, kolone, profili, obala i sl.) mogu biti iznenadno snimljeni sa ekstremno malih visina koje za avion istovremeno predstavljaju odličnu meru borbenog obezbeđenja leta.

Aero-foto-snimanje noću usavršilo se u posleratnom periodu, a postojeća sredstva omogućuju i znatno povećavanje njegovog kapaciteta. Za noćno aero-foto-snimanje koriste se specijalne aero-foto-kamere sa jakom optikom uz primenu sredstava za osvetljavanje, a aktiviranje mehanizma

¹³ Za koso aero-foto-snimanje sa velikih visina i daljina može se uspešno koristiti infracrveni materijal. Za vreme rata u Koreji Amerikanci su bili primorani da vrše takva snimanja preko reke Jalu na teritoriji Kine, na odstojanju i do 90 km. Može se primeniti u miru za snimanje susednih teritorija.

¹⁴ Ugradnjom 7 kamera (verovatno F — 60—80 cm) kod kojih je vidni ugao objektivna 25—30°, može se zahvatiti teren pod uglom oko 150°. Na taj način se snima sa 20.000 m, u relativno povoljnoj razmeri, pojas širine oko 200 km.

Strategijski avioni omogućuju ugrađivanje aero-foto-kamera i u raznim varijantama zavisno od toga šta se konkretno želi dobiti aero-foto-snimanjem. Avioni, kao što su RB-47 i RB-52, nemaju ograničenja u tom pogledu, jer imaju velike noseće površine za ugradnju 12 i više kamera, ako je to potrebno.

kamere vrši se preko foto-čelije reakcijom na svetlosni bljesak upotrebljenog svetlećeg sredstva.¹⁵

Noćno snimanje sa vrlo malih visina i pri velikoj brzini još nije povoljno rešeno u onom smislu kao što je rešeno pri dnevnom. Ispituju se i novi sistemi radi korišćenja infra i ultravioletnog dela spektra, s obzirom na to da je u pitanju osvetljavanje na vrlo malom odstojanju.

Može se zaključiti da se izviđanje noću smatra logičnim nastavkom dnevnog, pri čemu noćno aero-foto-snimanje dobija sve veći značaj s obzirom na povećanje njegovog kapaciteta, poboljšanje kvaliteta i potrebu za kontinuelnim izviđanjem.

Loši meteorološki uslovi ograničavaju ili čak onemogućuju aero-foto-snimanje. Debeli slojevi magle, oblaci, sumaglice, koji se javljaju obično u jutarnjim časovima, uslovljavaju slabe rezultate snimanja panhromatskim aero-filmom. Rešenje je nađeno u daljem usavršavanju i primeni infracrvenog negativskog materijala.

Prodorna moć infracrvenih zraka kroz čist vazduh je neograničena, pa i kroz maglu koja u sebi sadrži pesak, čađ, dim i mikroskopske deliće vodene pare (vazдушna magla). Za zrake vidljivog dela spektra takva sredina postaje manje prozirna.

Međutim, treba imati u vidu to da je prolaznost infracrvenih zraka kroz maglu uslovljena veličinom mehurića vodene pare. Ako su ti mehurići manji ili ravni talasnoj dužini infracrvenih zraka, moguće je uspešno snimanje, a ako su veći magla će predstavljati veću prepreku za prolaz infracrvenih zraka i samo snimanje. Prodornost infracrvenih zraka kroz oblake takođe je ograničena i zavisi od istih faktora kao i kod magle.

Ukratko rezimirano, aero-foto-snimanje sa infracrvenim negativskim materijalom ograničeno je i zavisi od stepena kondenzacije i debljine sloja magle i oblaka. Moguće ga je primeniti za snimanje objekata koji su pokriveni tankim slojem magle, retkim i prozračnim oblacima, dimom, prašinom i pri snimanju u ranim jutarnjim časovima.

Radi otkrivanja maskiranih objekata i kontrole maskiranja vlastitih snaga i objekata, uspešno se koriste aero-film u boji infracrveni aero-film, kao i specijalni infrakolor negativ (tzv. »detektor film«) u čijoj se foto-emulziji, pored ostalog, nalazi i infracrveni sloj.

Zahvaljujući osobini kolor-aero-filma da prilično verno reprodukuje nijanse iste boje koje čovečije oko i emulzija običnog crno-belog filma ne mogu da registruju, na njegovoj se emulziji različito reprodukuju prirodne i veštačke boje, ma koliko na izgled bile istih nijansi i tonova. Na primer, objekti maskirani ubranim zelenilom (lišćem, travom i drugim biljem) reprodukuju se već posle kraćeg vremena na kolor-aero-filmu u drugom tonu u odnosu na ton svežeg, neubranog zelenila, što omogućuje efikasno otkrivanje maskiranja.

¹⁵ Za osvetljavanje se koriste fotografske avio-bombe (*FOTAB*) i fotografske avio-rakete (*FOTAR*). Svetlosna jačina *FOTAB* kreće se između 500 miliona i 4,5 milijarde sveća, što omogućuje snimanje sa visina do oko 8.000 m. Zbog toga se *FOTAB* redovno koriste za snimanje sa srednjih i velikih visina pri operativnom i strategijskom izviđanju.

FOTAR se koriste za snimanje sa malih visina počev od oko 300 do 1.200 m, jer je njihova svetlosna jačina znatno manja — 200.000 — 500.000 sveća. Za nošenje ovih raketa postoji specijalni izbacivač koji može da primi do 50 raketa. To je standardna oprema za noćno snimanje aviona za taktičko izviđanje *USAF*.

Dija-kolor se najviše koristi za aero-foto-snimanje u taktičke svrhe i za kontrolu stepena efikasnosti maskiranja vlastitih snaga i objekata, pošto se brzo može upotrebiti.

Na fotokopijama sa specijalnog infra-kolor-aero-filma se zelene boje bilja (lišće, trava i ostalo bilje koje sadrži hlorofil) reprodukuju u crvenoj boji. Drugi predmeti, kao što su ubrano lišće, trava, objekti far-bani zelenom bojom (da bi ličili na okolinu) reprodukuju se u sivo-plavoj boji, što takođe omogućuje da se otkrije maskiranje.

Elektronsko izviđanje. Pod elektronskim izviđanjem se podrazu-meva prikupljanje podataka o neprijatelju elektronskim sredstvima sa zemlje, brodova, aviona, balona, helikoptera ili satelita, a vrši se radio (radio-prisluškivanje, goniometrisanje), televizijskim i radarskim izviđa-njem. Njegova specifičnost i osobita važnost su u tome što se gotovo istim intenzitetom može primenjivati i u miru i u ratu, što potvrđuje postojanje i aktivnost niza radio-izviđačkih centara. U sadašnjem periodu razvitka borbenih sredstava i opreme, elektronsko izviđanje je često jedini način prikupljanja podataka.

Značaj elektronskog izviđanja proizilazi iz njegovih mogućnosti, a naročito iz toga što se podaci i izveštaji dobijaju sa izvora — direktno, stižu za najkraće vreme, što ih je moguće prikupljati sa većih odstojanja na kojima je neprijateljsko protivdejstvo umanjeno ili ne postoji. Osim toga, posebno treba istaći da su mogućnosti elektronskog izviđanja više-struko povećane usavršavanjem elektronskih računskih mašina koje obrađuju i analiziraju prikupljene podatke. Pored toga, kad se vrši televi-zijsko i radarsko izviđanje, može se vizuelno posmatrati i pratiti stanje kod neprijatelja.

Slabe strane elektronskog izviđanja najčešće su te što se može ometati, što je osetljivo na protivdejstvo i što i neprijatelj može da hvata odaslate izveštaje — rezultate izviđanja. Dalje, elektronsko izviđanje je, s obzirom na sredstva koja koristi, više od drugih podložno dezinformi-sanju. Stoga se često nameće potreba da se pojedini podaci dobijeni ovim načinom izviđanja provere i uporede sa podacima dobijenim drugim pu-tem i načinom.

Osnovna namena elektronskog izviđanja je pribavljanje podataka operativno-strategijskog karaktera, ali se može primeniti i za taktička, osobito pri televizijskom izviđanju.

Radarski uređaji ugrađeni na avione i druge letelice, zavisno od tipa i mogućnosti, mogu se koristiti u različite svrhe. Savremeni nivo raz-voja radarske tehnike obezbeđuje uređaje takvih dimenzija da se na jedan avion (helikopter, balon, dirizabl, satelit) može ugraditi i više uređaja koji obezbeđuju izvršenje određenih zadataka. Mogućnosti radara i televizije toliko su porasle da elektronsko izviđanje iz vazduha dobija sve veći značaj.

Radarsko izviđanje zauzima sve vidnije mesto u sistemu prikup-ljanja podataka iz vazduha. Od prvih avionskih radara koji su u prošlom

ratu služili uglavnom u navigacijske svrhe razvili su se novi, daleko usavršeniji tipovi, koji se u pravom smislu reči mogu primeniti za prikupljanje podataka o zemljištu, pojedinim objektima, vremenu, a u izvesnoj meri njima se može pratiti stanje i situacija na kopnu i, pogotovo, na moru.

Radarsko izviđanje objekata na kopnu i moru vrši se očitavanjem odraza zemljišta i objekata sa ekrana radara ili sa filmskih traka koje se automatski snimaju foto-kamerom sa radarskih ekrana. Zavisno od karaktera zadatka i opreme, film se razvija u avionu, tako da se snimci odmah mogu koristiti. Ukoliko se rezultati radarskog izviđanja žele odmah dostaviti korisnicima na zemlji, slika sa ekrana ili filma prenosi se preko televizijskog predajnog sistema. Osim toga, radarski snimci se ustaljenim načinom obrađuju za potrebe kartoteke ciljeva.

Kvalitet današnjih radarskih snimaka bez sumnje pokazuje da je taj način izviđanja toliko usavršen da se može uspešno primenjivati i pri izviđanju objekata taktičko-operativnog značaja.¹⁶

Razvoj kvaliteta avionskih radara i sprovođenje tog načina izviđanja čak do armijske avijacije rezultat su napora koji se ulažu radi obezbeđivanja neprekidnosti i dopune ostalih načina izviđanja iz vazduha (vizuelnog i foto), a ovi zavise od meteoroloških uslova i vidljivosti. Radarskom izviđanju smetaju samo olujni oblaci, dok stepen osvetljenja objekata praktično nema nikakvog uticaja.

S obzirom na karakteristike radarskih uređaja u avionima, oni će se u operativno-taktičkom izviđanju najčešće koristiti za: dobijanje radarskih snimaka važnih objekata stacionarnog tipa i orijentira preko kojih vode marš-rute do tih objekata, a to je od koristi za pripremu i izvršenje borbenih dejstava avijacije; kontrolu rezultata borbenih dejstava atomskim oružjem; izviđanje mora, jer je naročito pouzdano u otkrivanju nadvodnih plovnih objekata; kontrolu pokreta na prilazima ka bojištu, izlaska oklopnih jedinica na polazne položaje, stanja mostova (samo ako postoje veća rušenja) — pri sistematskom osmatranju određenih pravaca i na osnovu poznatih elemenata situacije kod neprijatelja; dobijanje radarskih snimaka opasnih olujnih područja.

Za prikupljanje ostalih podataka o situaciji i stanju objekata, zavisno od karaktera i izloženosti objekata refleksiji elektromagnetnih talasa, mogu se dobiti samo izvesne indicije.

Pored radarskog izviđanja iz vazduha aktivnim metodom koristi se, iako za sada u eksperimentalnoj fazi, i pasivni metod kod kojeg antena ne šalje impulse prema objektima već samo prima njihovo sopstveno zračenje.

Povoljni rezultati na tom principu dobijeni su sa infracrvenim detektorom kod kojeg se mogu koristiti kraća talasna područja toplotnog zračenja. Zato je infracrvena detekcija već ušla u sistem izviđanja iz vazduha kao jedan od načina za prikupljanje podataka.¹⁷

¹⁶ U vezi s tim značajno je primetiti da se u vazduhoplovnim jedinicama KoV SAD pojedini avioni za izviđanje bojišta adaptiraju za nošenje izviđačkih radara.

¹⁷ Sa infracrvenim detektorima već se opremaju izviđački avioni i vođene letelice za taktičko izviđanje, dok satelit *tiros II* ima infracrveni senzor koji omogućuje dobijanje oblačnog sloja noću.

Za razliku od radarskog izviđanja infracrvena detekcija ima više ograničenja u pogledu mogućnosti prikupljanja podataka u lošim meteorološkim uvjetima jer oblaci, magla i uopšte vodena para znatno usporavaju prostiranje infracrvenih zrakova.

Radarsko izviđanje primenjuje se danas samo u tehnički najrazvijenijim zemljama (u SSSR, SAD i Velikoj Britaniji). U ostalim zemljama izviđanje iz vazduha bazira se na vizuelnom i aero-foto-izviđanju.

Iz analize mogućnosti radarskog izviđanja vidi se da ono ne može zameniti druge načine izviđanja već ih korisno dopunjuje. Međutim, povećanje značaja izviđanja u svim meteorološkim uslovima i noću, gde klasični načini izviđanja ne obezbeđuju kontinuitet u prikupljanju podataka iz vazduha, uslovalo je brzu integraciju radarskog izviđanja strategijskog i taktičko-operativnog značaja, zbog čega treba očekivati dalje usavršavanje njegovog kvaliteta. Ovo utoliko pre što se borbena dejstva avijacije, kako pri letu na marš-ruti tako i pri napadu na ciljeve, sve više oslanjaju na radarsku tehniku. Analogno tome, i korišćenje radarskih snimaka u pripremi i izvršenju borbenih dejstava avijacije ima sve veći značaj.

Televizijsko izviđanje. Uporedo sa razvojem komercijalne televizije uložen je veliki napor za razvoj televizijskih uređaja za vojnu primenu. Neophodnost korišćenja televizije u armiji kao jednog od sredstava izviđanja, komandovanja i veze, pojavila se kao rezultat izmenjenog karaktera oružane borbe koji zahteva i pronalaženje novih sredstava vizuelne veze i komandovanja. Vizuelno osmatranje, dogledi i druga optička sredstva ne obezbeđuju više vidljivosti na potrebnim udaljenostima, te ne mogu da zadovolje komandovanje.

Zbog brze promene situacije, izveštaji koji se dostavljaju komandovanju nisu uvek odraz realne situacije. Sem toga, starešina često nije u stanju da kontroliše dejstvo potčinjenih jedinica i da svojim odlukama brzo utiče na tok borbenih dejstava.

Zadatak je televizije da komandantu pruži mogućnost maksimalnog približavanja rejonu borbenih dejstava i vizuelnog praćenja situacije. Pored toga, ona se javlja kao koristan posrednik prenošenja podataka prikupljenih drugim načinom izviđanja. Očigledno je da televizijsko izviđanje može korisno zameniti vizuelno i doprineti brzini iskorišćavanja podataka drugih načina izviđanja. Pored toga, ono verno prikazuje dinamiku razvoja situacije, pokrete, dok, na primer, fotografija prikazuje samo trenutak tog stanja.

Na osnovu dosadašnjih eksperimentalnih iskustava može se konstatovati da će se televizija kao sredstvo izviđanja moći efikasno primeniti za: izviđanje i osmatranje bojišta i njegovih prilaza pri angažovanju rezervi, pregrupisanju snaga i tome slično; praćenje toka vazdušno i pomorsko-desantnih operacija; osmatranje saobraćaja na komunikacijama i u neprijateljevoj pozadini; otkrivanje uočljivih objekata u taktičko-operativnoj dubini za dejstvo artiljerijom, projektilima ili avijacijom; kontrolu efekta

dejtva raznih oružja; izučavanje stanja puteva i objekata na njima; utvrđivanje kvaliteta maskiranja sopstvenih jedinica. Tako široka primena televizijskog izviđanja postavlja i specijalne uslove i tehnička rešenja kojima bi se što više smanjili faktori koji nepovoljno utiču kao što su: osetljivost na elektronske smetnje, zavisnost od meteo-uslova i osvetljenja, kao i znatna zavisnost od brzine i visine leta. Pored toga, avionski uređaji treba da obezbeđuju prenos slika dobrog kvaliteta i pri nepovoljnim uslovima eksploatacije, da su laki i pogodni za ugrađivanje na razne tipove aviona, a da pri tome, uz minimalni utrošak energije, imaju što veći domet.

Pošto se efekat prenošenja slike televizijskim putem zasniva na raspodeli jačine osvetljenja objekata i svetlosnih senki, ona je potpuno zavisna od stepena vidljivosti, sa istim ograničenjima koja postoje kod vizuelnog, odnosno foto-izviđanja.

Zavisno od borbene primene, televizijski sistemi (uređaji) mogu biti za izviđanje: reiona borbenih dejstava; taktičko-operativnog značaja — ugrađeni na avione i vođene letelice — projektele; strategijskog značaja — ugrađeni na avione i satelite.

U odnosu na karakteristike i primenu televizije, može se zaključiti da se televizijsko izviđanje brzo razvija i da će u taktičkom obimu biti sredstvo za prikupljanje podataka kod mnogih armija, a kod nekih će imati udela i pri strategijskom izviđanju.

Savremeni rat koji se karakteriše naglim promenama situacije zahtevaće neprekidno i koordinirano angažovanje svih snaga i sredstava za prikupljanje podataka o neprijatelju. Izviđanje iz vazduha dobija u takvim uslovima još veći značaj pošto omogućuje da se za kratko vreme izvide velika prostranstva, brzo prenese težište izviđanja sa manje važnih pravaca na odlučujuće, kao i da se proveri stanje kod neprijatelja i prati njegova aktivnost na osnovu podataka primljenih iz drugih izvora.

Stalna potencijalna mogućnost iznenadnih atomskih napada iz vazduha uslovljava da se vazdušni i vasioni prostor neprekidno osmatra elektronskim sredstvima s kopna, mora i iz vazduha, kao i satelitima iz vasiona.

Obimnost i raznovrsnost podataka koji se prikupljaju za potrebe svih vidova oružanih snaga zahtevaju formacijsko ojačavanje izviđačke avijacije, kao i usavršavanje kvaliteta sredstava i opreme za izviđanje u svim uslovima vidljivosti. To je uslovalo i sve veću kategorizaciju sredstava za pojedine načine i vidove izviđanja iz vazduha.

Da bi se zadovoljila brzina prikupljanja podataka i mogućnost prenošenja slike iz vazduha, sve više dolazi do izražaja kombinovanje i međusobna zavisnost foto i elektronske tehnike.

Armijska laka avijacija, uključujući televođene letelice, dobija još veću ulogu i važnost u prikupljanju podataka taktičkog značaja, radi čega se oprema foto i elektronskim sredstvima za izviđanje. Time se omogućuje brže i neprekidnije prikupljanje podataka za jedinice armije KoV.

Uvođenjem novih tehničkih sredstava omogućeno je da se podaci iz vazduha prikupljaju na više raznih načina. Primena pojedinih načina

određuje se prema hitnosti i značaju podataka koje treba prikupiti i to: za prikupljanje podataka taktičkog i većim delom operativnog značaja, vizuelno izviđanje, dopunjeno televizijskim i dokumentovano foto-snimcima, ima osnovnu primenu u toku izvođenja borbenih dejstava, dok će u pripremnom periodu biti nešto jače izraženo aero-foto-snimanje operacijskih pravaca i pojedinih objekata po kojima dejstvuju avijacija i projektili; radarsko izviđanje i infracrvena detekcija dopunjuju navedene načine izviđanja pri lošim meteo-uslovima i noću; za prikupljanje podataka strategijskog značaja primenjivaće se prvenstveno aero-foto i radarsko izviđanje uključujući magnetsku i elektrostatičku detekciju — snimanje.

Radiološko izviđanje biće redovan zadatak izviđačke a i ostalih vrsta avijacije.

Antagonističke sile i dalje će nastojati da u mirnodopskom periodu vrše aero-foto i elektronsko izviđanje iz vazduha, koristeći za to svaku priliku. Radi toga će usavršavati projekte i satelite, pošto avion nije više pogodan za tajno nadletanje protivničke teritorije. Prvi let čoveka u Kosmos otkriva u tom pogledu nove perspektive za strategijsko izviđanje.

Organizacija izviđanja iz vazduha i rukovođenje dejstvima izviđačke avijacije usavršavaju se u pogledu stvaranja mogućnosti za što brže iskorišćavanje podataka na svim stepenima komandi.

General-major

Božo ŽARKOVIĆ

ЕФИКАСНОСТ ИДЕОЛОШКО-ПОЛИТИЧКОГ РАДА СТАРЕШИНА

Показало се да иза идеолошко-политичких знања и уверења, као и степена идејног јединства старешина и свих комуниста у Армији, који су на завидној висини, заостаје њихова идејно-политичка активност, борбеност и доследност у разрачунавању са разним негативним појавама и схватањима која разводњавају нашу политику и борбу за јачање морално-политичког јединства јединица. Ради се, у ствари, о недовољној ефикасности идеолошког рада. Свестрани и велики пораст идеолошко-политичких знања старешина не прати и одговарајућа њихова идејно-политичка активност у јединицама и друштвеном животу комуне — заостаје њихова свакодневна активност на објашњавању и спровођењу политике СКЈ и наше војне политике наполе, њихова борба против разних слабости, погрешних схватања, негативних појава и деформација. Да би се сагледала ефикасност, односно сврсисходност и функционалност идеолошког рада неопходно је, пре свега, размотрити факторе који то опредељују, као и садржај, организацију, облике и методе овога рада.

ФАКТОРИ КОЈИ НАЈВИШЕ ОПРЕДЕЉУЈУ ЕФИКАСНОСТ ИДЕОЛОШКО-ПОЛИТИЧКОГ РАДА

У разматрању овог проблема намеће се у првом реду питање чиме објаснити недовољну ефикасност идеолошког рада. Одакле тај раскорак између идеолошких знања и уверења, на једној, и идејно-политичке активности и праксе уопште, на другој страни? Правило је уколико су знања већа, односно уколико је спознаја наше друштвено-економске и друштвено-политичке стварности, наше опште и војне политике потпунија, утолико су и уверења дубља и чвршћа, утолико је и идејно-политичка активност у пракси у духу те политике већа и бољег квалитета. Али, то је правило са много изузетака. „Теорија постаје материјална сила кад овлада масама“, то јест кад прерасте у свест и поступке људи. Идејно-теоријска знања добијају, значи, пуну вредност тек кад се материјализују у свести и активностима људи (а то је веома дуг и сложен процес, изложен разноврсним утицајима). Наиме, на ставове, а посебно активност људи, утиче низ фактора ван домена идеолошког, образовног, па и васпитног рада уопште, који јој могу погодовати или је спутавати, односно разводњавати. Због тога је неправилно за све слабости и негативне појаве тражити узроке у идеолошком раду, а још мање у идеолошким политичким знањима. На расположење и активност људи утичу многи објективни и субјек-

тивни фактори, који стално или повремено дејствују. (Општи успеси и стање у земљи и свету, квалитет руковођења, кадровска и стамбена ситуација итд. Утицај идејног наслеђа, старих схватања и навика, туђи идејни утицаји итд. су фактори који ће још дуго, у већој или мањој мери, деловати на формирање социјалистичке свести и акције људи.)

Поред тога, у разматрању ефекта идеолошко-политичког рада, не сме се тај рад поистоветити са васпитним радом уопште, нарочито са моралним васпитањем, мада је идеолошко и политичко васпитање основа целокупног васпитања, па и моралног. Међутим, целокупно васпитање је шире и укључује у себе и идеолошко-политичко. Овим се не умањује улога идеолошког рада, а још се мање супротставља идеолошко-политичко васпитање моралном, јер се она у пракси међусобно прожимају. Идеолошка, политичка и морална свест се у понашању и активности људи стапају и скупно манифестују. Овде је било потребно само указати да се идеолошким радом не могу попуњити све празнине у васпитном раду и истаћи велики значај моралног васпитања, с обзиром да оно непосредније даје резултате у области понашања, активности и моралних својстава људи (уредност, дисциплина итд.).

Очигледно је, значи, да би потпуније разумевање овог несклада између идеолошких знања и активности старешина, односно дубље разумевање чињенице да обиман и разгранат рад на идеолошком образовању није дао одговарајуће резултате на подручју идејног и акционог јединства комуниста, њиховог држања и упорности у борби са разним слабостима и негативним појавама, изискивало свестранију студију и разматрање низа фактора који на то утичу. Ограничићу се на неке субјективне факторе који су директно у сфери идеолошко-политичког рада, или су у непосредној вези са њим, а који, мислим, у нашој пракси снажније утичу на ефикасност идеолошког рада.

Један од њих је једнострано гледање на идеолошко-политички рад, као на сектор и извесна раздвојеност између идеолошког рада и идејне борбе. Идеолошко-васпитни рад није свуда, нити у довољној мери постао интегралан део функционалног посла свих старешина, команди и органа. Још има схватања (и отуд, нужно, одговарајуће праксе) да се то тиче само „политичара“. Зато је оправдан захтев да се још снажније развија непосредна и пуна одговорност старешина за садржај, квалитет, начин и систематичност извођења идеолошко-политичког рада у јединицама и установама којима руководе. Не мање значајан је и захтев да свака радња и активност (израда разних прописа, анализа, приручника и сл.) имају своју идејно-политичку страну или своју идејно-теоријску подлогу.

Најважније је, свакако, што се идеолошки рад не остварује увек у тесној вези са идејно-политичким струјањима и појавама у јединицама и на терену и активношћу старешина која се у вези с тим испољава или би морала да се испољи. Многи поистовећују идеолошко-политички рад са идеолошким образовањем. Он се не спроводи и не третира као фактор идејне борбе и активности. Наиме, није свима јасно — бар се то у практичном раду многих команди и организација не види — да је развијање идејне борбе и идејно-политичке активности примаран задатак, док се идеолошко образовање појављује само као

функција идејне борбе. Тиме се објашњава да садржај — тематика идеолошко-политичког образовања често не одговара конкретној идејној и морално-политичкој проблематици јединица, не израста из идеолошко-политичких проблема и потреба старешина у њиховој друштвено-политичкој активности. А управо органска зависност и повезаност идеолошко-политичког рада са идејно-политичком активношћу комуниста, са идејном проблематиком, са целокупним радом комуниста јесте његова основна карактеристика и битан услов његове вредности и ефикасности.

Идеолошко образовање је само један вид и услов идејног формирања комуниста и њиховог оспособљавања за идеолошко-политичку активност. Пракса, активност комуниста, има не мањи значај за њихово идејно изграђивање. У борби против туђих и застарелих схватања, против разних антисоцијалистичких појава и деформација, кроз свакодневну активност на јачању социјалистичких односа и дисциплине у јединицама, на сузбијању разних девијација у тој области итд., подиже се свест, продубљавају уверења, изоштравају критерији и развија политички рефлекс. Таква активност подстиче стваралачко мишљење и стваралачки дух. У идејној борби, знања добијају своју праву, функционалну вредност. Интерес за учењем зависи од степена и квалитета идејно-политичке активности.

У пракси, у проналажењу нових решења, ничу и нарастају потребе за новим знањима, за дубљом и конкретнијом спознајом политике СКЈ и интенција друштвеног развитка. На тај начин пракса и идејна борба имају повратно позитивно дејство на идеолошко образовање, формирајући интерес и стваралачки однос према учењу. То је, у ствари, познати однос теорије и праксе, свести и акције, учења из књиге и учења из живота, из нашег развитка.

Значај ове идејно-политичке и васпитне активности комуниста за њихово идејно формирање, за подизање свести, не може се преценити. Друг Кардељ у свом излагању после Писма ИК, поводом измена у организацији савезне управе у вези с тим каже: „... да је садашња акција против поменутих деформација више учинила и чини за формирање таквих моралних норми и за изграђивање социјалистичке друштвене демократске свести него године агитационо-пропагандистичких дискусија“.

Овим се, наравно, нимало не умањује значај идеолошког образовања, већ се само оно подређује пракси, идејно-политичкој борби и активности комуниста, како би и та пракса још више значила у њиховом идејном формирању. Овим само желим истаћи да основно мерило вредности идеолошког рада — а у оквиру тога и идеолошко-политичког образовања — није само количина стечених знања, па ни степен идеолошког јединства — мада су обоје веома значајни, уско повезани и условљени — већ, пре свега, степен личног усвајања ставова и принципа наше опште и војне политике и с тим у вези интензитет и квалитет свакодневне активности комуниста у духу те политике. Доследном применом овог критерија, кад би се и хтело, не може се занемарити идеолошко образовање просто због тога што ефикасна идејна активност тражи темељито познавање наше опште и војне политике. Захуктали и све сложенији друштвени развитак, пун супротности па и застоја, тражи солидна знања, стално теоретско

изучавање. У тим условима и улога комуниста и свих свесних снага постаје сложенија. Она захтева већа знања и напосе способност за анализу и сагледавање идеолошко-политичких проблема. Не би се, значи, смело ићи у другу крајност па истицати само важност конкретне акције, проблема и питања текућег идејно-политичког збивања, нити уопште супротстављати идеолошко образовање идејно-политичкој акцији.

Организациони рад СКЈ (па и команди) није увек довољно унапређиван управо са становишта његовог смисла: развијања идејно-васпитног деловања комуниста и квалитета њиховог рада уопште. Идејна и организациона изградња СКЈ иду упоредо и међусобно се условљавају и допуњују. Сигурно је да активност комуниста има за њихово идеолошко формирање велики значај, утолико већи, уколико је та активност више организована, усмерена у жељеном правцу и идејно-политички смишљена — и обрнуто. Нема сумње да би препуштање активности комуниста стихији само олакшавало утицај негативних фактора и разводњавало снагу њихове акције. Због тога је оправдан захтев да активност људи буде организована, у потребној мери усмеравана и контролисана.

Остваривање организационих принципа на којима почива Савез комуниста (партијска дисциплина, демократски централизам, критика итд.) омогућује и подстиче конструктивну активност (а тиме и идејну изградњу) комуниста. Узмимо за пример један од најважнијих принципа — *демократски централизам*. Суштина и смисао тог принципа јесте управо остваривање идејног и акционог јединства комуниста, што има централни значај за СКЈ и главни је показатељ утицаја појединих организација. Међутим, идејно јединство не значи увек и акционо, иако је увек неопходан услов акционог јединства. Нису баш ретке основне организације — па и руководства — где се кроз дискусију, чак и кроз борбу мишљења, дошло до јединствених ставова и закључака, али у пракси многи различито поступају. Демократски централизам претпоставља и омогућује да се кроз борбу мишљења дође до чвршћег и дубљег јединства мишљења и ставова, али налазе и безусловно јединствену активност свих комуниста у духу заузетих ставова (као и у остварењу одлука виших форума). У противном би се, због објективних противречности — пре свега због различитог положаја и интереса људи — у пракси то идејно јединство и решеност распршили као пара чији ефекат није одређени уређајима каналисан у жељеном правцу.

Неговање критике има изузетан значај не само за већу активност и морално-политички лик старешина, него и за њихово идејно изграђивање. Добронамерна, објективна и солидно аргументована критика доприноси не само стварању здраве радне атмосфере, већ и конкретнијем сагледавању појединих проблема, политичке линије СКЈ и ставова о многим битним питањима. Линија незамерања, устручавања од критике увек доводи до деформација, до одређених идејно-политичких проблема. Доводи не само до нездравих и несоцијалистичких односа, нетрпељивости, пораста критизерства, већ преко тога и до слабљења политичке активности и елана у раду. Где прин-

ципијелна критика није била потпуно заступљена долазило је до „нормалног“ парадокса: ограничавање критике „због јачања дисциплине и ауторитета старешина“ редовно је имало за последицу обрнут ефекат — слабљење дисциплине и ауторитета старешина и у вези с тим разне појаве безвољног, чиновничко-формалистичког односа према послу и слабљење активности у целини.

Тако је и са осталим питањима организације и рада СКЈ (припрема и идејни ниво састанака, контрола — разматрање спровођења усвојених ставова и закључака, казне и сл.), јер целокупан организациони рад и изградња СКЈ имају за циљ јачање идејно-политичке активности.

Метод рада неких организација СКЈ уопште, а у третирању идеолошко-политичког рада напосе, није довољно подстицао идејну борбу и активност комуниста. Чим се идеолошко-политички рад разматра више са становишта његове организационо-методске стране (организација, форме, предавања, дебате, итд.), а мање његова образовно васпитна и акциона вредност (колико утиче на свест, уверења, понашања и активност људи), јасно је да такво разматрање није могло дати потребне резултате на плану подизања активности.

У неким јединицама није готово било анализе идејних проблема. Многи не виде идејне појаве, иако свакодневни практични рад имплиците садржи и своје актуелне идеолошко-политичке проблеме. Појединим практичним проблемима (јер се организација СКЈ мора бавити свим питањима живота и рада јединица) није се увек и довољно прилазило са њихове идејно-политичке стране. Очигледно да третман многих питања на истовестан начин како то раде команде, није довољно стимулирао идејно-васпитну активност комуниста. Специфичност Армије је у томе што су команде до краја и у целини одговорне за сав живот и рад јединица, за извршење свих задатака. Та улога команди не сме се ничим слабити, већ само јачати. Природно је, значи, и на линији највеће „помоћи“ команди, да се организације снажније оријентишу на праћење и студију идејних проблема и, с тим у вези, борбу против разних деформација и негативних појава, које разводњавају наше напоре и успоравају темпо нашег напредовања, као и да сваком проблему прилазе са његове идејно-политичке стране, да у анализи свих проблема траже решење и на плану идејно-политичког и морално-политичког васпитања. То је и основна претпоставка да се избегне поистовећивање улоге и метода рада команди и организација СКЈ, а и најефикаснији начин синхронизовања њиховог рада. Тиме СКЈ, као самостална и руководећа политичка снага, уноси разумевање, свест, политику и стваралачки однос у извршење свих послова и наређења команди и у целокупно функционисање војног организма. Без сумње, овим се јаче развијају и самоиницијатива, самосталност и активност комуниста, што је од неоцењивог значаја, с обзиром да је живот у Армији више регулисан прописима, него у другим организацијама, а ипак он је и у Армији толико богат и садржајан да се и бројним прописима не може ни изблиза у целини регулисати. Простора за самостално и иницијативно деловање на бази и у духу општих прописа и опште политичке линије СКЈ, има и биће, значи, и у Армији веома много.

Начин обраде тематике такође је један од узрочника неефикасности идеолошког рада. Сигурно је да доста изражена тенденција идеализирања наше стварности — недовољно и неблаговремено упознавање људи са проблемима и тешкоћама изградње земље и начинима њиховог савлађивања — није мобилизационо деловала. На другој страни, апстрактна и беживотна обрада многих питања такође смањује ефекат идеолошког рада. Она често није одговарала на текуће идејне и морално-политичке проблеме. Предавач није увек имао јасан васпитни циљ свог излагања. Многи другови из грађанства (превелико ангажовање предавача из грађанства је још више одвајало начин обраде од идејних проблема и струјања у јединицама) полазећи најчешће од општих услова, нису увек били тако припремљени да би могли знати са каквим се схватањима и појавама морају кроз своје излагање обрачунати. Тако је и са руковођењем са дебатама. Итд.

И недовољно развијена информативна служба може неповољно утицати на ставове и активност старешина (па и свих припадника Армије). Сложеност и темпо нашег друштвеног кретања (подразумевајући ту и одбрану земље) упућују на много већу потребу да се старешине и комунисти брже и свестраније упознају са проблемима за које су заинтересовани, са питањима која намеће њихова идејно-политичка активност. Они се у свакодневной пракси сусрећу са разним проблемима, дискутују о њима и заузимају ставове и закључке онако како знају, колико су у стању да сагледају њихову суштину. Према томе, кад погрешно цене и делују, то је по правилу зато што не знају, што немају довољно елемената — података за потпунију оцену, што проблем не могу сагледати са више аспеката.¹ Потпунијим информисањем старешина о значајним мерама, резултатима, догађајима и проблемима, омогућује им се да буду активнији и да се афикасније супротставе разним негативним појавама и схватањима — да сигурније, са више аргумената и мање наметљиво развијају идејно-васпитну активност.

И студијско-истраживачки рад у Армији утиче на степен и квалитет идејно-политичког ангажовања старешина. Брз развитак наше армије и одбрана земље намеће нове проблеме и задатке чије благовремено и свестрано сагледавање и изучавање олакшавају оријентацију и јачају активност старешина.

Процес социјалистичког преображаја на свим секторима наше друштвене делатности законито се одражава и на Армију. Односи у друштву неминовно утичу на односе у Армији, па чак и онда кад се у том правцу не би ништа организовано предузимало. Прогресивни развитак наше земље наилази на низ тешкоћа објективне и субјективне природе (материјални и идејни остаци прошлости, недовољно развијена друштвена свест итд.), које такође утичу и одражавају се на Армију.

Према томе, нужно је пратити друштвена кретања у земљи и тражити решења која одговарају намени и задацима Армије и условима у којима се изграђује. При тражењу таквих решења могућне су две крајности: пренаглашавање армијских специфичности или,

¹ Непријатељски и негативни елементи могу необавештеност људи само злоупотребљавати, користећи лажне податке, бројке и сл.

пак, премало узимање у обзир ових специфичности, њихово недовољно сагледавање.

Прва има за последицу заостајање Армије иза друштвеног развитка, сувише истицања формалног (на пример, истицање формалне на штету свесне дисциплине), јачање тенденција бирократизма и чиновничко-формалистичког односа према послу и сл. Друга крајност има као основну последицу јачање тенденција либерализма (малограђанског и у основи анархистичког гледања на односе, режим и дисциплину у Армији).

Разумљиво је да су обе крајности неприхватљиве за Армију. Проблем је значи у тражењу адекватних решења за армијски организам, која ће, с једне стране, ићи укорак с друштвеним развитком — па према томе и у Армији јачати улогу човека — али која ће, с друге стране, по начину решења одговарати нашим специфичним армијским условима и потребама. Нити се може допустити конзервирање односа уколико више не одговарају, нити пак истрчавање. Међутим, обезбедити да Армија иде укорак с друштвеним развитком и притом правилно ценити и уважавати армијске специфичности управо је најделикатнији посао. Ту су, по природи саме ствари, могуће разне деформације, погрешна схватања (заостајања, истрчавања и сл.) итд. Одатле, управо, нужност и значај систематског студијског рада уопште, а и са становишта идејно-политичке активности старешина на подручју армије и разних питања одбране земље.

Људи у својој свакодневној активности морају, према томе, стваралачки деловати — одређена правила и ставове не само прилагођавати конкретним условима већ их тумачити и спроводити у духу нових захтева и интенција развитка. Значи, упоредо са уношењем још у већој мери стваралачког, самоиницијативног и самосталног у рад људи у њиховој свакодневној пракси у јединицама — наравно у духу општих прописа и наше војне политике — расте и потреба организованијег студијског рада одговарајућих органа и установа. Свестраније изучавање најактуелнијих проблема и благовремено доношење адекватних решења и нужних ставова неоспорно представља важну основу идејног јединства и јединствене праксе целокупног нашег састава. Наиме, студијски рад, потпуније и благовремено расветљавање најкрупнијих питања које намеће развитак, постаје све више важна претпоставка квалитетне и ефикасне идејно-политичке активности старешина.

„Учинак“ идеолошко-политичког рада у већој или мањој мери опредељује и низ других фактора, међу којима садржај па и организационо-методичка питања имају са становишта ефикасности посебан значај.

САДРЖАЈ ИДЕОЛОШКО-ПОЛИТИЧКОГ РАДА

Логичан закључак из разматрања фактора ефикасности идеолошко-политичког рада био би да садржај тог рада нужно мора произлазити из идејно-политичких проблема и појава у друштву, у првом реду, у јединицама, како би што више доприносио оспособљавању старешина — комуниста за успешну идејно-политичку активност, за успешну борбу са разним штетним схватањима и негативним појавама.

Особеност идеолошко-политичког рада у групи је управо у томе што је по садржају — у одређеном смислу и по начину обраде — више израз текућих непосредних проблема, појава и задатака у јединицама, за разлику од војних академија, школа и неких других сталних институција где се систематски и целовитије изучавају поједине области и предмети идеолошког образовања.²

Захтев за већим повезивањем идеолошког рада са актуелним проблемима и задацима могао би се једнострано и практицистички схватити, што би у пракси значило потценити потребу изучавања неких основних теоријских принципа и темеља марксистичке науке и нашег друштвено-економског и војног развитака. И најкрупнија теоријска питања могу бити врло актуелна управо са становишта идејне борбе, проблематике и задатака јачања Армије. Разлика је ту у начину и дубини обраде. Док је за једну групу текућих питања и проблема довољно информативно — усмено или писмено — праћење, дотле ће за групу питања која има већи и трајнији значај за идеолошко и војно-политичко уздизање старешина и њихову политичку активност у јединицама и у друштвеном животу земље, требати дуже и темељитије изучавање и кроз сталније облике рада. Али тематика из обе групе питања се одређује на основу идејно-политичких проблема и захтева даљег развитака друштва и Армије.

Садржај идеолошког рада нормално обухвата два основна — стална подручја: а) нашу друштвено-економску и друштвено-политичку стварност и б) одбрану земље и Армију као део те стварности. Постоји само једна заједничка политичка линија СКЈ о свим битним питањима изградње социјализма и његове одбране за све комунисте Југославије. Због тога је нормално да основне законитости, проблеме и задатке нашег друштвеног развитака сви изучавамо, без обзира на ком сектору радимо. То је извесна гаранција идејног јединства и јединственог наступања свих субјективних снага у земљи. Пошто је нама у Армији главни задатак припрема одбране земље, то је изучавање проблематике одбране и Армије од посебног значаја. Дискусија о томе које је подручје у војсци значајније је неоснована. Та подручја се ни привремено не могу међусобно супротстављати. Која ће тематика у конкретним плановима преовлађивати то ће зависити од конкретних задатака и идејно-политичких проблема.

Свако ово подручје има опет своја два аспекта: 1) општедруштвени и 2) „локални“. Паралелно са изучавањем општедруштвених проблема и опште политике (укључујући ту и спољну) за целу земљу, неопходно је сагледавати њено конкретно остварење у комуни и уопште изучавати комуналну проблематику. И на армијском тлу изучавање општих проблема, заједничких за целу Армију, напосе дубље изучавање доктрине и физиономије општенародног рата у целини, не може потиснути текуће унутарармијске проблеме сваког пука, сваке јединице.

Поред тога и подручје општедруштвено и подручје одбране земље садрже одређену тематику која је за политички живот и рад

² Истина, самосталним индивидуалним радом изван — и све већи — број старешина тек у јединицама почиње дубље, целовитије и систематскије да ради на свом уздизању и изучавању области које су више у сфери његовог интересовања и функције.

поједнако значајан за све старешине, као и тематику која је посебно значајна и интересантна само одређеним категоријама (с обзиром на дужност, струку па и на ниво, лични интерес итд.). Ова друга тематика омогућује појединим категоријама старешина да не само задовоље „свој“ интерес већ и, управо у вези с тим, дубље спознају одређене проблеме с обзиром на функционалну дужност, задатке у друштвено-политичком раду у комуни итд.

Посебан третман војно-политичке тематике условљен је чињеницом да радимо у Армији, односно потребом да идеолошко-политички рад буде сврсисходнији, функционалнији, више повезан са нашом праксом, проблемима и појавама, да више утиче на идејно-политичку активност старешина у првом реду у њиховим јединицама.

У том се смислу и општедруштвена тематика одређује првенствено на основу идејно-политичких проблема у јединицама, односно уносе се у план она питања и проблеми о којима у јединици има различитих схватања и поступака. Сасвим је природно да се, на пример, у јединици у којој би изванредан број људи испољавао сумњу у снагу и перспективу самоуправљања (макар се радило и о незнатном броју и сасвим безазленој форми) та материја уврсти у план идеолошког рада и да се солидније изучи, јер је у питању однос према основном правцу развоја нашег друштвеног система. Исто је тако неоспорно да се та тематика изучава на такав начин да најефикасније — убедљиво и ненаметљиво — одговори на разна несхватања, сумње, на идејно-политичке појаве у тој области уопште, да утиче на њихово отклањање и тиме допринесе идејном и акционом јединству старешинског састава.

Или, да узмемо други пример. Ако у јединици има појава да војници хвалишу животни стандард на Западу, обезвређују наше резултате па и друштвени систем у целини, било би бесмислено не разматрати то не само у организацијама СКЈ већ и кроз тематику идеолошког рада. Социјализам је, изгледа, законито победио у економски заосталим земљама, док је ослонац империјализма у економски најјачим земљама. Та околност може да отежава људима са малим теоријским знањима да правилно сагледају снагу и преимућства социјализма као новог друштвеног система и да изазове низ идејних и идејно-политичких проблема, олакша негативан утицај са Запада, замагљује перспективу развоја итд. озбиљне потешкоће у изградњи социјализма у земљи (са којима припаднике Армије морамо још више и потпуније упознавати) уз наведене околности могу — без ширих погледа и озбиљнијег познавања савремених друштвених кретања — да слабе револуционарни романтизам који је, по свему судећи, утолико потребнији уколико се социјализам гради у тежим условима.

Наоружање старешина и свих комуниста са потребним знањима, подацима, аргументима и чињеницама, омогућава да свестраније и боље сагледају услове у којима су се те земље брже развијале (бивше империје, извлачење великих екстрапрофита из колонија, неравномерност развоја, светске цене итд.), као и да увиде предност социјализма као друштвеног система уопште, а посебно нашег облика непосредне социјалистичке демократије — нарочито у погледу положаја и друштвене улоге нашег човека, темпа развоја наше земље итд. То је услов аргументованије и ефикасније борбе против наве-

дених појава, којом би се у цео проблем унело више јасноће и перспективе. Разумљиво, то је само пример који показује како неко крупно теоријско питање може бити веома актуелно са становишта праксе и конкретне идејно-политичке и морално-политичке проблематике и активности у јединицама.

У пракси је, међутим, мало занемарена војна тематика, што истиче потребу за интензивнијим и организованијим изучавањем војно-политичких проблема, односно идејно-политичких и теоријских проблема на подручју одбране земље. При томе треба имати у виду да се и на том подручју (као делу друштвеног живота) води идејно-политичка борба, јер оно на својеврстан начин одражава особености нашег прогресивног друштвеног кретања са свим потешкоћама и проблемима. Сем тога, ни оно није и не може бити имуно од страних утицаја и на њему треба непрекидно водити борбу против анархолибералистичких али и против бирократско-конзервативистичких схватања. На подручју одбране земље делују неки специфични фактори који су ван нашег друштвеног утицаја. На пример, развој и достигнуће савремене, напосе ратне технике; стране војно-политичке концепције и сл. неоспорно врше одређен директан утицај. Али, управо зато што утичу и често намећу крупне идејно-политичке проблеме (појаве дефетизма и неверице у сопствене снаге, а у вези с тим деморализацију и неактивност итд.), нужно их је пратити, познавати и изналазити адекватне облике за њихово паралисање.

То што се Армија карактерише још увек нужним посебно-стима само потенцира осетљивост идејно-политичких струјања, утицаја и борбе на њеном тлу. Али је сама борба неизбежна и некорисно би било не сагледавати је и не каналисати у правцу изградње чврстог идејног и акционог јединства.

Смисао идеолошко-политичког рада и на овом подручју је управо изграђивање јединствених схватања и поступака, стално јачање идејне, војнотеоријске и морално-политичке монолитности старешинског и војничког састава и њихове дубоке уверености у неопходност и могућност одбране земље. Том циљу и тематика мора одговарати. Погрешна гледања и поступци на подручју односа, дисциплине, рада на функционалним дужностима, као и погрешно гледање на снагу и начин одбране земље итд. су много деликатнији због природе предмета. Борба за јединствена гледања и јединствену активност мора на том подручју бити суптилнија, нужна и важна чак и на „ситницама“. У вези с тим све је актуелније боље изучавање унутар-армијских проблема и проблема одбране земље у ширем смислу.

Све очигледнија је потреба за бољим материјалима и студиознијим обрадама појединих унутарармијских питања (штедња, однос претпостављени — потчињени итд.), које би уносили више светлости у проблеме, омогућавале комунистима да им у својој политичкој акцији прилазе шире са њихове идејно политичке стране, да се са више снаге и аргумената боре против неправилних и штетних схватања и поступака. Наиме, код извесног броја активиста аргументације су доста сиромашне, а понегде се свде на „потребно је“, „тако се у војсци мора“ итд. Тиме се, међутим, не може много постићи у подизању свести, јачању уверења и развијању ненаметљиве идејно-васпитне активности.

Правила су незаменљива, значе много, али ипак представљају само основ за рад. Уосталом, и правила, баш ради њихове потпуније материјализације у свести и пракси људи, морају имати своју идејно-теоријску подлогу. Упоредо са правилном о војној дисциплини, природно је да иде и идејно-теоријска студија о дисциплини, како би се обезбедило идејно јединство погледа на дисциплину и однос уопште. За политичко-васпитну активност често много значи чак и обичан коментар одређеног прописа.

Не мањи значај добијају проблеми и питања одбране, односно она питања чијим изучавањем старешине шире сагледавају нужност, могућност и снагу наше одбране као, на пример: повезаност и условљеност борбе за мир и јачање одбрамбене способности земље; учење класика о рату и оружаном сили и одбрани; проблеми и могућности одбране малих земаља у савременим условима; фактори који опредељују начин вођења рата; улога (и садржај) војне силе у савременим друштвеним кретањима; војно-политички положај Југославије; доктрине ограничених и локалних ратова; питање рата и социјализма итд.

Актуелније постаје и питање изучавања проблема и задатака тзв. психолошког рата. То опет, са своје стране, заострава проблем литературе — сређивање постојећих, али често јако разбацаних материјала и обраду многих ових и сличних проблема. Такође је неопходно изучавање свих других питања која живот намеће, о којима се различито дискутује и поступа, која су значајна за даљу изградњу Армије и подизање њене борбене способности.

ОРГАНИЗАЦИЈА, ОБЛИЦИ И МЕТОДЕ ИДЕОЛОШКОГ ОБРАЗОВАЊА

Учинак идеолошко-политичког рада зависан је и од организационо-методичких решења.

Строго централизовано одређивање тематике за све јединице, неминовно би, поред осталог, водило одвајању садржаја (па и начина обраде) од конкретних потреба јединица, као и старешина у њиховој друштвено-политичкој активности.

И факултативност, као један од принципа организације идеолошко-политичког рада у јединицама, има за циљ да тај рад учини сврсисходнијим па тиме и ефикаснијим. Наша стварност је толико динамична и сложена да је постало немогуће са истим интензитетом пратити и проучавати сва питања. Паралелно са изучавањем основних питања нашег развоја од стране свих старешина, одабирање и изучавање питања за која појединци имају посебан интерес и потребу постаје неминовност и непосредније служи њиховој активности на идеолошком уздизању и у функционалном раду. Неоспорно је да слободно опредељивање старешина на изучавање оних питања која су у складу са њиховим потребама омогућава већу функционалност идеолошког рада. Потребе се формирају првенствено у пракси, у раду, у идејно-политичкој активности и уколико тематика идеолошког рада више одговара потребама, утолико више поспешује ту активност и праксу старешина. Посебна заинтересованост за одређену тематику, односно већа лична мотивација, без сумње је гарант не само интензивнијег већ и ефикаснијег идеолошког рада — наравно под претпоставком да се факултативност правилно схвати, консеквентно спроведе и материјално обезбеди.

Кад је извршен основни — полазни задатак, то јест, кад су одабрани адекватни садржаји (према знању, задацима, потребама и жељама старешина), организован рад и обезбеђена одговарајућа литература, онда је успех у изучавању тих садржаја највише зависан од начина обраде — од организационо-методских решења. Индивидуални рад је, неоспорно, основни организациони облик и претпоставка целокупном успеху. Он је, свакако, најзначајнији и у погледу ефикасности идеолошког рада.³

Самосталан (индивидуални) рад на идеолошком уздизању даје највеће резултате и то не само у образовном већ и у васпитном смислу. Знања која се стичу уз веће напоре, личним мисаоним напрезањем, постају трајнија и прелазе у чвршћа уверења. Појединац дубље улази у суштину проблема, чвршћи је и сигурнији у својим оценама, па отуд природно и у постушима. И обрнуто, знања која се „примају“ од других и „ускладиштавају“ у главама појединаца брже ветре, мање су њихова „сопственост“ — израз личних уверења, и у целини мање ефикасна. Самосталан рад на личном уздизању је законито јаче повезан са праксом, са искуством и политичко-васпитном активношћу појединаца. Све и кад би хтео, човек, у самосталном проучавању одређеног питања, не може а да не „зове у помоћ“ своје искуство, своју праксу. С друге стране, предност индивидуалног рада, са гледишта ефикасности је управо у томе што сваки појединац може слободно бирати тематику према својим потребама: функционалним, васпитно-политичким и другим. Неоспорно је, значи, да самообразовање — готову кад је усмеравано и вођено — даје велике резултате и у смислу ефекта идеолошко-политичких знања.

Чиниоци који утичу и у крајњој линији детерминишу интензитет, квалитет и ефикасност индивидуалног рада су разноврсни: свест о потреби учења, која је опет претежно условљена одговарајућим ангажовањем у раду; обавеза постављена од команди или организације СКЈ; неки лични интереси материјалне, моралне или друге природе (стицање квалификације, извесно погодовање у служби и сл.); конкретна материја која се изучава, односно њена вредност и актуелност — повезаност са непосредним интересом људи — општим и појединачним; затим, квалитет организације и методике рада итд. Вредно

³ Наравно да је у пракси неопходно примењивати и све друге облике (циклусе, семинаре и сл.) што је условљено већим бројем питања и проблема, различитим интересом и потребама, могућностима старешина и колектива, а посебно, специфичном наменом појединих облика. Неки од ових облика и са становишта ефикасности заслужују одређену пажњу. Тако, на пример, у домовима се за актуелну проблематику најчешће користе предавања у класичном виду (мислим на предавања као организациони а не методски облик рада). То је делом оправдано с обзиром на релативно висок ниво старешина, најмањи утросак времена, могућност систематског и прегледног излагања грађе итд. Међутим, сигурно је да ће исто предавање ако се комбинује са дискусијом дати боље резултате и у погледу ефикасности. Ако се створи слободна и погодна атмосфера старешине се осећају као да се налазе на заједничком послу са предавачем, што повећава њихову активност, интересовање и одговорност. Ствара се могућност да се кроз дискусију развију и пробуде одређени ставови и схватања, да се супротстављају различита мишљења, да се проблеми осветљавају из свих углова, па и у погледу праксе и идејно-политичке проблематике. Неоспорно је да то даје већи ефекат не само у образовном већ и у васпитном погледу. Слично је и са другим облицима (предавања у којима учествује више предавача, јавни интервјуи итд.).

је уочити да је удео принуде — обавезе у учењу мањи уколико је развијенија свест, односно уколико је јачи неки лични интерес, који не мора бити материјалне природе. Неоспорно је исто тако да је и ефикасност овог рада — мисли се на његов ефекат на подручју уверења и поступака — већи уколико су јачи морално-политички интерес за учењем и свест о потреби сопственог уздицања. Основа стимулирања индивидуалног рада је, дакле, пре свега, у фаворизовању тих фактора. Очигледно то је, у првом реду, и смисао организације и усмеравања индивидуалног рада.

Не поричући највећи значај развијања свести о потреби учења, сматрам да у нашим условима треба више сагледати значај личног интереса уопште, његовог каналисања у корисном правцу и тражења организационих и других решења која би у већој мери активирала лични интерес за самосталан рад.⁴

Иако треба користити и све друге могућности и тражити нова решења за развијање личног интереса људи за учење, ипак, највећи значај има развијање свести о потреби учења која би произлазила из ангажовања на функционалном раду и идејно-васпитној активности. Индивидуалан рад који произлази из свести постаје унутарња потреба људи. Највеће резултате даје самостално учење које произлази из уверења и борбе људи у пракси за своје ставове, за спровођење духа политичке линије СКЈ и њихове тежње да се оспособе управо за такву активност. Индивидуалан рад је и брана против апстрактно-теоријског учења, шаблонизма, односно неефикасности идеолошког образовања. Друг Кардељ, говорећи о значају индивидуалног рада, у вези с тим каже: „Јер, само ако се комунист сам лично оријентише на то да продубљује своје знање да би се више оспособио за борбу на сектору на коме стоји, само у том случају те студије заиста неће бити догматске, апстрактне и шаблонске, него везане за живу праксу. Разуме се, треба и разним дописним курсевима итд. помагати образовање комуниста и других свесних бораца за социјализам. Али основно је, ипак, да код комуниста развијамо онај интимни унутрашњи императив који ће им налагати као првенствени задатак да се оспособе како би могли непосредно сваког тренутка, где год се налазили, да реагују на антисоцијалистичке појаве и тенденције.“⁵

⁴ Као пример може послужити ванредно школовање у Политичкој школи ЈНА. То је, у ствари, комбиновано, ванредно-дописно школовање, јер садржи елементе и једног и другог. Али због те своје карактеристике оно само олакшава ванредно студирање и самосталан индивидуалан рад слушалаца. Иако ова Школа нема довољно одређен статус, број ванредних слушалаца није мали. У порасту је управо број ванредних слушалаца у малим гарнизонима, што, поред осталог, стално побољшава и услове за факултативан рад у тим местима. Око три четвртине ових слушалаца интензивно ради и редовно излази на испите и семинаре, а доста их је већ завршило Школу.

Повољнијим регулисањем статуса и неких других питања Школе (привлачањем одређених предмета у цивилним школама и сл.), она би постала много привлачнија и за ванредне слушаоце.

Предност овог школовања је у томе што је јаче повезано са праксом, са идејно-политичком активношћу, са радом у јединицама и друштвено-политичким организацијама.

⁵ Е. Кардељ. *Проблеми наше социјалистичке изградње* књ. IV, стр. 145, издање *Култура*, Београд, 1960. год. (латиница).

Према томе и индивидуални рад старешина — комуниста ће бити успешнији и ефикаснији уколико више буде функција њихове идејно-политичке активности. Са тог аспекта треба првенствено пратити потребе и могућности људи и свестрано им помагати (у сагледавању идејних струјања и појава; у вези с тим у избору тематике и литературе; у формирању метода и технике самосталног рада итд.).

И правилан избор и примена метода у обради одговарајуће тематике представља значајан моменат у подизању ефикасности идеолошког образовања.

Предавања ће увек бити потребна, могућна и корисна, нарочито кад је циљ само информисање старешина о неком проблему без његовог дубљег изучавања — а тога ће увек бити. И дебате и дискусије у већим групама, у циљу размене мишљења, јесу и могу бити још корисније и са становишта ефекта идеолошког рада. Поготово кад је дискусија повезана са идејном борбом у пракси, у животу, са појавама у јединици. (Не може, према томе, бити ирелевантно ко су руководиоци дебатних група и како се припремају.) Веће повезивање дискусије са практичним проблемима, не значи практицизам, занемаривање ширине и дубине обраде материје — већ обратно. Ако се на дебати о Уставу и народној одбрани, или о дисциплини, дискутује повезано са одређеним појавама и неправилним гледањима, онда то не само подиже интерес већ и квалитет и дубину обраде, а посебно позитивно утиче на ставове и активност људи. Теоријско расветљавање конкретних проблема увек је ефикасније од апстрактног, „академског“ теоријског рада.

Треба користити и друге методе, односно методске облике. Али, уопште узевши, а нарочито са становишта интензивирања индивидуалног рада и развијања смисла за идејно-политичку активност у пракси — а управо то двоје има у овом разматрању изузетан значај — далеко веће резултате даје рад у мањим групама (са разним варијантама). Рад у малим групама омогућује сваком појединцу да дође до изражаја, да се оспособљава за усмено изражавање и формулисање својих мишљења и ставова, да се за њих бори и слично.⁶ Дискутујући, бранећи своје мишљење, супротстављајући аргументе, дубље се улази у бит проблема, али и веже за своје и усвојено мишљење. А управо то учвршћује ставове и јача активност.

У целини, правилно коришћење и комбиновање принципа и метода идеолошког образовања много доприноси да стечена знања постану уверења људи. Само тада ће она добити значење руководства за акцију, а то је крајњи циљ који образовањем уопште па и идеолошко-политичким желимо постићи. Резултат таквих знања треба да буде способност сваког припадника Армије да зна да политички мисли, да уме да одређена знања користи и помоћу њих тумачи нове појаве и догађаје, да та знања буду његова стваралачка, да прерасту у његове поступке и свакодневну идејно-политичку активност.

Пуковник

Есад ЦЕРИЋ

⁶ То је, према томе, и најбољи пут да се неко питање темељито изучи и научи, а истовремено посредна контрола и мотивација индивидуалног рада.

ОТПОРНОСТ ОКЛОПНИХ ЈЕДИНИЦА НА АТОМСКЕ УДАРЕ У ОДБРАМБЕНИМ ДЕЈСТВИМА

Оклопне јединице у савременим условима употребљавају се и за самосталну одбрану одређених праваца. Ефикасност те одбране зависи од низа фактора међу којима велик значај има отпорност оклопних јединица на атомске ударе. Познато је да су оне у оквиру КоВ релативно најотпорније на те ударе. Међутим, ако се та отпорност у тактичкој интерпретацији схвата искључиво као отпорност материјала,¹ сужава се обим и умањује садржај тог појма.

Несумњиво је да отпорност оклопа има велики значај јер обезбеђује релативно висок степен заштите од ударног, топлотног и радиоактивног дејства. Но, при третирању неке оклопне јединице у одбрамбеним дејствима неопходно је узети у обзир не само отпорност материјала већ и све оне факторе који утичу на то да отпорност на атомске ударе буде већа или мања. У противном се та јединица доводи у пасивно стање, што не одговара њеној најважнијој функцији. Поред осталог, при томе су битна два фактора — примена целисходног распореда јединице за борбу и искоришћавање заштитних својстава земљишта на којем она изводи одбрамбена дејства.

Из таблица 1 и 2 може се видети уопштена слика отпорности оклопних возила зависно од јачине експлозије, њене удаљености, као и од тога да ли су та средства на отвореном земљишту, у заклонима или склоништима. Међутим, отпорност тих средстава се мора посматрати у склопу њихове тактичке употребе, у овом случају у одбрани, узимајући у обзир пре свега распоред тих средстава, односно њихову растреситост, као и то колико се земљиште користи да се њихова отпорност повећа.

РАСТРЕСИТ РАСПОРЕД

Код примене растреситог распореда у одбрамбеним дејствима у суштини постоје две супротности. С једне стране, да снаге и средства треба распоредити на што већем простору како би ефекат атомског удара био што мањи и, са друге, да треба остварити довољну густину распореда која гарантује одговарајући ефекат ватре и однос снага на истом простору како би се бранилац могао ефикасно супротставити нападачу.

Оклопне јединице, пошто су релативно младе као род војске, нису прошле кроз познате историјске фазе развоја борбеног поретка

¹ Под отпорношћу материјала подразумева се степен заштите коју пружа оклоп на тенковима, самоходним оруђима, оклопним транспортерима и другим оклопним борбеним возилима од ефеката атомског удара.

Таблица 1

Јачина атомског удара	Општењања оклопних борбених возила	На удаљеност од нулте тачке у метрима		
		На отвореном простору	У закљону на ватреном положају	У склоништу без покривке
1 КТ	Тешка	150	100	75
	Средња	225	153	112
	Лака	360	240	180
2 КТ	Тешка	200	135	100
	Средња	300	200	150
	Лака	425	284	212
5 КТ	Тешка	300	200	150
	Средња	450	300	225
	Лака	615	410	308
10 КТ	Тешка	350	233	175
	Средња	525	350	263
	Лака	774	516	387
20 КТ	Тешка	500	334	250
	Средња	750	500	375
	Лака	1300	867	650

Таблица 2

Јачина атомског удара	Врста губитака		Удаљеност од нулте тачке у метрима		
			Оклопна борбена возила на отвореном простору	Оклопна борбена возила у закљону на ватреном положају	Оклопна борбена возила у склоништу без покривке
1 КТ	Непосредни губици		350	230	175
	Накнадни губици	После 1 ч	600	400	300
		После 4 ч	750	500	350
2 КТ	Непосредни губици		450	300	225
	Накнадни губици	После 1 ч	650	440	325
		После 4 ч	800	530	400
5 КТ	Непосредни губици		550	320	225
	Накнадни губици	После 1 ч	750	500	375
		После 4 ч	850	570	425
10 КТ	Непосредни губици		650	440	325
	Накнадни губици	После 1 ч	850	570	425
		После 4 ч	1000	670	500
20 КТ	Непосредни губици		750	500	375
	Накнадни губици	После 1 ч	1000	670	500
		После 4 ч	1110	740	550

Таблица 1: Ефекат дејства атомског удара на оклопна борбена возила који је извршен ниско у ваздуху на равном земљишту.

Таблица 2: Губици људства у оклопним борбеним возилима од атомског удара који је извршен ниско у ваздуху на равном земљишту.

у одбрамбеним дејствима као, на пример, пешадија у свом развоју од фаланге до савременог растреситог распореда. На растреситост борбеног поретка пешадије уопште, па и у одбрамбеним дејствима, битно су утицали примена бризантног експлозива у артиљеријским гранатама и увођење митраљеског наоружања. Све до појаве нуклеарног експлозива борбени поредак оклопних јединица ни у нападним дејствима, која су претежно изводиле, није био сасвим подређен утицају експлозивних борбених средстава. Тим пре то није био случај у одбрамбеним дејствима која су се примењивала у релативно мањем обиму. Оклопне јединице су базирале свој борбени поредак у одбрамбеним дејствима првенствено на захтевима и потребама маневра сваког борбеног средства појединачно и јединице као целине.

Увођењем атомског оружја створене су могућности да се једном артиљеријском или минобацачком гранатом, односно пројектилом са лансираног постоља или авио-бомбом са нуклеарним експлозивом, елиминише из борбеног поретка у одбрани цела оклопна јединица. То је у суштини и нова полазна основа за разматрање проблема растреситости која по аналогiji упућује на закључак о потреби повећавања растојања и одстојања између елемената борбеног поретка у одбрани уопште, а не само унутар јединица између борбених возила. У принципу, такав став је усвојен у свим армијама у свету, с тим што је у неким основна јединица која задржава класичне оквире распореда у одбрамбеним дејствима оклопних јединица оклопни батаљон, а код неких оклопна чета. Међутим, код примене тог принципа има питања која заслужују да се детаљније размотре. Пре свега, питање: до ког се степена растреситости у одбрамбеним дејствима може ићи унутар тенковских водова као најмањих јединица, односно између појединих оклопних борбених возила у борбеном поретку, а затим како се тај проблем решава у оквиру оклопне чете.

Између тенкова унутар борбеног поретка тенковскога вода у одбрани, односно унутар његовог одбрамбеног рејона где су интегриране одговарајуће снаге пешадије, али где тенкови чине окосницу одбране, нужно је одржати потпуну и ефикасну ватрену везу, тесно садејство и што непосредније командовање. Ако се тај принцип доследно примени на равничастом земљишту где се очекује снажан напад оклопних јединица, растреситост ће бити условљена првенствено ватреним могућностима тенковског вода.

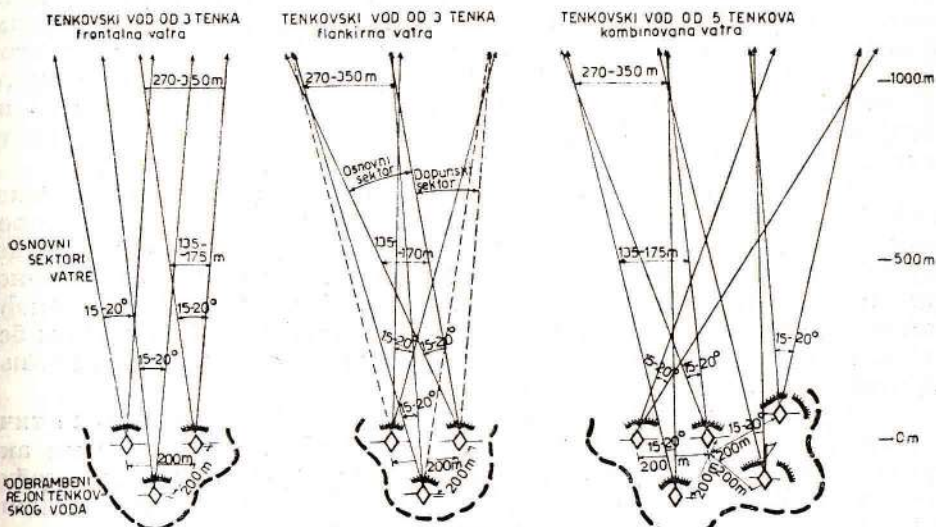
У прилог тој тврдњи иду у првом реду захтеви за густином ватре коју треба остварити пред фронтом одбрамбеног рејона тенковског вода. Анализирајмо сада које су то максималне границе растреситости тенкова у борбеном поретку тенковског вода са становишта густине ватре пред фронтом одбрамбеног рејона.

Ако један тенк у оквиру тенковског вода има одговорни сектор ватреног дејства $15-20^\circ$, онда ће на 1000 метара од ватреног положаја ширина земљишне просторије на којој он треба да уништава циљеве износити 270—350, а на 500 метара 135—175 метара. Сматра се нормалним да тенкови у борбеном поретку у нападу примењују такав распоред где су растојања између њих 30—50 м уз одговарајућу пратњу пешадије на оклопним транспортерима или без ње. То значи да се на датом простору, посматрано само по ширини фронта а не и по дубини борбеног поретка нападача, на даљини од 1000 м може

развити на одговарајућем земљишту у просеку 8—10, а на даљини од 500 м 3—5 тенкова.

Ако се тај прорачун пренесе на вод (сл. 1), на пример од 3 тенка, одбрамбени рејон вода нападаће приближно тенковска чета јачине 15—17 тенкова.

Да би се у тој анализи могло ићи даље, потребно је размотрити исечак из неке конкретне ситуације у којој се тенковски вод брани, а нападају га оклопне снаге. Претпоставка је да вод није имао губитака у претходним дејствима све до почетка напада непријатељевих тенкова, да има уређене ватрене положаје и да је у пуној приправности за дејство, а да тенкови нападача савлађују откривен простор на равничастом земљишту и сопственом ватром треба да сломе отпор тенковског вода. (Средства подршке и за нападача и за браниоца апстрахована су зато да би се могло сагледати да ли тенковски вод у одбрани може само својом ватром уништити наведена непријатељска борбена возила.)

Одбрамбени рејони тенковских водава, растојања између тенкова и растојања од VP у секторима ватре даје су у размери: 1cm=100m

Однос сектора ватре тенковских топова и распореда тенкова у одбрамбеним рејонима тенковских водава

У датој ситуацији било би нормално да се нападачеви тенкови крећу релативно великом брзином, како би се максимално смањиле могућности браниоачевих тенкова и да их прецизно гађају. Управо, брзина кретања тенкова у нападу на предњи крај одбране има велик значај и за нападача и за браниоца. За нападача она представља својеврстан елемент снаге која се огледа у ударном ефекту.² За

² Генерал Кларк у часопису *Армор* за мај—јун 1962. године у чланку „*The offensive employment of tanks*“ износи следеће мишљење о том питању: „Ударни ефекат тенковског напада варира као нека врста алгебарског збира и зависи од броја употребљених тенкова. Не могу да кажем какав је то збир,

браниоца, пак, то је фактор са којим мора озбиљно рачунати при процени земљишта и доношењу одлуке о распореду тенкова у борбеном поретку, систему запречавања и др.

Ако је у изнетом примеру (сл. 1) конфигурација земљишта таква да нападачеви тенкови могу остварити просечну брзину од 20 км/ч, они ће простор од 100 м савладати за 2—3 минута. Поставља се питање да ли су тенкови у оквиру тенковског вода, с обзиром на густину ватре коју могу остварити, у могућности да за то време униште ватром из својих топова сва нападачева борбена возила или више њих. Практично, брзина гађања из тенковског топа креће се 4—6 граната за 1 минут, што зависи од степена обучености чланова посаде и других фактора. Из тога произилази да је тенк у стању да испали 12—18 граната за 3 минута. Позната је тежња сваког нишанџије на тенковском топу да првом гранатом уништи или бар оштети непријатељски тенк. Ако претпоставимо да су тако изврсне нишанџије и у овом примеру, моћи ће се уништити сви тенкови у додељеном сектору ватре па ће се чак и помоћи суседном тенку у оквиру вода, односно ватра ће се моћи преносити и на друге циљеве. Међутим, просечан нишанџија на тенковском топу не може да првом гранатом уништи или оштети тенк, већ то најчешће остварује са 2—3 гранате. У том случају ће се тенковски вод у одбрани налазити управо на крајњој граници теоријских могућности да сваки његов тенк уништи или оштети све циљеве у датом времену и на датом простору.

Изнети пример показује да кад се упореди густина ватре сваког појединог тенка у тенковском воду и тенковског вода у целини испред одбрамбеног рејона са снагама које нападач може развити у додељеним секторима ватре сваког тенка појединачно и испред одбрамбеног рејона тенковског вода као целине, растојање (одстојање) између тенкова у борбеном поретку вода не би смело бити веће од 200 м без обзира на жељу да *растреситост буде што већа ради смањивања ефекта атомског удара.*

При разматрању тог принципа треба истаћи да се, што се тиче простора пред одбрамбеним рејоном вода, ништа битно не мења ако се сектори ватре тенкова унутар борбеног поретка вода међусобно укрштају. Међутим, истовремено ваља истаћи да је веома позитивно то што се сектори ватре укрштају са становишта ефекта ватре, односно ватрених могућности, јер се стварају повољнији услови за дејство по бочним странама непријатељских тенкова који, посматрани бочно, представљају већу мету па је већа и вероватноћа погађања.

можда на принципу четворостручавања, али сам сигуран да је већи него једноставно сабирање. Према томе, ударни ефекат од 20 тенкова у нападу је око 4 пута већи него 10 тенкова, нарочито ако се тенкови могу усмерити на објекат напада са више праваца и са максималном брзином приближавања.

У свим армијама огромно је порасла снага противоклопних средстава. Тенк неће бити у стању да се заустави на отвореном простору а да не постане циљ противоклопних оруђа свих врста од којих су многа врло ефикасна, како на мањим тако и на већим одстојањима.

Ради тога се тенкови морају кретати брзо од почетка до краја и не заустављати се на отвореном простору или ван заклона, чак и кад отварају ватру из топова...“

У закључцима аутор износи, поред осталог, и овај принцип: „Губици у тенковима трпеће се променљиво, зависно од времена утрошеног за покрет од линије развоја до објекта напада“.

Истовремено, могућно је остварити погодак под повољнијим углом на оклопу који је уз то на бочним странама тањи, те се са знатно већом сигурношћу постиже жељени ефекат ватре.

Изнета анализа показује да би знатније повећање одговорног сектора ватре за сваки поједини тенк и тенковски вод као целину ишло на штету густине ватре испред предњег краја одбрамбеног рејона тенковског вода. Занемарити тај значајан фактор значило би озбиљно угрозити борбену кохезију тенковског вода. Тамо где се из одређених разлога мора прибећи таквом решењу, треба више рачунати с тим да тенк дејствује као борбена јединка, а не као елеменат борбеног поретка вода. Такви случајеви су у извесним околностима оправдани, на пример, на планинском или јако испресецаном земљишту, где су правци употребе нападачевих оклопних снага каналисани и где су ограничене проходност и брзина кретања нападачевих тенкова, а покрети се изводе у скоковима од заклона до заклона, појединачно или у мањим формацијама.

Друго питање које заслужује пажњу јесте од чега треба полазити при распоређивању тенковских водова у оквиру оклопне чете која брани одређени рејон, односно до којих размера се може остварити растресит распоред тенковских водова и тиме смањити ефекат атомског удара и истовремено одржати компактност јединице као целине у смислу њеног ефикасног дејства у одређеном одбрамбеном рејону.

Ако се пође од извесних норми изражених у метрима које се најчешће сусрећу у правилима, добија се извесна општа представа која може служити више за оријентацију у погледу дубине и ширине одбрамбеног рејона оклопне чете. Међутим, норма изражена у метрима, ма колико представљала покушај да се уоквири ватрене могућности оклопне чете у одбрани у одређеном рејону, ипак не може дати праву слику. Наравно, она одражава извесне опште услове који се сматрају као чести и блиски стварним борбеним условима у којима се оклопна чета може наћи, али им недостају специфичности којих има у сваком конкретном случају. Ови разлози доводе са доста оправдања у питање целисходност норме изражене у метрима ако је реч о одређивању величине одбрамбеног рејона оклопној чети и већим јединицама. Но, далеко више би се грешило ако се не би придржавало никакве сигурније норме, јер се тада не би располагало никаквим критеријумом за распоређивање тенковских водова у оквиру чете у одбрани. Једно од добрих мерила за ту сврху је то да се њихов почетни распоред заснива првенствено на принципу да треба остварити *чврсту ватрену везу* између тенковских водова по фронту и дубини. Да би се тај принцип који истовремено служи као норматив и конкретизовао у разним условима, нарочито што се тиче земљишта, у којима се чета може наћи у одбрани, неопходно је, пре свега, рашчистити шта је то *чврста ватрена веза* у оквиру оклопне чете. По моме мишљењу, та веза унутар борбеног поретка оклопне чете у одбрамбеном рејону заснива се на ватри тенковских топова, а не на митраљеском и другом наоружању које се налази или се може наћи у том рејону. Међутим, може бити спорно коју границу у погледу домета узети као мерило за термин „чврста ватрена веза“. Да ли на крајњој даљини брисаног домета за тенковски топ или нешто мање

и колико? Ако се узме само крајњи домет постиже се ватрена веза, али не увек. Сем тога, она није толико чврста да би одговорила намени. Принципијелно, чврстом, у односу на распоред тенковских водова у одбрани, може се сматрати ватрена веза која се остварује на даљини половине брисаног домета тенковског топа онога тенка који се налази на крилу (боку) међупростора према суседном тенковском воду, односно по дубини. Изнад те границе, тј. до крајње даљине брисаног домета чврстина ватрене везе је управо пропорционална са удаљеношћу, тј. уколико је распоред тенковских водова гушћи, утолико је ватрена веза чвршћа и обратно.

То питање је постављено да би се размотриле могућности за постизање растреситог распореда. Кад се тај принцип конкретизује као мерило за растреситост, као полазна основа за одговор на то питање служи половина даљине брисаног домета крајњих тенковских топова у тенковском воду. Ако се тенкови распоређују растреситије на већем простору уз приближавање крајњој граници брисаног домета тенковског топа, прави се уступак на штету ефекта ватре и ватрених могућности оклопне чете да би се постигла већа растреситост. При томе је основни регулатор у сваком конкретном случају земљиште, изабрано или додељено за одбрамбени рејон оклопне чете. Ако се руководимо изнетим принципом, управо оно диктира почетни распоред у погледу одстојања и растојања између водова. Наравно, ово је само груба скица једног принципа при чему не треба занемарити и остале утицајне факторе као што су: пробојне могућности расположивих тенковских топова, квалитет тенкова чији се напад очекује, степен запречавања у противоклопном смислу и распоред противоклопних оруђа и оружја у борбеном поретку оклопне чете.

Принципи који су изнети за оклопну чету омогућују приличну еластичност при распоређивању тенковских водова по фронту и дубини у погледу постизања растреситог распореда. Понекад ће земљиште омогућити водовима да се распореде тако да им међупростори не прелазе половину брисаног домета тенковских топова. То ће се најчешће десити на равничастом и за тенкове добро проходном земљишту, у оквиру одбрамбеног рејона чете. На испресецаном и теже пролазном земљишту, где оклопне снаге нападача не могу изразити тако снажан ударни ефекат већ морају дејствовати каналисаним правцима, са успореним темпом и са непотпуно развијеним борбеним поретком, тенковски водови могу бити и на већим међусобним растојањима (одстојањима) и имати доста чврсту ватрену везу и на крајњим границама брисаног домета својих тенковских топова.

Растресит распоред оклопних јединица у одбрани, већих од оклопне чете, заснива се пре свега на принципу да се одбрамбена дејства изводе по правцима, да јединице имају довољно снага ешелонираних по дубини за прихват и маневар, као и да се омогуће одговарајућа узајамна подршка и садејство одређених елемената борбеног поретка.

С обзиром на то да је код оклопних јединица одбрана по правцима изражена у већој мери него код пешадијских јединица, растреситост по фронту се остварује међупросторима између праваца.

Нешто је сложенији проблем растреситости снага и средстава кад се разматра распоред по дубини одбрамбене зоне. С једне стране,

постоји потреба да одстојања између положаја и рејона буду што већа како би се повећала растреситост, а са друге, постоје захтеви за узајамном подршком и садејством унутар јединице као целине. Сваки положај, рејон или јединица која га поседа захтева посебну анализу низа питања. Између осталог, ту долази до изражаја и маневар оклопних јединица по фронту и дубини који посредно доприноси повећавању или смањивању отпорности на атомске ударе.

КОРИШТЕЊЕ ЗЕМЉИШТА

Ефекат атомског удара на оклопне јединице у одбрамбеним дејствима знатно је мањи ако су оклопна борбена возила у погодним заклонима. Израда фортификацијских заклона за тенкове и друга оклопна возила на ватреним положајима скопчана је са великим утрошком времена. Запремина заклона за средњи тенк износи око 30 m^3 са једном улазном-излазном рампом, а заједно са склоништем око 120 m^3 . Обим послова које треба обавити при изради заклона и склоништа, чак и уз примену најсавременијих машина, далеко превазилази време којим оклопна јединица најчешће располаже за организовање одбране на одређеној просторији. Та се констатација заснива на поставци да оклопне јединице у већини случајева организују одбрану на брзу руку. У таквим условима јединице, нарочито оне на предњем крају одбране, неће бити у могућности да фортификацијски потпуније уреде положаје, већ ће морати да се задовоље оним што ће успети да у погледу заклањања остваре до ступања у борбу, сем ако су неке друге снаге, уз ангажовање месног становништва, претходно изводиле фортификацијске радове, што је, наравно, пожељно. Такав је поступак практикован у II светском рату, а нема разлога да се не примењује и у евентуалном будућем. Нови захтеви за заклањањем који би се постављали пред оклопну јединицу у вези са фортификацијским радовима, односно изразом већих фортификацијских склоништа са јачим покривкама, тешко се могу реализовати у времену којим се обично располаже за организовање одбране. Стога велики значај добија кориштење природних заклона. Заклони који у знатној мери штите од атомских удара су јаруге, увале, удоља, вртаче, усеци, падине на другој страни узвишења, пећине, подземне галерије и тунели ако се уреде тако да се спречи продор ударног таласа и одроњавање земље од потреса. Међутим, при кориштењу заштитних својстава земљишта треба ускладити два супротна захтева. Наиме, земљиште које је угодно за заклањање није најчешће угодно и као положај са којег се може отворати ватра из тенковског наоружања. На пример, из вртача, увала, удоља итд. тенкови не могу отворати ватру, јер њихови топови и митраљези имају ограничено поље дејства по висини. Због тога таква места која могу добро послужити као склоништа, не могу истовремено одговарати и као ватрени положај.

Решење проблема своди се у суштини на то да се у оквиру рејона додељеног за одбрану одаберу такви одбрамбени положаји у оквиру или иза којих се налазе погодна места за заклањање. Ако то испустимо из вида па се при процени земљишта оријентисемо

само на изналагање положаја који пружају најбоље услове за ватрено дејство, без обзира на то што у погледу заштите не пружају ништа или врло мало, свакако занемарујемо један важан чинилац и чинимо уступак који води у ризик да се снаге подметну под атомски удар пре него што испоље ватру са тог положаја који је, иначе, погодан за ватрено дејство. Међутим, ако се из одређених разлога изабере баш такав положај који је погодан за ватрено дејство, а пружа слабе услове за заклањање, боље је не поседати га целокупним снагама при почетном распореду, односно не излазити на основне ватрене положаје са свим тенковима пре почетка непријатељског напада, већ главне снаге и средства држати по дубини, на земљишту које пружа веће могућности за заклањање, а на положаје истурити само мањи део снага. На пример, у одбрамбеном рејону тенковске чете може се на одређени положај истурити један тенковски вод ојачан пешадијом, а остале снаге држати у растреситом распореду у најпогоднијим склоништима све до почетка напада.

Постало је уобичајено да јединице које прелазе у одбрану иду одмах на своје основне положаје, уређују их и припремају за одбрану. За пешадију то има оправдања, јер кад непријатељ почне напад, она због спорости није у могућности да брзо изиђе на положаје и прихвати борбу уколико би се већина њених снага налазила у неким рејонима по дубини. Код оклопних јединица није такав случај. Њихова им покретљивост омогућава да релативно брзо изиђу на положај који им пружа најбоље услове за борбу. Ако се поставе у растресит распоред по дубини и у почетку са тежиштем на заклањању од атомских удара, смањује се могућност да се тенкови уоче са земље и из ваздуха. Тај моменат има прилично велики значај кад се има у виду да тенк представља релативно велик циљ, да га је на ватреном положају веома тешко маскирати и да се то далеко лакше остварује у неком природном склоништу (вртачи, ували и сл.).

Овако решење у принципу захтева да оклопне чете имају две врсте положаја од којих једни служе као ватрени, а други за заклањање од атомских удара. Њиховом избору, поседу и уређењу треба посветити одговарајућу пажњу. Ако се тај принцип спроведе у оквирима одбрамбеног рејона оклопне чете на тај начин што ће се један вод истурити на основне ватрене положаје, а остале снаге разместити по склоништима, поставља се питање на којој даљини могу бити склоништа у односу на основне ватрене положаје. Свакако, то зависи у првом реду од земљишта, места и улоге сваког тенковског вода у оквиру одбрамбеног рејона чете. Основно мерило при томе треба да буде то да тенковски водови могу благовремено стићи у своје одбрамбене рејоне кад почне напад непријатељских снага. Може се поставити и питање да ли се на тај начин не излаже ризику да већина снага оклопне чете буде одсечена дејством авијације која непосредно подржава нападачеве снаге или атомским ударима по дубини. Ако би тенкови из дубине излазили на основне ватрене положаје неким маркантним путем и у колони, та би опасност од дејства непријатељске авијације била прилично реална. Међутим, под претпоставком да сваки тенк иде из склоништа засебним правцем на свој основни ватрени положај, тешко је претпоставити да ће их непријатељева авијација у томе спречити ма колико била активна. Што се тиче

атомске опасности, мање је вероватно да ће непријатељ извршити атомски удар по одбрамбеном рејону оклопне чете у моменту кад отпочиње напад, јер би тиме довео у питање безбедност својих јединица. Због тога, начелно, и треба тражити решења за избор погодних склоништа у оквирима одбрамбених рејона оклопних чета, а не на већој дубини. Чак кад би та склоништа и била нешто даље од ватрених положаја, на пример, 1,5—2 км, мало је вероватно да би дошло до атомског удара по тенковским водовима који излазе на ватрене положаје, пошто они ту даљину могу савладати пре него што, по откривању циља, дође до атомског удара. Ако би их непријатељ открио баш у том моменту, било би му потребно најмање 10—20 минута да изврши припреме за наношење атомског удара, а тенкови за то време могу стићи на своје ватрене положаје, ступити у борбу и доћи непосредно у додир са непријатељским снагама које врше напад.

Посебну пажњу заслужује кориштење пошумљеног земљишта при извођењу одбрамбених дејстава. Ту су повољни услови за прикривање распореда снага и средстава, а у извесном степену смањује се ефекат ударног таласа атомске експлозије. Поред тога, дрвеће апсорбује одређену количину топлотног и радиоактивног зрачења. Све ово иде у прилог кориштењу пошумљеног земљишта за заклањање. Међутим, остаје отворено питање како решавати проблем пожара и да ли је он до те мере сложен да пошумљене комплексе треба избегавати. Пожари који долазе као последица атомског удара свакако захтевају да им се при процени земљишта прида одговарајући значај и да се свестрано размотре. При томе, поред конфигурације земљишта на којем се шума налази треба узети у обзир и врсту дрвећа, јер у погледу пожара није исто да ли је оно црногорично или листопадно. Исто тако, као значајан фактор треба имати у виду путеве и просеке, густину шуме, дебљину стабала и висину круна дрвећа. Кад се сви ти елементи узму у обзир може се са доста оправданих разлога одлучити на кориштење пошумљених просторија на којима је тенковима обезбеђена добра пролазност и где дрвеће пружа одређен степен заштите. Кад се нека пошумљена просторија користи за заклањање оклопних јединица у одбрамбеним дејствима, неопходно је у првом реду обезбедити да је јединица може брзо напустити у случају пожара. Зато је боље ако се размести по периферним деловима шуме. Пропланке и усеке начелно треба избегавати, јер је ту јачи ефекат ударног таласа.

Највећу опасност за тенкове представља запаљено дрвеће које би се нашло на њима у моменту атомског удара, јер се тако најлакше преноси пожар на моторно одељење и у унутрашњост целог тенка. Иначе, оклоп тенка и других оклопних борбених возила у саставу оклопних јединица има велику отпорност на топлотно дејство атомског удара. Зато није корисно неко допунско маскирање и заклањање возила дрвећем и грањем, сем оног што пружа дрвеће својим природним распоредом. Шума са високим дрвећем и дебелим стаблима пружаће бољи заклон, али у њој треба обезбедити (просећи) излазе у више праваца. Код ретке шуме са танким стаблима које тенкови могу газити нема потребе за неким посебним мерама у погледу

крчења пролаза. Међутим, тада је маскирање трагова већи проблем. Карактеристично је, наиме, да тада тенкови остављају врло јасан колотраг који се до те мере оцртава да се може веома лако уочити при осматрању из ваздуха, а знатно теже при осматрању са земље. При том, треба имати у виду да се бојни отрови дуже задржавају на пошумљеном земљишту, а нарочито у увалама и вртачама, него на отвореном простору. Стога треба избегавати дубље размештаје у унутрашњости пошумљене просторије и тежити размештају ближе ивици шуме ради правовременог изласка са угроженог простора.

Кориштење грађевина, односно појединачно распоређених кућа на простору у захвату одбрамбених рејона или зона за заклањање оклопних борбених возила, нема неку нарочиту вредност. Међутим, кориштење појединих јачих грађевина ван груписаних насељених места, уз одговарајућу адаптацију за заклањање живе силе која није заштићена оклопом борбеног возила, може се прихватити као прикладно решење, и то само ако нема довољно времена за израду засебних склоништа. При томе долазе у обзир грађевине од тврдог материјала чије су просторије испод нивоа земље.

МАНЕВАР И ОТПОРНОСТ

Посебно је питање отпорности јединица приликом извођења маневра у оквиру одбрамбених дејстава. У другом светском рату код оних снага које су изводиле одбрамбена дејства, маневар оклопних јединица по дубини ређе је угрожаван из ваздуха, чак и кад се авијација масовно употребљавала. Тај маневар је угрожаван углавном продором оклопних снага нападача на фронту који је употребљаван ударима из ваздуха. Карактеристичан је у том погледу случај немачке 26. оклопне дивизије приликом искрцавања Англо-Американаца код Салерна у септембру 1943. године. У моменту искрцавања та се дивизија налазила на Калабријском полуострву, распоређена за одбрану. Главнина јој је била ван додира са британским снагама које су подилазиле одбрамбеној зони дивизије. Приликом процене ситуације Англо-Американци су дошли до закључка да ће она заједно са 29. оклопно-гренадирском дивизијом бити одсечена на Калабрији и доцније уништена. Кад су извиђањем из ваздуха у току искрцавања осетили да се она брзо пребацује према Салерну, покушали су да је дејством из ваздуха у томе спрече, али су сви ти покушаји остали без успеха. То је била прва лекција англо-америчком схватању које се заснивало на поставци да ће авијација успети да паралише маневар немачких оклопних јединица на планинском земљишту Италије.³

³ Ову заблуду је најбоље истакао генерал Марк Кларк у делу *Свјесни ризико* — превод у издању НИП-а, Загреб 1954. г. На страни 199/200 он каже: „Занимљиво је присјетити се да смо имали неколико замисли када смо се приближавали италијанској обали али су све оне одлетјеле у зрак када је борба ухватила маха. Једна од тих, коју су особито заступали Британци, била је, да би Нијемци брзо одлучили не упуштати се у борбу и повукли се у Сјеверну Италију, кад бисмо напали Италију са довољним снагама и заузели одговарајуће луке и летилишта за операције великих размјера. Ова замисао, која је настала на високим мјестима обавјештајне службе у Лондону и одражавала се

Због употребе атомског оружја ситуација се у том погледу знатно мења. Пре свега могу се извршити таква рушења и може се остварити такав степен контаминације да неки каналисани правац за привлачење оклопних јединица на фронту у одбрамбеним дејствима постане за извесно време потпуно неупотребљив. Питање је само у којој је мери то целисходно за нападача који рачуна да ће тај исти правац користити за напад својих снага. Ради тога је за нападача целисходније да таквим начином дејства спречава маневар дубље распоређених оклопних резерви бирајући објекте који гарантују потпуно заштитивање одређеног правца, а њих има нарочито на планинском земљишту. На равничастом и добро проходном земљишту такав поступак нападача према оклопним јединицама браниоца мање је ефикасан због могућности да се препрека обиђе и да се понова избије на исти правац.

Што се тиче оклопних јединица у непосредном додиру са непријатељским снагама које изводе нападна дејства или оних што се налазе на мањој дубини одбрамбеног распореда, услови за маневар са становишта проходности земљишта после атомских удара знатно су повољнији. То произилази из поступака нападача који користи атомске ударе. Наиме, он је принуђен да врши атомске ударе ниско у ваздуху и да избегава површинске експлозије, јер би у противном извршио заштитивања која би ометала покрет његових снага, а он управо жели да што пре експлоатише учинке атомских удара. Пошто их експлоатише оклопним јединицама, настојаће да избегне обимнија рушења, што иде у прилог браниоцевом маневру оклопним јединицама. Међутим, и ту има значајних проблема за оклопне јединице у погледу могућности за остваривање маневра. Нападач може истовремено применити и такве атомске ударе којима је циљ баш рушење ради спречавања маневра резерви на мањој дубини. Познато је да резерве распоређене на мањој дубини имају неколико одређених тактичких правца чији је избор прилично ограничен или је бар знатно мањи у поређењу са резервама које су распоређене на већој дубини. Пред оклопне јединице које се налазе у таквој улози поставља се проблем како да савладају земљиште у оквиру одређеног тактичког правца на којем се уводе у борбу. На пример, ако нападач поруши атомским ударом неки мост на мањој реци или каналу који представља противоклопну препреку, заруши неки теснац и сл., оклопној јединици биће спречен пролаз. Она ће бити принуђена да чини обиласке што јој успорава кретање, а може довести у питање и благовремено стицање

кроз читаву Британску обавјештајну мрежу у Средоземљу, темељила се на документацији, да непријатељ неће моћи одржати своје снаге у Италији због слабих транспортних средстава у брдовитим крајевима као и због наше надмоћности у зраку. Ту смо замисао добро искушали. Савезнички су бомбардери обрађивали непријатељске комуникационе линије тједнима и, коначно, мјесецима па чак и годинама. Пролаз на Бренеру, тунели, мостови били су стално тучени, али замисао се показала потпуно неуспјелом. Нијемци су повећавали своју снагу у Италији до самога краја и могли се борити са нама за сваку стопу италијанске земље“.

Англо-Американци нису могли да парализују маневар немачких снага у Италији не само у ширим размерама, како то истиче Марк Кларк, него ни на тако малом простору као што је Калабрија која је била у пуном захвату англо-америчке авијације са Сицилије.

на одређени положај за прихват снага, прелажење у противнапад и сл. Такве могућности нападача принуђавају браниоца да правце кретања за оклопне јединице у резерви бира веома пажљиво и да увек рачуна с тим за које време може стићи обилазним путем ако изабрани правац буде запречен на критичној тачки. То практично значи да у оквиру сваког тактичког правца употребе оклопне резерве треба предвидети више праваца кретања и предузети одговарајуће мере да се обезбеди проходност оклопних борбених возила. У тесној вези с тим је и проблем затварања бреше створене атомским ударом у распореду оклопне јединице у одбрамбеним дејствима.

Познато је да су оклопне јединице, због своје покретљивости, врло погодне за брзу интервенцију, односно за врло брзо долажење до места где је извршен атомски удар како би се спречиле или успориле непријатељске снаге које настоје да експлоатишу учинке атомског удара. Међутим, та констатација је општа и релативна и има основа да се овако третира кад је у питању нека пешадијска јединица у одбрамбеним дејствима, у чијем се органском саставу налази одговарајућа оклопна јединица. Тада оклопној јединици треба дати одређено место у борбеном поретку у одбрани како би најцелисходније извршила задатак — затворила брешу створену атомским ударом. Међутим, кад нека оклопна јединица брани одређену зону, то питање није битно, јер су све њене основне јединице подједнако способне за такав задатак. Код оклопне јединице у одбрамбеним дејствима у одређеној зони поставља се питање којим снагама из дубине треба интервенисати ради затварања бреше на тежишном положају за одбрану да би отпорност, а тиме и ефикасност одбране, била што већа? Да би се могао дати одговор на то питање неопходно је прецизирати колика је бреша и који је то тежишни положај на који је извршен атомски удар. Ако је удар такве јачине да је елиминисан један тенковски вод у оквиру одбрамбеног рејона чете, ту се још не може говорити о брешама на положају као целини, већ о нарушавању борбеног поретка чете, што условљава да се у њеним оквирима изврше одговарајућа померања, успостави нарушени систем одбране или затвори бреша. Дакле, то може бити у одређеним условима бреша у борбеном поретку чете, али ако четни распоред има довољну дубину, то може бити само нарушавање њеног борбеног поретка, а да при томе и није створена бреша. Тек ако је непријатељ извршио тако снажан атомски удар или више мањих концентричних и постигао такав ефекат да је онеспособио снаге које бране целу дубину одређеног одбрамбеног положаја, пред вишу команду поставља се проблем за дотичну јединицу као целину. Ако је положај на којем је створена бреша истовремено и тежишни нормално се покреће нека јединица из дубине, било са наредног положаја или из резерве, која добија задатак да поседне погодне положаје на излазу из бреше, са стране или испред, ради спречавања продора непријатељских оклопних јединица. Ту јединицу подржава артиљерија, а по могућности и авијација. Међутим, може се поставити питање да ли је целисходно да та јединица напусти свој рејон одбране на коме је донекле организовала ватрени систем и запречавање и прихвати борбу која носи обележје борбе у сусрету. Слабе стране таквог поступка су баш у томе што ће организација одбране при затварању

бреше бити спроведена на брзу руку и што остаје отворено питање поновног поседања положаја који је та јединица напустила. Но, то је још увек боље решење него пасивно чекати на поседнутом положају и пустити непријатеља да неометано експлоатише атомски удар. Поред тога, у прилог овом решењу може се узети и то да пасивно чекање пружа могућност непријатељу да сукцесивно врши атомске ударе на јединице постројене по дубини и несметано користи постигнуте ефекте. Ако се, пак, јединица доведе у непосредан додир, непријатељ се лишава могућности да на њу усмери атомски удар због близине својих снага.

У склопу решавања овог проблема код оклопних јединица значајну улогу има брзина, јер и непријатељ експлоатише атомски удар оклопним јединицама и, да би се бреша ефикасно затворила, треба са одређених положаја благовремено стићи и заузети повољан распоред. Нападач настоји да што пре експлоатише створену брешу ради чега привлачи своје оклопне снаге што ближе месту предвиђеном за удар. Да би могао благовремено интервенисати, бранилац начелно треба да ангажује ону оклопну јединицу која је — у распореду по дубини — најближа створеној брешу, без обзира на то да ли је у својству резерве или је претходно била намењена да брани одређени положај.

Потпуковник

Манојло БАБИЋ

KARAKTERISTIKE UPOTREBE ATOMSKOG ORUŽJA U ŠUMI UTICAJ NA BORBENA DEJSTVA

Posledice primene atomskog oružja na različitom zemljištu mogu biti do te mere specifične da znatno utiču na dejstva jedinica. Tako, na primer, šuma pruža velike mogućnosti za maskiranje i prikriveno kretanje, koncentraciju, razmeštaj i manevar, što pored ostalog onemogućava neprijatelju da iznenadno i sa puno uspeha primeni atomsko oružje i pronalazi unosne atomske ciljeve.¹ Smatra se da na određenim daljinama od nulte tačke drveće čak i štiti od dejstva primarnog udarnog talasa, kao i od drugih efekata atomskog oružja, ukoliko se preduzmu mere za zaštitu od gubitaka koje može prouzrokovati njegovo obaranje.

Uprkos tome što toplotno dejstvo može izazvati šumske požare velikih razmera, šumska masa štiti živu silu i tehniku od primarnog toplotnog zračenja i smanjuje njegov učinak. Taj učinak još više se smanjuje zimi, zatim kad su padavine, magle i pri povećanoj oblačnosti. Na zaštitna svojstva šume utiču i njena veličina, visina, gustina i vrste drveća, no u slučaju požara mnogi od tih elemenata deluju i u negativnom smislu.

Šuma pruža i izvesnu zaštitu od radioaktivnog dejstva. Efekti primarnog radioaktivnog zračenja mogu se, prema nekim podacima, smanjiti za 1/5, odnosno 1/6 u odnosu na nepošumljeno zemljište. Smanjenje zavisi od visine i gustine šume, debljine drveća i količine drvene mase. Kod površinskih eksplozija i radiološke kontaminacije velikih razmera radioaktivne padavine neće se taložiti odmah i punim intenzitetom po živoj sili i tehničkim sredstvima, već će se dobar deo zadržati na lišću i krošnjama. Time se stvaraju uslovi i vreme da se zahvaćena jedinica blagovremeno izvuče iz rejona opasne kontaminacije. Naravno, vetrovi i padavine kasnije će oboriti i razneti nataložene radioaktivne padavine, ali će se u međuvremenu radioaktivnost već smanjiti.

U šumi se lakše, brže i u većem broju mogu praviti raznovrsna skloništa za živu silu i tehniku, sem ako je u pitanju kamenito tlo pokriveno plitkim slojem zemlje. U tom slučaju rade se površinski objekti uz najnužnije ukopavanje, primenjuje se kombinacija zemlje i drveta i koriste prirodni nagibi, uvale i slično. Objekti su, sem toga, donekle zaštićeni i okolnim drvećem.

Međutim, dok zaštitna svojstva šume dolaze do izražaja u smenjivanju početnog radioaktivnog zračenja, efekta radioaktivnih padavina i donekle primarnih efekata udarnog i toplotnog dejstva, dotle s druge

¹ Značaj razmatranja ovog pitanja za naše uslove vidi se iz toga što se od 255.804 km² površine naše zemlje, 88.310 km² nalazi pod šumom. Pored toga, površine pod šumom nalaze se uglavnom u unutrašnjosti i u centralnom delu zemlje, pretežno na brdskom i planinskom zemljištu, gde postoje uslovi za primenu raznih oblika borbena dejstava.

strane, posredni efekti udarnog i toplotnog dejstva — obaranjem drveća, rušenjima i požarima itd. — znatno povećavaju gubitke i stvaraju niz veoma složenih problema u planiranju i izvođenju borbenih dejstava. Zbog toga je, u celini uzevši, zona gubitaka pri upotrebi bombe od 20 KT čak i nešto veća u šumi nego na otvorenom zemljištu. Ukoliko je, pak, projektil veće jačine ili je eksplozija izvedena na većoj visini, prečnik zone gubitaka u živoj sili u šumi se znatno povećava u poređenju sa istim prečnikom na otvorenom zemljištu. Na donjoj tablici ta se razlika najbolje vidi:

Projektil jačine	Poluprečnik zone gubitaka u živoj sili na otvorenom zemljištu kad je eksplozija		Poluprečnik zone gubitaka u živoj sili u šumi kad je eksplozija	
	visoka	niska	visoka	niska
20 KT	1.200 m	1.300 m	1.500 m	1.400 m
50 KT	1.300 m	1.500 m	2.200 m	1.900 m
100 KT	1.800 m	1.800 m	2.800 m	2.600 m
500 KT	3.500 m	3.300 m	5.500 m	4.800 m

Podaci u tablici odnose se na poluprečnik kruga u kojem zahvaćena jedinica 4 časa posle eksplozije ima 85% gubitaka i praktično je uništena. Više časova posle eksplozije ti gubici mogu izneti i 100%. Razume se, gubici postoje i izvan datih zona, ali su manji.

Uticao udarnog talasa u šumi. Rušenje drveća nastaje u rejonu nulte tačke i, zavisi od jačine projektila, na manjoj ili većoj udaljenosti od nje. U užem rejonu nulte tačke biće oboreno i uništeno sve drveće; posle toga dolazi zona gde je većina drveća oborena, pa zona u kojoj je rušenje samo delimično. Efekat udarnog dejstva atomskog oružja u šumi prikazan je na donjoj tablici, u kojoj su izneseni podaci o teškim i srednjim oštećenjima šume pri atomskoj eksploziji na velikoj visini. Teška oštećenja su u zoni gde je oboreno do 90% stabala, a srednja gde je oboreno oko 30% stabala, pri određenoj gustini i visini šume. Vrednosti su izvedene iz tablice za projektil od 1 KT i samo su približno tačne.

Projektil jačine	Teška oštećenja		Srednja oštećenja	
	Poluprečnik u metrima	Površina u km ²	Poluprečnik u metrima	Površina u km ²
2 KT	700	1,5	900	2,5
5 KT	950	2,8	1.200	4,5
10 KT	1.200	4,5	1.500	7
20 KT	1.500	7	2.000	12,5
50 KT	1.500	12,5	2.500	19,6
100 KT	2.600	19,6	3.200	32

Valja pomenuti da se slažu podaci iz raznih izvora o karakteru rušenja u šumi, ali se ne slažu kad je reč o veličini i obimu rušenja. Prema nekim podacima, na primer, na prostori poluprečnika oko 1—1,5 km od

nulte tačke šuma će biti potpuno uništena i u njoj ne bi ostao ni ogrevni materijal, a van toga, na udaljenju do 7 km, zavisno od jačine projektila, došla bi zona oborenog drveća. Postoji mišljenje da bi stanje u šumama, u odnosu na udarno dejstvo atomske eksplozije, približno izgledalo kao i u naseljenim mestima. Prema tom kriterijumu do potpunog rušenja drveća od bombe od 20 KT došlo bi u zoni poluprečnika 1,5—2 km, jer u toj zoni u naseljenim mestima dolazi do rušenja zgrada. Možda se može navesti još jedan podatak. Brzina jake oluje koja lomi grane i nanosi štetu krovovima je 82 km/č, a udarni talas atomske bombe od 20 KT prouzrokuje na udaljenju od 3.300 m od nulte tačke vetar brzine (doduše kratkog trajanja) od 95 km/č. Brzina žestoke oluje je 96 km/č, vihora 110 km/č, a orkana 125 km/č. Međutim, udarni talas pomenute bombe na 3 km od nulte tačke prouzrokuje vetar brzine od 110 km/č, na 2,4 km vetar od 160 km/č, na 2,1 km vetar od 200 km/č, a na 1,5 km vetar od 320 km/č.

Navedeni podaci ukazuju da bi, van sumnje, razaranja bila vanredno velika. U tesnacima i dolinama na pošumljenom brdsko-planinskom zemljištu bila bi još veća, jer bi došlo do većeg rušenja i obrušavanja drveća, stena, kamenja, a zimi i usova, što bi dovelo i do većeg zaprečavanja komunikacija i angažovanja znatnih snaga i sredstava za raščišćavanje. Samo, pak, raščišćavanje bilo bi ponekad otežano ili bi se moralo odložiti za 24 časa i više zbog indukovanе radioaktivnosti koja nastaje kod niskih vazдушnih eksplozija, kad intenzitet zračenja može iznositi i nekoliko stotina rendgena.

Dejstvo toplotnog zračenja. U dejstvima u šumi poseban problem predstavljaju toplotni učinak eksplozije atomske bombe — vrlo visoke temperature i požari koji usled toga nastaju. Na primer, u momentu eksplozije bombe od 20 KT temperatura u centru vatrene lopte iznosi nekoliko desetina miliona stepeni. No, ona se vrlo brzo smanjuje i nakon stotog dela sekunde već je 300.000 C^o, da bi u trećoj sekundi pala na 3.000 do 4.000 C^o. Smatra se da posle 3 sekunde prestaje toplotno zračenje. Visoke temperature prouzrokuju opekotine kod nezaštićenog ljudstva, ali je zaštita od primarnog toplotnog zračenja relativno laka. Značajnije je sekundarno dejstvo koje se javlja u vidu požara, kad za to postoje uslovi, kao, na primer, u naseljenim mestima i pošumljenim rejonima.

Da bi se moglo proračunati kad, pod kakvim uslovima i na kojim odstojanjima od nulte tačke dolazi do paljenja šume, treba znati da se, na primer, suvo trulo drvo zapali pri toploti od 4 kalorije, sitna suva trava 5, opalo lišće 6, sitne borove iglice 6, a iglice omorike od 8 kalorija na cm². Prema tome, može se uzeti da se na onim odstojanjima od nulte tačke gde energija toplotnog zračenja iznosi 10—12 kal/cm², šuma zapali i nastaju požari. Koja su to odstojanja za pojedine vrste projektila (kod vazдушnih eksplozija) vidi se iz ove tablice:

Projektil	8 cal/cm ²	10 cal/cm ²	12 cal/cm ²
2 KT	740 m	700 m	660 m
10 KT	1.740 m	1.560 m	1.420 m
20 KT	2.350 m	2.040 m	1.850 m
50 KT	3.600 m	3.100 m	2.940 m

Kod projektila megatonske snage, čije toplotno dejstvo vremenski duže traje, treba više kalorija da bi se izazvali odgovarajući učinci. Po nekim podacima do šumskih požara, po suvom vremenu dolazi kod projektila male snage na udaljenju od centra eksplozije 2—3 km, srednje snage 3—5 km i velike snage 8—10 km. Pri ovome treba imati u vidu da pored energije toplotnog zračenja na požare utiču i drugi činioci.

Požari nastali usled eksplozije atomske bombe u osnovi se ne razlikuju od požara izazvanih drugim sredstvima, ali imaju izvesne osobenosti. U krugu gde je toplotno zračenje dovoljno jako, pojedine pregrade, prepreke i površine bez rastinja (proseci, kanali, reke i sl.) ne predstavljaju prepreke za početak i širenje požara, jer su predmeti sa svih strana izloženi toplotnom zračenju. Udarni talas može da ugasi izvesne požare, obično manjih razmera, ali isto tako može razbacivanjem zapaljivog materijala da izazove još veće požare. Na požare utiču i požarne oluje izazvane udarnim talasom. Poznato je da pri eksploziji atomske bombe dolazi do snažnog kretanja vazдушnih masa, prvo od centra eksplozije, a posle ka centru. Dakle, dolazi do vetrova koji mogu trajati nekoliko časova. Vetrovi od centra eksplozije šire požare, dok ih suprotni na periferiji kruga gase i lokalizuju, a u sredini pojačavaju. Sve ovo, svakako, samo uslo-žava zaštitu i borbu.

Šumski požari uopšte, imaju izvesne karakteristike. Tako, na primer, zavisno od karaktera šume može doći do niskih — prizemnih i visokih — krošnjastih požara. Do prvih dolazi u šumama kod kojih postoji zemni pokrivač od sitnog rastinja, trave i sl. To su retke ili niske šume, grmlje i razni šumski gustiš. Kod tih požara gori prizemni pokrivač i plamen se podiže do 2 i više metara. Do visokih — krošnjastih požara dolazi u visokim i gustim šumama gde plamen zahvata krošnje drveća. Kod tih požara obrazuje se vatreni talas koji je vidljiv iznad šume. Sem toga, jedna vrsta požara često prelazi u drugu. Požari se još dele na pokretne i nepokretne. Nepokretni požari šire se brzinom 5—8 km/č a pokretni 8—25 km/č, što zavisi od brzine vetra. Prizemni požari najčešće su i nepokretni, a visoki — krošnjasti, pokretni. Požari izazvani eksplozijom atomske bombe obično su visoki — krošnjasti i sa kombinovanim pokretnim požarima predstavljaju najveću opasnost za jedinice. S obzirom da do njih dolazi najčešće u gustim i visokim šumama, takve šume treba izbegavati, ili brzo napuštati kad se jedinice u njima zateknu.

Faktori koji utiču na rušenja i požare. Obim rušenja i požara uslovljen je jačinom atomskog oružja i u tom pogledu postoje znatne razlike između atomskih oružja male i velike snage, između površinske eksplozije i niske ili visoke eksplozije u vazduhu. Površinske eksplozije imaju po obimu manje udarno i toplotno dejstvo, ali je u rejonu nulte tačke jačeg intenziteta. Takvom upotrebom atomskog oružja verovatno ne bi došlo do rušenja i požara u onim razmerama kao kod vazдушnih eksplozija. Radio-loška kontaminacija do koje tom prilikom dolazi u punoj meri, ne zahvata potpuno živu silu i tehnička sredstva, jer su donekle zaštićeni drvećem od radioaktivnih padavina. Najveći učinci verovatno bi se postigli primenom površinskih eksplozija u pošumljenim rejonima na pojedinim kanalisanim pravcima, u dolinama i tesnacima, gde može doći do značajnih rušenja i zaprečavanja za duže vreme. Primenom vazдушnih eksplozija, i na većim

visinama, izaziva se rušenje drveća i požari većih razmera, postižu se najveći učinci udarnog i toplotnog dejstva, koji su kod oružja veće snage veći nego na otvorenom zemljištu. Stoga u pošumljenim rejonima treba očekivati upotrebu jačih projektila sa eksplozijom na većim visinama.

Vrsta i karakter šume takođe utiču na obim i intenzitet rušenja i požara pa, naravno, i na posledice. Kompaktni pošumljeni rejoni omogućavaju brzo širenje požara i otežavaju njihovo lokalizovanje i gašenje. Mogućnosti manevra — pomeranja snaga i zaštite, su manje, jer su jedinice ugrožene sa više strana, a ne postoji ni mogućnost da se brzo izvedu na proplanke i manje ugrožena mesta. U gustim i visokim šumama, rušenje drveća, zaprečavanje i gubici su veći. U njima bi preovladavali visoki — krošnjasti požari većeg obima i intenziteta. U niskim i mladim šumama dejstvo udarnog talasa može se znatno smanjiti i kod sasvim mladih šuma, ili neće doći do obaranja drveća, ili će ono biti manjeg obima i intenziteta. U njima su verovatni prizemni požari koji se sporije šire pa je i zaštita i borba protiv njih olakšana. Na posledice utiče i vrsta šume. Listopadna šuma se teže pali nego crnogorična, u kojoj je i širenje požara brže. S druge strane, kod visoke listopadne šume udarno dejstvo je jače, jer udarni talas pored obaranja drveća lomi i razbacuje krošnje. Na začetak i širenje požara verovatno će uticati i stanje šumskog pokrivača s obzirom na doba godine.

Postoji još niz faktora koji mogu uticati na požare u šumi. Tako su, pri lepom i suhom vremenu, pogotovo kod visokih temperatura i u sušnim periodima, znatno veće mogućnosti izbijanja i brzog širenja požara. Nasuprot tome, pri lošim meteo-uslovima, na primer, pri vlažnosti vazduha od 40%, prizemni požari šire se vrlo slabo, a pri 60% lokalizuju se. To su iskustva iz požara nastalih klasičnim putem. Verovatno bi njihovo ponašanje pri eksploziji atomske bombe, usled jakog toplotnog zračenja i vetrova, bilo nešto drukčije, ali bi doba godine, vetrovi i vlažnost zemlje, predmeta i vazduha i u tom slučaju na njih znatno uticali. Dosadašnja iskustva pokazuju da se usled vetra površina zahvaćena požarom povećava za 5—15 ha na čas. Računa se da se pri dvostrukom povećanju brzine vetra širenje požara povećava za četiri puta. Treba imati u vidu da pri eksploziji atomske bombe dejstvuju prirodni vetrovi određene jačine i pravca i vetrovi nastali usled eksplozije koji su promenljivog pravca i jačine. To samo otežava procene i potrebne mere.

S obzirom na vlažnost vazduha, i doba dana utiče na širenje i intenzitet šumskih požara. Širenje požara danju je maksimalno, naveče, porastom vlage u vazduhu, smanjuje se 8—10 puta, a noću se požar može i ugasiti. Pošto su vetrovi uslovljeni i konfiguracijom zemljišta to i ona utiče na obim i pravac širenja požara. Rečni tokovi, kanali i sve vrste vodnih prepreka lokalizuju njihovo širenje. U istom smislu deluju razni prirodni i veštački proseci i nepošumljene površine.

Karakteristike upotrebe atomskog oružja u šumi. Primena atomskih borbenih sredstava u pošumljenim rejonima stvara niz veoma složenih problema, kako za jedinice koje su cilj tih udara, tako i za stranu koja ta sredstva upotrebljava. U odnosu na posledice, ona ima izvesne sličnosti sa površinskim eksplozijama. Naime, i kod jednih i drugih posledice su dugotrajne i o njima se mora voditi računa.

Tako, strana koja upotrebljava atomsko oružje u šumi, može imati neposredne gubitke od rušeceg dejstva eksplozije vlastitog atomskog sredstva ili od izazvanih požara. Posledice mogu biti i posredne, na primer, da požari i rušenja drveća onemoguće pokret i manevar sopstvenih jedinica, a time i eksploataciju atomskog udara. U nekim situacijama jedinice mogu biti prisiljene i na izvlačenje ili tako »blokirane« da se privremeno potpuno ograniči njihova aktivnost. Ukratko, strana koja upotrebljava atomsko oružje u šumi može se u određenim uslovima naći u sličnoj situaciji i pred sličnim problemima kao i strana koja je bila podvrgnuta atomskom udaru.

Sa stanovišta jedinica koje mogu biti izložene atomskom udaru takođe je važno da se sagledaju uslovi mogućnosti i ograničenja za taj udar, jer se na tome zasnivaju određeni postupci, dejstva i zaštita. Upotreba atomskog oružja po jedinicama i ciljevima na prvim položajima, u neposrednom borbenom dodiru, manje je verovatna, pogotovo u napadnim dejstvima. I u dejstvima na otvorenom, nepošumljenom zemljištu moraju se preduzimati izvesne mere za zaštitu sopstvenih jedinica pri atomskim udarima po ciljevima u neposrednoj blizini. Pri dejstvima u šumi tučenje takvih ciljeva je gotovo isključeno, već će se »atomski« ciljevi pre tražiti na većoj dubini nego na otvorenom zemljištu. Može nastupiti i slučaj da napadač ne upotrebljava atomska borbeno sredstva u onim količinama i na način kao na nepošumljenom zemljištu da ne bi stvorio prepreku i opasnost za vlastita dejstva. Zato se i vreme izvršenja atomskih udara mora tako da podesi da požari prestanu do dolaska njegovih jedinica u taj rejon. Najverovatniji ciljevi atomskih udara pri dejstvima u šumi su taktičke i operativne rezerve, jedinice na položajima i pojasevima u dubini, pozadinske jedinice i ustanove, jedinice u rejonima prikupljanja, na odmoru i u pokretu, zatim snabdevačke kolone, komunikacije na osetljivim mestima, veće braniočeve snage u pozadini vlastitog rasporeda i, u određenim uslovima, okružene jedinice. Značajno je da će udari biti dublji, a po načinu i vremenu tako izvedeni da za stranu koja ih vrši ne predstavljaju prepreku ni opasnost. Iz toga sledi da tesan borbeni kontakt i izmešanost sa neprijateljem predstavljaju još veći stepen protivatomske zaštite, nego na otvorenom zemljištu.

Mere za zaštitu i obezbeđenje. Očigledno je da će posledice i problemi stvoreni atomskim udarima u šumi biti značajni i da će njihovo rešavanje tražiti angažovanje znatnih snaga i sredstava. Mere za zaštitu i obezbeđenje biće veoma raznovrsne. U osnovi, one treba da budu iste kao i pri dejstvima na otvorenom, s tim što su uslovi za njihovu primenu i njihov značaj bili različiti. No, poseban značaj imaće specifične mere za ublažavanje posledica izazvanih rušenjem drveća i požarima. One su osnovne i najvažnije.

Svi postupci i mere protivatomske zaštite pri dejstvima u šumi mogu se podeliti na preventivne i za ublažavanje i likvidiranje posledica atomskih udara.

Preventivne mere i postupci. Poznavanje dejstva i svih specifičnosti atomskog oružja osnov je efikasne zaštite jedinica u šumi. Na tom poznavanju zasniva se potpuna i blagovremena procena pošumljenih

rejonu predstojećih dejstava, na osnovu koje se sagledavaju sve opasnosti i problemi koji mogu ugroziti jedinice i preduzimaju sve mere za njihovo izbegavanje ili bar ograničenje. Teško je ukazati na sve elemente koje bi trebalo ceniti, ali se ipak mogu izneti najznačajniji. U prvom redu, tu dolaze osnovne karakteristike šume, tj. da li je crnogorična ili listopadna, jednorodna ili mešovita; da li je gusta ili retka, stara (visoka) ili mlada (niska); da li postoji zemni pokrivač; da li je kompaktna ili sa većim ili manjim međuprostorima i otkrivenim delovima zemljišta; da li je obrađena — uređena (raščišćena i sa prosecima). Ceneći ove i druge elemente šume treba sagledati kako oni utiču na posledice atomskog oružja i kakve mogućnosti pružaju u pogledu zaštite.

Pored toga značajno je da se procene i drugi elementi, kao što su: prirodne prepreke koje mogu ograničiti požare i rušenja (proplanci, proseci, nepošumljene doline i komunikacije, reke, kanali itd.); komunikacije i prohodni pravci značajni za kretanje, manevar i snabdevanje, njihov odnos prema pošumljenim rejonima i ugroženost od rušenja i požara; naseljena mesta u tim rejonima, opasnost od požara i njihov uticaj na dejstva jedinica; topografski stvor zemljišta i njegov uticaj na rušenje i požare u pošumljenim rejonima; uslovi koji se javljaju u određenim rejonima za zaštitu i likvidaciju posledica korišćenjem priručnih i mesnih sredstava, radne snage i organizacija na terenu; uticaj godišnjeg doba i meteo-uslova na nastanak i širenje šumskih požara.

Procenom tih i sličnih elemenata došlo bi se do zaključka kako i gde bi u datim uslovima jedinica dejstvovala, koje mere zaštite i obezbeđenja bi morala preduzeti pa da uz što manje gubitaka izvrši zadatak. Ukoliko se takva procena ne bi mogla izvršiti po karti ili na osnovu poznavanja dotične prostorije, neophodno je prethodno izvideti prostorije, ili bar najvažnije rejone i pravce. Najbrže i najpotpunije izviđanje jeste pomoću helikoptera, a poželjno je da ga vrši komandant, tj. lice koje odlučuje o izboru prostorije za razmeštaj, za dejstva, pravcima pokreta, oblicima manevra i sl.

Osnovne mere zaštite i obezbeđenja su u odgovarajućim operativno-taktičkim postupcima. Rastresiti raspored i u šumi je najbolji način zaštite od dejstva atomskog oružja. S obzirom na specifične efekte atomskog oružja, vanredan značaj ima pravilan izbor rejonu razmeštaja žive sile i tehničkih sredstava i pravaca dejstva.

Neophodna je blagovremena i potpuna organizacija osmatranja u okviru postojećih osmatračnica rodova i službi, sa zadatkom da se otkriju rejoni atomskih udara i pravci širenja požara. Za borbu protiv požara i radiološke kontaminacije potrebno je da se prikupljaju i prate podaci o meteo-uslovima, a pre svega, o pravcu i brzini vetra, vlažnosti vazduha, padavinama i da se daju kratkoročne vremenske prognoze. Te podatke prikupljaju osmatračnice ABHO, dopunjavaju se podacima koje su prikupile artiljerija i avijacija, a mogu se angažovati i odgovarajuće civilne organizacije na terenu. Takođe je potrebno pripremiti i razraditi sistem obaveštavanja, pre svega o požarima.

Za zaštitu žive sile i tehnike od požara neophodno je da se obezbede odgovarajuća sredstva. Tu spadaju zaštitna odela, namenjena prvenstveno ekipama za gašenje požara, razna sredstva i materije za gašenje požara i sredstva za zaštitu kože i lečenje opekotina. Da bi se obezbedio pokret

i manevar potrebno je jedinice blagovremeno popuniti dovoljnim količinama mesnih i formacijskih sredstava za raščišćavanje porušene šume, pre svega testerama i sekirama. Za borbu protiv požara formiraju se, opremaju i obučavaju u svakom puku i drugim samostalnim jedinicama protivpožarne ekipe — odeljenja. Kad se za gašenje požara angažuje čitava jedinica, te ekipe se kao specijalizovane upotrebljavaju za najdelikatnije zadatke. Za raščišćavanje puteva i obezbeđenje pokreta takođe se formiraju grupe u sastavu prednjih odreda, čelnih kolona ili sa stalnim razmeštajem na određenim delovima komunikacija. I one se opremaju sredstvima, bilo iz formacijskih ili mesnih izvora. Verovatno je da će se za te zadatke angažovati, pre svega, inženjerijske jedinice. Pored toga, treba čitav sastav jedinica koje dejstvuju u šumi osposobiti i obučiti za zaštitu i borbu protiv požara i drugih posledica izazvanih upotrebom atomskog oružja. Pri tome vanredno veliki značaj ima dobra organizacija i čvrsta disciplina, pa i u tom smislu treba poduzeti odgovarajuće mere.

Za intervencije pri požarima i rušenjima mogu biti angažovane znatne snage i sredstva. Prema iskustvima, za gašenje šumskih požara ručnim putem, za svaki hektar površine zahvaćene požarom treba 20 ljudi, s tim što se noću, naveče i ujutro taj broj smanjuje dva do četiri puta. Ako se uzme da divizija zauzima preko 10.000 ha, izlazi da bi u slučaju požara za gašenje trebalo angažovati čitavu diviziju, a to bi štetilo izvršavanju njenih osnovnih borbenih zadataka. Stoga je korisno i celishodno da se pri dejstvima na sopstvenoj teritoriji, u pošumljenim rejonima uspostavi posebna organizacija za sprečavanje i gašenje požara i raščišćavanje. Nju bi sačinjavalo civilno stanovništvo organizovano u posebne grupe, odrede i komande, opremljeno odgovarajućim sredstvima sa terena (testerama, lopatama, sekirama, kosama, prskalicama, cisternama i sl.) i raspoređeno na određenim mestima za koja je zaključeno da su ugrožena. Zadatak te organizacije bio bi da vrši prethodna raščišćavanja i sprovodi ostale preventivne mere, a u slučaju potrebe angažuje se na gašenju požara i raščišćavanjima. Kad bi se ovakvom organizacijom pokrila i obezbedila čitava prostorija, uštedele bi se operativne jedinice. Za zadatke ove vrste mogle bi se angažovati i organizacije koje već postoje i deluju u miru, kao što su vatrogasna društva i sl.

Pri dejstvu u šumi neophodno je da se jedinice odmah ukopavaju i izrađuju zaklone i skloništa raznih vrsta. Pokriven rov, niše u sistemu tranšeja, skloništa, blindaži, pa i nastrešnice, mogu štititi od dejstva atomskog oružja. Pri izradi svih tih objekata treba misliti u prvom redu na mogućnost požara, kao i na ostale specifične posledice atomske eksplozije u šumi. Zato objekte valja pokrivati, po mogućstvu graditi tako da se mogu hermetički zatvoriti radi zaštite od dima i postavljati uređaje za regeneriranje vazduha. Radi zaštite od vatre dobro je da se drveni delovi prekriju slojem zemlje.

Najbolji način zaštite vozila, borbene tehnike i tehničkih sredstava uopšte, postiže se rastresitim rasporedom i ukopavanjem. Kad god je moguće, rezerve municije, pogonskog goriva i maziva takođe se ukopavaju. Vozila sa municijom razmeštaju se rastresito, vodeći računa da u grupi ne bude više od 5—6 vozila, a ukoliko se municija stokira da ne bude na jednom mestu više od 20 t raznih vrsta municije. Isto tako vozila sa gorivom trebalo bi ukopavati, razmeštati rastresito po grupama od 3—4

vozila, odnosno 4—5 t goriva na jednom mestu. Pored ukopavanja, ta se mesta obezbeđuju i raznim merama, sredstvima i jedinicama za borbu protiv požara. Na sličan način rešava se i problem obezbeđenja ostale tehnike. Najpogodnija mesta za njen smeštaj su rejonu pokriveni niskom mladom šumom i žbunjem.

Velik značaj može imati blagovremena priprema i obrada šume. Duž važnih komunikacija i pravaca moglo bi se unapred pristupiti izradi zaštitnih pojaseva, obaranjem i uklanjanjem drveća i čišćenjem zemnog pokrivača. Na taj način postiglo bi se da najvažniji pravci na kritičnim mestima ne budu zaprečeni požarom, stablima i drugim materijalom i da se obezbedi sloboda pokreta i manevra. Širina ovih zaštitnih pojaseva, kod visoke i krošnjaste šume, iznosi 30—50 m ili najmanje 2—3 visine okolnih stabala. Pored toga, na određenim kritičnim mestima trebalo bi obezbediti potrebna sredstva i jedinice radi intervencije. Slaba strana uspostavljanja ovakvih pojaseva je u tome što se demaskiraju pravci dejstva i komunikacije, te ih zato treba primenjivati samo gde je najpotrebnije, tj. gde je opasnost zaprečavanja veća od demaskiranja.

Šumski rejonu u kojima je jedinica smeštena ili u kojima se predviđaju borbena dejstva, mogu se takođe unapred planski urediti da bi gubici i problemi od požara i rušenja bili što manji. Može se, na primer, u tim rejonima pristupiti izradi zaštitnih pojaseva sa takvim proračunom da se eventualni požari lokalizuju na što manjim površinama i u željenom pravcu. U tom smislu, korisno je da se razne prirodne prepreke, kao što su kanali, reke, proplanci, putevi i proseci, upotpune međusobnim povezivanjem, proširivanjem, preoravanjem i raščišćavanjem zemljišta. Jedinice razmeštene u šumi takođe bi morale oko rejona svog razmeštaja raščistiti zemljište. U izvesnim slučajevima biće neophodno da se izrade i prolazi, putevi i proseke za manevar i izvlačenje jedinica i tehnike iz ugroženih rejona. Mogućno je i to da se radovi na izvesnim mestima samo planiraju i da se za njihovo eventualno izvršenje pripreme odgovarajuće snage i sredstva.

U toku priprema za obezbeđenje dejstva u šumi, značajno je da se blagovremeno prikupe i pripreme sva sredstva koja mogu poslužiti za zaštitu, raščišćavanje i borbu protiv požara. Formacijske jedinice i tehnika, pre svega inženjerska, imaće u ovakvim slučajevima prvorazrednu ulogu i značaj. Pored njih treba iskoristiti, uz blagovremenu pripremu i organizovanje, razna sredstva i organizacije na terenu. U pripremi spadaju i mere za obezbeđenje i transport vode, nabavka raznih hemijskih materijala za gašenje požara, prikupljanje motornih i ručnih testera, sekira, lopata, pijuka, kosa, traktora, buldožera, oračica, prskalica, cisterni itd., i zajedno sa organizacijama na terenu i mobilizacijom starijih godišta stvaranje organizacije koja bi izvršila sve iznete zadatke.

Ublažavanje i likvidiranje posledica. Jedinica izložena atomskom udaru u šumi preduzimaće sve mere zaštite kao i na otvorenom zemljištu. Pored toga, zbog specifičnih efekata tog oružja u šumi, potrebno je da se preduzmu izvesne posebne mere protiv požara i rušenja. Tu spadaju: osmatranje i izviđanje dejstva i efekata atomskog oružja, osobito požara, zatim radovi na raščišćavanju i gašenju požara, kao i odgovarajuća pomeranja i drugi postupci jedinica.

Po izvršenom atomskom udaru potrebno je da se što pre prikupe podaci o posledicama, pre svega od jedinica izloženih udaru i susednih jedinica, kao i od ranije organizovanih osmatračnica. Pored osnovnih podataka koji se prikupljaju kod svakog atomskog udara, kao što su NT, vrsta eksplozije, jačina projektila, gubici u živoj sili i tehničkim sredstvima, radiološka kontaminacija žive sile i tehničkih sredstava, treba obratiti posebnu pažnju na rušenje, zaprečavanje i požare u rejonu eksplozije. Naročito je važno da se blagovremeno uoči karakter, obim, intenzitet, pravac i brzina širenja požara. Povezano s tim takođe je značajno da se stalno prati meteo-situacija i blagovremeno obaveštavaju jedinice koje mogu da budu zahvaćene požarom. Pored već pomenutih osmatračnica i jedinica, za ove zadatke angažuju se i posebne patrole na oklopnim i motornim vozilima. Najbrže izviđanje izvršiće se pomoću aviona i helikoptera, koji za veoma kratko vreme mogu još iz vazduha da daju potrebne podatke svim ugroženim jedinicama i zainteresovanim komandama. Zbog toga bi u ovakvim situacijama ta sredstva trebalo obavezno obezbediti.

Jedinice koje bi bile neposredno zahvaćene požarom moraju odmah da preduzmu sve što je potrebno da se zaštite u skloništim, uz najnužnije mere za lokalizovanje i gašenje požara i raščišćavanje ili se pokreću radi izvlačenja iz tog rejona. Najcelishodniju odluku o tome šta i kako da urade, komande mogu doneti samo ako raspolažu sa dovoljno podataka, kako o neprijateljevim dejstvima, tako i o rušenjima i požarima koji su izazvani atomskim udarom. Posredno ugrožene jedinice nastoje da odgovarajućim pokretima i pomeranjima izbegnu opasnost. Međutim, ta pomeranja preduzimaju se samo ako se ima u vidu opšta situacija i na osnovu odluka odgovarajućih komandi, s tim što se posle toga angažuju za lokalizovanje i gašenje požara, ukoliko ne prihvataju borbu. Ponekad neće biti moguće da se izvuku sva tehnička sredstva, pa ih treba ukopavanjem zaštititi od oštećenja.

Gašenje i lokalizovanje požara, pored znatnih snaga i sredstava, zahtevaju i planske pripreme i unapred stvorenu organizaciju, jer se na na taj način najefikasnije sprečavaju gubici i panika. Metode gašenja šumskih požara predstavljaju posebnu stručnu temu, te se na njih ukazuje samo koliko je potrebno da se sagledaju zadaci pred kojima će se naći jedinice i starešine, kao i mogućnosti za njihovo rešavanje. Za izolovanje požara odmah se pristupa izradi protivpožarnih proseka na onim pravcima njegovog širenja na kojima su ugrožene pojedine jedinice. Da bi izrada bila blagovremena, neophodno je da se organizuje stalno izviđanje, osmatranje požara i obaveštavanje jedinica. Proseci se izrađuju upravno na pravac širenja požara, ili se pojedini zahvaćeni rejoni opkoljavaju u vidu trouglastog klina sa vrhom u pravcu vetra. Pri tome se koriste razne prirodne prepreke, kao što su: potoci, reke, kanali, rovovi, oranice i sl. Kod krošnjastih šuma širina proseka je 30—50 m, odnosno najmanje 2—3 visine stabla. Stabla se obaraju uvek prema vatri, a prizemni pokrivač se čisti. Za taj zadatak angažuju se čitave jedinice sa mesnim i formacijskim sredstvima, a značajnu ulogu imaju inžinjerijske jedinice i njihova sredstva, kao i unapred pripremljene ekipe. Ovakvu zaštitu, izradom protivpožarnih proseka, organizuju sve jedinice koje su

posredno i neposredno ugrožene, jer ona predstavlja jednu od najefikasnijih zaštitnih mera.

Gašenju požara pristupa se kad je potrebno i celishodno. Metodi, postupci i mogućnosti u tom pogledu veoma su različiti, što zavisi od konkretnih uslova. Uspješnije je gašenje prizemnih i nepokretnih — sporih požara, dok krošnjasti i pokretni požari treba, pre svega, da se lokalizuju. Prizemni i početni požari mogu se sasvim uspešno ugasiti granjem ili posipanjem zemljom. To je najmasovniji i najpristupačniji način. Ako se raspolože vodom, cisternama, pumpama, prikolicama, kofama i vatrogasnim kolima, može se gasiti i vodom. Pri tome valja imati u vidu da su potrebne znatne količine vode — prosečno 1 litar na 1 m² zahvaćene površine. Upotrebljavaju se i druga sredstva i metodi gašenja, ali za njihovu primenu su potrebne specijalno obučene jedinice. Postoje i posebne metode gašenja požara primenom avijacije i helikoptera sa dobro obučanim specijalnim ekipama. Time je mogućna brza intervencija, brz manevar snagama i sredstvima, pa se i sa malo ljudstva mogu za kratko vreme postići veliki rezultati. Uostalom, kod gašenja požara, uopšte je vrlo važno da se s njim što pre otpočne, te se zbog toga ističe uloga dobro organizovane službe osmatranja, izviđanja i obaveštavanja.

Za gašenje velikih šumskih požara isto tako velik značaj ima centralizovano komandovanje snagama i sredstvima, njihova planska upotreba i pravilna raspodela po ugroženim rejonima, pri čemu su planovi za borbu protiv požara u pošumljenim rejonima sastavni deo planova borbenog obezbeđenja.

Pukovnik

Ivan FRANKO

RAZMATRANJA O RUKOVOĐENJU VOJNIČKOM GRUPOM

Armiju možemo shvatiti kao jednu veliku celinu — sumu grupa ili delova kojoj na čelu stoji jedan vojni rukovodilac — komandant. I te grupe sastoje se od delova. Njih čine grupe pojedinaca kojima na čelu stoji starešina — oficir. Predmet ovog razmatranja su manji delovi, sačinjeni od grupa, kao što su odeljenje, vod, četa. U daljem tekstu, pri pominjanju grupe, najčešće se misli na vod, odnosno četvu.

Svaka četa, vod, ima svog starešinu — oficira koji njome kao grupom rukovodi. Uloga oficira sastoji se u tome što on snosi rukovodilačku odgovornost za moralno (vojničko) i političko stanje svoje grupe. Da bi mogao dobro da rukovodi, treba da je sposoban za to, a to znači da dobro poznaje vojnostručne probleme kojima se bavi i vojnostručne probleme grupe kojom rukovodi, njeno moralnopolitičko stanje, disciplinu i motivaciju.

Svaka grupa ima svoje karakteristike po kojima se može poznati na kojoj je visini moralno-vojničko-političko stanje. Kod grupe sa dobrim moralno-vojničko-političkim stanjem postoji tendencija da se njeni članovi međusobno podržavaju, da vlada unutarnja kohezija nezavisno od spoljnih dejstava koja članove grupe sjedinjuje, i nema težnji pojedinca da iziđe iz grupe niti postoji želja za njenim razbijanjem. Unutar takve grupe obično ne postoji nikakvo trvenje ili je ono takvog kvaliteta i kvantiteta da nije vredno pomena; takva grupa je vitalna i gipka na promene, uvek sposobna da se readaptira, čak i posle konflikata interpersonalne geneze. Vojnike takve grupe obično karakteriše osobina da veoma lako socijaliziraju individualne ciljeve, što znači sopstvene ciljeve poistovećuju i ostvaruju na način koji odgovara društvenim i vojnim formama i ciljevima, odnosno formama i okvirima njihove grupe. Odnosi među vojnicima grupe su pozitivni kao i stavovi svih pojedinaca — vojnika prema starešini — oficiru. Opšta i zajednička težnja svih vojnika izražava se u njihovoj želji da održe svoju grupu kao celinu i da uvek održe njenu pozitivnu vrednost i ugled.

Karakteristike grupe sa slabim moralno-vojničko-političkim stanjem su sledeće: antagonističke težnje među vojnicima koje sjedinjuje samo spoljni pritisak zabrane i autoritet starešine — oficira čije se jedinstvo gubi čim prestaje pritisak autoriteta; unutar grupe uvek vlada trvenje, nedostatak emocionalnih i drugarskih veza, nedostaje poverenje među vojnicima kao pripadnicima te grupe, kao i prema starešini. U takvoj grupi obično individualni ciljevi nisu identični sa ciljevima grupe i zato između njih postoji konstantan konflikt. Na taj način stvorena disharmonija ne može da dovede do identifikacije pojedinca sa grupom.

Nekiput slabo moralno-vojničko-političko stanje grupe ne treba tražiti isključivo u interpersonalnoj tenziji i konfliktima pojedinaca, nego treba tražiti i analizirati i druge uzroke. Teži je simptom konflikti i tenzija između starešine — oficira, s jedne, i vojnika kao individualnih članova grupe, s druge strane, jer je to najčešće indikator da se radi o sukobu interesa pojedinca i opšteg interesa koji je oličen u ličnosti starešine. Kad analiziramo moralno-vojničko-političko stanje nije nužno obraćati pažnju samo na strukturu i karakteristike grupe kao celine, već i na motive, stavove, interese i potrebe članova grupe ponaosob. Da bismo lakše shvatili moralno-političko stanje grupe kao celine, moramo voditi računa i o socijalnim, motivacionim, emocionalnim i nagonским faktorima pojedinaca koji tu grupu sačinjavaju. Zato u nastojanju da se obezbedi pravilno funkcionisanje grupe treba delovati tako da emocije, želje i ciljevi, potrebe i ambicije pojedinaca budu konstruktivne i korisne za grupu kao celinu. Mnoge konfliktne situacije često nastaju upravo zato što pojedincima nisu jasni zadaci, potrebe i ciljevi za koje se radi i bori, kao i uverenje u potrebu toga. Manjkavo i nepotpuno uverenje i neprecizno poznavanje cilja ne podstiče dovoljno vojnika — pojedinca na akciju i rad.

Težnja svake vojničke grupe je, pre svega, ostvarivanje zajedničkih ciljeva i tendencija zbog kojih je ta grupa i formirana, zbog čega ona bitiše i funkcioniše, a po sticanju uverenja o opštem interesu grupa će rešavati i probleme pojedinaca. Satisfakcija lične prirode je za grupu sekundarne važnosti. Unutar grupe uvek postoje pojedinci koji teže za samoisticanjem, prestižom i samoizražavanjem. Zbog toga moralno-društveni (socijalni) ambijent grupe treba da stvori mogućnosti da se njeni članovi izraze na pozitivan način unutar te svoje grupe. To će doprineti tome da težnje za sopstvenim isticanjem nestanu, a javljaće se i favorizovati manji uspesi što će biti uspesi grupe kao celine koji je postepeno približavaju cilju, motivišu je kao celinu, podižu joj moral i podstiču je na dalje manje i veće uspehe. Treba uvek nastojati da grupa postiže makar i manje uspehe, jer uspeh za uspehom, makar i manji, ohrabruje pojedinca i grupu, podiže moralno-vojničko-političko stanje i nivo aspiracije grupe, očekuju se novi radni uspesi. U onoj grupi u kojoj se doživljuju stalni neuspesi, snižava se nivo aspiracije, nestaju lični i grupni konflikti koji dovede do pada moralno-političkog stanja grupe.

Na moralno-vojničko-političko stanje imaju veliki uticaj psihološki momenti prošlosti i budućnosti, jer se na osnovu njih može učvršćivati motiv sigurnosti. Naša istorija uopšte, a posebno istorija narodnooslobodilačkog rata kao istorija moralno-političkih i vojničkih uspeha, izaziva danas kod novih generacija u grupama osećanje sigurnosti i pozitivno podstiče na uspehe, sigurnost i dobru perspektivu. Gledajući sa stanovišta grupe danas, pojedinci se kroz forme obrazovanja (učenje i sticanje raznih zanata u Armiji) i vaspitanja motivišu pozitivno za budućnost i tako jačaju sopstveni moral kao sastavni deo morala svoje grupe.

Determinante moralno-vojničko-političkog stanja koje su emocionalne prirode javljaju se kao solidarnost i identifikacije. Individualno osećanje ujedinjenosti i uživljavanja u aktivnostima i životu sa drugovima u grupi jača moralno-političko stanje ličnosti u celini. Čovek je društveno biće (motiv težnje za društvom) i teži ka spajanju u društvu, a pojedinac, kad je osamljen, vrlo lako postaje obeshraben (*cave isolatio!*).

Dvojica ili više vojnika koji su povezani drugarstvom, idejnom i emocionalnom vezom mnogo su manje podložni demoralizaciji, jer se u osećanju drugarstva i solidarnosti, u zajedničkoj ideji i ciljevima, stvorio zaštitni zid protiv nje. Grupna solidarnost vojnika dovodi do uspešnijeg izvršavanja zadataka zajedničkih ciljeva. Dalje, kad vojnik stvori osećanje da su njegovi ciljevi unutar grupe identični sa ciljevima grupe kao celine, došlo je, znači, do identifikacije sa grupom, odnosno da vojnik — pojedinac shvata i oseća uspehe i rezultate svoje grupe kao da su i njegovi lični.

Pozitivno moralno-vojničko-političko stanje grupe postiže se radom na prihvatanju normi i ciljeva, na sticanju uverenja da uspeha ima i da će ih biti i u budućnosti, zatim kroz uživanje, navike. Osnovica navika su motivacija i praksa. Početak nalazimo u motivaciji ili podstičemo motivaciju pojedinca koja, radom starešine-oficira, dovodi do pozitivnog moralno-političkog stanja. Moralno-vojničko-političko stanje odražava se kroz opštu vojničku i radnu disciplinu i disciplinovanu spremnost za odbranu zemlje. Zato dobar vojnik poštuje i prima svog oficira kao starešinu u vidu discipline.

Osim brige za moralno-političko stanje grupe, oficir-starešina se bavi i nizom problema. On se brine o grupnoj strukturi, atmosferi, ideologiji i drugim vrstama aktivnosti grupe. Starešina planira rad i sve aktivnosti, naređuje, sprovodi političku nastavu i politički orijentiše grupu, pohvaljuje i nagrađuje, kažnjava, kontroliše odnose unutar grupe itd. Starešina ima ulogu koordinatora svih aktivnosti u grupi, iako ne treba da svugde bude aktivan — neposredni radnik, već da pomaže mlađim starešinama i vojnicima da sami ostvare svoje planove, ideje. Sve ovo starešina je dužan da čini jer snosi najveći deo grupne odgovornosti, odnosno, uvek više od svih ostalih mlađih starešina i od svih ostalih jednakih članova grupe. Upravo ta odgovornost daje starešini i pravo da odlučuje i naređuje, a to od njega zahteva veštinu, spretnost, znanje i odgovarajuće reflekse, jer vrlo često odluku i naređenje treba donositi brzo i efikasno. Starešina uvek koordinira aktivnost mlađih starešina ili grupe kao celine, a naročito u situacijama kad u grupi nastupe promene, obično prilikom pripreme za terensku vežbu, gađanje, pomoć u raznim nepogodama ili specijalnim zadacima itd. U vreme kada se dešavaju promene (da i ne pominjemo ratne prilike!), u grupi mogu nastati bojazni od neuspeha i zato će starešina pronaći sve vrste aktivnosti i rada koje obezbeđuju izvršenje zadatka, s jedne strane, a sa druge — pronalaziće one aktivnosti kojima će skrenuti pažnju grupe od eventualnih neuspeha. Veština u pronalazanju ovih aktivnosti radi izbegavanja bojazni grupe ili pojedinaca od neuspeha i prepreka veoma je važna, jer ako su članovi grupe preokupirani određenim poslom, njihovu pažnju neće privlačiti neuspesi ili opasnosti.

Starešina ima ulogu planera zadataka. On odlučuje o metodama i sredstvima kojim će se najbolje i najefikasnije izvršiti zadaci. On planira konkretne i neposredne mere, ali ih i perspektivno određuje radi izvršenja konačnog zadatka koji je postavljen pred njega kao starešinu i grupu kao celinu. Starešina će kao najveštiji, najefikasniji i najodgovorniji pri planiranju cilja pronalaziti i najbolje terenske, tehničke i druge mogućnosti da se dođe do tog cilja.

Starešina-oficir je koordinator interpersonalnih odnosa unutar svoje grupe. Zato treba da vlada specifičnim psihološkim detaljima grupne strukture koji čine suštinu grupnih odnosa. Starešina je cenzor i regulator unutar grupnih odnosa. Da bi to mogao biti, treba da zna i uspeva da kontroliše i svoja osećanja i emocije. Tek tada će moći da pravilno usmeri odnose u grupi i sprovede opštu i vojnu disciplinu među pojedincima i u grupi kao celini.

Starešina-oficir koji bi se bojao neuspeha ili opasnosti i ne bi mogao da kontroliše sopstvene emocije, teško bi mogao imati čvrstu, disciplinovanu i homogenu grupu. Tu, dakle, vidimo da je starešina kontrolor i cenzor sopstvenih emocija i konflikata, a istovremeno i konflikata u grupi.

Starešina ima pravo i dužnost nagrađivanja, pohvaljivanja i kažnjavanja. I nagrađivanje i kažnjavanje treba da bolje i jače motiviše težnju da se ide ka cilju. Nagrade i pohvale motivaciono deluju jače nego kazna. Kazna je uvek zadnja mera i tek je kao takva preporučljiva, jer kad se zadatak ne izvrši ili se loše izvrši, uvek je efikasnije kritikovati rad nego ličnost koja je to radila. Kazna ili kritika upućene ličnosti mogu da vređaju njen ponos i dostojanstvo, a to deluje destimulativno. Kritikujući rad izbegava se mogućnost vređanja ličnosti, pa se ona tako motiviše da sledeće zadatke izvršava bolje i predanije. To je jedan od osnovnih principa socijalne psihologije u tretiranju problema kazne i pohvale.

Starešina je i idejni vođa grupe, pa stoga njemu pripada moralno i političko-ideološko vođstvo grupe. On u sebi inkorporiše mnoge funkcije koje mu pripadaju kao starešini grupe i na taj način postaje i centar emocionalnih osećanja svih vojnika grupe. On postaje ideal za grupnu identifikaciju. Starešina, konačno, živi sa životom grupe, doživljava njene uspehe i neuspehe. Dobar starešina nastoji da odgovornost grupe distribuira na sve ličnosti u grupi podjednako. On hrabri i jača interpersonalne odnose i kontakte i traži načine za reduciranje intragrupnih tenzija. Dobar starešina prilagođava pojedine zadatke pojedincima prema njihovoj snazi, snalažljivosti, refleksima, oštroumlju, spretnosti i izdržljivosti. On i sam aktivno učestvuje u izvršavanju zadataka grupe i ličnim primerom, savetima i konsultacijama pokazuje kako treba raditi. Na taj način svi vojnici stiču afinitet prema starešini grupe, svi članovi grupe osećaju usku vezu među sobom i s njim. S druge strane, na taj način se i pojedincima u grupi pruža mogućnost da se kroz razne zadatke i forme istaknu, a to dovodi i do ličnog samopotvrđivanja, odnosno do osećanja veće sigurnosti pojedinca i stabiliteta grupe kao celine. U svom celokupnom radu pri težnji za postizanjem opštih ciljeva, starešina će nalaziti i zadovoljenje svojih ličnih potreba i želja.

Da bi odnosi prema pojedincima u grupi bili što pravilniji, starešina će voditi računa da dobro poznaje svakog člana grupe, da uvek zna njihova imena koja, kad ih on izgovara, potvrđuju njihovu ličnost i osobitost, zatim da poznaje sve njihove lične i porodične probleme, momentane teškoće, interesovanja, sklonosti i želje.

Starešina mora da se brine da svojoj grupi ili pojedincima daje dobra i precizna naređenja, precizne, odrešite i jasne instrukcije, jer od njihove preciznosti i pravilnosti zavisi kako će pojedinci ili grupa shvatiti važnost i značaj zadatka, a isto tako koliko će pojedinac ili grupa verovati u to da starešina poznaje svoj zanat, svoju struku. Starešina će pri davanju

instrukcije, konsultovanju ili izdavanju naređenja adaptirati način govora i visinu tona glasa prema svojim vojnicima saobrazno kvalitetu rada i situacijama. On će težiti konstantnom stvaranju kontakata, odnosno izbegavanju izolacije od svojih ljudi, što će pozitivno uticati na solidarnost i moral grupe, jer će ona osetiti da starešina ozbiljno vodi računa o individualnim i grupnim problemima. On treba da bude autoritet grupe, ali to ne znači da mu način rukovođenja bude takav da stvara one koji će mu se pokoravati iz straha. Autoritet u grupi stvoriće na humani način, kroz interese za probleme grupe, kroz sposobnost za učenje sebe i drugih, preko smisla za organizovanje posla, sposobnosti samokontrole, elastičnošću duha i rukovođenja. Starešina stvara ravnotežu u grupi, koheziju i sposobnost grupe da u svim situacijama radi kao celina.

Na osnovu prednjih razmatranja mogu se izvući i izvesne praktične sugestije i zaključci.

Komandovanje u širem smislu treba da ima karakter rukovođenja, a ono znači pronalaziti najbolje puteve u kontaktima sa saradnicima i potčinjenima radi izvršavanja zadatka. Za ovakav način rukovođenja potrebno je: dobro poznavanje svoga rada, odnosno svoje struke ili službe; pokazivanje interesa i za pitanja van svog službenog rada (struke) za koje se interesuju pojedinci iz grupe ili grupe kao celine kojom se rukovodi (umetnost, književnost, pedagogija, psihologija, sport itd.); pokazivanje interesa za socijalni status i način života svojih ljudi, zatim brige o ishrani, odevanju, motivima i potrebama, plati, odmoru i raznodni itd.; da starešina stekne poverenje u sebe da će uspeti u svom radu na izvršenju zadatka; tako organizovano izvršavanje zadatka da starešina može pružiti maksimum pomoći svojim ljudima u savetima, a po potrebi i neposrednim radom; sagledavanje problema i zadatka grupe sa gledišta svojih potčinjenih, ali i pretpostavljenih, odnosno sa gledišta opštih interesa i tendencija; starešina mora da zna, odnosno da nauči dobro govoriti, jer je živa reč u radu i akciji veoma važna; način i ton govora mora biti adekvatan ličnosti, grupi, odnosno situaciji; sposobnost da se na najefikasniji način od priznanje pojedincu ili grupi i za sitne uspehe; zapažati i najmanje greške i skretati pažnju na njih potčinjenima, vodeći računa o kritici rada, a ne ličnosti učinioca; kaznu ređe primenjivati, jer ona može biti destruktivna; kolektivna kazna nije nikad preporučljiva.

Svrha vojne discipline i morala je da usmere grupu na organizovanu akciju i rad. Grupa treba da stekne uverenje da su disciplina i moral nužni.

Krajnja svrha discipline, morala i uspešnog rukovođenja treba da bude da pojedinci i grupa dobro rade i dejstvuju i kad nema neposredne kontrole.

General-major

Dr Tomislav KRONJA

ЗНАЧАЈ ВОЉЕ У ВОЈНИЧКОМ ПОЗИВУ

Чврста воља за победом била је један од најиздашнијих извора наше снаге у ослободилачком рату. Зато је сасвим разумљиво што у васпитавању припадника армије придајемо велику важност вољи као чиниоцу од кога зависи успех у извршавању задатака. Отуда је и потреба да се упознамо са том сложенем психичком појавом и њеним својствима, како бисмо могли и знали систематски и организовано развијати јаку вољу као чврсту карактерну особину старешина и потчињених.

Опредељење појма воље. У свакодневном животу различито се оцењује вредност воље као карактерне особине појединих људи. Тако за једне кажемо да им је воља јака, а за друге да су људи „без воље“ или „слабе воље“, а често им приписујемо и друге одговарајуће особине карактера.

Шта је, управо, воља?¹

Тај појам је веома сложен и не може се потпуно представити а неколико речи. Ипак се може рећи да је воља једна од најзначајнијих и врло сложених психичких функција сваког човека која се манифестује у његовој упорности, енергичности, смелости, иницијативи, активности и сличном.

По квалитетима њихове воље, људе бисмо могли поделити у две главне групе: оне са јаком и оне са слабом вољом. У оквиру једне и друге групе такође можемо направити читаву скалу вредности квалитета воље појединаца.

Историја НОР-а пуна је примера масовног испољавања непоколебљиве воље бораца и старешина НОВ за победом. У књизи „Доживљаји Николетине Бурсаћа“ Бранко Ђопић је оцртао јаку вољу овог популарног партизанског борца и јунака. Николетина је одолевао суровим тегобама живота и животног пута борца револуције у рату. Он је човек изванредно јаке воље који је читавог свог живота успешно одолевао једној по једној напасти. И у најтежим данима партизанске борбе Николетина је у своју средину уносио ведрину, живост и снагу.

Снази и постојаности воље многих револуционара можемо да се дивимо и да се поносимо собом ако успевамо следити њихов пример.

Орган ЦК КПЈ „Пролетер“, пишући о убиству Ђуре Ђаковића, каже и следеће: „Неисцрпна енергија, гвоздена воља и неограничена

¹ Чланак представља покушај тумачења неких проблема воље и то третираних само са психолошког аспекта.

оданост Партији пролетаријата јесу битне особине Ђуре Ђаковића. Делу пролетаријата он служи свим својим бићем. Он је до краја свога живота остао такав, увек бодар, одлучан и готов да својим примером ободри, упали и окуражи за опште и непосредне борбе угњетених“. Таквих примера пуна је светла историја наше Партије. Никакве тешкоће у борби за слободу радног човека, за социјализам, нису могле поколебати хиљаде наших револуционара.

Моша Пијаде био је осуђен на 20 година тешке робије, али то није сломило његову челичну вољу. Уместо да клоне духом, он је у казниони даноноћно радио на превођењу капиталних дела марксистичке литературе, учио језике, одржавао марксистичке кружоке и налазио времена да се бави сликарством.

На тим примерима данас васпитавамо припаднике наше армије — како треба ценити и волети слободу, како се треба жртвовати за велике циљеве социјалистичке револуције и колико се снаге може испољити за савлађивање разноврсних препрека у извршавању часне војничке дужности.

Наша воља има две битне фазе: субјективну и објективну.

Пре него што нешто урадимо имамо одређену представу о својој намери и њеним последицама. У основи тих сазнања леже мотиви који нас покрећу на одређену активност. То показује и овај пример: Првоборци НОР-а, одлазећи у борбу 1941. године, врло добро су знали какве их све тешкоће и лишавања чекају на томе путу: да могу погинути, да им окупатор може уништити породице, да ће то бити дуготрајна и тешка борба и сл. Ипак је сазнање о величини циљева револуције покренуло сваког појединца и он је одлучио да иде у борбу. То је она субјективна фаза вољног процеса која се одвија у нама самима, то је период замисли и појаве наших хтења. Тек иза тога долазе поступци за реализовање наших тежњи. То је друга — објективна фаза, период остваривања наше замисли, тј. њеног претварања у дело.

Дела првобораца извршена у току 4 године оружане борбе сама по себи довољно говоре о томе како су они реализовали своју субјективну вољу.

Улога мотива у процесу воље. Мотивима припада посебно место у процесу наше воље и о њима се много расправља у савременој психолошкој литератури. То је веома опсежан проблем, па ћемо само укратко истаћи неке важније моменте које је нужно познавати да бисмо правилније схватили и разумели проблеме васпитавања наше воље.

Процес воље има две битне компоненте: мотиве и циљеве.

Мотиви су оно што нас покреће на неку радњу. Али то није довољно прецизно речено, јер се може схватити да све оно што код човека изазива реаговање представља у ствари одређене вољне мотиве. Нехотично затварање ока, кад нечим испред њега махнемо, нема ничега заједничког са вољним мотивом и вољом, јер се та реакција ока одиграла несвесно и независно од наших намера; то је рефлексна радња, а воља је продукт активности наше свести.

Питање на коме се највише сукобљавају идеалистичка и материјалистичка схватања човекове воље јесте — каквих све мотива има

у основи наше вољне радње. У ужем смислу, поставља се питање: да ли су мотиви код човека урођени или стечени?

Постоје углавном два ненаучна гледишта. Једно је да су мотиви урођени, а друго — да су стечени. Психолози-идеалисти тврде да су сви мотиви који покрећу човека на неку активност урођени и да је један од главних — мотив власништва. Они такође тврде да је код човека урођен и мотив агресивности, чиме желе доказати да свет не може постојати без приватне својине и да мора бити ратова. Фашисти су написали дебеле томове књига о томе да код неких народа постоје урођени мотиви „инстинкти“ за владањем, а код других за покоравањем.

Марксистички разликују стечене и урођене мотиве и указују на велики значај стечених. Многе поступке и активности људи можемо објаснити чисто физиолошким потребама (глад, жеђ, и сл.). То су мотиви биолошког и физиолошког карактера и важе за све људе.

Људска делатност се не може ценити само по урођеним мотивима. У крајњој линији, квалитете наше воље треба тражити у манифестовању и снази испољавања социјалних мотива. Припадници армије врше разне активности које се не могу објаснити урођеним мотивима (испољавање храбрости и свесне дисциплине, свестрано залагање у обуци, савлађивање разних тешкоћа у војном позиву итд.). Ако, на пример, систематски радимо на свом војностручном образовању, или редовно идемо у позориште, не чинимо то због урођених мотива. Број стечених мотива савременог човека, нарочито у социјализму, све више расте, јер се повећавају његове могућности, проширује интерес и расту потребе.

Често се код човека појављују два опречна мотива од којих један води ка вишим друштвеним и животним циљевима, а други се томе супротставља. Од великог је значаја за нашу вољу и њене квалитете који ће од њих однети превагу и да ли побеђују несвесне тежње, афекти, страсти, нагонске побуде или мотиви у чијој основи леже више људске потребе.

Проблем борбе разних мотива код човека веома је сложен, па овде не можемо детаљније да га разматрамо. Ипак ћемо на једном примеру показати тенденције два противречна мотива и могућност решења.

Ако, на пример, неки старешина зажели да иде на фудбалску утакмицу, а већ сутра мора да одржи важно предавање у својој јединици, код њега ће се појавити два мотива који један другом противрече: проучити потребне материјале и припремити предавање, или поћи на фудбалску утакмицу.

Решење овог проблема зависиће од квалитета његове воље. Ако пође на утакмицу, његова се воља показала слабом, јер није успела дати предност дужности над личним задовољством. Ако се одлучи да се солидно припреми за предавање, биће то резултат свесног сазнања потребе, цениће се да је његова воља јака. Према томе, снага наше воље, у најужем смислу, не значи ништа друго него способност да доносимо одлуке и трошимо своју енергију на активности које проистичу из наших дужности.

Крупне животне циљеве можемо остваривати само савлађивањем великих препрека, било да оне долазе споља, из објективне стварности, или из борбе различитих мотива унутар нас самих. Човеков живот представља у ствари веома сложену борбу. Увек нам се на путу до неког нашег циља нешто супротставља. Да би испунио своје обавезе према друштву и себи, човек мора често водити борбу са оним што га од тога одвраћа, у првом реду са својом склоношћу за лаким и комотним животом која је неспојива са одговорним војним позивом.

У разговору са делегацијом студената, Маршал Тито је једном приликом рекао: „Човек је биће које има све могуће слабости. Он мора да савлађује неке своје слабости, које могу да делују негативно. Најтеже је победити самог себе. Борити се са својом супротношћу је тешка ствар и комунисти то морају савладати. Човек се мора вечито борити са собом; имати пред собом своју савест, јер је то један начин изграђивања самог себе“.

Овим речима друга Тита указано је на супротности које се налазе у самом човеку и на тешкоће борбе са самим собом. Само јаком вољом можемо обезбедити да у тој борби не побеђују негативни мотиви и фактори несвесног, већ да над њима односе превагу чиниоци рационалне природе. Савлађујући „све могуће слабости“ и одлучујући се за оно шта треба, сваки појединац истовремено васпитава и изграђује код себе истрајну и јаку вољу.

Ако су у питању припадници армије, то значи да њихов труд да у обуци постигну што боље резултате, њихово систематско залагање на стручном и идеолошком васпитању итд. зависе од тога каквог је квалитета њихова воља која се кроз сав тај рад истовремено проверава, васпитава и јача.

Процес воље. Почетак сваке наше активности изазван је неком потребом материјалне или духовне природе. Та потреба, кад је постано свесни, јавља се као представа циља за којим тежимо — то је у ствари наша жеља. Жељом је одређен циљ, али од жеље до циља понекад је веома далеко. То нам потврђују свакодневни примери и искуства. У нама се јављају многе жеље, али их све не остварујемо. Неко је, на пример, зажелио да похађа курс енглеског језика. Почео је да га похађа, али је после извесног времена одустао и то објашњава овако: „Имао сам велику вољу да научим енглески језик, али не иде, немам смисла за језике“. То објашњење сасвим је погрешно. Дотични је имао само жељу, али не и довољно јаку вољу да ту жељу реализује, тј. његова воља била је слаба.

Оно унутрашње „ја желим“ не треба ни преценити ни потценити, јер то је полазна тачка у васпитавању наше воље. Да би се разумне и оправдане жеље испуниле, код нас се јављају стремљења, за чије остварење је потребна одговарајућа акција: планови, средства и активност за постизање одређеног циља. То је корак даље у јачању и васпитавању наше воље. Оно „ја желим“ прераста у „ја хоћу“. Сада је јасан не само циљ већ и начин — средства помоћу којих се до њега долази. Остваривање оног унутрашњег „ја хоћу“ један је од сложенијих елемената процеса воље.

У војном позиву, а нарочито кад су у питању борбени задаци, често су циљеви јасни, али се појављују разноврсне могућности да се до њих стигне. Од пута којим се пође умногome зависи и успех целе акције. То онда доводи до претходног размишљања, колебања, до тзв. борбе мотива у вољном процесу.

Борба мотива за старешину је најсудбоноснији мисаони процес у доношењу одлуке, а одлука је решење за прелазак на дело, на акт вољне радње. Руководилачке способности војног старешине огледају се у томе да ли он у мисаоном процесу исправно води борбу мотива и да ли у тој борби обезбеђује превагу најреалнијих. Такође је потребно да старешина у правом моменту и одлучно оконча борбу мотива која може да ојача или ослаби његову вољу. Важно је да ли је дошло до потпуне победе једних, а коначног одбацивања других мотива, или је старешина прихватио мотиве у чију оправданост није потпуно сигуран. Ово је изванредно значајно за васпитавање воље старешина и због тога што се борба мотива у мисаоном процесу припремања одлуке огледа и касније — у издавању задатака јединицама, одређивању структуре борбеног поретка, доследности извођења одређених борбених поступака и сл. Поуздано се може рећи да старешина који се до краја колеба и не може се чврсто одлучити на решење има слабу вољу и обично је слаб командант. Процес борбе мотива је нужан и, зависно од околности, може да траје краће или дуже време. Командант чврсте воље обично завршава тај процес брже, тј. брже се одлучује и, зависно од још неких околности, доноси боља и реалнија решења.

Врло је важно запазити да постоје одређене специфичности у вољном процесу припадника армије, што је условљено природом њихових задатака. Мисаони процес команданта који припрема одлуку за акцију има специфична обележја у различитим ситуацијама. Он мора придавати одговарајућу пажњу околностима које владају у свакој конкретној ситуацији. Поред тога, заповест команданта представља безусловну обавезу за потчињене. Ипак, процес борбе мотива код потчињеног није одсутан при извршавању наређења претпостављеног.

На пример, командант пука који води одбрамбену борбу јавља командиру једне чете: „Моја резерва креће у противнапад на правцу... почетак противнапада у... дејством своје чете подржите противнапад...“.

Чим је примио наређење командир чете почиње да размишља о мерама које ће му најбоље обезбедити успешно извршавање постављеног задатка. У његовом мисаоном процесу одмах наступа борба мотива: да ли, рецимо, противнапад пуковске резерве подржати такође, противнападом или само ватром своје чете. Ако се командир определи за противнапад своје чете, наступа борба других мотива: којим правцем усмерити тај противнапад, колико снага ангажовати, до које линије дати задатке потчињеним јединицама и сл. Кад командир реши сва та питања и донесе одлуку, борба мотива је завршена. И овде је његова воља дошла до изражаја у извршавању одлуке, али не само његове него и одлуке команданта пука. То је један од основних специфичних чинилаца у вољном процесу припадника армије.

Пример који смо навели показује и то да се често у активности припадника армије два прва стадија васпитавања воље (жеља и хтење) превазилазе, односно искључују. И то је једна од специфичности која се често јавља код војника и старешина. Њу намећу односи у армији и јединственост циљева свих њених припадника, а то је важан услов под којим се васпитава њихова колективна воља, чији је значај изванредно велики.

Ипак, у процесу вољне активности припадника армије, а нарочито војника, најважнији моменат је извршавање наређења. Све друго је подстрек за дејство или обратно. Приступање извршењу наређења зависи од тога како је оно прихваћено, како се водила борба мотива и каква је одлука. Потпуно прихваћено наређење претпостављеног потчињени ће извршити без резерве. Међутим, ако воља старешине није правилно схваћена, или је прихваћена са и најмањом дозом сумње, потчињени ће је извршавати без потребне вољне енергије, што може бити условљено разним чиниоцима и у мањој или већој мери имати врло неповољне последице.

Из тога проистиче врло важан закључак: у процесу васпитавања воље припадника армије неопходно је код сваког појединца гајити навику да усваја чврсте одлуке и да их непоколебљиво извршава.

То што се у периоду извршавања задатака често сукобљавамо са непредвиђеним тешкоћама упућује старешине да код својих потчињених развијају не само умешност брзог проналажења целисходних решења, него и јаку вољу да их енергично остварују, тј. да без колебања савлађују неочекивано искрсле тешкоће. То је нарочито важно кад се ради о борбеним задацима, јер је у рату немогућно предвидети све што се може догодити. Испољавање иницијативе у оваквим случајевима од огромне је важности.

Основне особине воље припадника армије. У почетку смо рекли да је воља врло сложена психичка функција. У крајњој линији снага наше воље испољава се у способности да владамо собом. Најважније особине воље које треба развијати код припадника армије су:

а) Свест о правој вредности циљева. Јачати снагу воље припадника армије могуће је само под условом ако их упућујемо на јасно одређене циљеве и ако тачно знају шта се хоће. То је први услов за постизање непоколебљиве воље активности сваког појединца и њихово уклапање у једну хомогену целину. То је први услов да у општем кретању изградње социјалистичког друштва и наше армије свако према својим склоностима и способностима, својим вољним актом, одређује своје животне циљеве у пуном складу са циљевима колектива — заједнице, у којима ће се испољавати пуна убеђеност у личну и друштвену целисходност своје делатности. Такав однос према циљевима, личним и заједничким, обезбеђује нам да својом активношћу развијемо високе моралне квалитете наше воље: високо развијено осећање дужности, личне одговорности и дисциплине у свему што радимо.

б) Самосталност у одлучивању. Једна од најзначајнијих особина воље старешина јесте целисходна самосталност у одлучивању која се одређује степеном њихове независности у изналажењу најбољих решења у датој ситуацији и способности стваралачке примене правил-

ских одредаба, усвојених тактичких начела и сл. Самосталност у одлучивању не смео схватити као игнорисање мишљења других. Најпознатије војсковође узимале су у обзир мишљење других личности, али су коначно решење доносиле самостално и за то сносиле пуну одговорност. Самосталност старешине у одлучивању мора се заснивати на правилном схватању идеје и задатака који проистичу из одлуке вишег старешине и темељном познавању стварне ситуације. Самосталност у одлучивању нарочито треба да се испољава у непрекидној активности свих припадника армије на потпуном и тачном извршавању задатака у свакој ситуацији и насупрот свим па и неподвиженим тешкоћама.

в). Самокритика, владање собом и одлучност. Само кад појединац има развијене те личне особине можемо говорити о високим квалитетима његове воље. Ако се воља не темељи на разумним основама, онда је то тврдоглавост, самовоља и слично. Тврдоглави људи заступају своје ставове и поступке по сваку цену, не испитајући степен њихове правилности. Старешина јаке воље који поседује особину самокритике, не доноси непромишљене одлуке. Обично људи слабе воље нагло падају у афекте и често се доводе у стање неразборитости. Они доносе више одлука, али их не остварују па губе веру у себе. Одлучност је особина човека јаке воље испољена у способности да буде непоколебљив у остваривању одлука. Само онај старешина који се не плаши одговорности и тешкоћа, који од њих не бежи него им разумно иде у сусрет са циљем да их победи, има јаку вољу. Под појмом владања собом треба подразумевати објективно уочавање и оцену својих позитивних и негативних особина и успешно савлађивање онога што је негативно. То значи, подвргавање самога себе свесној контроли и свесној дисциплини, а захтева трајно интервенисање, ангажовање свести, свесне акције што усклађује, усмерава и одабира нашу вољну активност. Отуда је и владање собом у ствари свеобухватна синтеза човекове воље. У томе велики значај има самокритика. За припадника армије није реткост да при извршавању неког задатка не може бити апсолутно сигуран да ће његова активност донети жељене резултате, а нарочито ако се ради о сложеним борбеним задацима. Због тога се често мора ићи на ризик. За одлучног старешину карактеристично је да мирно иде на такву несигурност и успешно савлађује препреке, јер је колебљивост у таквим ситуацијама „најизразитија црта слабих карактера“ (Волтер).

г) Свесна дисциплина и стваралачка активност. Јака воља припадника армије не може се замислити без свесне војничке дисциплине, тј. без свесног вољног подвргавања строго одређеним правилима војничког живота. Умети своју вољу организовати у правцу свесног прихватања свега што се подразумева под појмом вољне дисциплине — велика је ствар. Свака се способност развија у процесу рада, па то важи и за вољу. Стицање радних навика једна је од моћних полуга васпитања снажне воље. У позитивним радним навикама човек добија снажно средство које му омогућује да му у остваривању животних циљева „ниједан дан не прође без црте“. Горки је истицао да „већ мала победа над собом чини човека много јачим“. Способност стваралачке активности припадника армије испољава се у енергичности, иницијативи, упорности, истрајности и систематичности у раду.

Путеви васпитавања воље. Васпитавање воље је неопходно, јер се нико није родио са прекаљеном и јаком вољом. Јачање воље припадника армије захтева систематски, дуготрајан и стрпљив рад. У војничком васпитавању, поред задатка да се код сваког старешине и војника развије не само одлучност, упорност, самосталност, иницијатива и друга својства воље — неопходно је обезбедити и усмереност њихове воље интересима армије и народа. То се у нашој армији може постићи у првом реду јачањем комунистичког погледа на свет и осећања југословенског социјалистичког патриотизма. Од велике је важности и упознавање са борбеном прошлoшћу и задацима армије, јер тако сваки њен припадник може дубље сагледати величину и улогу оружане силе, а тиме и значај свога позива.

Воља је она страна личности војника која се у највећем степену мора развијати кроз целокупну обуку и васпитање, кроз целокупан живот и рад. Снага воље сваког појединца може се издизати на најразличитије начине, па чак и на тзв. „ситницама“: војничком држању, брзом устајању на трубни знак, брзом заузимању свога места на команду „збор“, тачном доласку на састанак или конференцију итд.

Из малих победа кују се велике и свака од њих чини следећу радњу лакшом. Тако систематским планским радом и контролом над самим собом развијамо позитивне квалитете наше воље.

Енергичност, иницијативу и смелост можемо развијати и јачати одлучним приступањем послу и чврстом намером да га до краја обавимо. Јака воља се огледа у беспрекорном извршавању свакодневних задатака и обавеза. То није лако, јер у нашој природи има слабости које нас од тога одвлаче. Узмимо за пример рад на личном усавршавању. То је велики вољни напор, дужност и обавеза сваког војника, а нарочито старешина. На другој страни, у природи је сваког појединца да пронађе изговор за недовољну активност на личном усавршавању. Учење, размишљање, решавање проблема захтева јаке вољне напоре и оно је само по себи тешко. Појединци губе време у томе што немају доброг плана, што се не могу довољно концентрисати над оним што уче, често се колебају шта и на који начин да уче итд. У почетку треба себе просто присилити на рад, док се не добију први резултати, а онда се већ јавља интерес и учење се приступа са мање напора.

У процесу војне обуке могу се интензивно јачати квалитети воље на тај начин што ће се пред појединце систематски постављати све тежи проблеми.

Војнички односи такође дају могућности за развијање позитивних особина воље. Сваки припадник армије треба да уме командовати и покоравати се. Искуства у командовању, као и она у покоравану, јачају његову вољу.

Захтеви које поставља војна дисциплина имају изузетан значај у васпитавању воље. Доследно поступање према одређеним правилима живота и рада у касарни, на логору, маршу, вежби итд. има посебан значај за развијање и јачање војничких квалитета воље појединаца који су дужни да по својој савести и налогу своје дужности извр-

шавају све што од њих захтева војна дисциплина. Тако се учимо водити собом, а у томе је суштина јаке воље. На тај начин, војна дисциплина је средство не само за усклађивање односа, одржавање реда, војничког изгледа итд. него и за васпитавање воље сваког појединца.

Рад је основни чинилац у васпитавању воље. Много зависи од стила рада. Нетачност и неуредност у било ком погледу штетно утичу на васпитавање воље. Успех у раду јача, а неуспех, ако није схваћен и објективно анализиран, слаби нашу вољу.

Старешина може успешно васпитавати вољу потчињених само ако им целокупном својом активношћу улива поверење и ако добро познаје њихове особине. Особине воље потчињених може упознати на различите начине: да ли пред тешкоћама показују постојаност или не, да ли поступају лакомислено, колико показују самоиницијативе и одлучности, како се држе пред старешинама, а како ван њиховог присуства итд. Врло је важно да старешина уме пратити и правилно усмеравати развитак воље потчињених. Старешина који добро познаје своје потчињене мора да зна где је најслабија карика у ланцу њихове воље: да ли је у питању неумешност, слабост у плану рада, неповерење у своје снаге итд. Кад добро упозна своје потчињене, старешина ће моћи успешно да прати и васпитава њихову вољу, тј. да уочава и отклања њихове слабости.

Такозвана психичка засићеност често је добра прилика за јачање воље појединаца. На пример, ако на часу физичке обуке неки војници не могу да се успужу уз конопац, старешина их понекад може само са неколико речи просто препородити и они, као да су добили нову снагу, појачавају напоре па се чак и попну до врха.

Воља се васпитава у целокупној васпитној активности: у обуци, политичком раду, личним додирима итд. Због тога је неопходно да старешина посматра сваки задатак и из угла његове васпитне улоге, придржавајући се познатог педагошког принципа: у вољном акту војника треба вежбати у оном што је најслабије развијено. Овај принцип намеће обавезу да старешина у свом васпитном раду увек индивидуално прилази војницима и узима у обзир особине њихове воље. Ако, на пример, пушкомитраљезац, курир, осматрач итд. испољава неодлучност, губи се у сложеним ситуацијама, подлеже изненађењима и слично, старешина је обавезан да му посвети посебну пажњу, да га ангажује на задацима преко којих ће отклонити те слабости. То он може само ако добро познаје војнике, ужива њихово пуно поверење и уме правилно да искористи њихове индивидуалне особине у процесу обуке.

Важну улогу у васпитавању воље има и војнички колектив, заједнички живот у касарни, на логоровању и сл. То јача смисао за потчињавање личних жеља и тежњи интересима заједнице. У колективу се најбоље развија и јача свесна дисциплина сваког појединца.

У том погледу спорт и физичка обука такође заузимају важно место, јер учвршћују нервни систем и повољно утичу на јачање издржљивости и способности самосавлађивања. На часовима физичке

обуке често се од појединаца траже осетни вољни напори за савлађивање одређених вежби. Ти напори су потребни нарочито кад је извршење вежби скопчано са извесним опасностима, као што је скакање на смучкама, скок са падобраном и сл. Онај ко такав скок први пут обавља, у ствари је принуђен да себе „примора“, тј. да себи „нареди“ да то уради. Према степену вежбања, напрегнутост постепено опада, а воља за понављањем тих радњи јача.

Идеали такође играју важну улогу у васпитавању воље. Отуда и посебна важност упознавања са животом, делима и подвизима великих стваралаца: револуционара, државника, научника, војсковођа, уметника, народних хероја и других.

У процесу васпитавања војника и старешина не сме се заборавити да њихова воља не представља сама за себе изоловану функцију, већ је саставни део личности. Процес развоја воље не можемо посматрати истргнуто и изоловано од општег процеса васпитавања карактера и целокупне личности човека.

Слободно се може рећи да је васпитавање воље нераздвојно везано за целокупну активност и рад, за све напоре и прегнућа које чине припадници армије.

Потпуковник

Вуко МИХАИЛОВИЋ

ATOMSKE SNAGE ATLANTSKOG PAKTA I ZASEDANJE U OTAVI

Kraj drugog svetskog rata označio je početak ere atomskih borbenih sredstava (ABS)¹ koja donose dotad nepoznate strahote i traže ogromne materijalne izdatke i čije su uništavajuće mogućnosti dospele do neverovatnih razmera. Na žalost, to nije bila i konačna rušilačka moć tih sredstava koja su se u nezapamćenoj trci u naoružavanju dalje usavršavala i gomilala.

Ovo izlaganje ograničeno je, uglavnom, na ulogu i značaj ABS u vojno-političkim odnosima između Zapada i Istoka i odnosima unutar tih strana.

ATOMSKI MONOPOL I KONCEPCIJA »ŠTITA I MAČA«

Osvajanjem ABS za masovno uništavanje, Zapad (SAD) je u početku posleratnog perioda zadobio nadmoćnost u tim sredstvima, dok je Istok (SSSR) nastojao da tu prednost Zapada parališe nadmoćnošću u konvencionalnim oružanim snagama. Stoga se s pravom može reći da su ABS, dok su bila u posedu samo jedne sile, predstavljala glavni elemenat politike hladnog rata i najopasnije sredstvo stalne pretnje za izazivanje oružanog sukoba. U skladu i pod uticajem tih borbenih sredstava Zapad je na čelu sa SAD, u periodu svog atomskog monopola, usvojio i sprovodio tzv. koncepciju *New Look*, poznatiju pod nazivom koncepcija »štita i mača«. Ona se zasnivala na masovnoj odmazdi kojom se predviđala trenutna upotreba svih raspoloživih ABS od samog početka rata. U tu svrhu su stvorene jake strategijske snage za atomska dejstva, u prvo vreme avijacija a kasnije i projektili,² namenjene da, u slučaju oružanog sukoba, atomskim dejstvima najširih razmera reše rat u korist Zapada za što kraće vreme. Iz toga je proizlazilo da je totalni atomski rat bio jedini oblik oružane akcije Zapada ukoliko bi do nje došlo. Proklamovanje te koncepcije bilo je propraćeno vrlo velikom aktivnosti Zapada na stvaranju niza regionalnih paktova,³ izgradnjom raznovrsnih stalnih vojnih baza oko SSSR,

¹ Pod pojmom atomska borbeno sredstva (ABS) podrazumevaju se sva atomska eksplozivna sredstva (AES — nuklearna i termonuklearna) i borbene radioaktivne materije (BRM). Za ostala sredstva masovnog uništavanja služićemo se terminima biološka borbeno sredstva (BBS) i hemijska borbeno sredstva (HBS).

² Zbog jednoobraznosti, u članku smo se opredelili za termin »projektil«. Pod pojmom »sistem« podrazumeva se uređaj za lansiranje, projektil i atomska bojeva glava zajedno.

³ Pored NATO, formiran je 1959. godine CENTO, 1954. SEATO, zatim pakt ANZUS, sporazum RIO i drugi.

usavršavanjem postojećih i proizvodnjom novih sredstava za lansiranje atomskih borbenih sredstava veće jačine (termonuklearnih) itd., što je trebalo da posluži kao osnova za njeno sprovođenje.

Usvajanjem koncepcije »štita i mača« Zapad je istovremeno nastojao da ojača i modernizuje svoju KoV, u čemu je izrazito zaostajao pa ni do danas nije uspeo da bitno izmeni taj nepovoljan odnos. Prema toj koncepciji snage »štita«, koje bi se sastojale od nekoliko desetina divizija⁴ (poznati Lisabonski zaključci o tome nisu nikad realizovani), imale su zadatak da sprečavaju brze prodore nadmoćnijih konvencionalnih snaga Istoka i stvore potrebno vreme za protivdejstva. Snage »mača« sačinjavao je niz rastresito raspoređenih vazduhoplovnih baza (Maroko, Libija, Španija, Saudijska Arabija, Grenland, kasnije Velika Britanija, Francuska itd.) sa kojih je trebalo da bombarderi, naoružani ABS, dejstvuju na teritoriju SSSR radi odmazde, odnosno rešavanja rata u celini.

Tako kruta koncepcija bila je bremenita mnogim opasnostima jer nije dozvoljavala nikakav izbor, nije omogućavala širi manevar za preduzimanje akcija, naročito u zategnutijim situacijama kojima je obilovao taj period.

Prva sovjetska proba nuklearnog oružja, 1949. godine, okončala je američki monopol, a zatim je ubrzanom proizvodnjom ABS u SSSR za nekoliko narednih godina znatno smanjena prednost Zapada u toj vrsti oružja. Time je praktično otvoren put u novu etapu, tzv. ravnoteže atomskih snaga, što se ostvarilo mnogo brže nego što se pretpostavljalo na Zapadu. Naime, svega 4 godine posle prve nuklearne probe SSSR je realizovao projekt termonuklearne bombe koju je avion mogao prenositi, dok su to SAD postigle tek 3 godine kasnije, tj. marta 1956. godine. 1955. godine SSSR je isprobao projekt velikog dometa sa termonuklearnom bojevom glavom, a u oktobru 1957. lansirao je prvi veštački zemljin satelit. Kasnije se tome pridružio znatan broj usavršenih projektila srednjeg i velikog dometa, strategijska avijacija i podmornička flota. Time je prvi put u istoriji omogućeno savremenim borbenim sredstvima da dopreme smrtonosne terete (ABS, BBS, HBS) na bilo koju tačku zemljine kugle za relativno kratko vreme, tako da su sve zapadne i druge zemlje, u prvom redu SAD, postale ranjive na projektilskoatomska sredstva. Brižljivo izgrađena zaštitna radarska mreža na prilazima SAD od tada ne predstavlja više značajniji elemenat u sistemu odbrane vlastite teritorije. Posle toga su čak i neki najekstremniji zagovorači totalnog atomskog rata i mnogobrojni skeptici počeli da trezvenije razmišljaju o strahotama koje može doneti takav rat ne samo protivničkoj nego, zavisno od konkretnih uslova, možda još u većem obimu i sopstvenoj strani.

U tom periodu na Zapadu, posebno u SAD, ljudi su prvi put bili suočeni sa opasnostima novih oružja i njihovim strahovito uništavajućim mogućnostima. Tek tada su pozvani u pomoć teorijski podaci i rezultati dobijeni atomskim probama o učincima dejstva raznih tipova ABS, tj. oni isti kojima se ranije pretilo samo protivničkoj strani. Brižno su počeli da

⁴ Prema zaključcima donetim u Lisabonu od 1952. godine trebalo je da Francuska formira 14, SR Nemačka 12 (da ih kasnije uključi), Italija 12 i države Beneluksa 5 divizija, što ukupno iznosi 43 divizije, i da stvore preduslove za formiranje još 50 rezervnih. Njima bi se priključilo još 6 britanskih divizija. Za podršku KoV bilo je predviđeno 5.000 aviona.

se analiziraju podaci o vremenu potrebnom za stizanje protivničkih projektila na ciljeve u vlastitoj zemlji, odnosno o vremenu koje stoji na raspolaganju svakom pojedincu da može preduzeti najelementarnije mere zaštite. U tim proračunima minuti su postali osnovna mera raspoloživog vremena do katastrofe. U svakom minutu se od čoveka zahteva da preduzme niz radnji koje normalno obavlja za 10 i više minuta. Ozbiljnije se počelo razmišljati o tome koja su područja najviše ugrožena. Gusta naseljenost velikih gradova i drugih rejona, a posebno velika koncentri- sanost industrijskog potencijala i drugih materijalnih dobara pokazala se kao poseban problem. Velika prostranstva država postala su tesna, a nepostojanje efikasnih sredstava zaštite psihološki je pritiskivalo ljude koji su tražili rešenja u skloništima, evakuaciji i sl. Jednom reči, u sve oštrijem formi postavljalo se pitanje mogućnosti preživljavanja rata u kome bi bila upotrebljena ABS i počelo se razmišljati o celishodnosti upotrebe tih sredstava u ratne svrhe.

Podaci dobijeni iz svih tih analiza bili su više nego poražavajući. Naime, oni su pokazali da bi od prvog protivničkog udara odgovarajućim ABS samo u SAD stradalo preko 80 miliona ljudi, dok posledice efekata atomskog dejstva na ostala materijalna dobra teško mogu predvideti i najpreciznije procene, jer se one graniče sa totalnim uništenjem čitavih područja.

U vreme kada je hladni rat bio u punom zamahu i kada je domi- nirala koncepcija da će oružani sukob doneti uništenje samo suprotnom taboru, zapadnoevropske zemlje — članice NATO sve više su otezale sa izvršavanjem obaveza preuzetih u pogledu konvencionalnih snaga. Zbog toga se od 1955. godine težište strategije NATO premešta na ABS koja su na kraju ušla čak i u formaciju divizije da bi se, prema mišljenju nekih zapadnih vojnih rukovodilaca, povećavanjem atomske vatre nadoknadili broj i jačina konvencionalnih snaga.

Krajem 1957. godine SAD su, u želji da osujete eventualnu pred- nost SSSR u naoružavanju projektilskim sredstvima, dobile saglasnost NATO da mogu postaviti svoje projekte na teritorije nekih savezničkih zemalja (Velike Britanije, Italije, Turske) sa kojima su Amerikanci zaklju- čili posebne bilateralne ugovore. Od tada praktično potiču ideje o atom- skim snagama NATO.

NOVA BORBENA SREDSTVA I PROMENE VOJNE POLITIKE ZAPADA

I pored svih saznanja o strahotama atomskog rata trebalo je da prođe još niz godina da najodgovorniji politički i vojni krugovi uvide da je koncepcija SAD koja se zasnivala na preimućtvu ABS postala nerealna i veoma štetna i po same Amerikance. Zato je neposredno po dolasku na vlast predsednika Kenedija nova administracija pristupila preispitivanju dotadašnje vojne politike SAD i Zapada u celini. Na to je uticao niz ele- menata koji su se nataložili za vreme stare administracije, a naročito brz razvoj savremene vojne tehnike u SSSR sa reperkusijama koje ta tehnika može imati i stvarno ima na svim poljima odmeravanja snaga.

Ne ulazeći detaljnije u odnos snaga Zapad — Istok može se reći da je u periodu od 1955. do 1961. godine uglavnom postignuta ravnoteža pro-

jektillskoatomskog naoružanja pri kojoj i jedna i druga strana poseduju sasvim dovoljne stokove za uzajamno uništenje. To su ne jednom otvoreno izjavili najviši politički i vojni rukovodioci Zapada i Istoka, pa u nastojanju da se ravnoteža ne poremeti produžava se trka u naoružavanju. A upravo je jedna od bitnih karakteristika takve politike stalna težnja za narušavanjem ravnoteže koja u sadašnjim uslovima može biti značajnije poremećena osvajanjem nekog savremenijeg borbenog sredstva, kao što je projektil za borbu protiv projektila ili neko drugo efikasnije sredstvo. Zbog toga ravnoteža snaga pri postojećim međunarodnim odnosima deluje kao jedan od bitnih, verovatno najbitnijih, elemenata da se hladni rat ne pretvori u oružani sukob, a istovremeno predstavlja potencijalnu opasnost da baci čovečanstvo u najveću katastrofu.

S druge strane, održavanje te ravnoteže zahteva ogromne materijalne izdatke zbog čega se iz godine u godinu povećavaju vojni budžeti svih država, pa se u svetu danas troši preko 130 milijardi dolara godišnje za održavanje vojne sile. Tako, na primer: proizvodnja jedne atomske podmornice bez projektila i atomskih bojnih glava, prema američkim podacima, košta oko 105 do 110 miliona dolara, projektil *polaris* blizu milion dolara, jedan atomski nosač aviona oko 450⁵ miliona, jedna atomska krstarica oko 320 miliona, jedan bombarder tipa B-52 8 miliona, a jedan transportni mlazni avion oko 15 miliona itd.

Do dolaska Kenedija na vlast u SAD je lista projekata raznih tipova projektila iznosila preko 200, a kasnije je rigorozno smanjena. Tako je samo u poslednje vreme odbačeno nekoliko projektila koji su bili u raznim fazama realizacije, nakon što je već bilo utrošeno nekoliko milijardi dolara. Sve to teško opterećuje i smanjuje životni standard svakog čoveka. Tako, izdaci predviđeni za vojne potrebe u 1963/64. godini opterećuju svakog američkog građanina sa približno 275 do 280 dolara, građanina SR Nemačke sa 83, britanskog građanina sa 79, francuskog sa 83, italijanskog sa 25, grčkog sa 17 dolara godišnje itd.

Pri tome vojni planeri Zapada polaze od ocene da ravnoteža snaga putem naoružavanja direktno utiče na ekonomsko iscrpljivanje protivničke strane i da je teže podnosi SSSR nego SAD.

Osim toga što su savremena borbena sredstva (naročito podmornice na atomski pogon naoružane projektilima velikog dometa sa atomskim bojnim glavama, pokretne projektilske jedinice na kopnu i avijacija velikog doleta) omogućila tučenje svake tačke na zemljinoj kugli, ona su znatno uticala na smanjenje dotadašnjeg značaja stalnih vojnih baza bez obzira na to gde se one nalaze. Tako se težište dejstva ABS postepeno počelo prenositi sa stalnih baza na tzv. pokretne koje su manje osetljive na protivnička dejstva. Tako su stalne projektilske baze koje su SAD održavale u Velikoj Britaniji, Italiji i Turskoj i koje su u pogledu borbene vrednosti i bezbednosti bile problematične, zamenjene sistemima *polaris*, a da pri tom nije bitno umanjena udarna snaga njihovog atomskog deterenta. S druge strane, ta sredstva su doprinela tome da je do-

⁵ Taj iznos odgovara ukupnom vojnom budžetu Grčke (170 miliona dolara) i Turske (278 miliona) zajedno koji su imali u 1962. godini. Sa svojim vojnim budžetom za isti period Luksemburg (7 miliona) ne bi mogao kupiti ni jedan avion B-52, dok bi Danska (180 miliona) i Portugalija (158 miliona dolara) zajedno mogle pokriti svojim vojnim budžetom troškove proizvodnje jedne krstarice na atomski pogon tipa *long bič*.

nekle smanjena američka zavisnost od političkih prilika i raspoloženja u zemljama koje su ranije ustupale delove svojih teritorija za lokaciju stalnih baza. Međutim to će se neminovno ponovo javiti i za sistem *polaris* samo u nešto drukčijem svetlu, jer je nedavno dovođenje u Sredozemlje samo tri takva sistema prisililo neke pribrežne zemlje da se izjašnjavaju o spremnosti za ustupanje privremenih skloništa za te sisteme. Osim toga, demonstrirana efikasnost tih sredstava konačno je eliminisala stalne sumnje i kritike koje su saveznici otvoreno upućivali Amerikancima na račun zastarelih projektilskih sredstava (kao što su *tor*, *jupiter* i dr.), a omogućila SAD širi manevarski prostor u njihovim planovima oko zadržavanja atomskog monopola na Zapadu.

Sagledavanjem tih i niza drugih faktora Amerikanci su došli do zaključka da im ranija strategijska koncepcija ne može obezbediti političke i vojne ciljeve te su usvojili novu strategijsku koncepciju poznatu pod imenom *New Frontier*. Ta, elastičnija, koncepcija polazi od postojećeg stanja međunarodnih odnosa, osuđuje opšti, atomski, rat kao sredstvo politike i uključuje mogućnost postepenog zблиžavanja Zapada i Istoka do stepena snošljivih odnosa među njima, ali ne isključuje mogućnost izbijanja lokalnih (ograničenih) oružanih sukoba. Međutim, to zблиžavanje u pravcu koji bi bio prihvatljiv za Zapad zahteva držanje takvih oružanih snaga koje bi svojim postojanjem, snagom i lokacijom odvrćale drugu stranu od iskušenja da za postizanje svojih ciljeva pribegne ratu, odnosno držanju snaga koje su dovoljne da štite interese SAD i Zapada.

Kao sastavni deo nove koncepcije pojavila se i teorija prema kojoj je moguće izbijanje lokalnih ili ograničenih oružanih sukoba, o čemu se u poslednje vreme na Zapadu mnogo raspravlja i piše. Prema tim procenama takvi su sukobi mogućni ne samo na područjima koja ne predstavljaju životne interese vodećih sila Zapada i Istoka, već i na neuralgičnim mestima koja se smatraju mnogo važnijim, kao što je, na primer, Berlin i dr. Od toga se ide još dalje pa se ne predviđa samo vođenje rata isključivo konvencionalnim snagama nego i vođenje ograničenog atomskog rata uz isključivu upotrebu taktičkih ABS po nizu varijanti. Zbog tako raznolikih mogućnosti sukoba, a pre svega zbog superiornosti Istoka u konvencionalnim snagama, nova koncepcija nalaže potrebu postojanja jake, dobro opremljene i izvežbane kopnene vojske naročito u Evropi i držanje jačih strategijskih rezervi u SAD koje bi bile sposobne za brzu intervenciju na bilo kom području sveta. Pri tom se poseban značaj pridaje izgradnji tzv. specijalnih snaga koje su namenjene za gerilska i protivgerilska dejstva. Sada se one koriste pretežno u akcijama na onim teritorijama u kojima se nastoji očuvati pozicije režima koji su naklonjeni SAD, kao što je Južni Vijetnam i dr.

Ne upuštajući se detaljnije u taj problem, činjenica je da saznanje o tome da rat u savremenim uslovima ne vodi uništenju samo suprotne strane već sveopštem, dovelo je do traženja izlaza iz tog ćorsokaka iz kojeg mahom rezultiraju pomenute »doktrine«. Pošto svaki rat nosi u sebi opasnost da brzo preraste u opšti, atomski, sve su te teorije i »doktrine« potpuno neodržive, pogotovu one o ograničenom atomskom ratu ili o upotrebi ABS samo na vojne ciljeve itd. Pri svemu tome treba imati u vidu da su svi ti pojmovi vrlo relativni. Tako, na primer, jedan sukob za SAD

ili SSSR može da ima lokalni značaj, dok za neku drugu, pogotovo manju zemlju, to može da ima presudan značaj. Slična je stvar sa ciljevima i vrstama ABS. Jer, pošto će se zainteresovani teško složiti u tome da li neki cilj ima taktički, taktičko-operativni ili operativno-strategijski značaj, teško će se odrediti i jačina ABS za udar po tom cilju (opet zbog značaja za određenu zemlju i granice između »slabog«, »manje jakog« i »jačeg« atomskog oružja). Tada sigurno niko ne bi merio ni pitao koje je jačine upotrebljeno ABS, već bi pre odgovorio jačom merom.

Iz toga ne bi trebalo izvući zaključak da se u novoj koncepciji nije ništa bitno izmenilo. Naprotiv, ona omogućava veću slobodu reagovanja u raznim situacijama, tj. slobodu akcije i reakcije koja se ogleda u težnji da se za svaku konkretnu situaciju koja bi mogla prerasti u ratni sukob pronađe najadekvatnija varijanta upotrebe oružanih snaga koja nije zasnovana isključivo na atomskom deterentu. U takvoj konstelaciji konvencionalne snage preuzimaju ulogu »mača« pod zaštitom atomskog »štita«. Iz toga proizlazi da tako promenjena uloga atomskog deterenta zahteva centralizovanije rukovođenje, u kome je sve manje mesta za nezavisne nacionalne atomske deterente. Zato je nova koncepcija uključila stvaranje atomskih snaga NATO prema kojoj bi se saveznici mogli pojaviti samo u vidu multilateralnih snaga gde bi obavezno bio uključen i deo američkog atomskog deterenta. Stvaranjem takvih snaga kod saveznika bi se stvorilo prividno osećanje kolektivne odgovornosti u raspolaganju tim snagama kroz ulaganje zajedničkih sredstava i donošenje odluke uz saglasnost svih članica, što praktično znači da bi Amerikanci i dalje zadržali pravo veta na upotrebu ABS. U suštini radi se o tome da je zabrana širenja ABS samo jedan od elemenata celokupne politike SAD što se upravo nekim njihovim saveznicima ne sviđa, naročito ne Francuskoj i SR Nemačkoj.

Sve te promene usledile su, pre svega, kao rezultat tehnološko-proizvodnog razvoja vojne tehnike koji su konačno, izgleda, shvatili vodeći (i ne samo vodeći) krugovi Zapada. Nasuprot tome, neki najreakcionarniji krugovi (a neke zapadnoevropske zemlje u celini) i danas su ostali na pozicijama ranije doktrine »masovne odmazde«, iako su se uslovi iz kojih je ponikla bitno izmenili. Tako je i nastao ogroman nesklad između vojne politike u pojedinim zemljama i njihovog političkog, ekonomskog, geografskog i vojnog značaja u Evropi i svetu.

ATOMSKE SNAGE NATO

Teško je uporediti neki od savremenih vojnih problema koji tako oštro ilustruje razmimoilaženje savezničke ne samo vojne politike nego i politike uopšte, kao što je problem atomskog naoružanja u NATO. U stvari, taj problem se direktno odražava na najosetljivijem mestu, tj. na uzajamnom poverenju među saveznicima koje je dospelo u takvu fazu da je gotovo potpuno preraslo u nepoverenje. Ukoliko se ta razmimoilaženja budu više produbljavala, po svemu sudeći, nepoverenje će rasti, a uporedo s tim jačaće pritisak onih zemalja koje ne poseduju ABS da ih što pre dobiju, odnosno da ravnopravno učestvuju u kontroli nad postojećim ABS NATO. Uostalom, taj proces traje već nekoliko godina i njegov intenzitet raste ili opada zavisno od opšte međusavezničke klime i

izvesnih manjih koncesija koje Amerikanci pružaju svojim saveznicima u projektilskoj opremi i drugim vojnim potrebama. Iz toga ne bi trebalo izvući zaključak da je NATO možda pred raspadom ili da ne bi bio spreman za akciju. Naprotiv, on i dalje jača i modernizuje svoje snage, samo je pitanje kako podeliti uloge unutar pakta.

Treba naglasiti da NATO raspolaže znatnom količinom ABS koja su odranije stokirana na teritorijama pojedinih zemalja — članica, osim Francuske. On takođe raspolaže znatnim sredstvima za lansiranje tih ABS. Iz toga proizlazi da je NATO već odavno postao atomska sila, ali se u vezi s tim postavio problem regulisanja statusa te sile. Naime, sva ABS kojima raspolaže NATO nalaze se u rukama SAD, počev od proizvodnje preko stokiranja, održavanja i čuvanja do planiranja i prava na njihovu upotrebu.

Pregled projektilskih jedinica zemalja-članica NATO⁶

Zemlje	Onist džon		korporal	redston	tor	jupiter	Haubice 203 mm
	baterija	bataljon	bataljon	skvadron	skvadron	skvadron	divizion
Belgija		1					
Danska		2 ⁷					
SR Nemačka		10					
Grčka		1					
Italija		2					
Holandija		1					
Norveška	1 ⁷						
Velika Britanija		3	2				3
Turska		1					
Snage SAD	SR Nemačka	5	3	2			5
	Italija	2	2			2	
	Velika Britanija				4		
	Turska					1	

Predviđeno je da se projektil *korporal* zameni u toku 1963/1964. godine projektilom *sardžent*, a *redston* projektilom *peršing*. Projektil *jupiter* već su zamenila 3 sistema *polaris*, a projektili *tor* treba da se povuku do kraja 1963. godine.

Osim navedenih sredstava, u pomenutim podacima se navodi da gotovo svaka zemlja ima od 1 do 6 skvadrona avijacije sposobnih za no-

⁶ Prema podacima Instituta za strategijska proučavanja u Londonu od 1962. godine.

⁷ Naoružani konvencionalnim bojevim glavama, pošto te zemlje ne dozvoljavaju da se ABS stokiraju na njihovoj teritoriji.

šenje atomskih bombi, s tim što Amerikanci imaju znatno više. Iz okvira strategijske vazduhoplovne komande, 16. vazduhoplovna armija u Španiji, 7. vazduhoplovna divizija u Velikoj Britaniji i deo avijacije u sastavu američke 6. flote takođe su sposobni za prenošenje ABS.

Velika Britanija je druga zemlja u NATO koja raspolaže ABS vlastite proizvodnje, dok je Francuska tek na početku serijske proizvodnje još nedovoljno usavršenog tipa vlastite nuklearne bombe manje jačine, pa će joj trebati duže vreme da postane samostalna atomska sila. Prema podacima koje je nedavno objavio francuski ministar odbrane Mesmer, Francuska treba da izgradi od 1970—1973. godine sledeća sredstva:

50 aviona tipa »miraž-4« sposobnih za prenošenje nuklearnih bombi zaključno sa 1966. godinom;

3 atomske podmornice, od kojih bi jedna bila završena 1969. godine, a svake dve naredne godine tj. 1971. i 1973. godine još po jedna; određeni broj projektila vlastite proizvodnje, dometa oko 3.000 km kojima bi bile naoružane podmornice, svaka sa po 16 projektila; odgovarajući broj nuklearnih bombi i bojevih glava za navedena sredstva. Navodno, sadašnje bombe imaju jačinu oko 40 do 60 KT.

SR Nemačkoj nije dozvoljena proizvodnja ABS, a ostale zemlje ih i nemaju, pa je još ranije pokrenut zahtev da NATO postane četvrta samostalna atomska sila.

Najizrazitiji predstavnik takvog zahteva bila je SR Nemačka. S jedne strane, ona je obručke prihvatala sve ono što se nudilo na planu projektilske tehnike (i tako došla u posed lansirnih sredstava za taktička ABS) i direktno ili indirektno podržavala sve mere i planove u kojima je videla mogućnost većeg učešća u kontroli nad ABS, a sa druge, koristeći specifičnu težinu svog doprinosa NATO u konvencionalnim snagama, otvoreno je zahtevala da se Bundesver što pre naoruža ne samo taktičkim, nego i strategijskim ABS i da na taj način postane presudniji činilac u svetskim zbivanjima. Pri tom je vešto koristila razne protivrečnosti među saveznicima nastale u vezi s posedovanjem atomskog oružja, naročito zahteve Francuske, pa je u proleće 1962. godine, neposredno pred majsko zasedanje Saveta NATO u Atini, pokrenula pitanje da se ABS stokirana na njenoj teritoriji stave pod nacionalnu kontrolu ili da se dozvoli stvaranje samostalnih nacionalnih atomskih snaga, odnosno takvih snaga u okviru NATO. Jedan od najistaknutijih pokretača i pobornika svih tih zahteva bio je bivši ministar odbrane Štraus koji je u posedovanju ABS video jedinu alternativu da Bundesver izraste u najsnažniju oružanu silu Evrope. Zato je bio ogorčeni protivnik svakog povećavanja konvencionalnih snaga (poznata je njegova teorija o tome da je u ratu »korisnija« jedna nominalna atomska bomba nego jedna divizija).

U svemu tome Francuzi su išli još dalje. Naime, usvojili su koncepciju stvaranja svog strategijskog atomskog deterenta (Force de frappe) čija je realizacija počela još 1952. godine. Njihovi stavovi, koje su predsednik De Gol i drugi visoki politički i vojni rukovodioci iznosili u više navrata, zasnivaju se na pretpostavci da će SAD u eventualnom oružanom sukobu sa Istokom morati pre svega da misle na to kako će odbraniti vlastitu zemlju, pa neće biti u stanju ili prosto neće rizikovati da u odsudnom trenutku pruže Evropi ono što je potrebno za njenu efikasnu odbranu. Isto tako Francuzi često ističu da je velika zavisnost od američkih ABS

vrlo riskantna, pa se zato žure da što pre završe program izgradnje vlastitih atomskih snaga kako ih ne bi prestigle druge države koje još nemaju atomsko naoružanje. Iz toga su proizlazila francuska odbijanja ideja o pretvaranju NATO u atomsku silu, jer svi dosadašnji predlozi o tome nisu doprinosili da se vidi na koji bi se način takvom merom bitnije izmenila sadašnja situacija. Naime, radi se o tome da se vidi kako je moguće na najprihvatljiviji način usaglasiti primenu tih ABS čija bi upotreba zavisila od 15 »naredbodavaca« (gotovo svaki od njih sa različitim vlastitim interesima), od kojih 14 to u stvarnosti nisu. Jer, Amerikanci su i proizvođači i snabdevači tih sredstava pa im je time zagarantovano i pravo na odlučivanje. Otuda i potiču bojazan i nepoverenje saveznika prema tom američkom monopolu nad ABS u kome vide opasnost od toga da atomske sile same odlučuju šta će u eventualnom ratu braniti, a šta neće braniti. Pri tom se na Zapadu često sreću komentari o tome da koliko god atomske sile »strahuju« od širenja ABS da ih neko treći ne bi neodgovorno upotrebio i izazvao sukob bez njihove volje, još više strahuju one zemlje koje nemaju ABS od toga da će biti uvučene u sukobe koji ne pogadaju njihove interese.

Prateći razvoj tog problema i promene koje su se zbile u zapadnoj Evropi, a da bi ublažile takva reagovanja, SAD su povremeno činile izvesne sporednije koncesije svojim saveznicima u NATO koje su im do sada omogućile:

- nabavku raznih tipova američkih projektila, aviona i drugih uređaja i opreme neophodnih za upotrebu ABS;

- obuku u SAD ljudstva i čitavih jedinica za rukovanje lansirnim sredstvima i za upotrebu ABS;

- osposobljavanje u vlastitim školama znatnog broja starešinskog kadra u istom smislu;

- finansiranje izgradnje raznih vrsta baza i poligona za lansirna sredstva na teritoriji pojedinih zemalja-članica;

- prenošenje vlasništva nad nekim tipovima lansirnih sredstava iz sastava američkih atomskih baza na zemlje NATO gde su te baze bile raspoređene itd.

Osim toga Amerikanci su sklopili bilateralne ugovore sa pojedinim zemljama NATO kojima su regulisana međusobna prava o upotrebi ABS sa teritorije tih zemalja (sistem »dva ključa« i dr.).

Na majskom zasedanju Saveta NATO 1962. godine lista tih koncesija⁸ proširena je još nekim elementima radi »ravnopravnijeg« učešća ostalih zemalja NATO u atomskim snagama NATO. Taj plan predviđa:

- da SAD i Velika Britanija pružaju ostalim članicama NATO određene informacije o lokaciji skladišta ABS na njihovim teritorijama, o stokovima, njihovoj jačini i ciljevima za koje su planirani;

- da se pod komandu NATO stavi pet atomskih podmornica naoružanih projektilima *polaris*;

- da svaka članica NATO izradi plan upotrebe ABS za taktičku namenu iz kojih bi se sagledali uslovi pod kojima bi se ona mogla upotrebiti, naravno, uz prethodno odobrenje predsednika SAD, itd.

⁸ To je u stvari američki plan mera o pružanju informacija saveznicima o atomskim snagama NATO predložen kao protivmera na zahteve o stvaranju samostalnih nacionalnih atomskih snaga, odnosno preuzimanja kontrole nad ABS stokiranim na teritorijama pojedinih zemalja NATO.

Znači, kontrolu i odluku za upotrebu ABS i dalje su zadržali Amerikanci u svojim rukama.

I decembarsko zasedanje Saveta NATO održano u Parizu 1962. godine ne samo što nije bitno izmenilo postojeće stanje u atomskoj politici Zapada u odnosu na ranije, već su se postojeća razmimoilaženja među saveznicima u tom pogledu još više produbila. Naime, posle krize oko Kube, tzv. afere »Skajbolt«, teškoća oko ulaska Velike Britanije u zapadnoevropsko tržište, izjave Dina Ačesona o tome da samostalni britanski atomski deterent ne predstavlja značajnu snagu (svega oko 2%) u okviru atomskog deterenta Zapada itd., Amerikanci su podvrgli oštroj kritici tendencije za stvaranjem nezavisnih nacionalnih atomskih snaga. Tako je američki ministar odbrane Maknamara (pred početak zasedanja) izjavio da stvaranje takvih snaga predstavlja opasnost, da su one skupe, da brzo zastarevaju i, što je najvažnije, da nisu dovoljne da potencijalnog neprijatelja odvrate od rata.

ZASEDANJE SAVETA NATO U OTAVI

Takvo stanje u pogledu stvaranja atomskih snaga na kraju 1962. godine izazvalo je dalje polemike među zapadnim saveznicima koje su došle do izražaja naročito u periodu između dva zasedanja (decembarskog u Parizu prošle godine i otavskog u maju ove godine). Pored nekoliko sastanaka Stalnog saveta NATO održanih u Parizu i međusobnih poseta ministara odbrane SAD, Velike Britanije, SR Nemačke i dr., najširu aktivnost razvile su SAD. Posebnu ulogu u tome imao je specijalni Kenedijev izaslanik Livingston Merčent koji je, obilazeći neke evropske glavne gradove, objašnjavao novi američki plan o stvaranju multilateralnih atomskih snaga NATO i pridobijanje saveznika za podršku tog plana. Naime, kao rezultat celokupne aktivnosti o tim snagama na početku ove godine pojavila su se dva predloga — plana o međusavezničkim atomskim snagama u okviru NATO. To su: američki plan o multilateralnim atomskim snagama i britanski o multinacionalnim atomskim snagama NATO. Pri tom treba istaći da su osnove oba plana sadržane u sporazumu koji je zaključen između Kenedija i Makmilana u Nasauu (Bahamska ostrva) na kraju prošle godine, koji je trebalo da se realizuje u dve faze početkom sedamdesetih godina. Međutim, predloženi, novi, planovi su nešto modificirani i preciznije regulišu način učešća pojedinih zemalja u atomskim snagama NATO, tempo realizacije, finansijska sredstva i sl.

Američki plan o stvaranju multilateralnih snaga NATO predviđa da te snage sačinjavaju određeni broj atomskim podmornica naoružanih projektilima *polaris* koje bi uključile SAD, Velika Britanija i Francuska (sporazum iz Nasaua) i 25 površinskih brodova takođe naoružanih projektilima *polaris* koji bi imali mešovite posade sastavljene od pripadnika nacionalnih oružanih snaga nekoliko zemalja NATO. U prvoj fazi bi se pristupilo izgradnji novih ili adaptaciji postojećih brodova pogodnih za te svrhe, dok bi se kasnije pristupilo realizaciji druge faze — izgradnji podmorničke flote. Treba istaći da je Francuska još ranije odbila ponuđene projekte *polaris* za atomske podmornice koje bi sama izgrađivala. Prema tome planu sva ta flota bila bi stavljena pod komandu NATO

čime bi se isključila nacionalna linija komandovanja. Početne procene pokazuju da bi troškovi za realizaciju prve faze, tj. za izgradnju površinskih brodova, iznosili oko 5 milijardi dolara, a za izgradnju podmorničke flote oko 15 milijardi dolara. Te troškove trebalo bi da snose sve zemlje-članice proporcionalno svom učešću, s tim što su SAD i SR Nemačka izrazile spremnost za veći finansijski doprinos.

Iako su izvesne zemlje NATO u preliminarним kontaktima sa predstavnicima SAD podržale taj plan, nisu propustile priliku da iznesu Amerikancima niz nedostataka kojima je opterećen taj plan. Oni se, uglavnom, svode na sledeće: učešće samo tri zemlje (trojni direktorijum) u podmorničkoj floti diskriminiše ostale članice, realizacija zahteva dugo vreme i velike materijalne izdatke što bi iziskivalo dalje znatno povećavanje nacionalnih vojnih budžeta bez obzira na efikasnost podmornica u odnosu na površinske brodove, problem mešovitih posada, osetljivost površinskih brodova na protivnička dejstva i uopšte celishodnost upotrebe takvih jedinica u savremenim uslovima ratovanja itd. Pri tom se ističe, kao poseban, problem kontrole nad atomskim bojevim glavama i pravo donošenja odluke za njihovu upotrebu. Iako bi Amerikanci, kako navodi zapadna štampa, bili spremni na izvesne ustupke u tom pogledu, ipak bi to pravo pri današnjoj strukturi NATO ostalo isključivo u njihovim rukama. Takav plan, pod uslovom da ga prihvate sve zemlje NATO, omogućio bi SAD da stvore unosno tržište za plasiranje svoje vojne opreme, a s druge strane, obezbedio bi dugoročnije održavanje sadašnjeg atomskog monopola SAD na Zapadu, odnosno kontrolu nad nacionalnim atomskim oružjem Velike Britanije i Francuske kroz NATO.

Britanski plan o stvaranju multinacionalnih atomskih snaga NATO koji je podneo ministar inostranih poslova Velike Britanije na sastanku Stalnog saveta NATO u Parizu februara ove godine, polazi od postojećeg stanja atomskih snaga kojima raspolažu zemlje-članice. On predviđa da se u multinacionalne atomske snage NATO uključi deo američkih atomskih snaga — 3 sistema *polaris* i sve atomske snage i lansirna sredstva kojima raspolažu ostale zemlje NATO. Slično američkom, i ovaj plan predviđa stavljanje svih tih snaga pod komandu NATO. Komanda NATO planirala bi njihovu upotrebu, a svaka zemlja-članica imala bi pravo veta u pogledu primene, tj. izuzimanje svog kontingenta ispod komande NATO kad se radi o »višim« nacionalnim interesima pojedine zemlje. Osim toga, plan predviđa da se uspostavi funkcija pomoćnika vrhovnog komandanta NATO za atomske snage i formira neka vrsta štaba za vezu sa strategijskom vazduhoplovnom komandom SAD u Omabi, Nebraska. To znači, multinacionalne atomske snage NATO sastojale bi se od oko 180 britanskih bombardera V sa ABS vlastite proizvodnje, 3 američka sistema *polaris* i određenog broja skvadrona taktičke avijacije sposobne za prenošenje ABS kojima raspolažu ostale zemlje NATO.

U četvoromesečnim međusavezničkim kontaktima i diskusijama pre otavskog zasedanja Saveta NATO, pomenute planove je podržala većina zemalja-članica nakon niz ispoljenih sumnji, rezervi, pa čak i uzdržavanja podrške. U vezi s tim treba istaći da su SAD nastojale da što solidnije sondiraju teren za svoj plan kako bi u pogodnoj situaciji istupile sa konkretnije razrađenim postavkama. Tek kad su ocenile da imaju dovoljnu podršku ostalih zemalja (što je bio američki uslov) dale su podršku bri-

tanskom planu koji je zvanično podnesen na zasedanju Saveta NATO održanom u Otavi od 22. do 24. maja 1963. godine, dok je diskusija o planu multilateralnih snaga vođena samo u nezvaničnim razgovorima. Tako je britanski plan o stvaranju multinacionalnih atomskih snaga NATO dobio centralno mesto na ovogodišnjem prvom zasedanju Saveta NATO.

Rezultati zasedanja su pokazali da je pomenuti plan usvojen (sa izvesnim manjim izmenama i dopunama) bez većih teškoća što se moglo i očekivati s obzirom na to da je još pre zasedanja dobio podrške većine zemalja NATO. Time je, u stvari, ozakonjeno postojeće stanje atomskih snaga pakta, s tim što se izbeglo formulisanje naziva tih snaga kao koncesija Francuzima koji smatraju da se u svemu tome ne radi ni o kakvom novom kvalitetu, već samo o izvesnoj preraspodeli postojećih snaga. U krajnjoj liniji naziv i nije bitan, jer je važnije to da se sagleda kakve želje i nastojanja pojedinih zemalja stoje iza tih naziva (multilateralne, multinacionalne, međusavezničke, samostalne, zajedničke NATO, četvrta atomska sila i sl.) koji su, prema komentarima na Zapadu, stvorili pravu zbrku. Očigledno je da Velikoj Britaniji konvenira usvajanje takvog plana, jer joj omogućava da zadrži svoj samostalni atomski deterent koji eventualno treba da joj otvori put u Zapadno-evropsko tržište, da obezbedi dosadašnje pozicije u prekomorskim posedima i verovatno da bude njen doprinos atomskim snagama buduće integrirane Zapadne Evrope. Iako se klauzula prava »veta« podjednako odnosi na sve članice NATO, ipak to u praksi ima malo značaja. Šta će, na primer, to pravo Belgiji, Grčkoj i drugima ako u određenim uslovima žele da povuku uložena lansirna sredstva iz kontingenta atomskih snaga NATO, a nemaju ABS za njih? Za SAD i Veliku Britaniju to ima sasvim drugi značaj, pa zbog toga grupisanje postojećih nacionalnih atomskih snaga u praksi ima više politički nego vojni značaj. Zato je problem atomskih snaga bacio u zasenak ostala pitanja koja su tretirana na zasedanju. Jer, ponovna konstatacija da se nacionalni vojno-politički organi šire i češće informišu o stanju atomske problematike NATO samo unekoliko proširuje listu obaveštenja koja je prihvaćena na prošlogodišnjem atinskom zasedanju, a preporuka da se detaljnije sagleda u Stalnom savetu NATO stanje ravnoteže između atomskih i konvencionalnih snaga ukazuje na potrebu daljeg preispitivanja čitave strategijske koncepcije NATO i njegove sadašnje strukture. Zbog toga ni druga pitanja koja su isticana u diskusiji — iznalaženje kompromisnih rešenja u oblasti razoružanja, bezatomskih zona, daljih mera radi sprečavanja širenja ABS itd., nisu naišla na veće interesovanje učesnika, osim što je u završni kominike uključen standardni zaključak o »neopodnosti napretka« ka opštem i potpunom razoružanju.

Iz svega toga proizlazi da se više ne mogu tolerisati shvatanja o ranijem značaju i ulozi Zapadne Evrope (kada je bila ekonomski slaba, nenaoružana i kada su jedino SAD bile u stanju da garantuju bezbednost Zapada) čije sadašnje materijalne snage pružaju izvesnu ekonomsku ravnotežu u odnosu na SAD. U tome zapadnoevropske zemlje vide mogućnost da na ravnopravnoj bazi u odnosu na SAD i SSSR učestvuju u rešavanju otvorenih svetskih problema. Zato su razmimoilaženja između saveznika na vojnom planu (u pogledu buduće organizacije, naoružanja i uloge NATO) dobile širi politički značaj čije bi rešenje moglo znatno da doprinese regulisanju političkih odnosa na Zapadu. Time bi se ujedno

potvrdilo ravnopravno partnerstvo, tj. međuzavisnost Zapadne Evrope i SAD na čemu upravo insistiraju zapodnoevropske zemlje. Međutim, zaključci otavskog zasedanja daleko su od toga. I pored toga što mnogi komentatori na Zapadu ocenjuju da je zasedanje u Otavi prošlo u znaku početnog rešavanja (pomirenja) nataloženih međusavezničkih suprotnosti, ipak su osnovni problemi (naročito francusko-američka razmimoilaženja, ambicije SR Nemačke i sl.) ostali otvoreni i stalno pritiskuju njihove odnose.

Na kraju, treba naglasiti da su SAD sporazumom u Nasauu praktično priznale Veliku Britaniju i Francusku za atomske sile (što znači tolerisanje izgradnje samostalnih nacionalnih atomskih snaga), a prihvatanje plana o multinacionalnim atomskim snagama NATO, kasnije verovatno i plana o multilateralnim snagama,⁹ omogućuju im ako ne da spreče, a ono bar da kontrolišu dalje širenje ABS. Pri tom treba imati u vidu da je u SAD na snazi Makmahonov zakon kojim se zabranjuje da se atomske tajne saopštavaju drugim državama i da im se isporučuje atomsko naoružanje, makar se radilo i o savezničkim, pa je dosadašnja praksa pokazala da se i SSSR pridržava sličnih principa u odnosu na svoje saveznike. Očigledno, to odgovara obema stranama zbog čega nastoje na zabrani širenja ABS radi očuvanja monopola i održavanja postignute ravnoteže atomskih snaga iz čega proizlazi da takav odnos snaga pri postojećoj međunarodnoj situaciji može da ima jedino mogućnu alternativu u politici koegzistencije.

Potpukovnik

Ramiz RAMUSOVIĆ

⁹ Sagledavši reagovanje svojih NATO-saveznika o planu multilateralnih atomskih snaga NATO, SAD su neposredno posle zasedanja u Otavi nastavile ranije započetu aktivnost u pogledu dobijanja podrške za taj plan. I ovog puta je ta uloga poverena specijalnom Kenedijevom izaslaniku Livingstonu Merčentu. U tu svrhu on je već posetio Kanadu.

ULOGA MEHANIZACIJE U INŽINJERIJSKOM OBEZBEĐENJU BORBENIH DEJSTAVA

Još u XIX veku pominje se upotreba mešalica za beton pri izvođenju radova stalne fortifikacije i mašina za paljenje mina. Međutim, to su bili tek začeci stvaranja inženjerske mehanizacije koji nisu mogli ozbiljnije uticati na kapacitete inženjije. Tek su u I svetskom ratu u opremu inženjerskih jedinica uvedene mašine kojima je zamenjivan ljudski rad. Tada se javljaju kompresori, motorne makare za pobijanje šipova, traktori, motorne pumpe, motorne testere, drobilice za kamen, mešalice za beton i parni valjci. Na osnovu iskustava iz upotrebe mehanizacije u toku rata, u posleratnom periodu stvaraju se specijalne mašinske grupe, podeljene po vrstama poslova, usavršavaju se postojeće i uvode nove mašine. Tako su konstruisane: mašine za zemljane radove, za obradu drveta, za specijalne radove (za rad u kamenu i betonu), za radove na mostovima, za rad na vodi i za hidrotehničke radove. Gotovo sve te mašine bile su iz privrede, najčešće sa konjskom vučom i malog kapaciteta. Pored inženjerskih jedinica, formiraju se i specijalne građevinske (npr. nemačka organizacija TOT, u SSSR-u строительные части i sl.) namenjene za izvođenje fortifikacijskih i putnih radova.

Već sam početak II svetskog rata pokazao je da su inženjerske jedinice s kojima su velike armije ušle u rat nedovoljne i po broju i po tehničkoj opremljenosti. Masovna upotreba moto-mehanizovanih snaga i avijacije i brz tempo borbenih dejstava nametnuli su inženjerskim jedinicama niz zadataka koje su one u ranijim ratovima izvršavale u manjem obimu ili ih uopšte nisu izvršavale. U prvi plan su se istakli sledeći inženjerski zadaci: izrada i održavanje komunikacija i objekata na njima za obezbeđivanje uspešnog pokreta tenkovskim i mehanizovanim jedinicama, masovna upotreba minsko-eksplozivnih sredstava i raznovrsno zaprečavanje u odbrani, raščišćavanje neprijateljskih prepreka u napadu, primena manevara preprekama radi odbijanja neprijateljskih protivnapada, učvršćivanje zauzetih linija, obezbeđivanje forsiranja reka naročito iz pokreta, primena operativnog maskiranja, naročito stvaranje lažnih koncentracija snaga i sredstava, i drugo.

Nastala disproporcija između mogućnosti inženjerskih jedinica i povećanog obima i broja inženjerskih zadataka morala se rešavati velikim angažovanjem drugih rodova vojske, naročito pešadije, što se nepovoljno odražavalo na tempo borbenih dejstava. U knjizi »Razvoj taktike sovjetske armije 1941—1945«, u analizi inženjerskog obezbeđenja, kaže se: »Zbog nedostatka inženjerskih jedinica i slabe mehanizacije inženjerskih radova, na početku rata nije bilo obezbeđeno blagovremeno raščišćavanje puteva ni izrada kolonjskih puteva u napadu, što je često dovodilo do toga da artiljerija i tenkovi zaostaju od pešadije koja je napadala. To je, na primer, bio uzrok što su

tenkovski bataljon i artiljerijski puk koji su bili pridati diviziji, u napadu 249. pešadijske divizije 4. udarne armije, u toropečko-holmskoj operaciji, neprestano zaostajali i malo sadejstvovali pešadijskim jedinicama u izvršavanju njihovih zadataka. Komandant divizije je morao da odvaja mnogo pešadije za raščišćavanje puteva i obezbeđenje pokreta tenkovima, artiljeriji i pozadini. To isto je zapaženo i u drugim divizijama ove armije, a isto tako u operaciji za okružavanje demjanske grupacije neprijatelja u zimu 1942. godine. U analizi odbrane u početku rata u istoj knjizi, pored ostalog stoji: »Osim toga pionirske jedinice u divizijama i pukovima nisu imale dovoljnu količinu potrebne tehnike za izradu prepreka i izvođenje zemljanih radova. Potpuno je razumljivo što ograničeni broj pionira, uz to i tehnički slabo opremljenih, nije mogao obezbediti da se u kratkom roku izvrše zadaci čiji se broj stalno povećavao, a koji su bili postavljeni pred inžinjerijske jedinice u odbrani.«¹

Taj se problem postavio pred sve ratujuće strane i tražio je odgovarajuća i hitna rešenja. Pokazalo se da je inžinjerija borbeni rod vojske i veoma važan činilac u izvođenju svih borbenih dejstava. Ona je morala pretrpeti organizacijske i formacijske izmene povećavanjem opšteg procenta u odnosu na druge rodove i formiranjem krupnijih inžinjerijskih jedinica. Međutim, samim povećavanjem broja i procenta inžinjerijskih jedinica nije se moglo obezbediti blagovremeno izvršavanje zadataka, jer se inžinjerija nije mogla suviše povećavati na račun drugih rodova vojske, niti je sama ljudska radna snaga, bez obzira na broj, mogla da izvršava sve teže i komplikovanije zadatke inžinjerijskog obezbeđenja. Zato se već u samom početku rata, a narednih godina rata sve više, pokazalo da je jedini izlaz u masovnoj proizvodnji i primeni inžinjerijske tehnike namenjene za izvršavanje mnogobrojnih i tehnički složenih zadataka. Tako je američka armija, prema nekim podacima, već 1943. godine raspolagala se preko 16 hiljada buldozera, preko 5 hiljada skrejpera, oko 5 hiljada kranova i eskavatora itd.

Proizvodnja inžinjerijskih mašina u toku rata neprekidno je i rapidno rasla. Glavne mašine koje su formirane prema vrstama zadataka bile su:

za zemljane radove — buldozeri, skrejperi, grejderi, bageri, kiperi i valjci;

za rad u kamenu i betonu — kompresori, drobilice i mešalice za beton; za obradu drveta — motorne testere, gateri, dizel-makare i druge pomoćne alatke;

za rad na vodi — vanbrodski motori i remorkeri.

Pojedine armije pridavale su veću ili manju važnost ovim grupama mašina, tako da su Amerikanci imali najbolje razvijene mašine za održavanje komunikacija, a Nemci — za rad na vodi, iako nisu zapostavljane i druge vrste mašina.

Pored čisto građevinskih mašina koje je upotrebljavala i civilna operativna, u II svetskom ratu javlja se potreba za razvojem specijalnih vojnih inžinjerijskih mašina. Tako se uvode tenkovi-čistači minskih polja, tenkovi-nosači mosta, rijači za onesposobljavanje komunikacija, ralice za uništavanje železničkih pruga, plugovi za kopanje rovova, motorni filteri za prečišćavanje vode za piće, amfibije i još neke druge mašine.

¹ *Razvoj taktike Sovjetske armije 1941—1945, Vojno delo, str. 515, pasus 2 i 3.*

Gledano sa današnjeg aspekta razvoja inženjerske mehanizacije, gotovo sve te mašine imale su krupne nedostatke koji su se ogledali u:

slaboj pokretljivosti, jer su one sa sopstvenim motorom bile na sporohodnim gusenicama ili gvozdanim točkovima, a neke su morale da se transportuju drugim sredstvima, što se rešavalo izradom specijalnih vučnih vozova i kamiona veće nosivosti za njihovo transportovanje sa gradilišta na gradilište;

malom kapacitetu mašina sa pogonskom snagom od 30 do 100 KS;

ograničenoj mogućnosti upotrebe svake mašine samo za jednu vrstu radova, što je dovelo do velikog broja vrsta mašina pa je, na primer, inženjerija američke armije imala u svojoj opremi preko trideset vrsta mašina.

I pored tih slabosti ova mehanizacija je dala dragocene rezultate i iskustva na kojima se mogu dalje usavršavati njene tehničke osobine i organizovati izvođenje inženjerskih radova. Svi vojni teoretičari koji su se posle rata bavili tim problemom bili su jednodušni u tome da je mnogobrojne i tehnički složene inženjerske zadatke moguće savladati jedino masovnom upotrebom mehanizacije. Tako se u već pomenutoj knjizi kaže: »Ratno iskustvo je otkrilo neophodnost da se poboljšaju sredstva mehanizacije inženjerskih radova i da se pionirske jedinice obezbede tehnikom koja može mnogo proizvoditi.«²

Odmah posle drugog svetskog rata prišlo se intenzivnom studiranju i razvijanju inženjerske mehanizacije. Iskustva iz proteklog rata i masovno uvođenje moto-mehanizovanih jedinica i avijacije nametnuli su inženjeriji još veći obim radova. Zato se uvodi mehanizacija u sve inženjerske jedinice. Čak se i čete formacijski opremaju izvesnom mehanizacijom da bi se povećao njihov kapacitet. U tehničkom pogledu otklanjaju se slabosti mašina, uočene u toku drugog svetskog rata, na taj način što se konstruišu krupnije i savršenije mašine sa većim kapacitetima, poboljšava se njihova pokretljivost uvođenjem samohodnih mašina i točkaša umesto dotadanih sporohodnih guseničara. Tako je omogućen brz manevar i blagovremena intervencija inženjerskih jedinica na najkritičnijim mestima u borbi.

Rat u Koreji doneo je nova iskustva i nove poglede na dalji razvoj inženjerske mehanizacije. Pokazalo se da je teška mehanizacija dala dragocene rezultate u izradi i održavanju komunikacija i obezbeđivanju pokreta trupama iako su vojni teoretičari pre toga smatrali da je bolja laka mehanizacija jer je pogodnija za manevar. Pri nedovoljnoj komunikativnosti i po bespuću, samo mehanizacija sa velikim kapacitetima može brzo da izrađuje puteve, naročito kolonske. Time nije umanjena važnost lake mehanizacije, jer je bespuće takođe istaklo potrebu razvijanja lake mehanizacije koja se može prenositi vazдушnim putem (avionima i helikopterima). Pri savlađivanju vodenih prepreka pokazalo se da su teški čelični pontonski parkovi nepodesni jer brz tempo borbenih dejstava ne trpi njihovo sporo postavljanje i angažovanje velikog broja transportnih sredstava za njihovo prenošenje (potrebno je oko 100 kamiona za park *bejli*). Stoga bi bili pogodniji pontonski parkovi od lakog materijala (aluminijuma i dr.), a pontoni od gume i slično, koji angažuju nekoliko puta manje kamiona za transport, a brzina postavljanja se udvostručava.

² *Razvoj taktike Sovjetske armije 1941—1945*, str. 52, pasus 3.

Uvođenje atomskog i raketnog naoružanja kod savremenih armija traži brzu i potpunu eksploataciju njihovih efekata masovnog razaranja. To je uslovalo brže usavršavanje i uvođenje većeg broja oklopnih i transportnih borbenih sredstava koja omogućavaju brz manevar i blagovremenu koncentraciju snaga na željenom pravcu. Izrazito manevarski karakter eventualnog budućeg rata, brz tempo dejstava i velika silina udara čine inženjersko obezbeđenje borbenih dejstava još obimnijim i složenijim, jer se uz znatno veći obim radova traži i maksimalno skraćivanje vremena potrebnog za njihovo izvođenje. Održavanje komunikacija znatno je teže usled mogućnosti njihovog obimnijeg razaranja, a armijski transport je sve masovniji i teži. Zaštita od atomskog udara traži bezuslovno i brzo ukopavanje ljudstva, borbenih sredstava i ostalog materijala, kao i jedinica i ustanova pozadine. Radi sprečavanja brzih prodora neprijatelja zaprečavanje (miniranje, rušenje, plavljenje i sl.) dobija naročiti značaj, što od inženjerskih jedinica zahteva da budu pokretne i sposobne za brzu intervenciju na najugroženijim mestima. I svi ostali zadaci inženjerskog obezbeđenja kao forsiranje reka, pravljenje prolaza u minskim poljima, prečišćavanje vode od radioaktivnih čestica i dr. traže brza i efikasna rešenja.

Nesumnjivo je da će dobar deo zadataka inženjerskog obezbeđenja primiti na sebe i izvršavati drugi rodovi. Međutim, ipak će najveći broj težih i tehnički komplikovanijih zadataka izvršavati inženjerija. Za razliku od II svetskog rata u kome su bili mehanizovani samo izvesni inženjerski radovi, danas se ide za tim da se pomoću mehanizacije izvršavaju gotovo svi zadaci. Zbog toga se pred inženjersku mehanizaciju postavljaju sledeći taktičko-tehnički zahtevi:

Veliki radni kapacitet. Postiže se većom zapreminom radnih alatki uz brži radni ciklus. Upotrebljavaju se snažni motori, tako da se na nekim mašinama ugrađuju motori do 500 i više konjskih snaga (u SAD je, na primer, počela izrada buldozera koji imaju dva motora — za svaku gusenicu poseban motor).

Univerzalnost. Postiže se konstruisanjem mašina koje mogu obavljati više vrsta radova i to na dva načina: da se zamenom alatki na mašini mogu obavljati različiti zadaci ili da je sama mašina tako konstruisana da može vršiti dve ili više radnih operacija. Tako jedna mašina može biti buldozer, utovarivač i skrejper, ili tako konstruisana da može kopati zemlju, pobijati šipove, razbijati tvrde kolovoze na putevima, dizati terete i slično. Primenom ovakvih mašina postiže se njihova standardizacija i unifikacija tipova, što umnogome smanjuje raznovrsnost potrebnih rezervnih delova, pojednostavljuje obuku i remont itd.

Dobra pokretljivost. Potrebno je da se sve te mašine mogu kretati najmanje normalnom marševskom brzinom. Teži se da neke mašine kao što su rovokopači, minopolagači, grejderi, buldozeri i druge budu sposobne za pokret i po besputnom terenu, jer će na fortifikacijskom uređivanju zemljišta raditi van puteva.

Pored tih zahteva, armije koje predviđaju upotrebu jakih vazдушnih desanata razvijaju i laku mehanizaciju koju mogu prenositi avioni i helikopteri da bi mogle u inženjerskom pogledu obezbediti dejstvo tih desanata.

Interesantno je napomenuti da se u poslednje vreme sve više ističe potreba da se važnija mehanizacija obezbedi infrauredajima za rad u noći i da se zaštiti oklopom. Potreba da se te mašine zaštite oklopom javila se još u toku II svetskog rata u kome su američki rukovaoci inženjerskih mašina trpeli velike gubitke od japanskih snajperista. Predviđa se upotreba inženjerske mehanizacije i za podršku prvih borbenih ešelona. Normalno je da bi ona tada bila izložena jakoj neprijateljskoj vatri, naročito artiljerijskoj, što traži da se oklopom zaštite vozač i motor.

Mnoge vrste mašina upotrebljavaju se i u civilnoj građevinskoj operativi. Potreba za ubrzavanjem radova, za razvijanjem što veće produktivnosti rada, uz što manju upotrebu ljudske radne snage, nesumnjivo je doprinela daljem razvoju mehanizacije. Međusobna saradnja vojnih i civilnih instituta u razmeni iskustava i zahteva dovela je do toga da se inženjerska mehanizacija usavršava maksimalnim tempom i gotovo svakodnevno se pojavljuju novi i savršeniji tipovi mašina. Poslednjih godina sve se više ističu specifičnosti koje mora imati vojna mehanizacija u odnosu na civilnu. Stoga se ona sve više izdvaja i posebno razvija. Gledano sa ekonomskog aspekta, zadovoljavanje specijalnih vojnih zahteva u izradi mašina (oklop, brzina, univerzalnost i sl.) nerentabilno je i nepotrebno civilnoj organizaciji. To ne znači da se mehanizacija koja se upotrebljava u civilnoj operativi neće upotrebljavati i u vojne svrhe. Naprotiv, ona će se masovno i maksimalno koristiti ali u manje ugroženim zonama gde zadovoljavanje tih vojnih zahteva nije toliko značajno.

U daljem izlaganju daćemo osnovne karakteristike i tendencije razvoja nekih inženjerskih mašina.

MAŠINE ZA IZRADU I ODRŽAVANJE KOMUNIKACIJA

Održavanje komunikacija u eventualnom budućem ratu biće jako složeno zbog toga što će ih neprijatelj masovno razarati. Komunikacijski čvorovi, mostovi, useci i druga kritična mesta na njima postaju još osetljiviji a, zavisno od njihove važnosti, često će biti i rentabilan atomski cilj. U takvim uslovima javlja se problem obezbeđivanja tempa dejstva vlastitih snaga, naročito moto-mehanizovanih, čija je tehnika u odnosu na II svetski rat neuporedivo masovnija i teža. Zbog toga se posvećuje najviše pažnje razvoju mehanizacije za izradu i održavanje komunikacija sa težnjom da se njome potpuno zameni ljudski rad, što je uglavnom i postignuto. Najvažnije inženjerske mašine iz ove oblasti su: buldozeri, utovarivači, grejderi, univerzalni bageri, kompresori, valjci, drobilice, mašine za stabilizaciju tla i druge.

Buldozer je najvažnija mašina namenjena za površinsko otkopavanje zemlje, transport na kratke relacije, zatrpavanje rupa stvorenih od neprijateljske artiljerijske i avijacijske vatre, izradu kolonskih puteva, krčenje šuma (debljine stabala do 30 cm) i vađenje panjeva. S obzirom na ovako raznovrsnu namenu i teške radove, njegova snaga se sve više penje; dok je

u toku II svetskog rata snaga motora uglavnom iznosila oko 100 KS, danas ima buldozera sa motorima snage i do 600 KS. U radu zamenjuje 80—100 ljudi i nalazi se u opremi gotovo svih inženjerskih jedinica, kako samostalnih tako i onih u združenom sastavu.

Utovarivač je namenjen za utovar zemlje u transportna sredstva: kiperi, kamione i sl. radi prevoza na određeno udaljenije mesto. Pored toga, može se uspešno upotrebljavati za kopanje zemlje I i II pa delimično i III kategorije pri izradi protivtenkovskih rovova, skloništa za sredstva, komandnih mesta itd. To je nova i veoma korisna mašina. Njena snaga se kreće od 100 do 250 KS. U radu zamenjuje do 100 ljudi. U poslednje vreme sve češće se primenjuju buldozer i utovarivač kao jedna mašina (zamenom alatki dobija se utovarivač, odnosno buldozer).

Grejder je namenjen za fino planiranje zemlje posle rada buldozera. On ne transportuje zemlju već je bočno odbacuje. Veoma je važan pri izradi kolonskih puteva. U svom kompletu često ima rijač za raskopavanje puteva i ralicu za čišćenje snega dubine do 1 m. Snaga njegovog motora iznosi takođe 100—250 KS, u radu zamenjuje do 200 ljudi.

Univerzalni bager ima više vrsta alatki: za kopanje zemlje, utovar i dizanje tereta (pontona i drugih delova težih parkova pri postavljanju i rasklapanju). Ima dugačku granu preko koje izvršava radne operacije pa može duže da radi na jednom mestu, duboko da kopa zemlju i utovaruje je u transportno sredstvo. U svom kompletu takođe može imati makaru za pobijanje šipova pri izradi drvenih mostova i uređaj za kopanje minskih bunara za rušenje puta i najtvrdih kolovoza. Ima motor snage do 250 KS, a u radu zamenjuje 70—80 ljudi. Zbog svoje veličine i komplikovane konstrukcije u opremi ga imaju veće inženjerske jedinice (bataljon, puk).

Kompresor ima više raznih alatki koje rade pomoću komprimiranog vazduha i služe za: bušenje i razbijanje kamena, kopanje tvrde i smrznute zemlje, obradu drvene građe, ispumpavanje vode i druge radove. U radu zamenjuje do 60 ljudi.

U novije vreme sve se više razvijaju i tzv. brdski bušari; lako su prenosni, imaju mali benzinski motor, ukupna im je težina do 30 kg, pa su veoma pogodni za rad u brdsko-planinskim predelima i tesnacima.

Valjak spada u red najstarijih građevinskih mašina, a služi za sabijanje građevinskog materijala pri izradi savremenih kolovoza i kolonskih puteva. U svom razvoju pretrpeo je najviše izmena i usavršavanja. Njegova konstrukcija je počela od valjka sa konjskom vučom preko parnog, motornog i gumenog do najnovijeg vibracionog. Sve te konstrukcije, izuzev vibracionih, bile su neophodne ali su predstavljale i teret za jedinice zbog velike težine (do 12 tona) i male brzine (radna i marševska brzina bila im je ista). Ti valjci su se morali prenositi sa gradilišta na gradilište specijalnim vučnim vozovima. Vibracioni valjci su teški 4—8 tona, tako da se mogu prevoziti kamionima i prikolicama odgovarajuće nosivosti, a vibracijom vrše pritisak do 25 tona, zbog čega im je radni efekat 3—5 puta veći od klasičnog.

Drobilica je namenjena da mehaničkim putem drobi — usitnjava kamen do potrebne granulacije koji je potreban pri izradi puteva, zatrpavanju oštećenih delova puta i pri izradi betonske smeše. U radu zamenjuje 20—40 ljudi.

Mašine za stabilizaciju tla su najnovijeg porekla, a namenjene su za veoma brzu i ekonomičnu izradu puteva i aerodroma; naročito su pogodne za rad u ratnim uslovima. Pod stabilizacijom tla podrazumeva se mešanje zemlje sa cementom, bitumenom ili nekim drugim hemijskim sredstvom. Od vrste ovih sredstava i metoda rada zavisi i konstrukcija mašine. Ona sama raskopava zemlju, usitnjava je, meša sa predviđenim hemijskim sredstvom i sabija je. Posle kratkog vremena put je sposoban za saobraćaj. Ovi putevi nisu dugotrajni, ali su za ratne uslove veoma važni kad je potrebno izraditi kolonski put, zaobići neku zonu, izraditi obilazak porušene deonice puta i sl. Kapacitet jedne ovakve mašine je oko 1 km puta širine 4 m za dan.

Čistači snega su neophodni za čišćenje snežnih nanosa na putevima. Postoje razni plugovi i ralice montirani na raznim vozilima (kamionima, traktorima, grejderima i dr.) koji mogu čistiti sneg debljine do 1 m. Za čišćenje većih nanosa naročito u planinskim predelima i usecima koriste se specijalni rotacioni (frezerski) čistači snega koji odbacuju sneg do 10 m u stranu, a mogu ga čistiti do 2 m dubine.

Pored navedenih, postoji izvestan broj drugih mašina koje ovde nećemo opisivati. Sve skupa, vrlo su raznolike, što stvara teškoće u snabdevanju rezervnim delovima (zbog velikog asortimana) i održavanju. Da bi se što više izbegla ta raznolikost i svela na mogućan minimum koji tehnika može dozvoliti, poslednjih godina se prišlo konstruisanju univerzalnih mašina za navedene radove. Navešćemo primer dve vrste američkih mašina, konstruisanih za specijalno vojne svrhe, pod nazivom BAT (Ballastable All — purpose Tractor) i ABC (All purpose Ballastable Crawler). BAT mašina je točkaš i može se prenositi vazdušnim putem. Takve je konstrukcije da može raditi kao buldozer i skrejper i služiti za transport ljudstva i materijala. Uz male izmene može da služi kao radionica, cisterna, bušilica za zemlju, kran i za još neke radove. Za transport helikopterom može da se rastavi na dva dela. ABC — mašina je sličnih karakteristika s tim što je guseničar čime joj je poboljšana pokretljivost po neravnom terenu i vučna snaga. Konstrukcije i jedne i druge mašine stalno se ispituju, postavljaju im se novi zahtevi i usavršavaju. I Sovjetska armija je prišla konstruisanju mašina sa maksimalno unificiranim prenosnim uređajima, sklopovima i motorima. Tako, na primer, postoje mašine sa motorom od 630 KS koje služe kao buldozer, mašine za sečenje korenja, rijač, mašina za vađenje panjeva, za obaranje stabala, čistač snega i drugo. Slična mašina sa motorom od 250 KS je buldozer, rijač, utovarivač i čistač snega.

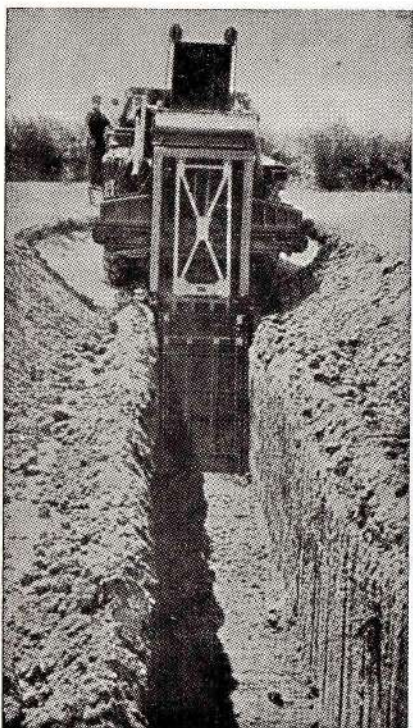
MASINE ZA FORTIFIKACIJSKO UREĐIVANJE ZEMLJIŠTA

U II svetskom ratu ova vrsta mašina nije bila dovoljno razvijena. Istina, bilo je pokušaja, izrađeni su kopači rovova — plugovi koje su vukli traktori-guseničari, ali je njihova konstrukcija bila takva da su mogli raditi

samo na ravničastim i mekim terenima. Fortifikacijsko uređivanje zemljišta vršeno je uglavnom vojnom i civilnom radnom snagom, sa šančanim alatom, pa je bilo potrebno mnogo vremena i veliki broj ljudi da bi se položaji uredili.

U uslovima upotrebe atomskog oružja, kada je ukopavanje najefikasnija zaštita ljudstva i materijala, sigurno je da ljudska radna snaga neće moći blagovremeno fortifikacijski urediti zemljište. Za te radove maksimalno će se upotrebljavati i veći deo mašina koje nisu namenjene isključivo za putogradnju i to naročito buldozeri, utovarivači i univerzalni bageri, a za ukopavanje tenkova tenkodozeri. I pored toga, mašine specijalno građene za fortifikacijsko uređivanje zemljišta u poljskom tipu su rovokopači kao i neki drugi uređaji koji se sada ispituju.

Rovokopači su upotrebljavani još u II svetskom ratu i sada se usavršavaju. Tako je francuska armija usvojila rovokopač tipa »Matenin«, točkaš, sposoban da savlađuje nagibe kao što to mogu i borbene mašine guseničari.

Kopač rovova u radu

bušilica ugrađena na vozilu *dođž* može za 3—15 minuta (što zavisi od tvrdoće zemljišta) da izradi zaklon za vojnika prečnika do 100 cm i dubine preko 2 m.

Za jedan čas može da iskopa 300—600 m rova dubine do 1,8, a širine 0,6 i 0,9 m. Može da radi u zemlji od I do III, pa i IV kategorije, a može kopati roveve na zemljištu koje ima nagib i do 20 stepeni. Pored toga, pogodan je za izradu pojedinačnih zaklona za borca. Za 1 do 2 minuta može da iskopa borački zaklon potrebne dubine, a može i da kopa minske bunare na putu. Američka armija je uvela u opremu sličan kopač rovova sa nešto složenijim osobinama, a Sovjetska armija ima guseničare sa tenkovskim motorom približnih kapaciteta kao i francuski rovokopač. Kapacitet i vrednost ovih mašina mogu se proceniti kad se zna da jedna mašina u radu može zameniti do 500 ljudi, opremljenih šančanim alatom.

U težnji da se borac što pre ukopa vrše se i drugi pokušaji da se mašinom ili eksplozivom zameni ljudski rad.

Motorne bušilice rade na principu rotacije, a pogon dobijaju preko transmisije vozila na kome su ugrađene. One služe za postavljanje stubova, pravljenje protivtenkovskih prepreka, miniranje, kopanje pojedinačnih streljačkih zaklona i za razne druge svrhe. Tako, francuska

Vrše se ispitivanja i sa raketnim uređajem pomoću kojega bi vojnici eksplozivom pravio sebi potreban zaklon. U ovom pravcu i dalje se vrše istraživanja i ispitivanja.

MAŠINE ZA ZAPREČAVANJE

Uloga masovnog i brzog zaprečavanja u zaustavljanju neprijatelja i sprečavanju brzog prodora, naročito njegovih moto-mehanizovanih snaga, traži da se i ovi radovi mehanizuju kako bi se dobilo u vremenu i uštedela radna snaga. Već su izrađene mašine pomoću kojih će se ubrzati postavljanje minskih polja, priprema za rušenje i druge vrste zaprečavanja (minopolagači, bušilice za minske bunare, kompresori i druge).

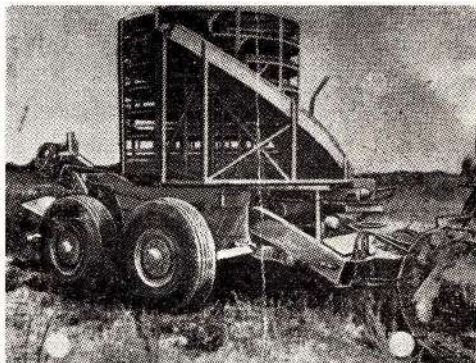
Minopolagač je namenjen za izradu protivoklopnih minskih polja. Pomoću pluga podiže busen, ispod koga automatski ubacuje naoružanu minu i pokriva je. Za 10 časova on može da postavi 4.000—6.000 protivoklopnih mina, koliko mogu postaviti gotovo dve pionirske čete. Minopolagač ne može da radi na ispresecanom i teškom terenu, ali je njegova masovna upotreba mogućna upravo tamo gde je mogućna i masovna upotreba tenkova.

Udarne bušilice je namenjena za kopanje komora u savremenim kolovozima (u asfaltu i betonu) i zemljištu radi postavljanja eksploziva i rušenja. Ima ih raznih vrsta i konstrukcija. Francuska bušilica tipa *benoto* ima težinu 1.000 kg; svojom težinom i specijalnim lopatama istovremeno razbija i izvlači materijal iz bunara. Za jedan čas može da iskopa bunar dubine 5, a širine 0,6 metara.

U zaprečavanju takođe veoma važnu ulogu imaju kompresori, a naročito brdski bušari. U šumskim predelima i motorne testere služe za izradu zaseka (jednom testerom može se za dan porušiti oko 200 stabala).

MAŠINE ZA RAZMINIRANJE TERENA

Iako se problemu razminiranja terena poklanja velika pažnja, do danas još nije pronađeno dovoljno efikasno sredstvo za čišćenje terena od minskih polja. Konstrukcija protivoklopnih i protivpešadijskih mina stalno se usavršava. Antimagnetne mine ne mogu se otkriti ni klasičnim minoistraživačem, a mine od plastičnog eksploziva ni pipalica ne može pronaći. Ima i tako konstruisanih mina da ih vazдушna eksplozija nominalne atomske bombe ne može aktivirati.

Mehanički minopolagač

Najefikasnija i danas poznata sredstva za pravljenje prolaza u minskim poljima su:

Tenk-čistač mina koji se pojavio već u toku II svetskog rata i čija je konstrukcija sada mnogo usavršenija. Taj uređaj, sastavljen od diskova, tenk gura ispred sebe; diskovi nailaze na mine i aktiviraju ih svojom težinom. Međutim, ni taj uređaj nije dovoljno trajan, jer posle oko 10 eksplozija i sam bude oštećen i onesposobljen za dalji rad.

Raketni uređaj za pravljenje prolaza kroz minsko polje ima mali raketni motor koji je sposoban da pružno eksplozivno punjenje prebaci preko širine minskog polja. Aktiviranjem ovog punjenja uništavaju se postavljene mine i stvara se prolaz željene širine.

Minoistraživač za otkrivanje metalnih mina nije u svakom slučaju koristan, jer danas postoje nemetalne, antimagnetne, mine. Ima podataka da je konstruisan tzv. univerzalni minoistraživač koji dejstvuje na principu promene čvrstoće materije i koji može da otkriva i nemetalne mine.

Stručnjaci američke armije su poslednjih godina ispitivali gusenično vozilo kojim se upravlja sa daljine. Ono pred sobom gura eksplozivno pružno punjenje koje se po želji može aktivirati i praviti prolaz kroz minsko polje bez neposrednog prisustva ljudi.

SREDSTVA ZA SAVLAĐIVANJE PREPREKA

Na usavršavanju sredstava za savlađivanje prepreka postignut je značajan napredak. Cilj je da se prebacivanje ljudstva, borbenih sredstava, tehnike i ostalog materijala preko reka — izvrši sa što manje priprema i što kraćim zastojem na samoj reci, jer svaki čas tog zastoja omogućava neprijatelju konsolidaciju položaja i organizovaniji otpor, što znači nove žrtve i gubitke pri forsiranju. Nećemo se upuštati u detaljnije razmatranje ovog pitanja, nego ćemo navesti samo nekoliko tehničkih sredstava koja omogućavaju uspešno forsiranje reka.

Amfibijski parkovi su za sada najsavršenije sredstvo koje zadovoljava uslove savremenog ratovanja. Amfibijsko vozilo nosi na sebi deo mosta od 8 do 10 metara, u vodi se kreće vlastitim pogonom, a povezivanjem više amfibija u liniju dobijamo most željene dužine. Sa amfibijskim parkom (američke proizvodnje) reka širine do 200 m može se premostiti za oko 1 čas. Za premošćavanje reke iste širine sa klasičnim mostom tipa *bejli* potrebno je oko 10 časova.

Tenkovi-nosači mostova pogodni su za premošćavanje suvih kraćih prepreka, a naročito za specijalno rađene protivtenkovske. To je deo mostne konstrukcije dužine 16—20 metara montirane na tenku koji se po potrebi hidrauličnim putem pruža na drugu stranu prepreke.

Vanbrodski motori imaju sve veću primenu, a razlikuju se po snazi. Oni manje snage (10—15 KS) upotrebljavaju se masovno za prebacivanje

desanata, tj. za zamenu veslača, a veće snage, čak i do 100 KS, služe kao zamena remorkerima, za prebacivanje teških skelskih tereta i pri izgradnji pontonskih mostova, jer su mnogo lakši od remorkera i pogodniji za manevar na vodi (remorker je težak 2.500 kg, a vanbrodski motor 50—80 kg).

Remorkeri se isto tako usavršavaju i njihova primena je korisna za jake, brze i široke reke. Najnoviji hidroraktivni remorker je lakši od klasičnog, a dubina gaza mu je do 40 cm, dok je klasičnog bila do 80 cm, što mu omogućava kretanje u plićacima i podvodnim grebenima.

Ispituju se i specijalni uređaji — plovci — koji se dodaju tenkovima i drugim vozilima i omogućavaju im samoplovljenje i prelazak na drugu obalu. Na taj način smanjuje se potreba za velikim količinama parkova, a naročito se olakšava prebacivanje prvih ešelona.

Ovaj kratak pregled nije obuhvatio sva dostignuća razvoja mehanizacije potrebne za izvođenje inženjerskih radova ni sve radove inženjerskog obezbeđenja borbenih dejstava. Nisu pomenuti, na primer, uređaji za dubinsko dobijanje vode, za prečišćavanje morske vode za piće, motorni filteri za prečišćavanje vode, uređaji za maskiranje itd. Isto tako i helikopteri imaju sve veću ulogu u izvođenju inženjerskih radova kako za prenos tehničkih sredstava i mehanizacije tako i za postavljanje minskih polja tamo gde je potrebno brzo sprečiti neprijateljski prodor.

Brz progres koji doživljavaju inženjerske jedinice i tehnika odvija se i dalje i neprekidno zahteva i promene organizacijskih formi radi njihovog dovođenja u sklad sa savremenim uslovima ratovanja. Nesumnjivo je da su velike i ekonomski jače armije postigle u tome značajnije rezultate. Međutim, male zemlje koje se pripremaju da brane svoju teritoriju od eventualnog agresora moraju takođe intenzivno razvijati ona tehnička sredstva koja će za to biti neophodna i efikasna. Ostaje nam na kraju da kažemo da starešine jedinica moraju imati u vidu značaj inženjerske mehanizacije i pravilno eksploatisati njene kapacitete, jer samo pravilna organizacija izvođenja radova i namenska upotreba mehanizacije mogu dati željene rezultate.

Pukovnik

Vladimir BARAC

IZ STRANIH ARMIJA

О УЛОЗИ ВИДОВА И РОДОВА ВОЈСКЕ У СОВЈЕТСКОЈ АРМИЈИ

У совјетској војној теорији поклања се велика пажња разради улоге видова и родова војске у евентуалном рату, као једном од важнијих питања у изградњи Совјетске армије. При томе се полази од развоја средстава оружане борбе, пре свега, од појаве нових видова — нуклеарног и ракетног оружја — и визије будућег рата, његовог карактера и метода оружане борбе. Поклања се, такође, одређена пажња и искуствима из II светског рата, односно улози коју су поједини видови и родови војске имали у њему. Уопште узевши, у решавању ових питања полази се од друштвеног уређења и политике, односно од тога да је социјалистичком друштвеном систему туђ сваки освајачки рат и да у основи политике Совјетског Савеза леже принципи мира, као и од фактора економске моћи који обезбеђује да СССР данас располаже армијом која је, у квалитативном и квантитативном погледу, на првом месту у свету.

Развој средстава оружане борбе. Совјетски аутори истичу узајамну повезаност и условљеност војне технике са формама организације оружаних снага и начинима вођења рата, с тим што главну улогу придају ратној техници. С обзиром на то што је од II светског рата наоვაмо, као последица огромног развитака науке и технике, дошло до појаве и непрекидног усавршавања нуклеарног и ракетног оружја — и уопште великих промена код средстава оружане борбе — неопходно је вршити измене у организацији оружаних снага, њиховој подели на видове и родове, тј. утврдити нову улогу сваког од њих у евентуалном рату.

Утицај нуклеарног и ракетног оружја на организацију оружаних снага зависи од особина тог оружја и брзине којом се оно уводи у наоружање савремених армија.

Та нова оружја по својим особинама далеко надмашују све до сада познате врсте оружја. Ослобађање атомске енергије, као некад проналазак барута, отвара нову епоху у наоружању. Нуклеарно оружје је по својој ефикасности и снази превазишло основна својства досадашњег оружја.

У чланку су изнети ставови о улози видова и родова војске у Совјетској армији и основе од којих се полази у одређивању те улоге, објављени у књигама: „Военная стратегия“ од групе аутора под руководством маршала Совјетског Савеза Соколовског В. Д., Военное издательство Министерства Обороны СССР, Москва — 1962; „Бдительное стояние на страже мира“, од маршала Совјетског Савеза Р. А. Малиновског „Военное издательство Министерства Обороны СССР, Москва — 1962; „Краткий очерк развития советского оперативного искусства“ од генерал-мајора В. А. Семјонова, Военное издательство Министерства Обороны СССР, Москва — 1960.

Од средства за обезбеђење и подршку борбених дејстава оно је прерасло у средство које може самостално да решава оперативне и стратегијске задатке.¹

Ракетно оружје по низу својих својстава — огромном домету, великој брзини и висини лета до циља, тачности погађања, способности да носи бојеве главе свих величина — такође далеко надмашује раније позната оружја. Стога су ракете и најпогодније средство за преношење нуклеарног оружја до циља. Њима се могу тући и најудаљенији објекти како на Земљиној кугли, тако и у космосу; уз то су доста прецизне, а могућност да буду оборене у лету је мала, особито код најновијег типа совјетских глобалних ракета.

Упоредо са тим (по суштини) новим квалитетима нуклеарног и ракетног оружја, истичу се и нове особине радио-техничких средстава — у погледу навигације, управљања ракетама у лету, активирања радио-електронских упаљача ракета, бомбардовања, извиђања и командовања.

Због брзог развоја науке и технике дошло је до релативно брзог и масовног увођења новог оружја у наоружању савремених армија. Раније, приликом појаве новог оружја, то је ишло много спорије.² Касније, са развојем индустрије, ти су рокови постали знатно краћи.³

У Совјетском Савезу нуклеарно оружје се појавило негде око 1950. године, и то најпре у виду атомских, а затим и хидрогенских бомби, а нешто касније и у виду бојевих глава за ракете разних врста и торпеда. Око 1960. године то оружје је ушло у састав свих видова оружаних снага Совјетског Савеза. Заједно с њим, као главно средство његовог преноса до циља, ушле су у наоружање и ракете. Освојени су разни типови ракета: тактичко-оперативне и стратегијске намене, за дејство на циљеве у ваздуху, на копну и мору, са рампи, авиона, подморница итд. Совјетска индустрија је толико овладала тим новим врстама оружја да их може производити у количинама неопходним за решавање свих задатака у евентуалном општем рату. „Створени стокови овог оружја и њихово широко усвајање у наоружање свих видова оружане силе дају могућност стратегијском руководству да га употреби једновремено како за наношење масовних губитака оружаним снагама агресора, тако и за уништење његове материјално-техничке базе за вођење рата, нарушавање руковођења државом и армијама“.⁴

Те нове врсте оружја стално се усавршавају у смислу побољшавања њихових тактичко-техничких својстава, упрошћавања борбене употребе, повећавања ефикасности и тачности погађања, скраћивања времена потребног за припрему испаливања, побољшања горива за погон итд. Зато ће оне имати још већу и ширу примену и важнију улогу у евентуалном

¹ Хидрогенском бомбом од неколико десетина мегатона може се, уколико би била бачена на један индустријски рејон, одмах уништити до 1,500.000 људи, а накондним дејствима још око 400.000. Или, једном таквом бомбом средње јачине може се збрисати са лица земље читав један велики град.

² На пример, од појаве ватреног оружја (у XIV веку) требало је да прође 400 година до његовог масовног увођења у наоружање, односно док је оно постало основно средство борбе (у XIX веку), а 300 година од појаве изолученог оружја до момента када је почело да игра главну улогу и довело до нове организације оружаних снага и новог начина вођења борбе.

³ На пример, митраљез је први пут употребљен у бурском рату 1889—1902, а два-наест година касније, у I светском рату је већ масовно употребљаван; авиони и тенкови први пут су се појавили у I светском рату (тенкови тако рећи пред крај), а двадесет година касније — у II светском рату — постали су најважније средство за вођење рата. 1945. године бачене су прве атомске бомбе, а већ дванаест година касније то је оружје достигло такав степен развоја да је ушло у наоружање многих савремених армија и постало главно средство за наношење пораза. Слично је и са ракетама које су се, такође, први пут појавиле тек при крају рата (V-1 и V-2).

⁴ „Военная стратегия“, страна 219.

рату, него што се то данас може сагледати. Оне су већ сада тако развијене да се могу успешно употребити како на фронту, тако и у дубокој позадини, за непосредну подршку борбених и самосталних дејстава, за уништење живе силе, средстава оружане борбе, материјалне базе, за дејство на копну, мору и ваздуху, тј. за физичко уништење, рушење и наношење моралног пораза. Због свега тога тим новим видовима припада најважније место међу средствима оружане борбе; они су основни и опредељујући фактор развоја целокупног осталог наоружања.

Артиљерија је раније била главно ватрено средство и основно оружје свих видова војске. Заједно са њом, велику улогу у другом светском рату имали су и бомбардерска авијација и аутоматско стрелачко наоружање. Сва војна техника била је усмерена на то да се што боље искористи ватра артиљерије, авијације и аутоматског оружја. То место, које је донедавно заузимала артиљерија, припада данас, по мишљењу совјетских војних аутора, нуклеарном оружју, којим ће се решавати главни задаци рата на копну, мору и у ваздуху. Све остало оружје и ратна техника данас се развијају пре свега, у оном смислу који им обезбеђује да могу што боље допунити дејство нуклеарног оружја и искористити његове ефекте.

Нуклеарно и ракетно оружје, и поред својих огромних могућности, не искључују постојање и осталих врста оружја, али захтевају да се оно и читава ратна техника усавршавају и да развијају нарочито она својства која им омогућују садејство са овим новим врстама оружја. Тако је било и раније. На пример, својом појавом тенкови нису заменили пешадијско наоружање и артиљерију, већ су утицали да се они усаврше. Нуклеарно оружје смањује потребу за употребом артиљерије у нападним операцијама везаним за пробој фронта, али је не искључује, односно не замењује потпуно ни њу ни авијацију, већ се претпоставља да ће оне у тим операцијама и даље задржати важну улогу.⁵ Нови видови су ставили још јачи акценат на развој борбених средстава копнене војске, у смислу повећавања њихове ватрене моћи и маневарске способности, док су у склопу поморских снага условили снажан развој подморница, с обзиром на то да су оне далеко ефикасније у условима употребе нуклеарног оружја од других врста разних бродова. Зато се из дана у дан повећава број подморница у оружаним снагама савремених армија, освајају нови типови, усавршавају њихова својства — брзина кретања и дубина рођења, наоружање, носивост итд.

Способност новог оружја — нуклеарног и ракетног — да извршава самостално стратегијске задатке опредељује и појаву нових видова оружане силе опремљених тим оружјем. Зато маршал Малиновски, говорећи о совјетској војној доктрини, опредељује садашњу — трећу — етапу у њеном развоју увођењем у наоружање Совјетске армије нуклеарног и ракетног оружја.⁶

⁵ У наоружању копнених снага, те нове врсте оружја условљавају снажан развој других средстава, на пример, оклопних, с обзиром на њихову релативно велику отпорност на нуклеарне ударе и ефикасност у коришћењу њиховог учинка. Данас у једној совјетској мото-стрелачкој дивизији има више тенкова него што их је у II светском рату било у пешадијском, па чак и мото-механизованом корпусу. Њихов квалитет се стално побољшава, повећавају се заштитна својства њиховог оклопа од дејства радијације и противоклопних средстава, као и покретљивост, акциони радијус и снага њиховог оружја.

⁶ Маршал Малиновски у брошури „Вдительно стоять на страже мира“ овако разграничава те етапе: прва — од почетка грађанског рата до прелаза на кадровски принципи попуне регуларне Црвене Армије (по звршетку прве петолетке); друга — од почетка техничког преоружавања до увођења у наоружање совјетских оружаних снага нуклеарног и термонуклеарног оружја (7—8 година после II светског рата); и, трећа — најновија — везана за увођење у све видове совјетских оружаних снага нуклеарног и термонуклеарног оружја.

Представа евентуалног рата и начина вођења борбених дејстава у њему. Међу најважније принципе у изградњи оружаних снага Совјетског Савеза долази следећи: оне треба да одговарају карактеру евентуалног рата и методима борбе у њему. При томе се полази од тога да би сваки конфликт данас могао да прерасте у нуклеарни рат⁷ и да се зато оружане снаге, као и цео народ, морају припремати за борбу против агресије, и то првенствено у условима нуклеарног рата.

У таквом рату, истичу совјетски аутори, начини и форме борбених дејстава из основа ће се разликовати од оних из другог светског рата, јер се ради о другом степену развоја средстава оружане борбе и другим политичким условима.

Мењају се и облици стратегијских дејстава. Раније су офанзива и дефанзива били главни облици тих дејстава. У њима су, опет, јединице копнене војске имале главну, а сви остали видови помоћну улогу. Главни објекат оружане борбе представљале су групације оружаних снага на бојишту. У евентуалном рату предвиђају се следећи облици стратегијских борбених дејстава:

удари нуклеарним оружјем — бојевим главама ракета и авионским бомбама — ради рушења и уништавања објеката који чине основу војно-економског потенцијала непријатеља, дезорганизовања његовог система руковођења државом и војском и уништења стратегијских нуклеарних средстава и главних групација војске;

борбена дејства на копну да би се довршило разбијање непријатељевих снага;

заштита позадине земље и групација јединица од непријатељевих нуклеарних удара;

борбена дејства на мору ради уништења групација непријатељевих поморских снага.

Ракетно-нуклеарним ударима придаје се главни значај за исход рата у целини. Сматра се да ће дејства на копненим ратиштима добити широк размах, без обзира на примену далекометних нуклеарних средстава, и да ће се водити ради дефинитивног разбијања непријатељевих групација, овладавања рејонима и објектима од животне важности за њега и заузимања (окупирања) његове територије, као и ради одбијања покушаја његових снага да продру на територију Совјетског Савеза и других социјалистичких земаља. Совјетски аутори су мишљења да ће се то дејство карактерисати одсуством непрекидних фронтава, размахом дејстава једновремено на већем, ширем и дубљем простору, њиховим маневарским карактером, нарочито широким коришћењем маневра ватром и покретом. Заштита позадине земље и групација оружаних снага од непријатељевих нуклеарних удара заснивала би се, пре свега, на дејствима у сврху уништавања непријатељевих нуклеарних средстава у рејонима базирања, затим уништавања авиона и ракета у лету пре него што стигну до циља, као и отклањања последица нуклеарних удара. Дејства на поморским ратиштима, иако не би имала пресудан значај, широко би се развила с обзиром

⁷ Маршал Малиновски у брошури „Бдително стојте на страже мира“ истиче да сваки конфликт у који би биле укључене велике земље „прети да неизбежно прерасте“ у нуклеарни рат. Раније, у другим написима, совјетски аутори су били много категоричнији — тврдили су да ће сваки оружани сукоб великих неизбежно прерасти у нуклеарни рат. У погледу локалних ратова маршал Малиновски (у поменутој брошури) износи да су могући и такви ратови, с тим што би употреба нуклеарног оружја, чак и тактичког значаја, у њима довела до њиховог прерастања у општи нуклеарни рат.

на поморске снаге којима располаже друга страна, с тим што би објект тих дејстава биле, пре свега, формације носача авиона, нуклеарне подморнице наоружане ракетама и прекоморске и прекоокеанске комуникације.

Нов карактер рата и другачији видови и начини вођења борбе, опредељени тим развојем средстава оружане борбе, условљавају нову организацију оружаних снага, нову намену и улогу појединих њених делова. Подела оружаних снага на видове заснива се на облицима стратегијских дејстава — сваки од њих има одређену стратегијску намену и може, мање-више самостално, да решава стратегијске и крупне оперативне задатке. Нови начини борбе које, на бази развоја средстава оружане борбе и политичких циљева, разрађује друга страна, такође опредељују нову улогу појединих делова оружаних снага.

Улога видова и родова у II светском рату. У совјетској војној теорији велика пажња се придаје обради улоге коју су у II светском рату имали поједини видови и родови и извлачење искустава из тога. Иако се при опредељењу данашње улоге видова и родова не полази од тих искустава, већ, пре свега, од нових могућности остварених развојем борбених средстава, совјетски војни аутори истичу да се без обраде искустава из прошлог рата не може решити ни један савремени војни проблем.

Подела оружаних снага и опредељење улоге појединих њихових делова у прошлом рату темељи се на принципу да се само заједничким напорима свих видова и родова, где се слабе стране једних компензирају добрим странама других, може постићи победа. Сматра се исто тако да је та улога у рату била условљена и мењала се у зависности од развоја средстава оружане борбе и могућности земље да их у довољној количини производи, као и начина оружане борбе и циљева који су стајали пред оружаним снагама у појединим етапама рата.

Водећа улога у прошлом рату припадала је копненој војсци која је била најбројнија — сачињавала је 80—86% целокупног састава совјетских оружаних снага. Она је решавала све најважније задатке који су стајали пред њима. У одбрани она је представљала основну снагу која је разбијала напад непријатеља, упорном одбраном и противнападима наносила му велике губитке и коначно заустављала његово напредовање. У офанзиви она је била главна снага која је ломила његов фронт, разбијала групације његових јединица и освајала територију коју је он држао. Улогу главног рода у склопу копнене војске имале су пешадијске јединице које су чиниле главну масу њених снага. Оне су решавале најсложеније задатке у тесном садејству са тенковским, артиљеријским и авијацијским јединицама. Блиска борба била је њихов главни начин дејства. Основну ударну снагу копнене војске чиниле су тенковске јединице — које су у току рата снажно нарасле.⁸ Снага тих јединица омогућавала је брже пробоје непријатељеве одбране по целој дубини и успешне маневре ради окружења и гоњења чак и крупних непријатељевих групација. Следеће место по важности припадало је артиљерији,⁹ која је представљала главну ватрену снагу при неутралисању и уништавању непријатеља у одбрани и у нападу. И она је,

⁸ У првим годинама рата густина тенкова у нападу износила је 2—7 тенкова на 1 км фронта, а у операцијама последњих година рата, на пример у берлинској операцији, 65 до 102 тенка на 1 км (подаци из књиге „Кратки осврт на развој совјетске оперативне вештине“).

⁹ Раније су совјетски аутори давали артиљерији увек друго место по важности међу родовима Ков Совјетске армије у II светском рату.

такође, у току рата знатно ојачала.¹⁰ Улога инжењеријских јединица није се сводила само на обезбеђење дејстава јединица других родова војске, већ и на непосредно учествовање у извршавању борбених задатака.

Други по важности вид оружаних снага било је ваздухопловство које је масовно употребљавано, како у нападу тако и у одбрани. Обезбеђење дејстава копнене војске и уништавање непријатељевих јединица и њихове технике непосредно на бојишту (на то је утрошено 46% свих авио-полета) био је основни задатак ваздухопловства. Носилац тих дејстава биле су снаге јуришне и бомбардерске (за блиско бомбардовање) авијације. Следећи задатак, на чијем су решавању биле ангажоване снаге тог вида оружаних снага, била је борба за превласт у ваздуху, а њен носилац ловачка авијација. Снаге ваздухопловства употребљаване су и при извршењу самосталних задатака ради разбијања крупних групација непријатељеве авијације, а делимично и ради удара по дубљој непријатељевој позадини и уништавања његових извора економске моћи и подривања морала његовог становништва (због неразвијености бомбардерске авијације за таква дејства, на том задатку су сасвим мало биле ангажоване њене снаге). Важан задатак, на коме су још биле ангажоване снаге ваздухопловства, било је и извиђање из ваздуха за које су кориштени, због недостатака извиђачке, ловачка, бомбардерска и јуришна авијација. Авио-транспорт, тј. пребацивање трупа и материјала, слабо је коришћен у Совјетској армији због неразвијености транспортне авијације, иако је требало да одигра врло значајну улогу у току рата.

Снаге ПВО имале су у току другог светског рата, исто тако, врло значајну улогу. Оне су биле ангажоване, пре свега, за заштиту објеката у позадини, административних и политичких центара, важнијих индустријских рејона и објеката (на том задатку било је у првим годинама рата ангажовано 60—80% ловачке авијације и противавионске артиљерије јединица ПВО). Улога јединица ПВО на том задатку била је од битног значаја како за неометан рад позадине, тако и за морално-политичко стање становништва. Други задатак, на коме су биле ангажоване снаге ПВО, била је заштита ударних групација фронтава и важнијих објеката позадине фронтава и армија. Одређена улога припадала је тим снагама и у борби за превласт у ваздуху и у самосталним противваздушним операцијама.

Улога ратне морнарице састојала се, пре свега, у њеном учешћу у операцијама заједно са снагама КоВ и ваздухопловства: у заштити бокова копнених снага на обалама мора, одбрани приморја, у поморским и речним десантима, блокирању окружених непријатељевих групација са мора и обезбеђењу прегруписавања јединица КоВ. Другостепено по важности је било извршење самосталних задатака — напади на поморске комуникације непријатеља и заштита својих комуникација на морима, језерима и рекама (у решавању тог задатка већу улогу је одиграла совјетска Северна флота), и постављање мина. Улогу главног рода војске у ратној морнарици имала је, према својим борбеним могућностима и резултатима дејства, морнаричка авијација. Следећи по важности род ратне морнарице биле су подморничке снаге које су, заједно са авијацијским, представљале главно средство борбе на мору.¹¹ Површински бродови који су до рата важили за главни род поморских снага, изгубили су у току рата ту улогу.

¹⁰ У операцијама од 1941. до 1942. године густина артиљерије по одсесима пробоја износила је од 80 до 100 артиљеријских оруђа на 1 км фронта, а у операцијама последњих година рата и од 180 до 250 оруђа.

¹¹ Овако опредељена улога родова Совјетске ратне морнарице у II светском рату дата је у књизи „Военная стратегия“.

Полазећи од тих основа, а имајући у виду политичке циљеве — одбрану Совјетског Савеза и других социјалистичких земаља — и економске могућности које су врло велике, поменути аутори и врше поделу совјетских оружаних снага, одређују улогу појединим њиховим деловима (видовима и родовима) и уопште даљи курс њиховог развоја. Они оружане снаге Совјетског Савеза деле на 5 видова. Поред ранијих видова оружаних снага (копнене војске, ратне морнарице и ваздухопловства), појавили су се и развили нови видови: ракетне јединице стратегијске намене, опремљене интерконтиненталним ракетама, и снаге ПВО које су израсле у самосталан вид намењен за извршење тако крупног стратегијског задатка као што је заштита основних политичких, административних, економских и саобраћајних центара земље од непријатељеве авијације и ракета. При опредељењању улоге сваког од тих видова оружаних снага полази се од тога да је сваки важан и да сви они у узајамном садејству треба да решавају општи задатак одбране земље.

Ракетне јединице стратегијске намене. Тај нови вид војске, истичу совјетски војни аутори, представља основу савремених масовних оружаних снага, главну снагу у рукама врховне команде којом она може да утиче на исход рата. Том виду припашће од првог момента извршење главних циљева рата — уништење стратегијских и оперативних средстава непријатеља за нуклеарни напад, распоређених по читавој његовој територији, рушење његове војно-економске базе, дезорганизовање државног и војног руковођења, рушење комуникација и разбијање стратегијских резерви. Јединице тог вида биће истовремено употребљаване и за извршење низа задатака на бојишту: разбијање важнијих непријатељевих групација копнене војске и авијације; уништење његових оперативних средстава за нуклеарне нападе, односно јединица његове флоте у рејонима базирања, уништење његових база за снабдевање и система његовог командовања и веза. Решењем тих задатака ствараће се погодни услови за успешно дејство копнене војске и других видова оружане силе.

Нови вид оружаних снага одликује се високим степеном борбене готовости и способношћу да за најкраће време уништи и разруши огроман број објеката на широком простору и било којој дубини, да непријатељу нанесе непроцењиве губитке, па чак и да га у неким случајевима принуди на капитулацију. Све то истиче ракетне јединице и поставља их на прво место међу осталим видовима оружаних снага, а уједно захтева да се њиховом развоју и усавршавању поклања стална пажња.

Пошто совјетски аутори ракетним јединицама стратегијске намене придају главну улогу у решавању основних задатака рата у целини, а ракетним јединицама оперативне и тактичке намене, у саставу појединих видова војске, главну улогу у оквиру сваког од њих, то они истичу да стварање и стално одржавање квантитативне и квалитативне надмоћи над непријатељем у тим средствима и начинима њихове примене представља један од најважнијих задатака изградње оружаних снага Совјетског Савеза у садашње време.

Копнена војска. Иако ракетне јединице стратегијске намене имају значајну улогу, оне не могу саме решавати све задатке рата. Да би се постигла потпуна победа, неопходно је довршити разбијање оружаних снага непријатеља, освојити његове војне базе, уколико не би биле већ дотле

уништене, и овладати рејонима важним у стратегијском смислу. Затим треба бранити своју територију од упада непријатељевих копнених снага, ваздушних и поморских десаната. Те задатке, и низ других, извршаваће снаге копнене војске. Зато ће и оне, по мишљењу совјетских војних аутора, имати врло важну улогу у евентуалном рату.

Због свега тога јединице совјетске војске остају најбројнији вид оружаних снага, с тим што су знатно развиле оне квалитете које од њих захтева савремени рат. Тако су им, на пример, повећане: ватрена моћ, покретљивост, способност за дуге маршеве по путевима и ван њих, као и способност пребацивања тактичких јединица ваздушним путем. Основни захтев који се у погледу њихове даље изградње данас поставља јесте још веће повећање њихове ватрене моћи у виду развоја оних видова и родова војске који ће им обезбедити надмоћ над непријатељем (у том погледу) и омогућити да туку сваки циљ по целој оперативној дубини, независно од временских и противмера непријатеља.

Основни род копнених снага, а уједно и основа њихове ватрене моћи, треба да буду, као и код осталих видова оружаних снага, ракетне јединице. Временом оне ће бити способне да реше сваки задатак ради уништења непријатељевих објеката на дубини операције, а у низу случајева и да у потпуности замене класичну артиљерију и бомбардерску авијацију појединих фронтава. Јединице тог рода треба, пре свега, да рашчишћавају пут тенковским и мото-стрељачким јединицама ради развијања широких маневарских дејстава и брзих продора у дубину. На другој страни, оне треба да стварају ватрене преграде, огромне и непролазне зоне рушења и радиоактивног зрачења на путу напада непријатељевих снага. Зато јединице тог рода треба да се повећају и да постану самосталније и покретљивије како би могле успешно да маневрују у заједници са тенковским и мото-стрељачким јединицама, а такође и да садејствују ракетним јединицама стратегијске намене.

Улога тенковских јединица знатно је порасла зато што оне стоје далеко испред других јединица родова КоВ у погледу способности за брзо маневровање, кретање по путевима и ван њих, односно продора у дубину, савлађивања зона радиоактивног зрачења, ефикасности коришћења резултата својих нуклеарних удара, као и отпорности од ефеката тих удара. Те јединице располажу веома снажном артиљеријском ватром тако да могу, користећи резултате не само нуклеарних удара већ и ватре својих оруђа и снагу свог оклопа, збрисати са свог пута остатке раније погођених непријатељевих групација, наносити им брзе ударе на бокове и позадину, и убацивати се брзо у дубину непријатељевог распореда. Због свега тога, од свих родова војске, тенковске јединице највише одговарају карактеру ракетно-нуклеарног рата.

Улога пешадијских, односно мото-пешадијских јединица своди се, пре свега, на то да у заједници са тенковским јединицама брзо користе ефекте нуклеарних удара ради дефинитивног разбијања непријатеља, развијања широких маневарских дејстава и одлучних продора у дубину. Посебан значај се придаје брзим продорима тенковских и мото-стрељачких јединица на већу дубину ради наносења изненадних удара на бокове и у позадину оних непријатељевих групација које су већ тучене нуклеарним оружјем, односно које се још супротстављају. У односу на блиску борбу сматра се да ће се јуриш пешке ретко примењивати. Уништење непријатеља постигаће се, пре свега, ватром нуклеарног оружја, а при дејствима

на блиским одстојањима, када се то оружје не може употребљавати због сигурности својих јединица, користиће се у пуној мери ватра класичног оружја — тенкова, авијације, артиљерије и пешадије, комбинована са њиховим покретом (маневром).

Основни захтев који се у односу на даљу изградњу пешадијских јединица поставља јесте: оспособити их што боље за маневар, како за брзе покрете по сувом, тако и за пребацивање ваздушним путем у дубини непријатељеве позадине. Повећање покретљивости и брзине код оклопних јединица условљава потребу да се и све остале јединице, а у првом реду пешадијске, обезбеде транспортним средствима која ће се одликовати брзином, покретљивошћу и ван комуникација, способношћу за пребацивање пешадије и на велике даљине и тиме да се са њих може водити борба и у најсложенијим условима; у случају потребе требало би пешадијским јединицама обезбедити и пребацивање ваздушним путем.

Совјетски војни аутори придају велики значај ваздушном маневру. Они сматрају да је та врста маневра најбоља и да одговара савременом рату, јер се њиме најбоље и најбрже могу искористити резултати нуклеарних удара. Ваздушним путем јединице се могу пребацивати у одређене рејоне погођене нуклеарним ударима, и то таквом брзином да непријатељ нема времена да се прибере и пребаци снаге са других страна. То одређује изградњу мото-пешадијских јединица, као и тенковских, у том смислу што би оне, изузев оних које имају тешко наоружање, биле способне за брз транспорт ваздушним путем, како на малим тако и на великим даљинама. Сматра се да ће тај транспорт бити тако обичан у евентуалном рату као што су у прошлом били железнички и аутомобилски.

Разуме се да се тиме не искључује потреба за постојањем специјалних ваздушнодесантних јединица намењених за падобранске десанте и извршавање разних задатака у непријатељевој позадини. Поред задатака које су имале у прошлом рату, углавном у смислу садејства са снагама копнене војске и разбијања непријатељевих групација, ваздушнодесантне јединице ће у евентуалном рату добити и самосталне задатке, као што су, на пример, заузимање а потом и држање или уништавање ракетно-нуклеарних, авијацијских и поморских база и других објеката у дубини ратишта. Зато ће њихова улога у операцијама будућег рата бити још већа.

Значајну улогу у оквиру ваздушнодесантних јединица имаће и њихове јединице противваздушне одбране, зато што је тактичка авијација за сада једно од основних средстава за наношење нуклеарних удара. Те јединице треба да штите групације копнених снага и објекте у њиховој позадини од нуклеарних удара непријатељеве авијације. Захтеви у односу на тај род усмерени су у смислу појачавања и усавршавања противавионских ракета којима би се могли успешно пресретати непријатељеви авиони и ракете на доста великој удаљености, на малим и средњим висинама, као и у смислу побољшавања тактичко-техничких особина и наоружања ловачке авијације.

Јединице противваздушне одбране. Улога и значај тог вида оружаних снага неизмерно су порасли због развоја средстава за напад из ваздуха, особито ракета. Као што ракетним јединицама стратегијске намене припада главна улога у наношењу нуклеарних удара по целој дубини непријатељеве територије, тако и јединицама ПВО припада главна улога у заштити територије и одбијању тих удара. Оне су намењене за противавионску и

противракетну одбрану земље. Пошто се у последње време све више користи космос, пред снагама тог вида се све оштрије поставља и задатак одбране од дејстава из космоса. Вештачки сателити могу бити употребљени за разне војне задатке, поред осталог и за преношење атомског оружја, због чега борба против њих добија све већи значај.

Јединице тог вида треба да, заједно са противваздушном одбраном копнене војске, спрече продор непријатељевих средстава за ваздушни напад у свој ваздушни простор и онемогуће његове нуклеарне ударе по: важнијим објектима земље, групацијама оружаних снага, рејонима у којима базирају ракетне јединице, авијација и флота, односно у којима су размештене или се формирају стратегијске резерве; затим по снабдевачким базенима, командним местима, комуникацијама и другим важним објектима, и да врше противваздушно обезбеђење операција других видова оружаних снага.

Основу активних средстава противваздушне одбране у оквиру тог вида чине јединице противваздушних ракета. Њихов развој усмерен је на повећање њихове даљине дејства, како би успешно могле да туку непријатељеве авионе већ на таквим даљинама са којих они не би могли испаливати ракете ваздух-земља по најважнијим објектима.

Ловачка авијација ће у систему ПВО и даље имати велику улогу у сфери ближих летова, у борби са непријатељевим бомбардерима. Њен развој је усмерен на повећање брзине, висине и даљине лета, побољшање ракетног наоружања и радио-локацијске опреме, како би ловачки авиони могли остати што дуже у ваздуху, вршити радио-локацијско осматрање и, ако се непријатељ појави, уништавати га на свим висинама.

Све већу улогу у систему противваздушне одбране добијају радио-техничке јединице, намењене да откривају и прате ваздушне циљеве и наводе на њих противваздушне ракете и ловачку авијацију.

Оне треба да остваре непрекидно радио-локацијско поље, с тим што би граница откривања ваздушних циљева била што даља од објеката који се штите, како би средства ПВО добила потребно време за противдејства. Даљи развој тих јединица усмерен је на побољшавање средстава за радио-противдејства, помоћу којих би се могло успешно утицати на системе за управљање летелицама са пилотом и без њега, као и на усавршавање аутоматизације код система навођења, односно показивања циљева и управљања противваздушним ракетама, ловачком авијацијом и радио-техничким јединицама.

Ваздухопловство. Његова улога се знатно изменила — смањила у односу на улогу коју је имало у II светском рату. Смањен је његов значај у извршењу самосталних стратегијских задатака — бомбардовања објеката у непријатељевој позадини, али је зато он повећан у остваривању маневра свих размера. Основна намена снага тог вида испољаваће се, највероватније, у непосредном садејству са другим видовима оружаних снага при извршењу борбених задатака, ваздушном извиђању, вези, транспорту снага и материјалних средстава. Сматра се да средства тог вида нису још потпуно исцрпена и да ће се усавршавати, пре свега, у облику примене ракетне и радио-електронске технике, оспособљавања за базирање ван аеродрома и повећања брзине, висине и даљине лета.

У такмичењу које се данас води између авијације, ракета и средстава противваздушне одбране, ова последња су добила велику предност у односу

на бомбардерску авијацију. Бомбардерска авијација за даљна дејства — с обзиром да је њен лет данас лако открити и да ће се она морати (због релативно мале брзине) дуже задржавати у зони дејства средстава ПВО — све више уступа место међуконтиненталним ракетама и оним средњег домета. Но, тај процес ће вероватно потрајати дуже. Уз то, авијација још није исцрпла своје могућности. Наоружана ракетама, она је способна да наноси ударе на већој даљини, што јој омогућава да у низу случајева дејствује ван зоне дејства средстава противваздушне одбране. Она може успешније да извршава неке задатке, на пример, дејство по циљевима који се крећу, него ракете. Зато ће она и даље имати одређену улогу, с тим што ће се изменити карактер њених задатака, док ће начин и дубина дејства бити условљени могућностима противваздушне одбране и дометом ракета.

Ловачка и ловачко-бомбардерска авијација фронтова добиће у догледно време још значајнију улогу у подршци копнене војске у борби, као и, у заједници са јединицама противваздушних ракета, у заштити групација јединица и важнијих објеката од удара непријатељеве авијације на дубини распореда фронта. Посебно је важно њихово дејство ради уништења непријатељевог нуклеарног оружја, у првом реду ракета на бојишту.

Извиђање из ваздуха за рачун свих видова оружане силе, а посебно за рачун ракетних јединица, биће у евентуалном рату, сматрају совјетски војни аутори, врло важан задатак авијације. Зато се извиђачкој авијацији и средствима ваздушног извиђања (нарочито њиховом развоју) придаје велика пажња; пре свега, повећава се њихова способност у откривању циљева при великој брзини и висини лета по сваком времену и усавршава аутоматско предавање података директно (са авиона) одређеним командама.

Предвиђа се да ће посебно значајну улогу имати јединице транспортне авијације и хеликоптера. У остварењу маневра свих размера, оне треба да заузму најзначајније место, с тим што се њихова изградња усмерава у правцу повећања носивости, домета, оспособљавања да могу узлетати и слетати са најпримитивнијих полетно-слетних стаза, па и без њих.

Ратна морнарица. У погледу улоге тог вида војске, посебно се истиче да њу опредељује не само карактер савременог оружја и друге борбене технике, већ и задаци који ће се наметнути у евентуалном рату, с обзиром да друга страна располаже снажним поморским снагама — формацијама носача авиона, бродова и подморница наоружаних ракетама којима може да наноси атомске ударе како по приморским областима тако и по дубини. Отуда се, као први задатак тог вида, истиче борба са непријатељевим поморским снагама на отвореном мору и у базама. Други задатак снага тог вида био би нарушавање или уништавање непријатељевог транспорта на океанима и морима — уколико би он имао значаја за рат на копну.

Главна улога у извршавању тих задатака припада првенствено подморничким снагама. Њихов задатак био би и да, кад устреба, наносе атомске ударе по непријатељевим објектима на обали. Основни захтеви у погледу њиховог даљег развоја усмерени су на побољшање самосталности јединица тих снага, њихове брзине кретања, способности да испаљују ракете и испод воде, носе велике количине ракета, торпеда итд.

Морнаричкој авијацији такође се предвиђа важна улога. Њен би задатак био да наноси ударе по непријатељевим бродовима који су наору-

жани ракетама, и то на удаљењу са којег они не могу употребити своје оружје — авијацију и ракете, као и да уништава непријатељеве транспорте на мору и у базама. Посебне задатке — извиђање из ваздуха, противваздушну и противподморничку одбрану — такође би извршавала та авијација.

Претпоставља се и потреба за извесним бројем бродова чији би задатак био да обезбеђују дејства подводне флоте и извршавају другостепене задатке, као што су, на пример, заштита поморских комуникација и садејство са јединицама копнене војске у операцијама у приморским пределима. Ту долазе и специјални бродови за борбу против подморница, противваздушну одбрану, радиолокацијско извиђање итд.

Све изнесене поставке совјетских војних аутора темеље се на оцени садашње војно-политичке ситуације и економских фактора у свету, а полазе, пре свега, од степена развоја оружја и ратне технике, као и од намера, концепција и могућности евентуалног агресора — капиталистичких земаља са САД на челу. Они посебно наглашавају следеће мисли: „ако агресор наметне рат“, „ако у рату дође до употребе нуклеарних средстава“, „ако не буде забрањена њихова употреба“, што значи да и данас дају доста места изгледима да до рата неће доћи, односно да се онај до кога ипак дође може ограничити и водити без употребе атомског оружја. Совјетски војни аутори зато сматрају да треба стално изучавати промене до којих ће долазити код поменутих фактора и, аналогно томе, уносити мање или веће измене у погледу курса даље изградње совјетских оружаних снага, а у том склопу и у погледу улоге видова и родова у Совјетској армији.

Б.

ITALIJANSKA GLEDANJA NA OBUKU I DEJSTVA PLANINSKIH JEDINICA

Obuka planinskih jedinica uslovljena je, kao i obuka drugih jedinica uopšte, njihovom upotrebom u eventualnom ratu; italijanski vojni autori su mišljenja da za njihove uslove to znači zatvaranje operativnih pravaca koji sa severa i istoka, preko alpskog grebena čiji je osnovni pravac protezanja zapad—istok, vode u unutrašnjost zemlje. Zemljište je u toj alpskoj oblasti veoma različito — od onog u dolinama, na kojem se, bar leti, može uspešno dejstvovati po principima dejstva na ravničastom zemljištu, do izrazito planinskog, gde su potrebne specijalno obučene i opremljene trupe. Prvo je često ispresecano preprekama, kao što su šume, naseljena mesta, tesnaci i reke, dok se drugo odlikuje kršem, snegom i ledom. Pored toga, u toj oblasti su vrlo različiti i klimatski uslovi.

Vojnik planinskih jedinica izvršava svoj borbeni zadatak u okviru ojačanog voda. Njegovi najrazličitiji postupci u ratu mogu se poistovetiti sa borbenim postupcima ove najmanje jedinice, bez obzira na to da li vod dejstvuje samostalno ili u sastavu čete, odnosno armije. Pošto je broj varijanti u kojima ojačani planinski vod može dejstvovati praktično neograničen, to se i obuka vojnika mora podesiti tako da bude spreman za dejstvo u svakoj mogućnoj taktičkoj situaciji, na svakom zemljištu, po različitom vremenu i u svako godišnje doba.

Kompleksnost zadataka koje ta planinska jedinica treba da rešava u borbi nameće obuci vojnika dug razvojni put sastavljen od ove četiri faze: preobražaj regruta u borca opšteg tipa, prerastanje tog borca u specijalistu, zatim, dalje prerastanje borca specijaliste u planinca i, konačno, uvođenje oformljenog borca specijaliste-planinca u sastav odeljenja i voda — organskog ili ojačanog.

Obuka planinskih jedinica je organizovana tako da se zadovolji osnovni zahtev: neprekidno raspolaganje operativnosposobnim trupama. Pošto bi zadovoljenje tog zahteva došlo u pitanje kad bi svi regruti istog godišta stigli u isto vreme na odsluženje roka, problem je rešen na taj način što dolaze po kontingentima svaka 4 meseca i što se obuka sažima. To sažimanje je omogućeno teritorijalnim organizovanjem obuke u nastavnim centrima i školama za specijalizaciju, primenom lančanog sistema u radu i podelom same obuke na cikluse. U prvom ciklusu, koji traje 16 sedmica, težnja je da se regrut

U članku su izneta mišljenja pojedinih autora iz materijala objavljenih u 1962. i 1963. god. u italijanskom časopisu Rivista militare: Gen. di Brig. Giuseppe Inaudi: Alpini addestramento al combattimento (septembar 1962.); Col. f. Zopitantonio Liberatore: Impiego dell'elicottero in montagna (januar 1962.). I trasporti in montagna (mart 1962.). Le pattuglie in montagna (april 1962.). Cooperazione alpini — carri (septembar 1962.). L'avvicinamento in terreno montano (februar 1963.), I complessi tattici in montagna (mart 1963.); Cap. f. Vincenzo D'Agostino: La compagnia alpini da posizione e la direzione dell'azione di fuoco nell'ambito di un osbarramento (mart 1962.).

formira kao vojnik opšteg tipa i da potom ovlada nekom specijalnošću. Specifična planinska obuka se u tom ciklusu ne izvodi, već se radi po zajedničkom programu za sve rodove i specijalnosti. Drugi ciklus traje takođe 16 sedmica i počinje dolaskom drugog kontingenta regruta. Svrha nastave za vreme ovog ciklusa jeste da se ovlada osnovama smučarske ili alpinističke tehnike, koje omogućuju kretanje u specifičnim planinskim uslovima, i da se ona završi obukom u napadnim i odbrambenim, dnevnim i noćnim borbenim dejstvima — zaključno sa okvirom ojačanog voda. U trećem ciklusu, koji traje 9 meseci i obuhvata preostalo vreme kadrovskog roka,¹ znanja dobijena u prva dva se učvršćuju i dopunjuju u najtešnjoj vezi sa operativnom namenom planinske jedinice u koju je borac specijalista — planinac raspoređen.

S obzirom na specifičnost obuke, drugom ciklusu se u člancima pomenutog italijanskog časopisa posvećuje najveća pažnja. Program tog ciklusa prelazi prvi kontingent regruta u periodu mart — juni (pretežno u proleće), drugi u periodu juli — oktobar (pretežno leti), a treći u periodu novembar — februar (pretežno zimi). Razumljivo je da se za četiri meseca ne može potpuno ovladati smučarskom i alpinističkom tehnikom, već je težište na jednoj od njih, i to zbog uslova koji jednu od njih obično isključuju. Naime, teško je u blizini mesta gde baziraju planinske jedinice naći sneg za smučanje u vreme kad nastavni program tog ciklusa prelaze prvi i drugi kontingenti ili krševite stene i led za vreme obuke trećeg kontingenta. Zato se posebno ističe da je rešavanju tog pitanja potrebno prilaziti elastično, imajući prvenstveno u vidu objektivne uslove koje pruža planina, raspoloživo vreme i mogućnost sazimanja programa. Ponekad se ne može istovremeno izvoditi tehnička i taktička obuka, već je nužno da se savlada tehnika, pa da se tek tada pređe na taktiku. Na primer, za vreme obuke trećeg kontingenta visina snega u planinskim garnizonima obično prelazi 50 cm, te je nemoguće izvoditi bilo koju taktičku radnju peške. U tom slučaju potrebno je da vojnik najpre nauči da se smuča.

Radi uspešnijeg savlađivanja programa razrađeno je više uputstava kako za opštu obuku mlađih vojnika, tako i za obuku u tehnici i taktici planinskog ratovanja. Prilikom izučavanja tehnike kretanja koriste se i nastavni filmovi. Interesantna je činjenica da svi vojnici italijanske planinske brigade ne prelaze program smučarsko-alpinističke obuke. U takvoj brigadi, prema iznetim podacima, postoji danas ukupno 97 raznih specijalnosti. Pripadnici 30 takvih specijalnosti, tzv. taktičkih, — što čini oko 50% brojnog stanja brigade — treba da savladaju specifičnu obuku u smučanju i alpinizmu.

Taktička obuka u drugom ciklusu sastoji se u uvežbavanju korišćenja borbenih sredstava (kretanje, vatra, udar) i u taktici borbe na ravničastom zemljištu. Ona se ne razlikuje od taktičke obuke streljačkog voda pešadijske divizije. U trećem ciklusu taktička obuka planinskog streljačkog voda se proširuje i obuhvata borbu u naseljenom mestu, šumi, na brdovitom zemljištu i, posebno, u specifičnom planinskom ambijentu gde treba da dođe do izražaja njegova stručna tehnička uvežbanost u smučanju, alpinizmu itd.

Iako se, po obuci koju savlađuje, vojnik-planinac može boriti na svakom zemljištu, on je, pre svega, pešak-specijalist, te se smatra da će biti

¹ Kadrovski rok u italijanskoj kopненоj vojsci iznosi 18 meseci. Međutim, zakonom od 18. februara 1963. god. određeno je da se on smanji na 15 meseci. Tom smanjenju kadrovskog roka treba da se pristupi u toku 1965. god. (*Rivista militare*, april 1963. god. str. 541). Izmena u dužini služenja kadrovskog roka neminovno će izazvati i izmene u trajanju nekih ciklusa nastave.

neekonomično ako ne dejstvuje u specifičnim planinskim uslovima. Naime, u pitanju su vojnici čije je regrutovanje ograničeno i čija se obuka ne može improvizirati.

U pogledu taktičke obuke zapaža se prilično oštra kritika na račun nepostojanja ažuriranih, savremenih propisa za nju, koji bi sa današnjih gledišta razradili taktičku doktrinu. Za sada se još uvek taktička obuka u italijanskim planinskim jedinicama zasniva na predratnim propisima, sastavljenim još 1937. godine. U pojedinim člancima se traži temeljitije razgraničenje u pogledu opšte taktičke koncepcije i postupaka između obične i planinske pešadije. Potreba za razgraničenjem pravda se prvenstveno njihovom različitom razvojnom orijentacijom. Dok je kod obične pešadije veoma vidna tendencija ka što većem mehanizovanju i motorizovanju, planinska pešadija će se i ubuduće boriti peške, uz upotrebu smučarsko-alpinističkih tehničkih sredstava ili bez njih. Pri tome se ne zaboravlja da i planinske jedinice koriste motorizaciju, ako ne za borbu, a ono bar da bi olakšale sebi život, kretanje i snabdevanje (na primer: avione, helikoptere, žičare itd.).

U nekim člancima se autori zalažu i za obuku planinskih jedinica u gerilskom i protivgerilskom ratovanju, jer bi planinci na taj način mnogo lakše i bolje izvršavali svoje zadatke. Takav način ratovanja odgovarao bi i zemljištu na kojem dejstvuje.

Upotreba patrola u planini. Važnost upotrebe patrola u planini daleko nadmašuje značaj njihove upotrebe na bilo kom drugom zemljištu, i u bilo kojim drugim uslovima. Za to postoje više razloga. Pre svega, u planini postoje vrlo široki i neposredni međuprostori koje treba kontrolirati; komandantima su potrebni detaljni i sigurni podaci o protivniku i zemljištu da bi mogli doneti najcelishodniju odluku; sredstva za radio-vezu funkcionišu na takvom zemljištu sa velikim teškoćama, a žičana se ne mogu uvek upotrebiti zbog stvora tla; upotreba sredstava za izviđanje iz vazduha ograničena je često nepogodnim atmosferskim uslovima; u planini su veoma mogućna iznenađenja i, konačno, potrebno je pronaći najpogodniji manevar za postizanje cilja dejstva.

Patrole su u planini osnova za ma koju borbenu radnju, a zbog važnosti zadataka koje izvršavaju, u njihov sastav ulaze najodabraniji vojnici. Svaki vojnik u patroli mora da je dobar smučar i alpinist, da precizno gađa i dobro izdržava duge marševe, da je smeo, odlučan, borben, hladnokrvan i intuitivan, da ima »njih« za taktiku i da odlično poznaje planinu u svako godišnje doba.

Iako se dele na izviđačke, za borbu, za obezbeđenje, za rekognosciranje i za vezu, patrola se u planini, u stvari, razlikuju samo po cilju koji se želi postići, odnosno po dobijenom zadatku. Na primer, izviđačke patrola su uvek i patrola za borbu, jer svoj zadatak najčešće izvršavaju borbom, tj. nasilnim izviđanjem. Pri tome indirektno i obezbeđuju, jer deluju na pravcima nastupanja taktičkih podgrupa. Ako se, pak, borbena dejstva izvode na stenovitom planinskom zemljištu, na ledenjacima i u zonama večitog snega i leda, borbene patrola dolaze do naročitog izražaja. U takvim uslovima dejstva su uvek epizodična, a borbu vode patrola. Izuzetak su patrola za vezu, ali samo donekle, jer i one ponekad pribegavaju borbi da bi mogle izvršiti zadatak.

Smatra se da po značaju i ulozi na prvo mesto dolaze patrola za borbu, jer se pomoću njih izvršavaju skoro sve akcije u visokoj planini (prepadi, upadi, preventivno posedaње itd.) Uspeh je uslovljen koordiniranim radom tih patrola koje ponekad dejstvuju i na znatnim međusobnim udaljenjima, a njihov sastav, u pogledu broja ljudi i naoružanja, zavisi od dobijenog zadatka. Na neprohodnom zemljištu, stenovitim ili pokrivenom većitim snegom i ledom, gde se pravac kretanja može lako utvrditi ili je, čak, trasiran stvorom tla, gde se od vojnika traži visoka stručna obučenosť i maksimalna sposobnosť za primenu manevra i iznenađenja, ne može biti reči o upotrebi nepripremljenih jedinica.

Po pravilu, planinske patrola se kreću peške, a samo izuzetno, u dolinama, mogu biti motorizovane. Karakter zemljišta uslovio je i ograničio njihov marševski i borbeni poredak. Na maršu se kreću u koloni po jedan, a za borbu se razvijaju. Uobičajena je podela patrola na dva dela: za juriš i za podršku. Njihovu upotrebu obično regulišu u napadu komandanti taktičkih podgrupa, a u odbrani komandanti sektora na nivou bataljona, jer veće jedinice ili grupe nisu u stanju, usled širokih frontova, da dobro usklade taj rad.

Izviđačke patrola se isturaju na takvo odstojanje da mogu obezbediti komandantu dovoljno vremena i prostora za planiranje i izvođenje manevra, tj. na tačno utvrđene tačke ili zone, na padine ili grebene, na tačke koje dominiraju sastavcima dolina ili raskrsnicama puteva i sl. Daju im se jednostavni, jasni i precizni zadaci, tačno utvrđeni po vremenu i prostoru. Jačeg su sastava, često i ojačane, jer izviđati u planini znači iznenađiti, napasti, probiti se u dubinu, zauzeti i zadržati, makar i privremeno, važne položaje. Posebnu pažnju izviđačke patrola posvećuju osmatranju sa umešno odabranih tačaka i upoznavanju zemljišta pre nego što stupe u dejstvo. Ukoliko to zahtevaju vremenske prilike, izviđačka patrola se može kretati na smučkama ili uz primenu druge planinske tehnike. Inače, i ona se najčešće kreće peške.

Rad patrola za obezbeđenje u planini se razlikuje u odnosu na njihov rad u ravnici po tome što se isturaju na veća odstojanja od glavnine i što se izložena krila i bokovi još bolje obezbeđuju kako bi se omogućilo prodiranje u dubinu uz što manje ometanje od strane protivnika. Pojačane mere obezbeđenja uslovljavaju, u prvom redu, veliki međuprostori između taktičkih podgrupa koje se kreću ili odmaraju, jer oni omogućuju da protivnik lakše iznenadi jedinicu. Po načinu dejstva u visokoj planini, na velikom snegu i ledu, patrola se obezbeđenje se ne razlikuje od izviđačkih.

Patrola za rekognosciranje u planini mogu istovremeno imati zadatak da izviđaju i obezbeđuju. Obično su jačeg brojnog sastava, jer često moraju da popravljaju i uređuju planinske puteve, trasiraju staze i sl., a sačinjavaju ih probrano ljudstvo koje odlično vlada tehnikom kretanja u planini. Daju im se jednostavni i precizni zadaci, na primer, da ispitaju neki težak prolaz, da na određenoj deonici uredi neki put itd. I te se patrola ojačavaju ne samo zato što mogu biti prinuđene da borbom izvršavaju zadatak, već i radi obezbeđenja vlastitih delova koji treba da rade.

Uspostavljanje i održavanje taktičke veze između jedinica raspoređenih na izrazito širokom frontu, kao što je to slućaj u planini, uslovljeno je kretanjem kroz široke neposednute međuprostore u kojima će dejstvovati i

protivnikovki delovi. Zato patrole za vezu treba da su odgovarajuće jačine i sastava kako bi mogle, po potrebi, prihvatiti borbu i izvršiti zadatak. Sem toga, one mogu dobiti zadatak da istovremeno i izviđaju i obezbeđuju. S obzirom na to što se one i kreću po teško prohodnom planinskom zemljištu, svi navedeni razlozi zahtevaju da se posebna pažnja posveti izboru stručno osposobljenog ljudstva za savladivanje onih prepreka na koje se može naići. Po pravilu veza se uspostavlja sleva udesno i od delova raspoređenih u dubini unapred, ali se ta odredba u italijanskim planinskim jedinicama ne tumači kruto, već se dozvoljava uspostavljanje veze i obratnim pravcem, tj. zalaganjem svih zainteresiranih starešina. Često se označuju i zone ili pogodne tačke, gde patrole zdesna i sleva treba da se sastanu.

Usled važnosti koja se pridaje dejstvu patrola insistira se na njihovom obučavanju u toku svih ciklusa nastave, u skladu sa programom koji se savlađuje. Težište te obuke je, međutim, u trećem ciklusu, jer se najčešće obuka taktičkih podgrupa u visokoj planini ostvaruje u vidu niza prepada usklađenih po vremenu i prostoru, koje izvode patrole za borbu. Velika se pažnja pridaje obuci u noćnom patroliranju, jer ono daje veću korist, ljudstvo se privikava na veća moralna i fizička naprezanja, teže je tada orijentisati se, uskladiti postupke i, naročito, održati se na velikim visinama ne samo kad je u pitanju borba nego i kretanje ili život uopšte.

Približavanje² na planinskom zemljištu izvodi se u težim uslovima, s obzirom na stvor tla, oskudicu u putevima, visinske razlike i slabe mogućnosti za korišćenje motorizacije. Za uspeh u toj taktičkoj radnji zahteva se korišćenje svih puteva i staza u dotičnom rejonu, kako bi se dobio što plići, a time i manje osetljiv poredak koji će moći da se prilagodi svakoj promeni situacije. Vodi se, međutim, računa da se pri upotrebi komunikacija razdvojenih teško savladivim preprekama ne onemogući pravovremeno međusobno potpomaganje kolona u slučaju eventualnog sukoba. Od takvog raščlanjivanja snaga bilo bi više štete nego koristi. U bliskoj budućnosti — kako se u navedenim člancima tvrdi — taj će problem biti ublažen upotrebom helikoptera, mada ne rešen, jer njihov let zavisi mnogo od atmosferskih uslova koji u planini, pogotovo na većim visinama, često nisu povoljni. S tim u vezi je i zahvat da svaka kolona bude takvog sastava koji će joj omogućiti da samostalno dejstvuje i da preduzima neke naročite mere, kao što su: marševanje noću ili bar delom noću; pojačano izviđanje bilo radi dobijanja što potpunijih podataka o neprijatelju, bilo radi upoznavanja sa zemljištem kako bi se izbeglo eventualno dugo zadržavanje pred prirodnim ili veštačkim preprekama; određivanje, kad je to potrebno, linija ravnjanja radi kontroliranja i koordiniranja kretanja; vrlo brižljivo organizovanje veze i sl. Ako lično poznavanje zone, karte, specijalne publikacije i aero-foto-snimci nisu dovoljni starešini da osigura bezbedno kretanje, dobro je koristiti i vodiče — bilo meštane ili vodiče dovedene za tu svrhu sa strane. Za tu ulogu mogu poslužiti i odlični alpinisti ili smučari odabrani iz sastava jedinice.

Približavanje na planinskom zemljištu može se izvoditi u nekoliko specifičnih uslova koji su posebno obrađeni. Tu spada približavanje na snegom pokrivenom ili šumovitom zemljištu, noću i u visokoj planini.

² Pod približavanjem se u italijanskim pravilima podrazumeva kretanje jedinice ili taktičkog sastava, pod zaštitom obezbeđujućih delova, iz očekujuće zone na polazne položaje. (Definicija u časopisu *Rivista militare*, februar 1963, str. 166).

Približavanje na snegom pokrivenom zemljištu karakteristično je po smanjenoj prednosti izvesnih puteva i potpunoj neprohodnosti drugih, po lakom otkrivanju kretanja zbog tragova koji ostaju u snegu i po opasnostima od usova (lavina). Na takvom zemljištu ujedno je otežano maskiranje i kamufliranje. Sve te teškoće nameću potrebu za što rastresitijim porecima, kretanjem noću i isturanjem patrola dovoljne jačine kako bi mogle u slučaju iznenađenja da borbom zauzmu pogodne tačke i zadrže prednje protivnikove delove. Kretanje se vrši u tišini i uz sve mere tajnosti. Izbegava se upotreba bilo kakvih sredstava koja prave buku i naređuje radio-ćutanje. Izbegavaju se putevi koji prelaze preko grebena ili koji omogućuju projektovanje silueta na horizontu. Ispred kolone se kreću patrole sastavljene od najboljih smučara; one su jakog sastava i isturaju se u širokom luku radi izviđanja i obezbeđenja. Jedinice u koloni kreću se obično na smučkama, a pozadi njih su delovi koji se kreću pomoću krplji ili peške i koji pripadaju uglavnom službama.

Približavanje u šumi je specifično po tome što je vidljivost ograničena, dok su orijentacija, koordinacija kretanja i usklađivanje dejstva otežani, a efikasnost vatre smanjena (pogotovo oružja sa položenom putanjom). Mogućnost veoma brzih promena situacije povećava značaj inicijative i odlučnosti nižih starešina, i, često, svakog pojedinog čoveka. U približavanju se prvenstveno teži zauzimanju ivice šume, kao i uništenju protivnikovih isturenih delova — uz češću primenu veštačkog zamagljivanja. Jedinice se kreću u više kolona, sa unapred oformljenom koncepcijom dejstva, ali uz spremnost komandanata na najveću elastičnost u njenoj primeni. Obezbeđujući i izviđački delovi se ojačavaju pionirima, a kreću se razvijeni za borbu. Rad tih delova dobija još izrazitiji intenzitet u močvarnim šumama u kojima je kretanje kanalisano. Značajnu ulogu i u šumi ima određivanje linija ravnjanja i povezivanja kolona; te linije treba da su lako uočljive na zemljištu (na primer: putevi, proseci, dominantni visovi, mesta preko kojih se obavezno mora proći itd.). U celini uzevši, zahteva se preduzimanje svih mera koje omogućuju da se kretanje izvrši u što većoj bezbednosti, što brže i elastičnije.

Približavanje noću dobija i u planini veću važnost u eri moguće primene atomskog oružja, mada te mogućnosti nisu tolike kao na manevarskom zemljištu. Da bi se uspešno izvršio pokret noću, neophodno je primeniti čitav niz mera koje se koriste i u približavanju na snegu ili u šumi, uz izraziti naglasak na rigoroznoj disciplini kretanja, kao neophodnom preduslovu da se izbegnu mnogi problemi koje nameće noć, i preciznom planiranju i proračunavanju vremena potrebnog za svaki pravac posebno, u vezi sa zemljištem, atmosferskim uslovima, dobom godine, kao i stručnim alpinističkim mogućnostima jedinica.

Poreci i postupci prilikom približavanja u visokoj planini takođe su specifični; njihovu razliku uslovljavaju visina zone i godišnje doba, mada, u suštini, imaju mnogo sličnosti sa približavanjem u šumi. Pri približavanju se koriste alpinistički marševi, panekad kratki, a ponekad i u trajanju od više dana. U tom poslednjem slučaju precizno se predviđa sve što je potrebno za samostalan život i bivakovanje radi odmora. Poreci su noću zbijeni i plići, danju rastresitiji i dublji. Određuju se u skladu s ciljem koji se želi postići, dobijenim zadacima i specifičnim karakterom zemljišta. Noću se obično sva-

koj koloni ili jedinici daje jedan — preciziran zadatak, tj. dejstvuje se sa ograničenim ciljem. Ljudstvo se za svaki pojedini slučaj posebno odabira, a kao ojačanja pridaju mu se prvenstveno ona sredstva koja imaju veću logističku autonomiju. Magla i razni drugi atmosferski uslovi mogu pogodovati postizanju iznenađenja, ali treba voditi računa da se, na primer, magla može iznenada podići i da time jedinica koja je želi iskoristiti radi iznenađenja ne bude sama iznenađena. Posebno se ukazuje na potrebu neprekidne brige da se ljudstvo zaštiti od hladnoće, naročito noću, kad su čak i u periodu lepog vremena, moguće niske temperature, kao i na veliku ulogu stručno osposobljenih, iskusnih starešina, dobrih praktičara kako u taktičkom tako i u alpinističkom pogledu.

Taktički sastavi³ u planini obično su po jačini za stepen slabiji negoni u ravnici, tako da osnovu za formiranje grupe predstavlja bataljon, a podgrupe četa ili vod. Isti je slučaj i kod zadataka: ono što se na manevarskom zemljištu traži od bataljona, čete i voda, na planinskom zemljištu se zahteva od čete, voda i odeljenja. Stoga planinske jedinice treba da su takvog organskog sastava da mogu dejstvovati kao samostalne taktičke podgrupe, što iziskuje, pored ostalog, takav organizacijski sastav komandi bataljona, četa i vodova koji će omogućiti da se po potrebi formiraju komande odgovarajućih taktičkih sastava. Međutim, u italijanskim planinskim jedinicama to pitanje još nije organizacijski rešeno. Ono se kao poseban problem pojavljuje kod četa, a još više kod vodova, u kojima nema ni kadrova ni sredstava potrebnih za njihovo preformiranje u komande taktičkih podgrupa. Kod voda se taj isti problem javlja i pri njegovoj podeli na jurišnu grupu i grupu za podršku u napadnim dejstvima.

Sem taktičkih sastava, oformljenih samo od formacijskih planinskih pešadijskih jedinica, moguće je stvaranje i tzv. mešovitih taktičkih podgrupa i grupa, sastavljenih od različitih rodova i službi. Tim se postiže još izrazitija samostalnost taktičkih sastava, što je u planinskim uslovima — uz sva poznata ograničenja u pogledu manevrovanja snagama, komandovanja, vatrene podrške, održavanja veze, snabdevanja itd., veoma značajna činjenica pri planiranju i izvođenju borbenih dejstava.

Učešće pojedinih rodova i službi zavisi od konkretnih uslova i zadatka. Kao orijentacija u tom pogledu, u člancima na tu temu se daje ovakav mogućan sastav taktičke podgrupe: planinska četa, baterija brdske artiljerije, vod ili odeljenje pionira i potrebni delovi raznih službi. U skladu sa zadatkom, artiljerija može biti i jača — do grupe baterija. Ako je osnov za formiranje planinski vod, u sastav taktičke podgrupe, sem njega, mogu da uđu brdska baterija, odeljenje pionira, nekoliko srednjih ili teških minobacača, bestrzajna oruđa i izvesni delovi službi. Taktičku grupu sačinjavaju planinski bataljon, najmanje grupa brdskih baterija i vod pionira, sredstva za vezu i jedinice službi.

U taktičkim sastavima obično je broj artiljerijskih jedinica isti kao i pešadijskih ili ga, čak, i nadmašuje. Međutim, u slučajevima kada se ti sastavi formiraju od planinske pešadije i tenkova, broj tenkovskih jedinica

³ Pravilska definicija taktičkog sastava glasi: «Privremeno objedinjene jedinice jednog roda ili više različitih rodova pod jedinstvenom komandom radi izvršenja posebnog taktičkog zadatka u borbi. Prema veličini dele se na taktičke podgrupe i taktičke grupe». (Citirano iz časopisa *Rivista militare*, mart 1963, str. 323).

uvek je manji od pešadijskih, tako da, na primer, u sastav podgrupe ulazi par ili vod tenkova, a u sastav taktičke grupe tenkova četa.

Interesantno je napomenuti da se predviđa i stvaranje taktičkih sastava za naročite operativne zadatke u okviru ofanzivnih i defanzivnih borbenih dejstava u početku neprijateljstava. Reč je o dejstvima u uslovima potpune izolovanosti na besputnom zemljištu, kao što su obuhvati u širokom luku, odbrana izolovanih zona, održavanje veze između kolona razdvojenih širokim međuprostorima itd. Takvi zadaci najčešće se ne mogu poveriti jednorodnim jedinicama, već se smatra da ih najbolje mogu izvršiti taktičko-logistički sastavi, dobro proučeni i sastavljeni prema konkretnoj situaciji. U njima se broj i jačina rodovskih jedinica, naoružanje, oprema i sredstva potrebna za život i borbu podešavaju prema predstojećem zadatku i vremenu predviđenom za njegovo izvršenje. Taktički sastavi za naročite operativne zadatke uvek se, po mogućnosti, unapred planiraju i oformljuju da bi se izbeglo svako improvizovanje koje se može ozbiljno osvetiti.

Predviđa se i mogućnost da taktički planinski sastavi po potrebi dejstvuju i u dolinama ili tesnacima, gde je zemljište ravničasto i brežuljkasto. Bez obzira na to što je i tu otežana upotreba motorizovanih i oklopnih snaga, ona je mogućna, pa se u takvim slučajevima planinski taktički sastavi ojačavaju tenkovima i protivoklopnim sredstvima. Pa ipak, smatra se da je bolje ako se takva upotreba planinskih jedinica izbegava kad god je to moguće.

Sadejstvo između planinskih jedinica i tenkova. Ograničenja koja planina nameće pri upotrebi svih rodova, posebno se i izrazito odnose na tenkove. Štaviše, u pravilima koja regulišu taktiku upotrebe pešadije i oklopnih jedinica ne postoje propisi o primeni tenkova u planini. Smatra se, međutim, da njihove tri osnovne osobine (pokretljivost, snaga vatre i manevarska sposobnost) mogu doći do izražaja i u planini, razumljivo, prilagođene i usklađene sa sredinom. S tim u vezi, ne može se potpuno udovoljiti ni osnovnom zahtevu za masovnošću upotrebe tenkova, koji je jedan od elemenata italijanske taktičke doktrine. Pošto obično u planini dejstvuje samostalna četa koja oformljuje i taktičku podgrupu, to se ni tenkovi ne mogu masovno upotrebiti u tim okvirima. Najčešće u sastavu planinske podgrupe biće vod tenkova, a vrlo retko i u izuzetnim prilikama četa.

Tradicionalni metodi korišćenja planinskih jedinica nisu se, po italijanskim shvatanjima, promenili uvođenjem atomskog oružja. To su dejstva duž nadvišavajućih grebena kako bi se protivnik koji se nalazi niže prisilio na povlačenje, ili nastupanja duž dolina radi izoliranja protivnika na visovima. Ta dva načina mogu se kombinovati. Zajedničko u njima jeste težnja da se pronađe najpogodniji manevar i postigne iznenađenje, kao i brzo i odlučno iskorišćavanje postignutog uspeha radi blokiranja ključnih tačaka i naročito važnih zona u taktičkom ili strategijskom smislu. Metodi upotrebe tih jedinica promenili su se samo utoliko što planinske trupe, da ne bi bile ugrožene od atomskog oružja, nastoje da izbegnu velike operativne ose koje se protežu glavnim dolinama i što će tražiti manje doline. Međutim, u tim manjim dolinama nedostaju prostor i pogodno zemljište za manevar tenkovima. Drugim rečima, osetno se smanjuju mogućnosti za njihovu masovniju primenu, a manjem obimom se koristi njihova pokretljivost, tako da do izražaja dolazi jedino vatrena moć tenkova. Smatra se da je u planini najrenta-

bilnija njihova upotreba ako dva tenka sadejstvuju planinskom vodu. Uopšte, kad se formiraju taktičke podgrupe, tenkovske jedinice su u njima uvek zastupljene u manjem broju nego planinske.

S obzirom na to što tenkovi na planinskom zemljištu najčešće moraju da nastupaju tačno utvrđenim pravcima, koje je protivnik u stanju da unapred sagleda na osnovu realne procene, oni su izloženi vrlo efikasnoj i rentabilnoj vatri protivoklopnih sredstava. Zato je na planincima da ih zaštite od te vatre, kao što tenkovi štite njih uništavajući protivnikova automatska oruđa ili im služe kao prevozno sredstvo kad treba da se brzo probiju u dubinu, savladaju kontaminirano zemljište itd.

Dejstva ili protivdejstva tenkova u planini su gotovo redovno forntalna i izvode se u prilično jasnoj situaciji, te i to upućuje na najtešnje i neprekidno sadejstvo između njih i planinaca.

U ofanzivnim dejstvima tenkovi mogu dobiti zadatak da sadejstvuju izviđačkim delovima (obično par tenkova); prate planinske jedinice u napadu na slabije ili jače utvrđene otporne tačke kao vrlo snažni i pokretljivi vatretni izvori; neposredno iskorišćavaju efekte vlastite atomske podrške nadirući dolinama, pri čemu ih slede motorizovani delovi, dok im planinske jedinice štite krila; zatim, da se suprotstavljaju sličnim dejstvima protivnika; najzad, da u slučaju uspeha brzo prodiru u dubinu radi zauzimanja taktički važnih položaja. Pri tome tenkovi mogu da dejstvuju u skokovima, da prate ili eventualno predvode planinsku pešadiju ako to dozvoljavaju zemljište, situacija i prepreke, kao i da zaobilaze pojedine objekte radi bržeg prodiranja u dubinu.

U defanzivnim dejstvima na planinskom zemljištu mogu se manji tenkovski delovi naći samo u sastavu taktičkih podgrupa koje su u rezervi. Upotrebljavaju se za protivnapade i protivjuriše, u borbama za dobitak u vremenu, trošenje i usporavanje protivnika. Radi ostvarenja što boljeg sadejstva u borbi, dobro je da se i planinske i tenkovske jedinice u tome što temeljitije obučavaju, sa težištem na praktičnom radu, a ne na teoretskim razmatranjima. Sugerira se čak i to da se kadrovi međusobno upoznaju, jer to utiče na obostrano poštovanje i saradnju pa, prema tome, i na bolje sadejstvo u borbi. Postoje i predlozi da se formiraju posebne tenkovske jedinice specijalizovane za život, kretanje i borbu u planini. Kao bitni momenti u obuci tenkovskih i planinskih jedinica smatraju se: ukazivanje na mogućnosti i načine sadejstva; brzina intervencije tenkova u korist planinaca i obratno; uzajamno koordiniranje kretanja kako se ne bi izazvali poremećaji u zajedničkim naporima; uzajamno poznavanje sredstava, metoda upotrebe i vlastitih mogućnosti; uzajamno poverenje i odlučna težnja za sadejstvom.

Upotreba helikoptera u planini. Pronalaženje sredstava kojim će se uštedeti vreme i napor ljudi i tovarnih grla bilo je oduvek dominantan problem u proučavanju operacija u planini. Posebno danas, u eri ogromnih brzina i drugih dostignuća nauke i tehnike, zvuči dosta anahronično kad se kaže da se planinac i dalje kreće brzinom od 4 km na čas ili da za to isto vreme savlađuje 350 m visinske razlike. Upravo zato je helikopter svojom pojavom i zauzeo po važnosti prvo mesto među sredstvima koje su nauka i tehnika pružile planincu da lakše savlađuje teško prolazno zemljište. Iako se ističu prednosti koje helikopter pruža, ipak se sa dosta smisla za realnost

ukazuje na to da ga ne treba precenjivati, jer to dovodi do grešaka koje se mogu negativno odraziti ne samo na taktiku već i na logistiku u planini. Pojedini italijanski autori se kritički osvrću na tvrdnje da helikopter može potpuno zameniti mulu, odnosno tovarno grlo uopšte. Pri tome se ovom tehničkom sredstvu ne negira njegova vrednost, ali se ukazuje da će i ubuduće biti slučajeva, i to ne retko, kad nijedno drugo sredstvo neće u borbenim dejstvima u planini moći zameniti čoveka-nosača ili tovarno grlo. Samo oni će moći snabdevati planinca po mečavi i na ledu, u magli i oluji, u besnilu borbe i njenim kratkim predasima.

Kao glavne karakteristike helikoptera, sa gledišta njegove upotrebe u borbi na planinskom zemljištu, smatraju se: sposobnost vertikalnog poletanja; visina leta, mogućnost letenja (uz neophodne i razumljive izuzetke) u svim klimatskim uslovima; sigurnost pri spuštanju na visoke kote i poletanju s njih; mogućnost da se ljudi i materijal iskrcavaju pomoću lestvica i čekrka; odgovarajući transportni kapacitet; konačno, mogućnost ugrađivanja ili samo postavljanje raznovrsnog oružja u slučaju upotrebe za podršku trupa na zemlji.

Helikopteri se pri dejstvima u planini mogu upotrebiti za: kontrolu i vođenje jedinica u borbi; raznovrsno izviđanje; održavanje veze; osmatranje bojišta uopšte, posebno artiljerijske i minobacačke vatre, kao i nepristupačnih zona koje su od naročitog operativnog interesa; transport ljudi radi preventivnog posjedanja taktički važnih položaja; prenošenje pojačanja i rezervi; taktičko osmatranje komunikacija u pozadini; iskrcavanje delova na ozbiljnije ugrožene sektore; snabdevanje gerilskih ili protivgerilskih snaga; vatrenu podršku; postavljanje mostova i nekih drugih inžinjerijskih objekata kao vazdušne dizalice; prenošenje najraznovrsnijeg materijala; polaganje telefonskih kablova na neprohodnom zemljištu; zbrinjavanje ranjenih, obolelih ili unesrećenih (ovo im je značajna funkcija u planini u miru i u ratu); brzo prenošenje sanitetskog osoblja, materijala i lekova za hitnu pomoć; dotur hrane do neprohodnih predela; snabdevanje specijalnom odećom i opremom; uspostavljanje isturenih skladišta; snabdevanje oružjem i municijom itd.

Mogućnosti su velike, ali su potrebe još veće, a kapaciteti helikoptera ograničeni. Tehnička ograničenja se povećavaju sa povećavanjem temperature i potrebe za većom autonomijom leta, jer se gorivo nosi na račun korisnog tereta. Taktička ograničenja se sastoje u korišćenju helikoptera pretežno danju, pri dobroj vidljivosti i u dosta sigurnim okvirima. Ograničenja koja nameće priroda proističu iz vrlo promenljivih atmosferskih uslova u planini u svako godišnje doba, što mnogo otežava let i ugrožava neprekidnost upotrebe. Sva ta ograničenja vrlo ubedljivo govore o tome da se pri planiranju borbenih dejstava ne treba oslanjati isključivo na helikopter, već se svakako obezbediti još nekim dopunskim sredstvom, kao njegovom zamenom.

U pogledu organizovanja helikopterskih jedinica, u italijanskoj armiji se vode diskusije o tome da li ih uključiti u sastav brdskih divizija i planinskih brigada, kao osnovnih združenih jedinica, ili u sastav armijskih korpusa. S obzirom na potrebe osnovnih združenih jedinica, prevladuje mišljenje da ih treba uključiti u organski sastav armijskog korpusa. Pri tome se polazi od toga da su osnovnoj združenoj jedinici dovoljna 3 laka helikoptera za izviđanje, osmatranje i vezu i 9 srednjih helikoptera za ostale

potrebe. U sastavu korpusa bilo bi, dakle, 9 lakih i 27 srednjih helikoptera, odnosno formacijska jedinica kojom je lako rukovoditi i koja se može ekonomičnije održavati, s jedne, i koja objedinjeno upotrebljena može transportovati vazduhom ojačanu četu, s druge strane.

Transport u planini karakteriše se mogućnošću primene vrlo različitih sredstava, od čoveka-nosača do aviona, ali na njihovu upotrebu utiču klimatski i meteorološki uslovi, godišnje doba, nadmorska visina, stvor tla itd. pa je nužno da se međusobno dopunjuju i primenjuju ona koja su najpogodnija u datoj situaciji. Svako transportno sredstvo predstavlja kariku u jedinstvenom lancu transporta i nemoguće ju je eliminisati a da se time ne ošteti lanac. Međutim, sva se transportna sredstva ne mogu koristiti u istoj meri. Tako su, na primer, u svako godišnje doba najekonomičniji razni kamioni,⁴ pa se njima daje prvenstvo kad postoji mogućnost šireg izbora. Da bi se uspešno mogli koristiti, kamioni treba da su podešeni za vožnju u planini, pre svega, da im je pogon na prednje i zadnje točkove i da su im gume prilagođene kako za kretanje po normalnim cestama, tako i po snegu, ledu i različitom zemljištu. Organski se uključuju u jedinice koje će ih i upotrebljavati. Tako, na primer, specijalni kamioni su u sastavu četa, a u formaciji bataljona, pukova i brigada nalaze se mešovite automobilske sekcije sastavljene od srednjih, lakih i specijalnih vozila, čiji je međusobni brožani odnos različit i zavisi od jedinice u čijem su sastavu.

Tovarna grla, koja obrazuju odeljenja i delove komore, predstavljaju još uvek nezamenljivo transportno sredstvo u sastavu planinskih jedinica, jer mogu da stignu tamo gde ne može nijedno drugo. Međutim, s obzirom na to što zahtevaju posebnu negu i što koštaju i onda kad se ne upotrebljavaju, teži se da se njihovo korišćenje svede na najneophodniji minimum. Postoje tendencije da se u takvim shvatanjima pretera, pa se u člancima ovog italijanskog časopisa apeluje na krajnju opreznost u smanjivanju broja tovarnih grla po komorama. Predviđeno je da svako tovarno grlo — a upotrebljavaju se uglavnom mule — nosi 80 kg tereta. Ako se istog dana ne vraća u bazu, onda nosi i 7—8 kg hrane za sebe, što se odbija od korisnog tereta.

U visokoj planini, gde je zemljište veoma teško prohodno i besputno u tolikoj meri da onemogućuje upotrebu mehaničkih sredstava i tovarnih grla, čovek-nosač ostaje jedino transportno sredstvo. Teret koji on može poneti iznosi normalno 25—30 kg, ali se osetno smanjuje pri specijalnim alpinističkim poduhvatima i pri kretanju po snegom pokrivenom zemljištu. Broj nosača menja se prema potrebi i konkretnoj situaciji, a u naročitim prilikama, kad su vremenski uslovi i zemljište veoma teški, njihov broj se može povećati i do pet puta u odnosu na broj ljudi u jedinici koju opslužuju. Problem organizovanja njihove upotrebe znatno se povećava kad debljina snega zahteva da se nosači smenjuju. Na težem i snegom pokrivenom zemljištu pridaju se koloni nosača jedan ili više stručnih vodiča koji su osposobljeni ne samo za taj posao već i da se inicijativno snađu u svim prilikama. Insistira se na tome da se za nosače koriste civilna lica kad god to situacija dozvoljava, dok im vojna komanduju. Takođe se zahteva da nosači budu naružani kako bi se po potrebi mogli sami brinuti o svojoj sigurnosti.

⁴ U upotrebi su teški kamioni nosivosti 6.000 kg, srednji od 3.000, laki od 1.800 i specijalni od 400 kg.

Jedno od pogodnih transportnih sredstava u planini su i žične železnice ili žičare. One mogu biti prenosne ili stalne. Prenosne žičare spadaju u redovnu opremu planinskih jedinica i doprinose ekonomičnosti transporta, ali se ne mogu upotrebljavati u svim borbenim uslovima, već zahtevaju pretežno stabilne i sigurnije situacije. Tada mogu mnogo da doprinesu boljem snabdevanju i evakuaciji, kao i uštedi u komorama i nosačima. Žičare namenjene za upotrebu u planinskim jedinicama moraju da zadovolje neke osnovne uslove. Pre svega, moraju da budu lake kako ne bi suviše opteretile planinski transport (već i onako težak) i ljude koji će ih koristiti ili se uvežbavati u korišćenju, zatim da su snažne i da se lako ne kvare, da se mogu jednostavno i brzo montirati i demontirati, da im je primena jednostavna da se mogu rastaviti na delove podesne za nošenje na tovarnom grlu ili leđima ljudi i, konačno, da se mogu upotrebiti kako u celini, tako i po delovima (elementima).

U vojne svrhe mogu se koristiti i postojeće žičare izgrađene za privredne ili sportske potrebe, kao i stalne žične železnice namenjene turizmu i sportu.

Za transport u planini mnogo se koriste i sanke i smučke. One se nalaze u redovnoj opremi planinskih jedinica, a primenjuju se pretežno u taktičkim okvirima, za kratke prevoze pri doturu municije, pri evakuisanju ranjenih i bolesnih itd. Posebna se pažnja pridaje smučkama koje se smatraju normalnim sredstvom za prebacivanje ljudi na snegom pokrivenom zemljištu.

Avioni se samo izuzetno primenjuju za transport u planini, jer je njihova upotreba vrlo skupa i brzo se upropaštavaju. Tek združene planinske jedinice imaju u svom sastavu lake avione koji mogu, pored ostalog, snabdevati neku isturenu patrolu ili manju izolovanu otpornu tačku. Transportni kapacitet tih aviona je veoma mali, pa se njihova upotreba preporučuje u zaista izuzetnim slučajevima.

Osnovne specifičnosti koje uslovljavaju organizaciju transporta u planini su: potreba za raspolaganjem, i to u dovoljnom broju, raznovrsnim sredstvima, kako bi se mogle otkloniti iznenadne teškoće na koje se u planini često nailazi; transportna sredstva treba da su takva da se mogu deliti na manje samostalne delove, bilo radi podešavanja kretanja prema zemljištu ili radi manevra; organizacija tih sredstava treba da je elastična radi što bržeg i lakšeg prilagođavanja promenama situacije, vremenskim i drugim uslovima. Teškoće na koje se pri tome nailazi mogu se uglavnom ovako grupisati: nedostatak pogodnog zemljišta za razmeštaj transportnih sredstava, koji se povećava sa uspinjanjem na veće visine; sezonski atmosferski uslovi koji mogu znatno otežati, pa i onemogućiti upotrebu pojedinih transportnih sredstava, što izaziva preveliko opterećenje i naprezanje ostalih; otežano manevrovanje transportnim sredstvima po frontu, s obzirom na odvojenost pojedinih pravaca velikim prirodnim preprekama; nepostojanje izvora snabdevanja ili oskudne mogućnosti snabdevanja iz lokalnih izvora, što iziskuje dotur iz dublje pozadine najraznovrsnijih, a često i kabastih potrepština, kao što su, na primer, seno i slama; teškoće u obezbeđivanju (raznih i mnogobrojnih) mesta rasporeda transportnih sredstava i skladišta usled neraspolaganja za to potrebnim snagama; velik utrošak vremena za svaku turu i veoma ograničen radijus dejstva, što je posledica specifičnosti

transporta i saobraćaja u planini: maksimalan utrošak pogonskog goriva kod motornih vozila, odnosno kalorija kod ljudi i tovarnih grla.

Da bi se izbegle teškoće i obezbedio što bolji rad moraju se pri organizovanju transporta u planini zadovoljiti neki osnovni principi.

Prvi je princip bezbednosti koji se ostvaruje maksimalno mogućim rastresitim raspoređivanjem sredstava u zonama rasporeda, kako ne bi predstavljala lako uočljive i rentabilne ciljeve atomskim ili konvencionalnim borbenim sredstvima. Pri tome se posebna pažnja poklanja organizovanju zaštite i bezbednosti ljudi, sredstava i namirnica na ukrcnim, iskrcnim i stanicama za prekrcavanje, kao i duž saobraćajnih puteva.

Drugi je princip gipkosti. On se odnosi i na jedinice i na komande. Ostvaruje se brižljivim proučavanjem kako najbolje rasporediti sredstva i organizovati celokupan saobraćaj, kao i doslednim obučavanjem komandi i ljudstva u tome da svoje zadatke uvek izvršavaju na najpogodniji i najkorisniji način.

Treći je princip pokretljivosti koji se ostvaruje potpunom autonomijom kretanja, pažljivim izborom putnih odseka koji najbolje odgovaraju raspoloživim transportnim sredstvima i raspolaganjem višestrukim transportnim sredstvima koja su prilagođena zimskim i letnjim uslovima upotrebe.

Poslednji je princip manevrovanja transportnim sredstvima, pod kojim se prvenstveno podrazumeva raspolaganje spremnim sastavima raznovrsnih sredstava, u kojima je količina svakog sredstva pažljivo proučena i određena; ti sastavi su tako raspoređeni da mogu neposredno, bez dužeg prekida u saobraćaju, zameniti uništena ili neupotrebljiva transportna sredstva. Nižim jedinicama, zaključno sa četom, pridaju se sredstva pogodna za upotrebu u taktičkim okvirima, koja im mogu obezbediti odgovarajuću autonomiju transporta, a da ih pri tome ne opterete i ne stvore teškoće u pogledu organizacije i upotrebe. Po pravilu, to su tovarna grla, specijalni kamioni i transporteri koji se kreću pomoću gusenica. U višim jedinicama, zaključno sa pukom, centralizuju se laki i srednji kamioni čiji se broj odmerava prema mogućnostima tih komandi u pogledu organizacije i upotrebe. Združene jedinice — planinske brigade i korpusi — organizuju upotrebu teških kamiona, aviona i helikoptera u vlastitoj nadležnosti, dok se tovarna grla brigadne komore normalno pridaju nižim jedinicama. Pored toga, u skladu sa mogućnostima, a radi eventualne zamene, stvaraju se rezerve transportnih i drugih pomoćnih tehničkih sredstava i materijala, kao i rezervne komande transportnih jedinica.

Pošto se ljudi i sredstva troše u planini više nego u ravnici, savetuje se pribegavanje naročitim postupcima kako bi se rasipanje svelo na minimum. Među najvažnije spadaju: odabiranje transportnih sredstava koja po svojim karakteristikama najbolje odgovaraju prohodnosti zemljišta, nagibima, stvoru tla, odstojanjima i materijalu koji treba transportovati; maksimalno iskorišćavanje motornih sredstava — kad god je to moguće njima se daje prednost nad sredstvima tovarnog transporta (nosačima i tovarnim grlima); do detalja brižljivo organizovanje itinerera i apsolutno poštovanje discipline kretanja, bez obzira da li su u pitanju putevi sa jednosmernim saobraćajem ili konjske i pešačke staze; brižljiv razmeštaj sredstava kako bi se izbegao nepotreban saobraćaj i kretanje opasnim delovima puta; blagovremena priprema svih sredstava potrebnih za brzo utovarivanje ili istova-

rivanje tereta; blagovremeno uspostavljanje službe za ukazivanje pomoći na putevima.

Funkciju svog snabdevanja planinske brigade izvode na taj način što unapred podižu namirnice i materijal iz isturenih intendantskih baza, s tim što tamo upućuju najveći deo svojih transportnih sredstava. One mogu i direktno snabdevati potčinjene jedinice, centralizujući po potrebi sve njihove neborbene delove. Osnovni uslov od kojeg zavisi upotreba i funkcionisanje transporta jeste da svi — i starešine i jedinice — apsolutno poštuju naređenja kojima se reguliše kretanje. U člancima se naročito insistira na tome da niko ne može biti ovlašten da menja ili prilagođava takva naređenja time što bi skretao, zaustavljao ili potiskivo kolone sa ceste, puta ili staze, pa ma kakvi razlozi postojali za to.

Starešinama se prilikom organizovanja transporta također veoma energično postavlja zahtev da po svaku cenu izbegnu gužvu, bilo da je reč o putevima ili o konjskim i pešačkim stazama. To se postiže organizovanjem izvesnih radova na svim tim komunikacijama i kontrolom i disciplinom kretanja. Među neophodne radove spadaju promena trase, izrada novih i pojačavanje postojećih veštačkih objekata, njihovo održavanje i zaštita, opremanje puteva potrebnim signalima i oznakama, maskiranje, postavljanje ivičnog kamenja, zaštitnih zidova i kočića za označavanje dubine snega, čišćenje snega na putevima na kojima je to predviđeno, izgrađivanje proširenja za razmimoilaženje na uskim putevima i konjskim stazama (prave se na kratkim međusobnim odstojanjima kako bi se saobraćaj odvijao sa što manje prekida) itd. Duž puteva se uspostavljaju i skladišta materijala i sredstava potrebnih za rad.

Radi obezbeđenja discipline kretanja obično se smatra da je na jednom planinskom putu dovoljno uspostaviti kontrolne stanice na početku i na kraju svake deonice na kojoj se menja transportno sredstvo. Pored toga, na svakoj deonici se određuje nekoliko patrola koje u pokretu vrše redarstvenu službu; uspostavljaju se pokretne i stacionarne stanice za eventualno pružanje pomoći u otklanjanju lakših kvarova, a priprema se i ljudstvo za neophodne radove, koje se raspoređuje po mestima duž komunikacija. Poželjno je da postoji i manja rezerva motornih vozila i tovarnih grla da bi se eventualno hitno zamenila onesposobljena. U celini, smatra se da čitava organizacija treba da se zasniva na principu »učiniti mnogo sa malim«. To je težak zahtev, ali je, po mišljenju italijanskih autora, izvodljiv kad se povežu praksa, iskustvo i temeljito poznavanje planine.

Seš.

MESTO, ULOGA I TAKTIKA PARTIZANSKOG RATA

Da bi se razmatranja grčkih vojnih autora o mestu, ulozi i taktici partizanskog rata mogla lakše pratiti, potrebno je na početku članka izneti njihova tumačenja pojedinih pojmova vezanih za taj način ratovanja, kao, na primer, šta oni podrazumevaju pod pojmom regularnog rata, a kako tumače pojam neregularnog, teritorijalnog, partizanskog i protivpartizanskog rata.

Pod pojmom »regularnog rata« oni podrazumevaju rat koji vode aktivne oružane snage jedne zemlje, organizovane još u doba mira, kojima se po izbivanju oružanog neprijateljstva priključuju i rezervne jedinice, i u kome se primenjuju metode po kojima su se te aktivne snage i rezerve obučavale i koristi naoružanje, oprema i materijal koji su pripremljeni mnogo pre otpočinjanja neprijateljstva, a koje potom dopunjuje ratna proizvodnja te zemlje.

Nasuprot tome, pod pojmom »neregularnog rata« oni zamišljaju sve ak-

*Članak predstavlja informaciju o diskusiji grčkih vojnih autora o mestu, ulozi i taktici partizanskog rata. Donosimo je u sažetom obliku, iznoseći njihova gledanja objavljena u sledećim člancima grčkog vojnog časopisa *Geniki Stratotiki Epitheorisis*: »Pokreti otpora i termonuklearni rat«, brigadni general J. Manetas; »Teritorijalni rat«, potpukovnik A. Balkos; »Pokreti otpora«, potpukovnik N. Brumas; »Partizanski rat«, pukovnik G. Peridis; »Neregularni rat«, brigadni general H. Papadatos; »Neregularni rat«, potpukovnik A. Buras; »Pokreti otpora u sferi strategije i taktike savremenog rata«, general-major A. Psarudakis. Osim toga, korišćeni su još i sledeći materijali: »Gerilski rat«, Ernesto Guevara, *Army, SAD*; »Neregularne jedinice«, pukovnik P. A. Tobin, *Army Quarterly, Velika Britanija*, »Ciljevi i metodi komunističkog partizanskog rata«, G. E. Jordan, *Military Review, SAD*.*

ktivnosti usmerene na podriivanje i smanjivanje neprijateljjevog ekonomskog, političkog i vojnog potencijala, a eventualno, u naročito povoljnim uslovima, i potpuno slamanje njegovih snaga i postizanje konačne pobede nad njim. »Neregularni rat« se može voditi u periodu kada još ne postoji formalno ratno stanje, kao i u periodu otvorenih neprijateljstava. Njegove aktivnosti mogu biti planirane i izvođene još u doba mira ili pak za vreme rata, a mogu izražavati težnje čitavog naroda za oslobođenjem od jarma okupatora ili vladajućeg režima u zemlji (nacionalnooslobodilački ili antikolonijalni ratovi).

Po mišljenju grčkih vojnih autora, »neregularni rat«, u svim svojim vidovima, može upotpunjavati dejstva »regularnog rata«, tj. pripremiti uslove za što uspešnija dejstva regularnih snaga, odnosno olakšati ta dejstva u toku samog izvođenja, ili, pak, popraviti opšte strategijske pozicije na pojedinim područjima pre otpočinjanja oružanih neprijateljstava na glavnim strategijskim područjima i pravcima.

Grčki vojni autori zamišljaju »teritorijalni rat« kao sastavni deo »neregularnog rata«. Oni su ujedno mišljenja da je »partizanski rat« glavni i aktivni vid »teritorijalnog rata«, da igra veliku, a ponekad i odlučujuću ulogu u izvođenju narodne odbrane i da ga stoga treba planirati još u doba mira, zajedno i koordinirano s upotrebom regularnih jedinica.

Pored termina »partizanski i protivpartizanski rat«, grčki vojni autori upotrebljavaju i termin »partizanska i protivpartizanska dejstva«, podvlačeći da će takva dejstva izvoditi kako neregularne tako i regularne snage, i to partizanska dejstva u slučaju rata protiv neprijateljskih snaga na još neokupiranoj teritoriji svoje zemlje, a protivpartizanska dejstva u slučaju okupacije tuđe teritorije.

Potpukovnik A. Balkos, u članku »Teritorijalni rat«, iznosi svoje mišljenje da partizanski (i protivpartizanski) rat ima poseban značaj za manje i nedovoljno razvijene zemlje, s obzirom da ne iziskuje velika sredstva i da one, usled slabih ekonomskih mogućnosti, ne raspoložu sopstvenim nuklearnim naoružanjem i najsavremenijom ratnom tehnikom (sredstvima) kojima bi se suprotstavile nadmoćnijem neprijatelju u tom pogledu. Te bi zemlje u eventualnom ratu, ukoliko bi se on vodio ABH-oružjima i sredstvima, mogle veoma uspešno da primenjuju partizanska dejstva jer će, po svemu sudeći, posle početnog »nuklearnog dvo-boja« konvencionalni frontovi nestati, pa će se, usled suviše rastresitih poređaka regularnih snaga i veoma izduženih komunikacija, pojaviti idealni uslovi za ta dejstva.

Osvrćući se na mogućnost primene partizanskog rata u Grčkoj, potpukovnik Balkos smatra da bi se on mogao pojaviti u ovim slučajevima: u obliku odbrambenog partizanskog rata grčkih nacionalnih snaga protiv snaga agresora koji bi eventualno uspeo da okupira deo ili celokupnu teritoriju Grčke; u obliku ofanzivnog partizanskog rata koji bi vodile agresorove snage, uz pomoć grčkih emigranata i agresorovih simpatizera, protiv grčkih oružanih snaga; kao ofanzivni partizanski rat grčkih oružanih snaga na tuđoj teritoriji.

Grčki vojni autori smatraju da je mirnodopska priprema zemlje za vođenje partizanskog rata veoma važan faktor za odvratanje potencijalnog agresora od agresije. U tu svrhu se regularne snage savremenih armija i ostali deo za rat sposobnog stanovništva posebno obučavaju još u doba mira. Tako se, na primer, formiraju i specijalne jedinice za ta dejstva — prepadne snage, komandosi, rendžeri i slično. U tom slučaju agresor bi morao da računa s tim da će se posle slamanja regularnih snaga branioca još dugo morati da nosi sa celokupnim odbrambenim snagama zemlje, koje bi ga prinudile da u protivpartizanskom ratu angažuje znatne snage i sredstva. Na taj način, on bi se lišio tih snaga i sredstava u slučajevima preduzimanja agresije na druge zemlje ili odbrane od protivofanzive branioca i njegovih saveznika na drugim područjima.

Razmatrajući iskustva iz partizanskih ratova u Evropi u toku II svet-skog rata, pomenuti autori izvode zaključak da je partizanski rat veoma teško organizovati ako za njegovo vođenje ne postoje planovi još u doba mira; zatim, da u manjim zemljama takav rat ne može uspeti bez pomoći iz inostranstva, bilo direktne — u sredstvima i materijalu, bilo posredne — vezivanjem agresorovih snaga uopšte, ili okupacionih snaga te zemlje posebno, na drugim područjima. Oni dozvoljavaju i mogućnost da partizanski rat, u povoljnim uslovima, preraste u glavni vid rata u jednoj zemlji.

OSNOVNA NAČELA ZA VOĐENJE PARTIZANSKOG RATA

Taj rat se, po mišljenju grčkih vojnih autora, vodi radi zadovoljenja zahteva opšte strategije vrhovne komande, a po unapred sastavljenom planu koji čini sastavni deo opšteg ratnog plana. Stoga partizanski rat nema sam po sebi napadni ili odbrambeni cilj, već

on, na osnovu koncepcija opšteg ratnog plana, može biti napadnog ili odbrambenog karaktera.

Ako se partizanski rat vodi na sopstvenoj teritoriji, osnovni ciljevi su mu, pored izvršavanja zadatka određenih operativnim planovima vrhovne komande za pojedine faze ili rat u celini, sledeći:

a) sačuvati živu silu naroda i samih partizanskih snaga;

b) vezati što više neprijateljevih snaga za teritoriju na kojoj se partizanski rat vodi i što više ih uništavati;

c) sprečavati ili otežavati neprijatelju da koristi privredni potencijal, komunikacijski sistem i važnije objekte i instalacije na celokupnoj toj teritoriji, a posebno na onim njenim delovima na kojima partizanske snage izvode aktivna taktička dejstva;

d) onemogućiti, ili što više umanjiti, neprijateljev politički uticaj na narod, a svoj istovremeno održati i pojačati.

Od osnovne važnosti je, ističu grčki autori, odrediti teritoriju na kojoj će se partizanski rat voditi. Ona mora biti takva da omogući uticaj razvoja partizanskog rata na opšti razvoj operacija. Osnovne osobine takve teritorije su sledeće:

a) povoljan geografski položaj u odnosu na područja na kojima sopstvene regularne snage izvode operacije, tako da se vođenjem partizanskog rata na njoj otežava neprijatelju izvođenje operacija protiv tih regularnih snaga koje, opet, izvođenjem aktivnih dejstava i operacija protiv neprijateljevih snaga mogu, po potrebi, da olakšaju položaj i dejstva sopstvenih partizanskih snaga;

b) postojanje značajnih komunikacija i objekata koje neprijatelj mora da koristi u sklopu svog opšteg ratnog napora;

c) postojanje većih neprijateljevih snaga protiv kojih će partizanske snage dejstvovati;

d) bogati izvori sirovina i značajni privredni objekti, koji su neprijatelju neophodni za održavanje svog ratnog potencijala;

e) povoljna konfiguracija zemljišta za razvoj i dejstva partizanskih snaga, kao i za stvaranje slobodnih teritorija.

Partizanske snage nastoje da — paralelno sa svojim razvojem, tj. razvijanjem opšteg ratnog napora, kao i aktiviranjem celokupnog ratnog potencijala zemlje kroz pokret otpora i partizanski rat — neprestano proširuju tu opštu teritoriju, ali ne u smislu njenog stalnog i čvrstog držanja (posedanja), već više kontrolisanja, tj. izvođenja dejstava i operacija protiv neprijateljevih regularnih i neregularnih snaga.

Poseban strateški značaj ima određivanje vremena za otpočinjanje partizanskog rata, kako zbog samih priprema koje za to treba izvršiti, tako i zbog toga što operacije partizanskih snaga moraju vremenski biti usklađene sa opštim razvojem operacija regularnih snaga.

Pošto partizanske snage nemaju za cilj kruto i uporno držanje teritorije, već proširenje i pojačavanje partizanskog rata, kao i angažovanje i uništavanje neprijateljeve žive sile i tehnike, to one ne primenjuju ustaljene frontove, odnosno izbegavaju stvaranje izduženih i fiksiranih položaja. Na taj način, neprijateljeve snage koje bi prodrle kroz njihove poretke ili pristupile njihovom obilaženju i okružavanju, ne bi dovele do njihovog poraza ili gubljenja borbenog morala.

Za izvođenje operacija većih razmera, partizanske snage nemaju stalnih operacijskih osnovica — jer bi ih to dovelo u opasnost da neprijateljeve snage, obično brojno nadmoćnije od njih, tu svoju brojnu nadmoćnost pretvore u taktičku i partizanske snage

rastroje ili unište — već su to privremene veće ili manje operacijske osnove, u stvari veće ili manje slobodne teritorije.

ZNAČAJ I ULOGA SLOBODNIH TERITORIJA U RAZVOJU PARTIZANSKOG RATA

Stvaranje slobodnih teritorija je, po mišljenju grčkih autora, jedan od uslova za brz i uspešan razvoj partizanskog rata. No, i pored njihovog značaja, partizanske snage ih ne brane po svaku cenu, već nastoje da ih drže samo dotle dok te slobodne teritorije ne ispune sledeću namenu:

a) podizanje borbenog morala stanovništva čitave zemlje, njegovo pridobijanje za otpor i oružanu borbu i popunjavanje partizanskih snaga iz njegovih redova, naročito iz redova stanovništva sa slobodnih teritorija;

b) reorganizovanje partizanskih jedinica bez neposrednog pritiska neprijatelja, njihovo popunjavanje ljudstvom i materijalom, obučavanje, odmaranje i lečenje ljudstva i stoke;

c) organizovanje obaveštajne službe i prikupljanje informacija o neprijatelju radi daljeg planiranja dejstava i operacija;

d) organizovanje i upravljanje partizanskim dejstvima, kao i ostalim partizanskim aktivnostima i pokretom otpora van slobodne teritorije;

e) obnavljanje starih ili uspostavljanje novih organa vlasti i političkih organizacija i razvijanje široke propagandno-agitacione aktivnosti;

f) formiranje teritorijalnih jedinica koje na toj teritoriji ostaju i posle odlaska udarnih partizanskih jedinica, kao i organizovanje njihovog sistema baziranja i dejstva;

g) organizovanje sistema teritorijalne obaveštajne i kontraobaveštajne službe i njegove veze sa obaveštajnom službom udarnih jedinica, pri čemu bi ta veza služila i organima vlasti za o-

državanje kontakta sa vrhovnim političkim i vojnim rukovodstvom partizanskog rata, koje se načelno kreće sa udarnim jedinicama.

Dok se svi ti poslovi na slobodnoj teritoriji obavljaju, ona postepeno postaje sve više cilj neprijateljevih snaga. Zbog izvođenja »operacija čišćenja«, neprijateljeve snage izlaze iz svojih utvrđenih garnizona i uporišta i tako pružaju partizanskim snagama koje dejstvuju na neoslobođenoj teritoriji mogućnost da ih napadaju, razdvajaju, zamaraju, troše, rastrojavaju i počesno uništavaju prilikom njihovog prevoženja, marševanja i nastupanja ka polaznim rejonima za izvođenje tih »operacija čišćenja« na slobodnim teritorijama, ili izvođenja napadnih operacija protiv glavnine partizanskih snaga koja se na njima nalazi.

Prilikom približavanja neprijateljevih snaga slobodnoj teritoriji, delovi glavnine partizanskih snaga se, raspoložujući tačnim informacijama o jačini, sastavu i namerama neprijatelja, aktivno suprotstavljaju tim snagama, nastoje da ih razdvoje i počesno tuku, održavajući borbeni dodir i navlačeći ih na glavninu udarnih partizanskih snaga na najpogodnijim rejonima slobodne teritorije — radi njihovog uništavanja. Na taj način se neprijateljeve »operacije čišćenja« pretvaraju u neplanske i beznadežne borbe protiv, taktički uvek nadmoćnijih, partizanskih snaga koje mu intenzivno uništavaju i zamaraju snage, tako da je on prinuđen da u borbu protiv glavnine partizanskih snaga dovlači sve više jedinica, a katkad i sa regularnih frontova, zavisno od važnosti celokupne teritorije na kojoj se partizanski rat vodi.

Istovremeno dok izvodi aktivna taktička dejstva protiv neprijateljevih snaga koje pokušavaju da izvedu »operaciju čišćenja« na slobodnoj teritoriji, glavnina udarnih partizanskih snaga

se priprema za njeno napuštanje i sastavlja planove, opet na osnovu što tačnijih informacija o neprijatelju i stanju na drugim delovima teritorije, za operacije koje će voditi na trenutno neoslobođenim delovima teritorije radi stvaranja novih slobodnih teritorija. Kada neprijatelj dovuče na slobodnu teritoriju i okolo nje toliko snaga da ispolji znatnu opštu nadmoćnost nad partizanskim snagama uopšte, onda one tu slobodnu teritoriju napuštaju — inače bi izvlačenje udarnih partizanskih snaga došlo u pitanje, ostavljajući samo neke snage koje će, zajedno s teritorijalnim partizanskim jedinicama izvoditi manje taktičke akcije u svrhu vezivanja neprijatelja i omogućavanja izvlačenja glavnine partizanskih udarnih snaga pa zatim opet ući u sastav glavnine ili se probiti na neku drugu slobodnu teritoriju.

Partizanske jedinice nisu opterećene teškim naoružanjem i opremom i ne zavise od fiksiranog sistema pozadine i snabdevanja kao regularne jedinice, pa su stoga veoma pokretljive. Ta pokretljivost im, uz dobre informacije o neprijateljevim snagama, njihovoj aktivnosti i namerama, omogućuje sticanje i stalno održavanje inicijative prilikom dejstava, kojom kompenziraju svoju brojnu i tehničku inferiornost. Na taj način one mogu redovno birati vreme i mesto preduzimanja taktičkih dejstava protiv neprijateljevih snaga, postizati taktičku nadmoćnost nad njima i počesno ih tući, što je i osnovni uslov njihovog opstanka i uspešnog ishoda partizanskog rata u celini.

Iz ovoga se vidi da udarne partizanske snage, iako redovno stvaraju privremeno slobodne teritorije, nisu vezane za njih, jer bi inače bile uništene, ili znatno oslabljene, odnosno izgubile bi inicijativu i bile naterane na defanzivu, što bi ih dovelo ili do

poraza, ili do toga da ne ostvare svoje ciljeve, što bi značilo pobjedu neprijatelja u protivpartizanskom ratu.

UPOTREBA REZERVI

Upotreba rezervi u partizanskom ratu razlikuje se, po mišljenju grčkih vojnih autora, od njihove upotrebe u regularnom. Pošto u partizanskom ratu nema krutih i jasno ocrtanih i dužih frontova, partizanske snage nemaju strategijske, već samo manje taktičke rezerve u sastavu udarnih (taktičkih) jedinica. Ulogu strategijskih rezervi u odnosu na jedan deo ili grupaciju partizanskih snaga, koje izvode veće operacije i izložene su jačem pritisku, imaju one grupacije partizanskih snaga koje su trenutno, ili u toku tog perioda, slabije angažovane u operacijama i prostorno manje ili više udaljene. Takva jedna grupacija otpočinje svoju akciju, onda kada to prvoj grupaciji bude potrebno (da bi se mogla izvući iz borbenog dodira i pritiska ili povratiti taktičku nadmoćnost nad neprijateljem), intenzivnim izvođenjem taktičkih dejstava, demonstracionih pokreta, ili čitavih većih napadnih operacija, često i na znatno udaljenim rejonima, odvlačeći na taj način neprijateljeve snage od prve grupacije i vezujući ih za sebe. Istovremeno sve forme pokreta otpora na neoslobođenoj teritoriji izvode diverzantska dejstva, sabotaže, intenzivnu propagandu i druge oblike psihološkog rata. Ponekad vršenje pritiska i angažovanje neprijateljevih snaga na drugim delovima teritorije ili drugim područjima, zavisno od veličine ugrožene glavnine partizanskih udarnih snaga i samog stepena te ugroženosti mogu na sebe preduzeti i sopstvene regularne snage, nacionalne ili i savezničke, uz intenzivna dejstva iz vazduha i s mora (bombardovanje iz vazduha, vazдушna i pomorska desantna dejstva).

Pošto partizanski rat, kao što je to već istaknuto, karakteriše nepostojanje jasno ocrtanih frontova, neprijatelj ne može djelovati u pozadini partizanskih snaga, jer one pozadinu u konvencionalnom smislu (ni prostorno ni sadržajno) i nemaju. Partizanske snage se u početnoj fazi svog organizovanja, odnosno pri otpočinjanju dejstava, snabdevaju iz ranije pripremljenih skladišta, rasutih po celoj teritoriji, a kasnije i iz lokalnih izvora snabdevanja i otimanjem od neprijatelja. One nisu opremljene takvim borbenim sredstvima i takvom opremom koji bi za svoje održavanje zahtevali posebne objekte i jedinice pozadinskih službi. Te snage rešavaju probleme transporta materijala sopstvenim sredstvima, a po potrebi i korišćenjem mesnih sredstava, dok se samo ljudstvo jedinica kreće uglavnom peške. Sanitetsko zbrinjavanje partizanske snage, takođe, rešavaju sopstvenim sredstvima osnovnih jedinica i pokretnim i polupokretnim bolnicama, uz smeštanje ranjenika i bolesnika u već ranije pripremljena skloništa i male bolnice rasute po celoj teritoriji, kao i njihovim poveravanjem brizi i nezi teritorijalnih jedinica i stanovništva. Pri doturu i evakuaciji, partizani se oslanjaju i na pomoć svojih regularnih snaga (helikopteri, transportni avioni i brodovi), ukoliko one još vode regularne operacije, ili na pomoć saveznika.

Svim tim dejstvima (svojom aktivnošću) partizani nateruju okupatora na sve gušće posjedanje teritorije, čime postižu vezivanje njegovih snaga za sebe, a time sadejstvuju regularnim snagama, svojim ili savezničkim, koji se bore protiv istog neprijatelja na drugim područjima. Na taj način partizani istovremeno podižu i održavaju borbeni moral celokupnog stanovništva i podstiču ga na sve vidove otpora i pružanje svake pomoći partizanima.

Tako se stvarno mobilišu i učestvuju u borbi protiv okupatora sve odbrambene snage i celokupni ratni potencijal zemlje. Istovremeno se okupator sprečava da te snage i potencijal koristi za sebe i prinuđuje da troši sredstva i potencijal svoje sopstvene zemlje, koji nisu neiscrpn, pa se tako postiže i postepeno trošenje i iscrpljivanje njegovog opšteg ratnog potencijala i stiču uslovi za uspešnu protivofanzivu i njegovo konačno isterivanje iz zemlje.

ORGANIZACIJSKI RAZVOJ PARTIZANSKIH SNAGA

U toku svoje aktivnosti i izvođenja borbenih dejstava, partizanske snage prolaze kroz nekoliko faza razvoja — od formiranja i dejstava manjih grupa i odreda do stvaranja većih jedinica koje u završnoj fazi partizanskog rata mogu protiv okupatora da vode i veće operacije. U tim operacijama se mogu pojaviti frontovi, pa može doći čak i do formiranja potpuno nove regularne vojske (u slučaju kada je agresor u početnoj fazi rata uspeo da razbije i delom zarobi, a delom uništi, aktivnu — regularnu vojsku zemlje), ili do spajanja tih većih partizanskih jedinica sa sopstvenim regularnim snagama radi izvođenja završnih operacija uništavanja okupatorovih snaga i njihovog isterivanja — oslobađanja zemlje. Osnovu organizovanja partizanskih snaga, koje se vrši po planu sastavljenom još u miru, čine, naročito u početnim fazama razvoja partizanskog rata: teritorijalne »glavne komande«, »komande« i »potkomande«, koje imaju vojno-teritorijalne funkcije i koje u kasnijim fazama, naročito završnim, prerastaju u komande regularnih partizanskih jedinica — korpusa, divizija, brigada i pukova. Te su komande nosioci organizovanja partizanskih snaga i jedinica, pri čemu prvo organizuju teritorijalne (»lokalne«), pa zatim udarne par-

tizanske jedinice i snage. Teritorijalne jedinice ne napuštaju svoje rejone dejstava i na njima ostaju i kada neprijatelj preduzme operacije čišćenja; tada se njihovo ljudstvo meša sa stanovništvom i ostaje kod svojih kuća. Te snage imaju zadatak da: obezbeđuju partizanska tajna skladišta i skloništa ranjenika; održavaju moral stanovništva i kontrolišu njegovo stanje (obezbeđenje od izdaje kolebljivih elemenata i borba protiv njih, uz primenu svih, pa i terorističkih, metoda); intenzivno pomažu delatnost obaveštajne službe i organizuju snabdevanje udarnih partizanskih jedinica informacijama o pokretima i namerama neprijateljevih snaga koje vrše operacije čišćenja; i, najzad, da pripremaju prihvat udarnih partizanskih jedinica kada se one vrate posle odlaska neprijateljevih snaga koje vrše operacije čišćenja. Udarne partizanske jedinice nisu vezane za teritoriju i kreću se u onom pravcu gde mogu najkorisnije, najefikasnije, najbezbednije i najlakše dejstvovati protiv pojedinih unosnih ciljeva i neprijateljevih snaga.

USLOVI USPEŠNOG RAZVOJA PARTIZANSKOG RATA

Grčki vojni autori smatraju da rešenost naroda da pruža otpor okupatoru predstavlja osnovni uslov za uspešan razvoj partizanskog rata. Ostali neophodni uslovi su:

a) postojanje sposobnog i odlučnog političkog i vojnog rukovodstva, koje će određivati opšte smernice razvoja partizanskog rata i obezbeđivati koordinirano mobilisanje i korišćenje svih odbrambenih snaga nacije;

b) postojanje dovoljnog broja starešina za partizanske jedinice (iako te starešine ne moraju biti aktivni oficiri, već sposobni pojedinci koji će se u toku partizanskih dejstava izvežbati i steći potrebno iskustvo);

c) postojanje političke organizacije koja će obezbeđivati podršku stanovništva partizanima, pružati otpor u svim vidovima i voditi psihološki rat (bilo stari ili novostvoreni organi vlasti i političke organizacije);

d) podrška partizanskom ratu iz inostranstva ili sa neokupiranog dela teritorije, bilo u sredstvima ili vezivanjem neprijatelja na frontu, ili protivpartizanskim ratom u drugim zemljama, na drugim područjima ili oblastima;

e) organizovanje dobre obaveštajne službe na sopstvenoj ili eventualno i na neprijateljevoj teritoriji, koja će delovati kako za račun vrhovnog rukovodstva pokreta otpora, tako i za račun pojedinih partizanskih jedinica, lokalnih organa vlasti i organizacija, kao i za račun sopstvenih ili savezničkih regularnih snaga; blagovremeno dostavljanje tačnih podataka o snagama i namerama neprijatelja imperativan je uslov kako za uspešna dejstva partizanskih snaga, tako i za sam njihov opstanak (partizani i ovde računaju na pomoć od sopstvenih regularnih snaga i saveznika, naročito u pogledu podataka koji se pribavljaju pomoću avijacije i putem strategijske obaveštajne službe);

f) postojanje rejona pogodnih za partizanska dejstva (prostranost teritorije, rejoni na kojima ima unosnih ciljeva za partizanska dejstva, rejoni pogodni za stvaranje slobodnih teritorija); u isto vreme da ne postoji razgranata mreža dobrih komunikacija po kojima bi neprijatelj mogao lako manevrovati svojim snagama.

Pored navedenih uslova, treba da postoje još neki, kao: slobodarske tradicije naroda, tradicionalna mržnja prema okupatoru, okrutni postupci okupatora prema stanovništvu, partizanima i učesnicima pokreta otpora uopšte.

Grčki vojni autori smatraju da se partizanski rat lakše i uspešnije može

razvijati u siromašnijim zemljama, u kojima je životni standard naroda na nižem nivou, tako da se njegovi učesnici lakše mogu prilagođavati teškoćama i odricanjima skopčanim s učesćem u pokretu otpora i partizanskom ratu; oni isto tako smatraju da u partizanskom ratu lakše i radije učestvuje seosko stanovništvo, naročito brdskih rejona, dok se stanovnici gradova teže odriču konfora gradskog života. Međutim, oni predviđaju da se u gradovima mogu uspešno razvijati neke forme partizanskog rata i pokreta otpora: pasivan otpor, sabotaze, diverzantska dejstva, psihološki rat, snabdevanje partizana, regrutovanje ljudstva (naročito specijalista) za partizanske jedinice, obaveštajna i kontraobaveštajna aktivnost.

TAKTIKA PARTIZANSKIH JEDINICA

Partizansku taktiku karakteriše:

a) razdvojeno i raščlanjeno kretanje jedinica ka ciljevima napada i brzo koncentrisanje i grupisanje radi izvođenja samog dejstva, a zatim brzo rasturanje i plansko prikupljanje jedinica na nekoj drugoj tački ili rejonu radi izvršenja druge akcije, ili vraćanja na slobodnu teritoriju, ili u rejone baza;

b) stalna aktivnost, inicijativa i ofanzivnost u izvođenju svih dejstava, a posebno napadnih i odbrambenih, čime se postiže taktička nadmoćnost nad neprijateljem;

c) brzina i silina udara, naročito prilikom izvođenja prepada na neprijateljeve kolone, pozadinske objekte i garnizone, zbog čega partizanske jedinice treba da budu naoružane lakim i pretežno automatskim oružjem velike vatrene moći;

d) velika pokretljivost i gipkost jedinica kako prilikom kretanja, tako i samog izvođenja dejstava, što od starenja partizanskih jedinica zahteva sposobnost za brzo donošenje odluka,

smelost i upornost, realnost u procenivanju situacije i pri eventualnoj promeni već donesenih odluka, kao i pri nepovoljnim ili neočekivano povoljnim obrtima situacije, dok se od ljudstva traži fizička sposobnost i izdržljivost.

Kao jedan od osnovnih uslova za uspešna taktička dejstva partizanskih jedinica jeste svesna i gvozdена disciplina ljudstva koja proizlazi iz njegove čvrste rešenosti za borbu protiv neprijatelja.

Cilj taktičkih dejstava partizanskih jedinica obično nije zauzimanje i držanje teritorije ili pojedinih položaja i objekata, već uništavanje neprijateljeve žive sile, tehnike, borbenih sredstava, opreme i materijala.

Partizanske jedinice, po mišljenju grčkih vojnih autora, načelno ne izvode duža i upornija odbrambena dejstva, osim ako to nije neophodno radi obezbeđenja izvršenja akcija koje izvode druge jedinice i njihovog eventualnog izvlačenja posle tih akcija, ili radi izvlačenja ranjenih, bolesnih, pa čak i mrtvih partizana, odnosno partizanskih bolnica i neophodnog naoružanja i ratnog materijala, a pokatkad i obezbeđenja evakuacije rukovodećih ličnosti i naroda da bi se spasli od represalija okupatora. Izvlačenju ranjenih i bolesnih partizana i obezbeđivanju evakuacije stanovništva, naročito partizanskih porodica, pridaje se velika važnost, tako da će ponekad i čitave partizanske jedinice voditi odsudnu odbranu da bi se ta evakuacija obezbedila, jer je to od najveće važnosti za podizanje i održavanje morala stanovništva, kao i samog ljudstva partizanskih jedinica.

Cilj odbrane u okruženju je, pre svega, očuvanje žive sile i borbene sposobnosti okruženih partizanskih jedinica i pripremanje uslova za njihovo izvlačenje — infiltriranjem kroz raspored neprijatelja ili izvršenjem proboja — uz istovremeno nanošenje, ofanziv-

nim dejstvima, što većih gubitaka neprijatelju.

Sva taktička dejstva, kao i svoja kretanja, partizanske jedinice izvode načelno noću, u uslovima ograničene vidljivosti i za neprijatelja nepovoljnim atmosferskim uslovima, kako bi postigle osnovne uslove uspeha — tajnost pripreme i iznenađenja prilikom izvođenja dejstava.

Pored tih osnovnih uslova, od bitne je važnosti za uspeh u taktičkim dejstvima, naročito napadnim, realno i elastično određivanje ciljeva dejstava i zadataka jedinica, odnosno sposobnost komandi da, na osnovu stalnog priliva tačnih informacija o neprijatelju i ciljevima dejstva, te ciljeve i zadatke menjaju, dopunjuju, preinačuju, pa čak i odustaju od pojedinih akcija ako procene da bi od njih bilo više štete nego koristi.

Akcije partizanskih jedinica sastoje se dobrim delom od diverzantskih dejstava, kako manjih diverzija da bi se olakšalo izvršenje prepada, zaseda i napada na neprijateljeve snage i objekte, tako i većih — na komunikacije ili pozadinske objekte, kada se taktička dejstva izvode radi omogućavanja i obezbeđenja tih diverzija, pa se stoga partizanske jedinice moraju posebno uvežbavati u njihovom izvođenju i opremiti za to potrebnim materijalima.¹

Uspešno izvođenje taktičkih dejstava obezbeđuje se i intenzivnom obukom ljudstva partizanskih jedinica između pojedinih akcija. Ona se izvodi neprekidno, naročito na slobodnim teritorijama, kako radi obučavanja ljudstva koje stalno pridolazi u partizane, tako i radi podizanja nivoa obučenosti starih boraca i održavanja borbenog duha i discipline u jedinicama. Naročita važnost se pridaje strogoj analizi posle svake akcije, jer se učenjem na

greškama umnogome može nadoknadići nedostatak dovoljno stručnih rukovodećih kadrova, odnosno mogu se izvući pouke za dalja dejstva i pariranje neprijateljeve taktike, jer se i on stalno prilagođava i iznalazi nove metode taktičkih dejstava protiv partizana i nove načine svog obezbeđenja od partizanskih dejstava.

Teškoće u organizovanju i održavanju kako veze komandovanja, tako i veze sadejstva između partizanskih jedinica i komandi — koje proističu usled nepostojanja čvrste taktičke veze između partizanskih jedinica i njihove velike pokretljivosti i nedovoljne opremljenosti modernim sredstvima veze — nameću obavezu višim komandama da rukovođenje partizanskim jedinicama organizuju centralizovano, a komandovanje decentralizovano. Time se još više ističe potreba za izborom takvih starešina partizanskih jedinica, naročito nižih, koji su sposobni da, na osnovu opštih zadataka, samostalno i samoinicijativno deluju.

Pošto partizani obično sve do završnih faza operacija oslobođenja zemlje ne raspolažu većim artiljerijskim i tenkovskim jedinicama i snagama avijacije i flote, taktika rodova partizanske KoV i avijacije i mornarice je približno ista kao i taktika manjih rodovskih jedinica u sastavu regularne vojske. Razume se, artiljerijske i oklopne jedinice partizana dejstvuju sa svojih baza na slobodnim teritorijama, stalno se kreću sa partizanskim jedinicama prilikom njihovog prebacivanja na nove slobodne teritorije i služe kao udarne vatrene jedinice prilikom izvođenja većih akcija.

Ukoliko partizanske snage raspolažu avijacijom, ona izvršava zadatke izviđanja, veze i neposredne podrške dejstava jedinica KoV, kao i dotura kritičnog ratnog materijala i evakuisanja ranjenih i bolesnih, a ređe samostalne zadatke napada na neprijate-

¹ U poslednje vreme pojavljuju se u grčkim vojnim časopisima napisi o obuci trupnih jedinica u izvođenju diverzantskih dejstava.

ljeve snage i objekte. Pa i tada se većinom radi o paralisanju neprijateljevih snaga KoV da bi se obezbedio uspeh pojedinih operacija i akcija sopstvenih jedinica KoV, ili da bi uznemiravale snage neprijatelja koje vrše operacije čišćenja i presecanja pojedinih komunikacijskih linija. To su, uglavnom, laki lovci-bombarderi, sposobni za jurišna dejstva, a takođe i transportni avioni i helikopteri.

Pomorske snage kojima partizani raspolažu sastoje se uglavnom od manjih borbenih i transportnih brodova, a često će se i ribarski i manji transportni brodovi pretvarati u borbene. One izvršavaju sledeće zadatke: snabdevaju i evakuišu partizanske snage, održavaju vezu, učestvuju u pomorsko-desantnim operacijama manjih razmera i pomorskim prepadima na plovne i obalske objekte okupatora; vatrom podržavaju dejstva partizanskih snaga u blizini obale ili ih evakuišu, prevoze sve što je potrebno partizanima i stanovništvu za život i borbu na oslobođenim pomorskim i priobalnim područjima.

PRAVNI POLOŽAJ PARTIZANSKIH SNAGA

Posebnu pažnju grčki vojni autori obraćaju i na razmatranje pravnog položaja partizanskog rata i partizana

uopšte. Oni u tom pogledu zaključuju da partizani, iako se pridržavaju odredaba međunarodnog ratnog prava — time što njihovim jedinicama komanduju starešine koje su za njih odgovorne, što se prilikom izvođenja borbenih dejstava pridržavaju ratnih običaja i otvoreno nose oružje i oznake raspoznavanja činova — ne mogu da računaju na zaštitu koju im pruža međunarodno ratno pravo, odnosno okupator ili postojeće kvislinške ili legalne vlasti u zemlji potupaće prema njima kao prema zločincima, kao što je to uostalom bilo i u II svetskom ratu. No, ističu oni, takav postupak okupatora i kvislinga doprineće još više jačanju otpora partizana i stanovništva prema neprijatelju, podizanju njihovog morala i rešenosti za borbu. Pri tome grčki vojni autori ukazuju na to da će okupator vršiti oštre i masovne represalije nad stanovništvom zbog pomaganja partizana, ili čak i zbog samog postojanja partizanskih snaga, kao i snaga otpora po pojedinim rejonima. Stoga će jedan od glavnih zadataka partizana biti zaštita stanovništva, a ponekad i njegovo evakuisanje radi spasavanja od fizičkog uništenja kako bi se obezbedilo da narod i dalje podržava partizansku borbu.

D. I.

OBlici BUDUĆEG RATA I ARMIIJE

U članku pod gornjim naslovom¹ autor razmatra neke probleme u vezi s eventualnim ratom, naravno kroz prizmu postavljanja osnova za budući sistem francuskih oružanih snaga, i to: kakvi će biti osnovni oblici rata i kako treba organizovati i pripremiti te snage da bi i pri upotrebi nuklearnog oružja mogle da se sa uspehom suprotstave neprijatelju. On je mišljenja da pri postavljanju osnova za francuske oružane snage treba razmotriti i mogućnost organizovanja jedne uglavnom polivalentne («višenamenske») armije koja bi se u poslednjem trenutku mogla brzo prilagoditi konkretnim potrebama u budućem ratu.

Odmah u početku autor ističe da ti problemi koje on razmatra nisu novi, ali da ih pojava nuklearnog oružja čini još reljefnijim, kao i da je kroz istoriju pobjeda bila obično na strani onih koji su, ne zaboravljajući pouke iz prošlosti, znali da se pripreme za budućnost, pa da čak u konkretnom slučaju nametnu svom protivniku onaj oblik rata koji su oni predviđali, uzimajući naravno u obzir razvoj ratne tehnike i opšte prilike u svetu.

Međutim, samo postojanje nuklearnog oružja nameće danas potrebu za mnogo daljim predviđanjima nego što se to činilo ranije. S druge strane, zbog neizvesnosti pri takvom predviđanju postoji rizik da se — u želji za stvaranjem polivalentnog («višenamenskog») sistema oružanih snaga — pripremi

konačno sistem koji ne bi bio pogodan nizašto, a samo bi doveo do rasipanja novca i sredstava. Pošto samo iskustvo iz prošlosti nije dovoljno za to predviđanje, pa čak može biti i štetno ukoliko prikiva duh za zastarele pojmove, potrebna je mašta koja bi polazila sa konkretne osnove i oslanjala se na zdravo rezonovanje — bar onda kada je ono još moguće. Takva analiza treba da omogući dovoljno realnu predstavu o oblicima budućeg sukoba, njegovim potrebama, nepoznatim činionicima koje on donosi, jednom rečju, da odredi imperative budućeg rata. Na osnovu tih podataka treba izraditi doktrinu koja ne bi bila apstraktna, već zasnovana na logičnom predviđanju budućnosti, pri čemu bi trebalo imati u vidu granice onoga što se od čoveka-borca može razumno zahtevati.

KARAKTERISTIKE NUKLEARNOG RATA NA KOPNU

a) *Različiti vidovi sukoba.* Autor predviđa tri različita vida budućeg rata: nuklearni, klasični i subverzivni, ali da će se oni međusobno vrlo tesno kombinovati jer je, konačno, rat u celini samo jedan. Ako se u pogledu verovatnoće nuklearnog ili klasičnog rata i može diskutovati, autor smatra da je subverzivni rat posve izvestan. Ako se nuklearni eksploziv, zbog promena koje donosi prilikom korišćenja kopnenih snaga, nalazi u osnovi razmatranja svih priprema za budući rat, isto tako je važno da se pri tom najstrože vodi računa i o subverzivnom faktoru.

¹ Général d'armée Jean Nolret: «Les formes de la guerre et de l'armée future», *Revue de défense nationale*, januar, februar 1963.

b) *Nuklearno oružje.* Pošto nuklearno oružje predstavlja bazu sadašnjih revolucionarnih promena u organizaciji armija, treba pri razmišljanju o izgledu budućeg rata poći od sledećih njegovih karakteristika: a) ono je oružje totalnog i trenutnog uništenja (u izvesnom rejonu); b) pri prizemnoj eksploziji ono je — zbog znatne radioaktivnosti koja ostaje posle nje — oružje dugotrajne neutralizacije; stepen njegovog dejstva zavisi od karakteristika oružja i vrste eksplozije, meteoroloških uslova, karaktera zemljišta, preduzetih mera zaštite i sl.; c) ono je oružje zastrašivanja itd.

Nuklearno oružje može po mišljenju autora, da stvori trenutno brešu u svakom neprekidnom rasporedu (poretku) jedinica i skrši svaki otpor u klasičnom smislu; ono pri vazdušnoj eksploziji razara, ali ne sprečava odmah potom i prelazak preko tog zemljišta, izuzev preko jednog rejona ograničenog pomenutom radioaktivnošću, dok pri prizemnoj eksploziji sprečava za izvesno vreme zadržavanje u kontaminiranoj zoni, pa čas i prelazak preko nje. Obimom svog trenutnog razaranja, u odnosu na ljude i materijal, nuklearno oružje može brzo da »zasiti« sanitetska, dekontaminaciona, transportna i druga sredstva pogođene jedinice. Prilikom upotrebe ne zahteva sasvim tačne elemente za gađanje, jer ih nadoknađuje svojom moći i veličinom rejona dejstva. Autor smatra da to oružje, s obzirom na to da raspolaže balističkim nosiocima nuklearnog eksploziva (vektorima) čiji se domet neprestano povećava, ugrožava čitavo prostranstvo neprijateljeve teritorije.

Pri razmatranju ograničenosti upotrebe nuklearnog oružja, a s obzirom na njegovu veliku uništavajuću moć, autor polazi od toga da interes sigurnosti sopstvenih i savezničkih jedinica može na osetan način da utiče na izbor jačine i vrste eksplozije, pa u izvesnim

slučajevima čak i da spreči upotrebu nuklearnog oružja (kad je rizik za sopstvene trupe suviše veliki). Pored toga, i interes sigurnosti civilnog stanovništva u svojoj ili savezničkoj zemlji može da ograniči njegovu upotrebu. Na kraju, nuklearno oružje zahteva i izvesno vreme za pripremu: bilo čisto tehničku — koja za sada iznosi oko 40 minuta, bilo radi upozorenja sopstvenih trupa na zemlji i aviona u vazduhu. Ta činjenica znatno otežava gađanje pokretnih ciljeva, tj. onih koji mogu da iščeznu iz verovatne zone dejstva nuklearnog oružja pre nego što projektil eksplodira.

Na osnovu iznetog autor izvodi zaključak da između mogućnosti i ograničenosti upotrebe nuklearnog oružja postoji protivurečnost: mogućnosti ga čine glavnim dejstvom buduće borbe, prema čijem dejstvu ostala oružja treba da usaglašavaju svoja, a ograničenost primene — oružjem čija upotreba nije elastična. Ta protivurečnost možda neće više postojati u bliskoj budućnosti kod nuklearnih oružja male moći, dok će kod onih velike moći — koja će upravo i menjati buduću taktiku — ostati. Dosadašnja razmatranja dovode do toga da se jasno razlikuju dve kategorije tog oružja: a) nuklearno oružje za podršku koje će, sa projektilima male moći, omogućiti rešavanje lokalnih teškoća na bojištu i podržavati (u ranijem smislu te reči) druga oružja, i b) glavno oružje manevra koje će, sa projektilima velike moći, dati obeležje budućem ratu. U prvu kategoriju bi spadali projektili ispod, pa čak i od jednog kilotona, a u drugu preko 10 kilotona koji su baš i najmnogobrojniji u postojećim arsenalima velikih sila.

c) *Nuklearni rat.* Autor smatra da je pri razmatranju tog vida rata važno proučiti kako se karakteristike nuklearnog oružja odražavaju na vazdušno-zemaljske operacije. Da bi se predvi-

đanja kod tih operacija pravilno usmerila, treba uvek razmatrati ova tri osnovna elementa: raspored (poredak) jedinica, izvršenje određenog manevra i logističku podršku.

Raspored (poredak). Jedinice u bilo kom poretku treba prvo, po mišljenju autora, da prežive nuklearni udar da bi mogle da dejstvuju. On pobija shvatanje pristalica apsolutnog oružja da je i samo postojanje termonuklearnog oružja, sa ogromnim rejonom dejstva, snažan argument za odbacivanje svake ideje o mogućnosti dejstva kopnenih snaga. Autor smatra da iako ne treba odbaciti i mogućnost totalne atomizacije određene teritorije, ona je malo verovatna, te bi bilo pogrešno uzeti samo tu pretpostavku kao bazu za rad. Nasuprot tome ističe da se dovoljna jačina nuklearne moći može lokalno ostvariti (tzv. lokalna atomizacija), te da zbog toga treba predvideti mere da poredak pruži što manje rentabilnih ciljeva nuklearnom oružju protivnika, kao i da uništenje jednog dela rasporeda ne dovede automatski do čitavog njegovog raspada.

Jedna od prvih garancija da će poredak preživeti nuklearne udare, mada uvek samo relativna, jeste *rastresitost*. Ona se određuje na osnovu prosečne (verovatne) jačine neprijateljevog nuklearnog oružja, te ako on upotrebi to oružje znatno veće snage, pa čak i veći broj oružja prosečne snage, ona ne pruža nikakvu garanciju. U svakom slučaju, minimalna rastresitost je neophodna. Što je ona veća, neprijatelju će biti teže da otkriva ili gađa eventualne ciljeve, a što je on više primoran da povećava jačinu ili broj svojih nuklearnih projektila, to će raspored biti manje osetljiv (ranjiv) na to dejstvo jer bi ono moglo da ugrozi i njegove snage. Autor smatra da stepen rastresitosti zavisi od raznih faktora kao, na primer, od pretpostavljene prosečne

jačine neprijateljevog nuklearnog oružja, prirode zemljišta itd., ali da je ipak najbolja ona koja odgovara razređenosti jedinica u partizanskom ratu, kao obliku dejstva koji ne nudi naročito pogodne ciljeve.

Posledice te nužne rastresitosti, ma kolika ona bila, značajne su. Svaki rastresiti raspored ima međuprostore kroz koje se, bez obzira na njihovo privremeno obezbeđenje, mogu infiltrirati pešadijski, pa čak i mehanizovani delovi neprijatelja. Zbog toga se pojam neprekidnog, više ili manje linearnog, rasporeda potpuno gubi. Čak i pojam posedanja (»držanja«) zemljišta gubi vrednost i ustupa mesto pojmu kontrole zemljišta. Zbog toga, ističe autor, branilac može da zaustavi napadača samo postepenim uništavanjem njegovih snaga u prostranoj i dubokoj zoni, i to kombinovanim dejstvom nuklearne i vatre svih klasičnih jedinica koje treba da je usmereno kako na borbene delove, tako i na pozadinu neprijatelja. Stoga odbrana (u opštem smislu reči) gubi više-manje statički karakter koji je ranije imala (sem, i to samo privremeno, kod najmanjih taktičkih jedinica) i zahteva, pre svega, vrlo veliku dubinu i, u celini uzev, ofanzivno izvođenje. Iz istih razloga ni napad više ne može da se razvija po »frontu«, sa precizno određenim uzastopnim ciljevima koje treba dostići, već na više pravaca koje neće karakterisati, kao ranije, koncentracija snaga i sredstava, nego početno rastresite klasične snage koje, koristeći dejstvo nuklearne vatre, traže sebi prolaz kroz braničev raspored. Autor dalje zaključuje da se postupci u odbrani neće suštinski razlikovati od onih u napadu; zatim, da će i u odbrani i u napadu biti potrebna vrlo velika dubina rasporeda kako bi se izbegla »nuklearna breša« i da, u stvari, više neće biti fronta i pozadine, već će postojati jedno jedinstveno bojište koje će se pro-

tezati od mirnodopske granice dotične zemlje pa preko čitave njene teritorije. On naglašava da se pojam pozadine, u nekadašnjem smislu reči, gubi. Da bi se zemlja (autor svakako misli na Francusku — prim. M. Jov.) mogla uspešno suprotstaviti agresiji, potrebno je da postoje snage raspoređene po čitavoj dubini teritorije, sposobne da se momentalno suprotstave neprijatelju, bilo da on dolazi kopnenim ili vazдушnim putem, posle proboja ili u vidu infiltracije, što se može dogoditi već u prvim časovima sukoba. Bez sumnje, početna gustina rasporeda tih snaga po dubini teritorije neće biti svuda ista, to nije ni potrebno ni poželjno; načelno će biti manja u delu tog rasporeda po dubini koji je bliži granici, kako bi se izbeglo uništavajuće dejstvo prvih nuklearnih udara, kao i da bi se iskoristile prednosti koje pruža sama dubina rasporeda.

Uprkos tako velikog dejstva nuklearnog oružja autor smatra da je zaštita od njega tehnički mogućna, ali da stepen zaštite zavisi od daljine nuklearne eksplozije; s tim u vezi treba prihvatiti činjenicu da nikakva totalna zaštita ne može biti garantovana; svaka zaštitna mera, bilo kakva da je, samo je relativna.

Mnogobrojna proučavanja su pokazala, nastavlja autor svoja razmatranja, da odnos garubitaka između zaklonjenog i nezaklonjenog ljudstva može da varira između 2 i 10, što zavisi od vrednosti zaštite, kao i da se maksimum zaštite postiže u duboko ukopanim betonskim skloništim. On ujedno ističe da mere zaštite imaju vrednosti samo ako su preduzete unapred, tj. pre eksplozije, s obzirom na to da su male mogućnosti da se izbegne dejstvo nuklearnog oružja posle eksplozije, kao i da se jedina efikasna zaštita od radioaktivnih padavina sastoji u tome da se ugrožena zona napusti pre nego što do njih dođe, jer izvlačenje iz već konta-

mirirane zone zahteva čitav niz individualnih mera koje se, ako je u pitanju jaka radioaktivnost, mogu okvalifikovati kao nedovoljne.

Autor smatra da i pokretljivost omogućava da poredak (raspored) jedinica preživi nuklearne udare, ali se suprotstavlja mišljenju onih koji je smatraju opštim lekom u nuklearnom ratu. On naglašava da pobornici takvog mišljenja zaboravljaju da pokretljivost, otkrivajući jedinice (pošto ove napuštaju svoje zaklone), povećava opasnost, kao i da je u suprotnosti sa važnim faktorom zaštite — ukopavanjem. Dalje je mišljenja da pokretljivost ne može biti stalna, jer bi dovela do potpuno uzaludnih pokreta jedinica i brzog iznuravanja ljudstva i trošenja materijala a, pored toga, bila bi u znatnoj meri sputavana usled oštećenja komunikacija. Autor smatra da je pokretljivost faktor koji omogućuje da se preživi samo ako obmanjuje neprijatelja o rasporedu snaga, ili ako omogućuje jedinici koja je »reperisana« da brzo napusti to mesto — pre nego što pretrpi nuklearni udar. Ne treba zaboraviti, ističe on, da su pokretljivost i ukopavanje nespojivi u praksi.

M a n e v a r. Autor konstatuje da je manevar kopnenih snaga u eventualnom nuklearnom ratu mogućan samo ukoliko je početni poredak (raspored) jedinica preživeo prve nuklearne udare. Smatra kao sasvim sigurno da će posle njih komandovanje, saobraćaj i veze biti teško poremećeni, kao i da naređenja i izveštaji uopšte neće stizati do svojih odredišta, ili će stizati s velikim zakašnjenjem. Situacija na bojištu će se razvijati vrlo brzo i dosta nepovezano, i to kod obe strane (zbog velikih razaranja); to će, po njegovom mišljenju, biti jedna od glavnih karakteristika nuklearnog rata. Zbog toga organi višeg komandovanja treba da detaljno prouče svaki manevar i to

mного pre njegovog izvođenja. Manevar treba konkretizovati pre direktno nego narednjima, pri čemu treba što jasnije odrediti odgovornost svakoga, opšti način i cilj dejstva a, eventualno, i detaljnije postupke. Kad otpočne izvođenje operacije, potčinjenima treba dati najpuniju inicijativu, jer će samo oni moći da »osete« situaciju i iskoriste povoljne prilike. Pošto će decentralizacija pri izvršenju operacije biti neophodna (i to do najnižih stepena komandovanja), direktive treba da budu jasne kako bi se izbeglo povećavanje opšte pometnje. Iz iznetog autor izvlači zaključak: centralizacija u pripremi, decentralizacija pri izvršenju — to su dva važna imperativa prilikom izvođenja manevra u nuklearnom ratu.

Opšte je poznato da će nuklearno oružje biti bitno oružje u nuklearnoj borbi; svaki manevar treba da bude zamišljen i realizovan u obliku vatre koju bi eventualno koristio pokret, a ne više u obliku pokreta koji bi podržavala i koristila vatra. Šta bi to značilo u praksi? Po mišljenju autora, suština manevra treba da se sastoji u stvaranju uslova povoljnih za upotrebu nuklearne vatre — kako ona ne bi otišla »u prazno«. Da bi bila rentabilna, nuklearna vatra treba da se primeni protiv koncentrisanih i nepokretnih ciljeva, odnosno onih što se ne pokreću bar za izvesno — minimalno vreme. Autor smatra da je i sa klasičnim snagama još uvek moguće usporavanje neprijateljevog kretanja, ali se njegovo zaustavljanje može ostvariti samo na vrlo velikoj dubini. U odbrani i samo zemljište, prirodno ili fortifikacijski organizovano, u vezi s jakim veštačkim ili prirodnim preprekama, može da doprinese tom zaustavljanju neprijatelja; zbog toga ono dobija još veći značaj nego ranije.

U članku se ističe da sigurnost sopstvenog civilnog stanovništva umno-

gome ometa upotreba sopstvenog nuklearnog oružja. Kao što je uzaludno misliti da će masovna evakuacija stanovništva biti mogućna, isto tako treba se pomiriti s tim da na sopstvenoj i savezničkoj teritoriji upotreba nuklearnog oružja u gusto naseljenim zonama, a to će reći na celoj teritoriji Francuske — tvrdi autor, neće biti mogućna. On zaključuje da je ova neravnотеža u mogućnostima upotrebe nuklearne vatre između dve zaraćene strane — čim jedna prodre na teritoriju druge — važan faktor o kome se mora voditi računa.

Na kraju razmatranja o manevru u nuklearnom ratu autor konstatuje:

a) Pošto će nuklearna vatra igrati glavnu ulogu, kopnene snage treba da, u okviru svojih mogućnosti i zemljišta, »pripreme njeno dejstvo«, a zatim da ga dopune uništavajući ostatke neprijatelja.

b) Da bi sa uspehom mogle to da izvrše, kopnene snage treba najpre da manevruju kako bi »preživjele«; stoga će prvenstveno težiti da budu u kontaktu s neprijateljem. Ta težnja, u vezi sa potrebom za rastresitošću, neizbežno će dovesti do »mešavine« obostranih jedinica koje će se već od samog početka sukoba proširiti na veliku dubinu, te će se organi komandovanja teško moći da snađu, ako uopšte i budu još imali sredstava za komandovanje. Postojanje te mešavine obostranih snaga je razlog više za već pomenutu decentralizaciju borbenih dejstava; naravno, nju treba pripremiti ako se želi izbeći, već nekoliko časova posle početka sukoba, potpuna paraliza.

c) Što se tiče braniočeve strane, svako u toj mešavini treba da dejstvuje kako najbolje zna i može (u okviru primljenih direktiva), napadajući agresora svim postojećim klasičnim sredstvima, ponekad samo radi uznemiravanja, a ponekad radi njegovog potpunog uništenja. Ta dejstva izvodice

braniočeve jedinice često u stanju potpune izolovanosti. Prema tome, priprema za borbu u ovim uslovima sastojace se u predviđanju i organizovanju, koliko god to bude moguće, ove neizbežne mešovane. Rukovođenje borbom sastojace se, opet, u koordiniranju, pomaganju, pa čak i snabdevanju jedinica u »mešovini«, u granicama u kojima će organi komandovanja uspevati još da imaju uvida u njihovo dejstvo.

Što se tiče napadača, stvari stoje drukčije. Za njega će se problem sastojati u suštini u tome da izbegne »mešavinu«; to on može postići jedino uvođenjem svežih snaga, upućujući ih radije u zone koje uoči kao »slobodne« nego po unapred predviđenim pravcima, ne vodeći računa o »ravnanju« ili frontu. U stvari, može se računati s tim da se uspeh napada neće više materijalizovati na zemljištu u vidu zauzimanja određenog objekta, već pre u što bržem postizanju fizičkih i moralnih prednosti koje bi omogućile da što pre počnu pregovori »jačeg sa slabijim«.

Logistika. Autor započinje svoja razmatranja o logistici konstatacijom da je klasična logistika, čija je suština funkcionisanja počivala na velikim skladištima i transportu na velika odstojanja, u potpunosti zastarela, kako zbog osetljivosti takvih skladišta, tako i zbog neizbežnih oštećenja komunikacija. Zbog toga i kod velikih skladišta treba primeniti dekoncentraciju, tj. zameniti ih mnoštvom malih, »višenamenskih«, umešno raspoređenih na zemljištu. Da bi se ublažile posledice poremećaja na kopnenim komunikacijama, treba se ubuduće, po mišljenju autora, sve više oslanjati na vazdušni transport, avione sa vertikalnim poletanjem i sletanjem, na terenska vozila, pa čak i amfibijska. Kao što bi bilo uzaludno očekivati da nijedno od tih skladišta neće biti uništeno ili zapa-

ljeno ili da će se dotur (pa čak i vazdušnim putem) nesmetano odvijati, isto tako je sasvim sigurno da će na bojištu, u različitom stepenu što će zavisiti od pojedinih pravaca, vladati krajnja logistička oskudica koja bi mogla vrlo brzo da paralizuje suviše glomazne jedinice (naročito jako mehanizovane ili motorizovane). To je, po mišljenju autora, druga bitna karakteristika logistike u nuklearnom ratu. Iz iznetog on izvlači ovakav zaključak: u budućem ratu jedino će moći da opstanu obične, male i lake jedinice, sposobne da se bore s lakim oružjem i snabdevaju na zemljištu, tj. koje neće biti pretrpane mnogobrojnim komorama koje bi paralisale njihovu akciju. Pošto uviđa da je taj imperativ nuklearnog rata na izvestan način u kontradikciji sa ranije navedenom potrebom za jakom mehanizacijom jedinica i pošto smatra da tu ne postoji neko opštevažee (»srednje«) rešenje za sve jedinice, autor predlaže uporedno stvaranje dva tipa jedinica: mehanizovanih i — običnih, malih i lakih (teritorijalnih), jer će i jedne i druge imati svoje mesto i ulogu u budućem ratu.

U pogledu organizacije logistike sa gledišta napadača, autor smatra da ona treba da bude još gipkija nego u odbrani, ako se ne želi da napad stane zbog nedostatka hrane, a naročito municije i goriva. Snabdevanje napadačevih jedinica iz zaplenjenih braniočevih skladišta smatra izuzetnim izvorom; ujedno je mišljenja da veći deo glavnih potreba treba doturati vazdušnim putem, ali je neophodno predvideti i minimum kopnenog transporta. Zbog prirode budućeg rata, kopneni transport treba organizovati kao pravu operaciju, tj. sa organskim sredstvima zaštite, kako ga ne bi uništili slabi neprijateljski delovi. Razmatranje o logistici završava autor sledećom konstatacijom: krajnja logistička oskudica, kako u na-

padu tako i u odbrani, biće dominirajuća crta nuklearnog rata.

d) *Subverzivni rat.* Karakteristike subverzivnog rata su, po mišljenju autora, danas svima dobro poznate. Načelno, taj rat uslovljava oružane snage na čitavoj teritoriji, što se u glavnim crtama poklapa i sa ranije iznetom karakteristikom nuklearnog rata — potrebom za rastresitošću po dubini. Dalje smatra da je jedan od logičnih rezultata nuklearnog rata, pa čak i same pretnje nuklearnim oružjem — subverzivni rat. Naime, može se pretpostaviti da će se eventualni agresor uzdržati od nuklearnog rata zbog opasnog rizika koji predstavlja, već da će za postizanje svojih ciljeva radije pokušati da podrije protivnika iznutra. Taj oblik rata je, po mišljenju autora, već počeo (on verovatno misli na situaciju u svojoj zemlji — prim. M. Jov.), pa bi se čak mogao i nastaviti u vidu »toplije« subverzivne faze. Sem toga, ako već dođe do nuklearnog rata, on će sigurno odvesti zemlju u opšti haos što će dati psihološku podršku i pogodnu priliku subverzivnim snagama da se domognu komandnih poluga zemlje. Zato autor smatra da je držanje čitave zemlje u ruci pomoću mnogobrojnih malih, lakih (teritorijalnih) jedinica neophodnost koju nameću kako nuklearni tako i subverzivni aspekti budućeg rata.

e) *Klasični rat.* Autor ističe da je, u opštem okviru nuklearnog manevra, problem dejstva malih jedinica u stvari problem klasične borbe, čak i ako se ona odvija uz podršku nuklearnih projektila male moći. Ali, kao što bi bilo uzaludno negirati čitavu revoluciju koju je donelo nuklearno oružje, isto toliko bi bilo pogrešno ako se u nuklearnom ratu ne bi koristila dosad stečena iskustva »klasične borbe« koja treba često, po mišljenju autora, da

suviše smela predviđanja u pogledu budućeg nuklearnog rata svedu na granice razumnog. Mogućnosti dejstva osnovnih jedinica koje su proverene u nekadašnjim borbama ostaju u važnosti bilo da se radi o pešadijskoj ili tenkovskoj četi, ili klasičnoj artiljerijskoj jedinici. Nasuprot tome, u okviru kopnenih operacija većih jedinica klasični rat je zahtevao koncentraciju i isturanje napred svih snaga i sredstava, a to je u izričitoj suprotnosti sa uslovima nuklearnog rata. Autor je sledećeg mišljenja: ukoliko bi zemlja raspolagala organizacijom oružanih snaga za nuklearni rat, ona bi se u slučaju potrebe mogla prilagoditi i za vođenje klasične borbe, dok bi obratan slučaj bio teže izvodljiv.

ASPEKTI BUDUĆE BORBE NA KOPNU

Autor smatra da bi danas svaka eventualno zaračena strana koja raspolaze kompletnim nuklearnim naoružanjem mogla da otpočne nuklearna dejstva po čitavoj teritoriji protivnika. Strana koja se odluči na agresiju može da je izvrši trenutno, ali i ona koja je spremna samo na reagovanje (da uzvрати udarce) može to da preduzme sa vrlo malim zakašnjenjem, tako da obe strane imaju, bar u početku, izgleda da ostvare svoje ciljeve. U toj strategijskoj vazdušno-nuklearnoj bici ne učestvuju kopnena sredstva, ali će ta bitka, po mišljenju autora, trasirati opšti okvir buduće bitke i od njenog ishoda zavisice vrednost snaga i sredstava koji će se sukobiti na zemlji. Autor posebno ističe da ta strategijska bitka u vazduhu prelazi okvire razmatranja u ovom članku; međutim, ne treba izgubiti iz vida njene eventualne posledice.

Napadač, po mišljenju autora, ne bi smeo da na suviše jasan način materijalizuje pravac svog glavnog udara na zemljištu, već bi u početku morao da

razvija napad na širokom frontu i na više pravaca istovremeno (kako bi »rasuo« protivdejstva branioca). Napad bi mogao da počne sistematskom nuklearnom akcijom, a da se nastavi nadiranjem oklopnih snaga koje bi, u okviru izvesne rastresitosti, težile da prodru što dublje u braničev raspored kako bi izazvale rasulo, uništile organe komandovanja, sredstva za lansiranje atomskog oružja, dejstvovale po komunikacijama i »uvukle se« u njegov raspored, čime bi se ujedno zaštitile od njegove nuklearne vatre.

Pošto nuklearni protivudar branioca (taktički ili strategijski) može da usledi u kratkom roku, napadač mora težiti da što pre postigne maksimalne rezultate, te će njegovi čelni delovi napredovati što brže, bez zadržavanja radi savlađivanja pojedinih otpora. Iako bi ovi čelni, mehanizovani, delovi bili delom snabdeveni iz vazduha, teško bi se moglo prihvatiti gledište da takvi duboki prodori ne bi zahtevali i snabdevanje kopnenim putem. Od ovog, vrlo šematskog, aspekta borbe prvog napadačevog ešelona na zemlji ne treba odvajati vazdušno-nuklearni aspekt bitke »na odstojanju« (koji će dezorganizovati sistem veza, komandovanja, komunikacija i snabdevanja), kao ni subverzivni aspekt (koji će izvoditi delovi snaga određeni za to još u doba mira).

Autor smatra da uprkos svoje uopštenosti, ova šema dozvoljava da se dobije predstava o okviru u kome treba da deluje branilac, s obzirom na to da on neće moći da izbegne prve nuklearne udare niti prodore napadačevih oklopnih snaga, pošto će ovaj imati inicijativu, te se mora potruditi da smanji posledice toga i da od velikog prostora koji treba da brani napravi svog »saveznika« umesto »neprijatelja«. Na prvom mestu, branilac treba da isturi unapred samo slabiji raspored mehanizovanih snaga, vrlo male gustine, ka-

ko bi mogao, počev od momenta uzbu-
ne, da ih stalno premešta i time ob-
mane napadača i umanji dejstvo nje-
gove početne nuklearne vatre. Prven-
stveni zadatak ovog prvog ešelona je
izviđanje i osmatranje neprijateljevih
snaga.

Nuklearni protivudar branioca, uz
sadejstvo vazduhoplovnih snaga, treba
prvenstveno usmeriti na nuklearna
sredstva napadača, a zatim na njegovu
pozadinu i mesta kuda mora obavezno
da prođe (na primer, tesnace). Protiv
čelnih, vrlo pokretnih, delova napada-
ča treba očekivati vrlo ograničeno dej-
stvo nuklearne vatre, i to lokalno i u
dobro ograničenim zonama predvide-
nim i pripremljenim još u doba mira.
Na dobro prolaznom zemljištu ovaj
prvi, mehanizovani, ešelon branioca
treba, u stvari, samo da izviđa i osma-
tra neprijateljeve snage. Autor je mi-
šljenja da snage tog braničevog eše-
lona treba da prave dosta velike sko-
kove kako ne bi bile prestignute (na-
ročito noću) ili uvučene u sudare s
nadmoćnijim neprijateljem. Pošto bi
snage tog ešelona u ovom slučaju bile
praktično lišene snabdevanja, postoji
rizik da bi njihovo dejstvo bilo iluzor-
no, odnosno bilo bi uzaludno očekivati
da će (sem izuzetno) biti u stanju da
zadrže napadača.

Zatim autor razmatra kakav bi tre-
balo da bude dalji postupak branioca,
bar u glavnim crtama, i zaključuje da
bi bio prilično raznovrstan — zavisno
od zemljišta:

a) U dobro prohodnoj zoni u koju
bi prodrle napadačeve snage, treba pri-
premiti protivofanzivu oklopnim i me-
hanizovanim snagama iz dubine koje
su, zahvaljujući svom znatno povučeo-
nom početnom rasporedu, uspele da
izbegnu prve nuklearne udare i po-
četnu konfuziju. One bi mogle da za-
dadu snažne udarce neprijatelju izdu-
ženom po dubini, naročito ako bi imale,
makar i delimično, nuklearnu podr-

šku. Utvrditi unapred cilj i obim takve protivofanzive je nemoguće jer će to zavistiti od zemljišta, angažovanih sredstava itd. U toku samog izvođenja protivofanzive nuklearna vatra protiv prvih neprijateljevih ešelona imala bi ograničenu ulogu (sem izuzetno); nasuprot tome, nuklearne udare protiv pozadine (osa snabdevanja itd.) trebalo bi izvoditi što duže jer mogu da dovedu do »zagušivanja« neprijateljevog napada (prodora).

b) Ako se zona neprijateljevog prodora završava teže prohodnim zemljištem, naročito većim prirodnim preprekama (na primer, planinskim lancima), treba pripremiti nuklearne udare kako bi se neprijateljeve jedinice uništile ili bar proredile. Ova bitka, uz korišćenje prepreka, od bitnog je značaja za odbranu, jer i ona sama može dati povoljne rezultate i dovesti do zaustavljanja neprijatelja; stoga mora biti detaljno pripremljena, a prepreke ojačane svim sredstvima (eventualno i nuklearnim minama). Delovi neprijatelja koji bi, uz pomoć nuklearne vatre, uspeli da savladaju tu baražnu zonu i nastavé napredovanje, morali bi da naiđu na sistem običnih (malih, teritorijalnih) snaga, raspoređenih u vidu prilično elastične »mreže« tzv. kadrijaža.² Te snage bi, koristeći maksimalno zemljište, razaranja i zaprečavanja imale zadatak da ometaju delove neprijatelja koji nadiru i da ih uhvate u »mrežu« svog rasporeda. Autor ističe da bi takve teritorijalne snage — koje bi primenjivale uglavnom principe gerilskog ratovanja, napadale uvek i odvajale se odmah potom od neprijatelja, ometale njegovu snabdevanje, po-

znavale potpuno svoj teren i izvore, raspolagale malim ukopanim skladištima i ne bi nikad nudile rentabilan cilj protivnikovoj nuklearnoj vatri — bile sposobne da opstanu i nanose ozbiljne udarce neprijatelju, smanjujući postepeno njegovu udarnu moć.

U dubini te zone koju bi kontrolisale lake (teritorijalne) snage, raspoređene u obliku kadrijaža, moći će pojedine mehanizovane snage da napadaju delove neprijatelja koji bi uspeli da izbegnu »mrežu« kadrijaža teritorijalnih snaga. S obzirom na to da te mehanizovane snage treba da deluju u okviru već pomenute »mreže« kadrijaža, da nalaze kod »lokalnih« trupa pomoć svake vrste, pa eventualno i pojačanja, kao i da se koristeći do maksimuma iznenađenje i poznavanje terena, sukobljavaju sa već istrošenim neprijateljem — one moraju da budu lake i sposobne za manevrovanje, spremne da u najkraćem roku stupe u dejstvo. Rezimirajući svoje izlaganje, autor dolazi do zaključka da se konačno uništenje neprijatelja može postići samo ako:

zauzimanje pojedinih delova teritorije ne bude bitno uticalo na sistem sopstvenih snaga u celini;

svaki deo oružanih snaga (pošto je preživio nuklearni udar) napada neprijatelja gde god ga nađe, sredstvima kojima raspolaže, prelazeći na gerilski način borbe ukoliko to nije već učinio (pošto je iscrpao sve svoje »regularne« borbene sposobnosti);

velika decentralizacija komandovanja bude od početka predviđena, što ne isključuje (koliko to bude moguće) brigu viših instanci za koordinacijom snage vrste; pri tome bi se moralo voditi računa o teškoćama veze i saobraćaja.

Pored iznetih oblika silovite ofanzive mehanizovanim snagama, nisu isključene ni druge vrste ofanzivnih akcija, elastičnije, koje bi izvodile lake

² U članku »Francuska kontragerila u Alžiru«, objavljenom u *Vojnom delu* br. 12/1962. god., nailazimo prvi put, na strani 99 i 100, na termin »kadrijaž«, u stvari, sistem uporišta (»kadrijaže«) koji su pripadnici Nacionalno-oslobodilačke armije Alžira primenjivali u borbi protiv francuskih oružanih snaga. Nije jasno da li se, i u kojoj meri, pojam »kadrijaž« objašnjen u tom članku poklapa sa shvatanjem »kadrijaž« autora ovog članka generala Noarea. — Prim. M. Jov.

jedinice na teže prohodnom zemljištu (pošumljenom ili planinskom), bilo radi zauzimanja (osvajanja) izvesnih objekata za svoj račun, bilo radi otvaranja puta za sledeće, jače, mehanizovane ili vazdušno-desantne snage. I ovde se protivdejstvo ne može zamisliti bez mnogobrojnih i duboko ešeloniranih lakih (terorističnih) snaga koje će dejstvovati ofanzivno protiv svih infiltriranih snaga, kao i protiv njihove pozadine. Za braniočeve nuklearne projekte veće moći, bez sumnje, neće se naći rentabilni ciljevi među napadačevim prednjim delovima, ali će se oni korisno primeniti protiv njegove pozadine, komunikacija i skladišta.

Autor smatra da se ovi različiti aspekti borbe, predstavljeni u članku vrlo šematski, mogu vrlo različito kombinovati, u zavisnosti naročito od zemljišta, ali pri tome ne treba gubiti iz vida imperativne nuklearnog rata izložene u prvom delu članka. Da bi se oni upotpunili, neophodno je podsetiti ukratko na posledice ostalih oblika neprijateljeve aktivnosti. Autor je mišljenja da će strategijska vazdušno-nuklearna bombardovanja, čak i ako se ne budu sistematski izvodila u vidu »terorističkih« napada protiv gusto naseljenih centara, prouzrokovati ozbiljne poremećaje na celoj teritoriji zaraćenih strana (kao ciljeve tih bombardovanja autor navodi aerodrome, rafinerije nafte itd., uglavnom sve ono što može da parališe sistem oružanih snaga u celini). Ova bombardovanja izazvaće, bez sumnje, masovne štete i gubitke; veliki deo žive sile biće zauzet prvenstveno otklanjanjem ili ograničavanjem njihovih posledica.

Na osnovu iznetih zapažanja, autor na kraju članka definiše neke zajedničke karakteristike buduće bitke:

a) Neprijatelj se može pojaviti iznenada na razne načine i na svakoj tački teritorije. Bilo da se prvo pojavi kopnenim ili vazdušnim putem ili da

je tu već »ukorenjen«, njegove akcije biće usko povezane; konačno, postoji samo jedan neprijatelj i njemu treba suprotstaviti jedinstven sistem oružanih snaga i komandovanja.

b) Kao što je neprijatelj jedan, tako je i bitka jedna. Ogromni delovi nacionalne teritorije naći će se vrlo brzo — i to u različitim oblicima, ali svakako bez neke međusobne veze — u borbi s neprijateljem. Ta raštrkana dejstva, povezana s teškoćama veze i saobraćaja, onemogućiće rukovođenje bitkom u ranijem smislu reči, sem kod relativno malih jedinica.

c) U toj bici na kopnu, teškoće u održavanju veze, u komandovanju i saobraćaju, kao i velika razaranja do kojih će doći vrlo brzo usled prvih nuklearnih udara, nametnuće organima komandovanja sasvim nove probleme koje će oni često morati da rešavaju improvizacijama pomoću raspoloživih sredstava. Izgleda da će u ovim uslovima »koordinirana i sređena« faza borbi biti vrlo kratka. Međutim, »nesređena« faza borbi biće utoliko duža ukoliko zemlja bude želela da se duže bori i ukoliko oružane snage budu preduzele potrebne mere za njeno duže trajanje. Ne treba zaboraviti da će i napadač imati teškoće, ako ne iste, ono bar iste prirode kao i branilac. Sama činjenica da će branilac morati da istraje, postižući lokalne uspehe, može da oduzme preimućstvo napadaču koje je očekivao od svoje početne akcije i da ga liši prvih uspeha na koje je računao radi ostvarivanja svojih namera, utoliko pre ako bude morao da se suprotstavi operacijama raščišćavanja ili diverzija, na više ili manje udaljenim bojištima.

d) Teškoće u vođenju borbe koje se mogu predvideti pokazuju važnost priprema za rat još u doba mira. Pri tome treba dobro razlikovati:

šta može i treba da bude detaljno pripremljeno u okviru čitave teritorije,

još u doba mira, jer će to tesno usloviti ono što bi se moglo nazvati opštom infrastrukturom bitke;

Šta može biti pripremljeno u okviru armije, radi što boljeg izvršenja zadatka oružanih snaga u celini, imajući u vidu da predviđanja mogu biti jako »poremećena« već od samog početka sukoba;

najzad, šta razumno ne može biti unapred prihvaćeno.

Bilo bi uzaludno vršiti još pre početka sukoba i apstraktnu podelu pojedinih elemenata na ove kategorije, ali bi, na primer, u prvu kategoriju spa-

dali: organizacija terena, početna lokacija snaga i način njihovog dejstva, uslovi za upotrebu nuklearne vatre, logistička organizacija i dr., a u zadnju — svi pokreti velikog obima, i u glavnim crtama, odviše složeni manevri snaga.

Sve pripreme za rat treba da budu centralizovane i pod rukovodstvom najvišeg organa oružanih snaga, pri čemu treba ponekad ići i u detalje. Ali ne treba zaboraviti da će samo njegovo vođenje biti decentralizovano; prema tome, treba »centralizovati pripremu decentralizacije«.

M. Jov.

MALE JEDINICE U PROTIVGERILSKIM DEJSTVIMA

Protivgerilska dejstva su, bez sumnje, sastavni i najvažniji deo specijalnog ratovanja. Značaj tih dejstava najbolje se može shvatiti ako se ima u vidu pažnja koja se danas poklanja u mnogim zemljama, a posebno u SAD, svestranom i temeljnom proučavanju gerile, koja će u novim uslovima predstavljati normalnu i stalnu pojavu eventualnog budućeg rata.

Na takvo gledanje mnogo su uticala iskustva iz drugog svetskog rata, a posebno iz borbe protiv raznih oslobodilačkih pokreta naroda Afrike i Azije. Na osnovu ocene nekih stranih vojnih autora proizilazi sledeće: dobro organizovana i vešto vođena gerila može da odigra važnu ulogu u ratu, eventualna upotreba atomskog oružja nudi povoljne uslove za stvaranje i razvoj gerile, i, gerila će u budućem ratu zahvatiti čitave teritorije pojedinih zemalja.

Neki autori čak smatraju tu vrstu ratne aktivnosti — gerilu opasnijom i efikasnijom i od samog atomskog oružja.¹

Ne upuštajući se u analizu drugih faktora koji neosporno također utiču na takvu ocenu i donošenje izvesnih konkretnih mera, možemo uočiti da, u celini gledano, problem protivgerilskog ratovanja zauzima jedno od glavnih mesta u doktrini upotrebe snaga NATO-a, a posebno američkih. Tako je, na primer, za snage američke KoV

U članku su izneseni stavovi i podaci iz sledećih materijala: *Marine Corps Gazette*, SAD, od januara, jula, avgusta, septembra i oktobra 1962. godine; *Army, SAD*, od novembra 1962. godine i *Rivista militare*, Italija, od marta 1962. godine.

¹ *Rivista militare*, Italija, od marta 1962. godine.

obrazovan Centar za specijalno ratovanje u kome se obučavaju i slušaoci drugih vidova i rodova. U okviru centra postoji škola za specijalno ratovanje, trupne jedinice za primenu te obuke i drugi nastavni elementi. U SAD se ujedno ističe da je za prelaz na specijalnu protivgerilsku obuku potrebno dobro obučeno ljudstvo, uvežbano u svim načinima dejstva, kao i da tu obuku treba naročito izvoditi sa malim jedinicama,² tj. na nivou voda — čete.

Neka od tih gledanja o upotrebi malih jedinica u protivgerilskim dejstvima, koja će verovatno biti i ozvaničena u novom američkom pravilu za protivgerilska dejstva malih jedinica, pokušali smo da razmotrimo u ovom članku.

Pri razmatranju cilja protivgerilskih dejstava navodi se: »Dejstva protiv gerilaca karakterišu se napadnim akcijama malih jedinica. Ona se izvode mnogobrojnim odeljenjima, vodovima i četama koji dejstvuju neprekidno kroz rejone u kojima se nalaze gerilci«.³ Radi opravdavanja svojih stavova o potrebi korišćenja malih jedinica u borbi protiv gerilaca, odnosno da bi

² Specijalne snage SAD koje se predviđaju (određuju) za protivgerilska dejstva obuhvataće, pored malih, i krupnije jedinice što će zavisiti od više faktora, a prvenstveno od jačine i aktivnosti gerilskih snaga i cilja koji se želi postići protiv-gerilskim dejstvima. Predviđeno je da se ove jedinice formiraju od postojećih formacijskih jedinica, prvenstveno od pešadijskih snaga američke KoV i mornaričke pešadije, a njihova jačina i borbeni sastav treba da se prilagode prvenstveno karakteristikama zemljišta u predstojećem rejonu dejstva, kao i drugim uslovima.

³ *Casopis Marine Corps Gazette*, SAD, od 1962. godine, u opštem delu »Projekta novog pravila za protivgerilska dejstva malih jedinica«.

pokazali praktične rezultate tog dejstva manjih jedinica, američki vojni autori ističu neke primere⁴ koji u osnovi imaju ove zajedničke karakteristike:

jedinice manjeg formacijskog sastava (vod — četa) bile su angažovane na području Filipina i Malaje u različitim slučajevima kao: za gonjenje i uništenje manjih gerilskih delova posle preduzete akcije jačim snagama; u rejonima gde su gerilske snage bile brojno male; u akcijama u naseljenim mestima u koja su gerilci dolazili radi hrane ili obaveštajnih podataka, kao i u drugim slučajevima kada se pretpostavljalo da će se manjim jedinicama postići dobri rezultati;

obaveštajna služba imala je značajnu ulogu pri dobijanju informacija o gerilskim jedinicama i brzom intervenisanju sopstvenih jedinica; ona je nastojala da pridobije civile za svoje agente i jedan od njenih glavnih ciljeva bilo je ubacivanje svojih ljudi u redove gerile;

za prebacivanje manjih jedinica u rejone dejstva korišćena su prevozna i prenosna sredstva, naročito helikopteri, što je, pored dobre obaveštajne slu-

žbe, omogućavalo i brzu intervenciju u udaljenije rejone;

veza sa jedinicama na zadatku (i na duže vreme) dobro je bila organizovana, kao i snabdevanje hranom, radi čega su korišćeni i mesni izvori;

akcije manjih jedinica u specifičnim slučajevima, a naročito na pravcima kretanja gerilaca, bile su dosta duge i za neke jedinice trajale su i više meseci;

vatrena podrška malih jedinica, u zavisnosti od karaktera zadatka i rejona dejstva, izvođena je avionima, artiljerijom i minobacačima, često i u noćnim akcijama;

kao osnovni načini dejstva malih jedinica pominju se patroliranje, koje za jednu jedinicu može da traje duže vreme, i postavljanje zaseda u rejone gde će gerilci verovatno naići.

U projektu ovog pravila za upotrebu malih jedinica u protivgerilskom ratu postavljena su i razmotrena sledeća pitanja: organizovanje baza za patroliranje i njegovo izvođenje, primena zaseda, postupak protiv zasede koju gerilci postavljaju i postupak pri pretresu pojedinaca.

Organizovanje baza za patroliranje.
Zbog potrebe da se rejon dejstva gerilskih snaga potpuno obuhvati, predviđa se uspostavljanje privremenih baza za patroliranje na izvesnom odstojanju od matičnih jedinica. Te baze obrazuju čete i manje jedinice, a drže ih posednute po nekoliko dana. Radi obmanjivanja, te baze se posedaju tajno. U vezi s tim predviđa se sledeće: a) marš-rutu do baza treba birati na osnovu foto-snimka, karte ili izviđanja sa zemlje i iz vazduha; u njemu (avio-izviđanju), ako je potrebno, učestvuje i vođa patrole; b) marš do baza, po mogućnosti, treba izvoditi noću, s tim da se obilaze naseljena mesta na pravcima kretanja; ako je to potrebno, patrola zadržava stanovnike koje sretne u nekom važnom rejonu, a one koje ne

⁴ a) 1950. godine, u protivgerilskim dejstvima filipinske armije, posle uspelog razbijanja i odbacivanja gerilaca iz njenih rejona, korišćene su male jedinice (vod — četa) za njihovo gonjenje i hvatanje koje su prethodno bile pripremljene za takve zadatke.

b) Karakterističan primer upotrebe male jedinice predstavlja akcija voda 17. bataljonske borbene grupe u širem rejonu Manile 16/17. avgusta 1954. godine. Ta akcija je izvedena protiv grupe od 10 gerilaca koji su, prema podacima agenata, bili u jednoj kolibri. Prebacivanje voda je izvršeno vozilom i pošto je stigao u određeni rejon (oko 2 km od cilja), uzeti su civilni kao vodiči za dalje kretanje. Vod je bio podeljen na dve grupe — jurišnu, koja je napala objekat, i grupu u zasedi, koja je zatvorila pravce povlačenja gerilaca. Uspeh je bio potpun.

c) U operaciji *Nassau*, koja je izvođena u Malaji od decembra 1954. do septembra 1955. godine, učestvovao je bataljon koji je svoj rejon podelio na četne. U određenim rejonima vršeno je intenzivno patroliranje i postavljanje zaseda tako da su neke grupe bile neprekidno u zasedi i po 45 časova. Rejon je bio tučen avijacijom i artiljerijom radi iznuravanja i nabacivanja gerilaca na zasede. U toj akciji koja je trajala oko 10 meseci ubijeno je i zarobljeno 55 gerilaca, a utrošeno oko 60.000 granata, 30.000 mina i 2.000 avio-bombi. I pored toga, ta akcija je smatrana uspešnom.

može izbeći zavarava marševanjem u nekom drugom pravcu; c) ispred glavnine jedinice (patrole) isturaju se izviđači i baza se poseda što brže i prikrivenije; d) do baze treba da vodi samo jedna staza koja mora biti maskirana i obezbeđena, kao i sam rejon baze; e) mora se voditi računa o tome da se baza postavlja dalje od rejona u kojima se vrši patroliranje po danu; f) ako je patroli potrebno da loži vatru, koristi gorivo koje ne daje dim pri sagorevanju; g) danju treba stalno izviđati sa zemlje i iz vazduha.

Pri izboru mesta za bazu prvenstveno treba imati u vidu mogućnosti izvršenja konkretnog zadatka i stoga težiti njenom postavljanju u najpovoljnijem rejonu, pri čemu treba imati u vidu i sledeće: bazu posedati u tajnosti i dobro osigurati; ona mora imati dobru radio-vezu sa matičnom jedinicom; ukoliko se predviđa snabdevanje vazдушnim transportnim sredstvima, mora da postoji i pogodan rejon za bacanje potreba iz vazduha ili mesto za spuštanje helikoptera; ljudstvu treba omogućiti dobar odmor i snabdevanje pišćom vodom

Smatra se da za uspostavljanje baze sve jedinice treba da imaju utvrđen organizacioni sistem koji, kada se usavrši, omogućuje njeno brzo postavljanje. On obuhvata maskiranje staze za kretanje: zatim, posedanje mesta boravka (određivanje svakom odeljenju rejona koji treba da posedne, načina i mesta osiguranja jedne vatrene grupe, načina ukopavanja — izradu zaklona i skloništa, raščišćavanja radi vatreneog dejstva i maskiranja svih radova, postavljanja stražara ispred odbrambenog položaja odeljenja i određivanja dopunskih stražara); stanje pripravnosti patrola u bazi (smatra se da sumrak i zora predstavljaju najkritičnije vreme za odbranu baze, zbog čega se predviđa da patrola bude u to vreme u potpunosti pripravnosti.

Uzbunama radi uvežbavanja ljudstva patrola pridaje se veliki značaj, a posebno se vodi računa o ugovorenim znacima pri pojavi neprijateljevih ili sopstvenih delova. Ti znaci treba da budu poznati samo ljudstvu patrola. Predviđeni su i postupci u vezi sa napuštanjem baze koji su usmereni na to da se rejonu baze da prvobitan izgled.

Patroliranje. Opšti principi upućuju na to da ako se žele uspešna dejstva protiv gerilaca, treba koristiti patrola obrazovane od malih jedinica. Kod zadataka »uspostavljanja kontakta sa gerilcima«, za patroliranje treba prvenstveno angažovati pešadijke jedinice. Posebno se ističe da ljudstvo za patrola mora biti svestrano obučeno — u izviđanju, postavljanju zaseda, vođenju borbe i gonjenju.

Organizovanje patroliranja se decentralizuje i može se preneti na niže jedinice, s tim što za neke specijalne zadatke i viši štabovi upućuju patrola. Na samu decentralizaciju nadležnosti utiče više faktora, od kojih su najznačajniji: zemljište, aktivnost gerilaca, mogućnosti sadejstva i opšte mogućnosti jedinica u pogledu organizovanja patrola. Teži se da bataljon dobije rejon dejstva koji najčešće treba da podeli na četne, čime bi se omogućilo skladno sadejstvo svih patrola, a posebno pri eventualnom gonjenju gerilaca kada patrola treba da prelaze iz jednog rejona u drugi. I u uslovima decentralizacije posebno se ističe nužnost da viša komanda mora blagovremeno biti obaveštena o dejstvu svih patrola.

Komande koje planiraju upućivanje patrola naročito obraćaju pažnju na sledeće: rejon dejstva patrola mora se detaljno izvideti; vođa patrola mora se blagovremeno upoznati sa zadatkom, snabdeti se potrebnim foto-snimcima i kartama predstojećeg rejona dejstva i obezbediti se potrebnim specijalistima za rad; metod upoznavanja ljud-

stva sa zadatkom, vremenom i korišćenjem sredstava za upućivanje patrola značajan je radi osiguranja pune bezbednosti; važna je i detaljna razrada plana dejstva patrola i organizacija sadejstva, kao i inspekcija svih mera koje komandir patrola treba da preduzme radi uspešnog izvršenja zadatka.

Komandir patrola (voda), po prijemu naređenja za dejstvo, usmerava svoj rad, između ostalog, na: potpuno shvatanje zadatka, a naročito na načine održavanja veze sa višom komandom; razmatranje organizovanja sadejstva sa susednim patrolama i komandom i jedinicama podrške; izbor ljudstva, sastav i jačinu patrola, pri čemu vodi računa o psihičkom momentu i što potpunijoj obučenosti; organizovanje i zadatke borbena-izviđačkih elemenata, pri čemu se, u okviru voda, određuju tri taktičke grupe, kao i na izbor marš-rute u odlasku i povratku; objekte u rejonu dejstva patrola, na postupak u rejonima gde pretila opasnost, kao i postupak pri uspostavljanju kontakta sa gerilcima, a naročito pri nailasku na zasedu.

Posle izvršene procene komandir voda usmeno saopštava sva ta i druga pitanja ljudstvu patrola.

Predviđa se poseban način prihvatanja patrola po izvršenom zadatku. Pri tome treba izbegavati kontakt sa drugim jedinicama koje se pripremaju za patroliranje radi sprečavanja uticaja ljudi iz patrola koja se vraća sa zadatka na moral tog drugog ljudstva kome tek predstoji patroliranje.

Isto tako se predviđa i poseban postupak u iskorištavanju podataka od patrola; u tu svrhu se koriste i kvalifikovani oficiri koji se služe kartama ili pripremljenim reljefom.

Na osnovu podataka prikupljenih od vođe patrola, podnosi se pismeni izveštaj koji potpisuju komandir patrola i oficir koji vrši ispitivanje (on ujed-

no daje svoja zapažanja i ocenu o izvršenom zadatku patrola).

U toku izvršenja zadatka patrola predviđa se i njen postupak pri napadu na kuće u kojima se nalaze pojedinci ili grupe gerilaca, kao i na njihove logore. Kod planiranja takvih dejstava posebno se ističe tajnost pripreme i dovođenja patrola do objekta napada kako je ne bi otkrili civili (rodbina ili simpatizeri gerilaca), ili lavež pasa i glasovi drugih životinja.

Zasede. Dejstvom iz zaseda treba da se postigne iznenadni napad sa maskiranih položaja na gerilce u pokretu. U člancima na početku navedenim, razmatraju se dva načina (tipa) organizovanja zaseda i to: a) blagovremeno pripremljena zaseda koja se izvodi po planu, kao poseban način dejstva; za takve zasede se naročito uvežbava ljudstvo; i b) zaseda na brzu ruku, gde je vreme za planiranje, izviđanje i pripremu položaja minimalno.

Oba načina postavljanja zaseda karakterišu se: planiranjem i skraćenim organizacionim procesom, obukom u tehnici postavljanja zaseda, izborom dobrog vatrenog položaja, rasporedom jedinice, prikrivenošću i tajnošću mesta zaseda, kao i disciplinom za vreme dejstva.

Blagovremeno pripremljena zaseda. Za primenu tog načina zaseda postoje neki osnovni principi: svi prilazi mestu zaseda treba da budu kružno obezbeđeni, tj. posednuti, jer gerilci mogu naići iz neočekivanog pravca; raspored u zasedi treba duboko postaviti kako bi se uspešno deistvovalo na gerilce, zbog čega je potrebno formirati više manjih grupa veličine streljačkog odeljenja; radi prikrivenosti posadanja rejonu zaseda svaki vojnik poseda svoj zaklon otpozadi, a komandir jedinice proverava da li su svi tragovi maskirani i da li vojnici mogu uspešno otvarati vatru iz svojih zaklona.

Grupa u zasedi može da se angažuje na dva načina: u rejonu, kada se kružno posedaju svi pravci, ili na jednom pravcu, najčešće, na brzu ruku; varovatan nailazak gerilaca uslovljava taj drugi način. I u tom slučaju zaseda treba da bude kružno postavljena.

Pri planiranju blagovremenog postavljanja zasede najveći uticaj imaju podaci o gerilskim jedinicama koji se dobijaju pomoću patrola i agenata, izviđanjem, proučavanjem karata itd. Pri proučavanju podataka izvode se zaključci o jačini gerilske jedinice (patrole), vremenu i pravcu pokreta, načinima obezbeđenja i odstojanjima između vojnika, o gerilskoj taktici i načinima reagovanja gerilaca kada upadnu u zasedu. Na osnovu tih zaključaka bira se mesto postavljanja zasede, određuje sastav jedinice, kao i marš-ruta i vreme upućivanja koje obavezno treba da bude noću, potrebna saradnja sa sopstvenim patrolama u rejonu zasede i rejon prikupljanja za sve delove po izvršenom zadatku. Također se planira avio-izviđanje rejona gerilaca odakle se očekuje nailazak jedinica u rejon sopstvene zasede.

Komandir zasede upoznaje svoje ljudstvo sa jednim delom zadatka još u logoru, dok sva ostala pitanja reguliše na mestu zasede.

Radi što boljeg uspeha zasede, pripreme svih grupa izvode se na drugom zemljištu, od kojih se poslednja obavezno izvodi noću ukoliko se predviđa noćna zaseda. Kada jedinica u jednom rejonu treba duže vreme (više od 12 časova) da bude u zasedi, predviđa se smena grupa, odmor i pozadinska podrška (ishrana) koja se organizuje u povoljnom rejonu i to podalje od mesta zasede. Odmor u zasedi obezbeđuje se i podelom jedinice u tri grupe, od kojih je jedna na položaju, druga u rezervi, a treća na odmoru. Ako je streljačko odeljenje u zasedi, istovremeno se celo odmara (u drugom rejonu) u

vreme kada se ne očekuje nailazak gerilaca i tada se samo obezbeđuje.

Pored svih mera budnosti, predviđa se i to da ljudstvo grupe na položaju ne puši i ne dobija kuvanu hranu.

U člancima se ističe da se vatra otvara tek onda kada gro gerilaca uđe u zonu ubitačne vatre.

Pri postavljanju noćnih zaseda, pored opštih gledanja iznetih u slučajevima blagovremene zasede, treba imati u vidu i sledeće: naoružanje treba da bude automatsko i opremljeno infracrvenim uređajima; položaje zasede treba posedati pred veče; ljudstvo u zasedi ne bi trebalo pokretati, jer se to može shvatiti kao pokret gerilaca; rastojanja između vojnika i grupa manja su nego po danu; rukovođenje zasedom treba da bude prilagođeno noćnim uslovima; veštačko osvetljavanje, ako noć nije dovoljno jasna, treba da omogućući uspeh zasede; u tu svrhu se predviđaju svetleća zrna, rakete, ručne bombe, tromblonske mine, minobacačke mine sa padobranom, artiljerijska zrna i svetleće bombe sa padobranom. Predviđa se osvetljavanje i plotunskom vatrom.

Kod blagovremeno organizovanih zaseda planira se i postavljanje prepreka, naročito protivpešadijskih mina, i to na mestima gde se predviđa zaustavljanje glavnine, u rejonima koje je teško tući vatrom, kao i na pravcima verovatnog povlačenja gerilaca.

Zasedu na brzu ruku organizovaće najčešće vođa patrola kada se, u toku izvršenja zadatka, otkrije prisustvo ili pokret gerilaca. U tom slučaju čelni izviđači prikriveno obezbeđuju razvoj patrola i posedanje položaja. Otvaranje vatre od strane vođe patrola, pošto su gerilci upali u zasedu, biće ujedno i signal za dejstvo ostalog ljudstva.

Postupak protiv zasede koju gerilci postavljaju. Opšti principi nalažu starijini male jedinice, naročito patrola, da pri organizovanju pokreta, pored

određivanja marševskog poretka (sa osiguranjem), utvrdi i način komandovanja i veze, kao i postupak u slučaju da jedinica naiđe na zasedu.

Delovi za osiguranje moraju da budu dovoljne jačine kako bi izdržali borbu sa gerilcima u zasedi dok ne stigne glavnina kolone. Kada zaseda propusti osiguravajuće delove, oni u toku borbe sadejstvuju glavnini napadom na bokove i pozadinu zasede. Začelno osiguranje podržava glavninu na taj način što obuhvata jakom vatrom jedan od bokova zasede. Obuhvatni manevar sa okruženjem zasede biće najčešći vid, odnosno način napada, zbog čega je potrebno da se pri planiranju pokreta predvide delovi za vezivanje i snage za izvršenje obuhvata, odnosno okruženja.

Također se predviđaju delovi u punoj pripravnosti koji bi na najbrži način (eventualno i helikopterima) mogli da intervenišu i pruže pomoć jedinici koja upadne u zasedu.

Za jedinice koje za transport koriste vozila predviđaju se i posebne vežbe u iskrcavanju iz vozila, kao i postupak pri nailasku na zasedu. Naročito treba istaći ulogu starešina u takvim slučajevima i brzo reagovanje u protivdejtstvima.

Postupak pri pretresu pojedinaca. Osnovna načela pri pretresu pojedinaca u prvom redu nalažu pravilan postupak vojnih ili policijskih organa radi što uspešnijeg izvršenja tog zadatka. Materijal obaveštajnog karaktera, razni delovi opreme i naoružanja, kao i drugo što se oduzima, treba da se evidentiraju i pošalju pretpostavljenoj komandi.

Tokom obuke jedinica u pretresanju ukazuje se na mogućnost nepotpunog povezivanja političkog stanja na određenoj teritoriji, što otežava raspoznavanje gerilaca i njihovih simpatizera među civilima. Zbog toga se zahteva veća opreznost pri saslušavanju i

pretresu pojedinaca, a naročito u hitnim postupcima, pa se predviđaju i odgovarajuće mere kao:

a) da bi se izbeglo svako iznenađenje, obavezno se određuje vojnik da štiti lice koje vrši pretres;

b) kod brzih pretresa, leđa sumnjivog lica okreću se prema vojniku koji vrši pretres i potom se opipavanjem vrši pretres celog tela; vojnik koji štiti prethodno zauzima najpovoljniji položaj;

c) postavljanje sumnjivog lica iza zid, vozilo ili drvo, odnosno u položaj koji pruža veću bezbednost onome koji pretresa, naročito kada dva vojnika vrše pretres većeg broja sumnjivih lica. Za taj pretres se predviđa sledeći postupak:

organ koji pretresa prilazi sumnjivom licu sa strane, pri čemu vodi računa o položaju svog oružja kako ono ne bi bilo pristupačno sumnjivome;

pomoćnik (vojnik) koji štiti pretres drži sumnjivo lice na nišanu i vodi računa da svoj položaj menja kako se pomera i lice koje vrši pretres, odnosno da mu sumnjivo lice ne bude zaklonjeno, a o tome vodi računa i lice koje vrši pretres;

sama tehnika pretresa ne može se unapred predvideti za sve slučajeve, ali je načelno utvrđen red pretresa koji ide od kose pa naniže, pri čemu se ne ispušta iz vida ni jedan deo tela ili opreme;

d) pri istovremenom pretresu više sumnjivih lica koja se postavljaju iza zid, dovoljno odvojena jedno od drugog, vojnik koji štiti lice koje pretresa nalazi se na potrebnom udaljenju sa oružjem na gotovs. Pretres se vrši sa desne strane.

Pretres sumnjivih civilnih lica najčešće će vršiti patrola pri izvršavanju svog osnovnog zadatka, kao i druge manje jedinice pri nailasku, za vreme gonjenja, na naseljena mesta koja su bila u rejonu gerilaca.

Đ. T.

ŠKOLOVANJE STAREŠINSKOG KADRA BUNDESVERA

Osnovna karakteristika sistema do-
bijanja starešinskog kadra Bundesve-
ra, po kome se on ujedno i bitno raz-
likuje od većine ostalih armija, jeste
da kandidati za aktivne i rezervne ofi-
cire i podoficire, svih vidova oružanih
snaga, prvo stupaju u trupne jedinice
sa ostalim ljudstvom koje odlazi na
vojnu službu bilo dobrovoljno bilo na
odsluženje obaveznog vojnog roka, i
sa njime provodi određeno vreme na
vojnoj obuci. Oni koji taj period obu-
ke u trupi završe uspešno, izdvajaju se
i s njima se zatim organizuje posebna
nastava, najpre u trupi, a zatim u ško-
lama. Takav sistem obuke starešina po-
stojao je u principu u nemačkoj vojsci
i pre II svetskog rata, odnosno, on je
na toj osnovi sproveden još od XIX
veka.

ŠKOLOVANJE STAREŠINA KOV

Lica koja se dobrovoljno jave za
prekoročnu službu, a žele da postanu
aktivni podoficiri, učestvuju zajedno
sa vojnicima obaveznog vojnog roka u
tromesečnoj opštoj osnovnoj obuci, a
potom provode zajedno s njima još tri
meseca na »punoj obuci«. U toku nje
prati se njihov rad i uspeh i ocenjuje
spособnost za podoficirski poziv. U tre-

*Članak je sastavljen na osnovu podataka iz
sledjećih izvora: Vojna enciklopedija;
Gesetz über die Rechtsstellung der
Soldaten — skraćeno — Soldatenge-
setz (Zakon o pravnom položaju vojnika —
skraćeno — Zakon o vojniku) od 19. III 1956.
godine sa docnije tri izmene i dopune; H. Jahn
& K. Neher: Taschenbuch für Wehr-
fragen 1959. — Bonn 1959; H. Jahn, K.
Neher & H. Pfeill: Taschenbuch für
Wehrfragen 1960/61. — Frankfurt am
Main, 1960.*

ćem tromesečju prikupljaju se u po-
sebnu nastavnu grupu oni vojnici koji
su ocenjeni kao sposobni za zvanje po-
doficira, radi sticanja osnovnih zna-
nja koja obavezno moraju imati ni-
že starešine za uspešno vršenje službe
u okviru čete (baterije). U četvrtom
tromesečju ovi kandidati pohađaju po-
seban trupni podoficirski kurs na ko-
me se temeljno pripremaju za podofi-
cirsku službu. Oni koji uspešno polože
ispit postaju podoficirski pripravnici i
dalje vreme provode na praksi u trupi.
Tek posle 16 meseci vojne službe pro-
izvode se u prvi podoficirski čin koji
se naziva »podoficir« (*Unteroffizier*).
Podoficiri prekoročne službe mogu
konkurisati i za zvanje podoficira od
karijere (aktivnog podoficira). Primlje-
ni kandidati se upućuju na poseban
tromesečni kurs za narednike (*Feld-
webel* — stariji vodnik) u trupnoj ško-
li odgovarajućeg roda. Uspešno polože-
ni završni ispit na tom kursu i navrše-
nih 25 godina starosti uslovi su za una-
pređenje u čin starijeg vodnika, kao i
za prijem u aktivnu podoficirsku slu-
žbu. Posle određenog broja godina po-
doficirske službe, sposobni stariji vod-
nici I klase (*Hauptfeldwebel* — glavni
narednik) upućuju se na kurs za štab-
ne narednike (*Stabsfeldwebel*).¹ Posle
uspešno položenog ispita oni vremenom
mogu dostići i najviši podoficirski čin
— višeg štabnog narednika. U KoV
Bundesvera inače postoji ukupno sed-
dam podoficirskih činova. Podoficiri i-

¹ Odgovara približno činu zastavnika u JNA.
— Prim. V. K.

maju pravo konkurisanja i za zvanje oficira.

Rezervni podoficiri se dobijaju na sličan način. Posle prvih 6 meseci obuke izdvajaju se oni koji su ocenjeni da bi mogli da postanu rezervni podoficiri i sa njima se u drugom nastavnom polугоду u trupi izvodi posebna podoficirska obuka koja se završava dvomesečnim podoficirskim tečajem. Posle položenog ispita kandidati postaju podoficirski pripravnici. Oni koji su se obavezali na rok od 18 meseci, proizvode ostalo vreme na praksi u trupi i proizvode se po odsluženju roka u čin rezervnog podoficira. Međutim, vojnici koji su služili samo jednogodišnji obavezni rok proizvode se u čin rezervnog podoficira tek posle uspešno završene dve vežbe u trajanju od po mesec dana. Posle zavođenja vojnog roka od 18 meseci u 1962. godini, ta druga alternativa biće primenjena svakako samo kod onih koji su služili dotadašnji jednogodišnji rok.

Kandidati za *aktivne oficire* obučavaju se u toku prve godine isključivo u trupi. Zajedno sa ostalim ljudstvom obaveznog vojnog roka učestvuju u opštoj osnovnoj obuci i na prva tri meseca »pune obuke«. Posle toga roka se, pod komandom posebno određenog oficira, prikupljaju u odvojenu nastavnu grupu u kojoj se obučavaju za dužnosti nižeg starešine (podoficira) i pomoćnika nastavnika. Kandidati koji uspešno završe tu jednogodišnju nastavu postaju oficirski pripravnici (*Fahnenjunker*). Zatim se oficirski pripravnici svih rodova upućuju na jednu od tri oficirske škole KoV (u Hanoveru, Hamburgu i Minhenu), gde u toku od 9 do 12 meseci stiču opšta znanja potrebna oficiru. Nastava se izvodi iz sledećih predmeta: taktike, unutrašnjeg rukovođenja (moralno-političkog vaspitanja), logistike, vojne istorije, kao i predmeta opšte naobrazbe i jednog od glavnih jezika: engleskog, fran-

cuskog ili ruskog. Na praktičnoj obuci treba da se osposobe za dužnosti nižeg starešine borbenih trupa koje sačinjavaju pešadija i oklopne jedinice. Ukoliko polože ispit, oni se, kao zastavnici,² upućuju na dalje školovanje, u trajanju od 6 meseci, u stručnu školu odgovarajućeg roda. Te se škole nazivaju trupnim školama i u njima zastavnici dobijaju potrebna stručna znanja za položaj komandira voda dotičnog roda vojske, a potom se upućuju na praksu u trupu. Posle 36 meseci vojne službe zastavnici se proizvode u čin potporučnika. Za oficire pojedinih rodova, na primer, avijacije KoV i tehničkih trupa, stručno školovanje traje duže, tako da se proizvodstvo u čin potporučnika vrši u toku samog školovanja. Dalje usavršavanje oficira KoV postiže se trupnom službom i nizom kurseva koji prethode postavljenju na svaki viši položaj, tj. na kursovima za komandire četa (baterija) i komandante bataljona. Unapređenje u čin višeg oficira uslovljeno je takođe uspešno završenim posebnim tečajem i položenim ispitom na kraju. Postavljenje na položaj komandanta združene jedinice (brigade, divizije) uslovljeno je stažom kod raznih rodova oružja i u stručnim trupnim školama, kao i uspešno završenim tečajem na odseku KoV Komandne akademije Bundesvera (u Hamburgu). Za štabne funkcije usavršavaju se, na Komandnoj akademiji Bundesvera, naročito sposobni oficiri, čina poručnika i kapetana, koji su najmanje dve godine komandovali četom (baterijom). U tu akademiju se primaju kandidati koji polože odgovarajući prijemni ispit. Njihovo školovanje traje 2 godine. Po uspešno završenoj nastavi slušaoci se raspoređuju kao pripravnici na odgovarajuće generalštabne dužnosti, a ako uspešno završe taj staž, postavljaju se na taj položaj.

² Zastavnik (*Fähnrich*) je približno ravan činu starijeg vodnika, ali ne odgovara činu zastavnika u JNA — Prim. V. K.

Rezervni oficiri KoV dobijaju se analogno dobijanju ostalih starešina. Kandidati za to zvanje biraju se među vojnicima na obaveznom roku, posle završene šestomesečne obuke. U toku drugog nastavnog polugođa oni se, kao i kandidati za aktivne oficire, izdvajaju u posebnu nastavnu grupu u kojoj se obučavaju za komandire odeljenja i pomoćnike nastavnika. Ta nastava se završava njihovim uključivanjem u posebni dvomesečni kurs za niže starešine. Po odsluženju vojnog roka izabrani kandidati postaju rezervni oficiri pripravnici. U toku vežbi oni pohađaju tromesečni kurs na stručnoj trupnoj školi odgovarajućeg roda, posle čega polažu ispit za čin rezervnog oficira. Kandidati koji su se obavezali na vojni rok od 18 meseci odlaze posle 9 meseci trupne izobrazbe na tromesečni kurs jedne od tri oficirske škole KoV, zatim na tromesečni kurs u stručnu trupnu školu svog roda, a zatim se ponovno vraćaju na praksu u jedinicu svog roda. Po odsluženju vojnog roka od 18 meseci otpuštaju se iz jedinice kao rezervni potporučnici. Prva grupa rezervnih oficira (sa jednogodišnjim obaveznim vojnim rokom) dužna je da izdrži 18 meseci vežbe, a druga (sa obaveznim vojnim rokom od 1½ godine) svega 12. S obzirom na usvajanje (prošle godine) obaveznog vojnog roka od 18 meseci, ubuduće će postojati svakako samo ova druga vrsta rezervnih oficirskih pripravnika.

U KoV Bundesvera postoje sledeće stručne trupne škole rodova oružja: pešadijska, oklopnih jedinica, protivoklopna, artiljerijska, inžinjerijska, ABH-odbrane, jedinice veze, avijacije KoV, protivvazdušne odbrane za KoV i RV, dve tehničke (jedna od njih je ranije bila intendantska) i vazdušnodesantna. Tehničke škole obuhvataju sve tehničke grane, sem veze, kao i intendantsku granu.

Svaki vojnik ratnog vazduhoplovstva, pa prema tome i svi kandidati za podoficire i oficire, prolaze kroz opštu osnovnu obuku u jednom od 4 vazduhoplovna nastavna puka, a vojnici protivvazdušne odbrane u protivaviionskim bataljonima. Za dobrovoljce koji su se javili na prekoročnu službu, u koje spadaju i kandidati za oficire i podoficire, ta obuka traje 3 meseca, a za vojnike na obaveznom roku od jedne godine svega 6 nedelja. S obzirom na produženje vojnog roka, kao što je to već pomenuto, vreme opšte osnovne obuke biće svakako izjednačeno za sve vojnike RV. Cilj te osnovne obuke je osposobljavanje vojnika za samoodbranu na terenu.

Po završenoj opštoj osnovnoj obuci upućuju se kandidati za podoficire na stručne kurseve, a delom i na praksu u trupu, odnosno na odgovarajuću dužnost, u ukupnom trajanju od 6 meseci, a potom na šestonedeljni (u PVO dvanaestonedeljni) podoficirski pripravnčki kurs odgovarajuće struke. Posle 12—16 meseci vojne službe oni se proizvode u prvi podoficirski čin. Za unapređenje u čin narednika, a docnije i u čin štabnog zastavnika, izabrani kandidati moraju da završe šestonedeljne kurseve i na kraju polože odgovarajuće ispite.

Kandidati za aktivne oficire i oficire sa ograničenim vremenom aktivne službe (najviše 12 godina) po završenoj tromesečnoj opštoj osnovnoj obuci pohađaju tromesečni tečaj za niže starešine, a potom odlaze na šestomesečno školovanje u Vazduhoplovnu oficirsku školu u Nojbibergu. Kada je uspešno završe postaju oficirski pripravnici i upućuju se na stručnu obuku — zavisno od roda RV. Obuka se završava: za oficire pilote posle 2½, za tehničke oficire RV posle 4½, za oficire veze RV posle 4½, za oficire PVO posle 3 i za

opšte vazduhoplovne oficire posle 2½ godine. Oficirski pripravnici unapređuju se u čin zastavnika posle 18 meseci službe, a u čin potporučnika posle 2 godine službe. Oficirski pripravnici za pilote prolaze kroz razne stepene letačkih škola u ukupnom trajanju od 1½ godine. Pripravnici za tehničke oficire odlaze, po završenoj Vazduhoplovnoj oficirskoj školi, prvo na šestomesečnu praksu u industriji, a zatim pohađaju 3 godine Višu vojnu vazduhoplovnotehničku školu u Nojbibergu (6 semestara po 4½ meseca), s tim da posle svakog semestra odlaze na trupnu praksu u trajanju mesec do mesec i po dana. Posle svake godine daje im se mesec dana odmora. Po završenom trećem semestru pripravnici se mogu školovati u dva pravca: prvi obuhvata vazduhoplovni, oružni i auto-tehnički smer, a drugi elektroniku, radarstvo i elektrotehničke veze. Oficirski pripravnici veze upućuju se po završetku Vazduhoplovne oficirske škole na osnovni tečaj jedne tehničke škole, a zatim se specijalizuju na školama za radarstvo, radio, telefoniju i telegrafiju. Oficirski pripravnici PVO vraćaju se po završetku Vazduhoplovne oficirske škole u protivavionske jedinice na praktični staž, a potom se upućuju na stručni tečaj Škole PVO u Rendsburgu.

ŠKOLOVANJE STAREŠINA RM

Kod sistema školovanja za ratnu mornaricu polazi se od načela da celokupno ljudstvo, pa i starešine, moraju ovladati savremenom tehnikom koja je u ratnoj mornarici naročito komplikovana i mnogostruka; s druge strane, to ljudstvo treba osposobiti za borbu protiv prirodnih elemenata na moru, tj. ono treba da stekne odgovarajuće pomoračke sposobnosti. U tu svrhu posebna pažnja se posvećuje problemu ukrcavanja ljudstva na brodove, u nastojanju da 70% pripadnika RM bude

ukrcano, pa makar i na posve malim i pomoćnim brodovima.

Svi kandidati za starešine ratne mornarice prolaze prvo kroz tromesečnu osnovnu vojnu obuku, a potom počinje njihovo stručno usavršavanje.

Kandidati za podoficire, po završenoj osnovnoj vojnoj obuci, pohađaju prvo tromesečni mornarski tečaj, a potom se godinu dana obučavaju praktično na brodu ili kopnu, zavisno od njihove stručne specijalnosti. Posle šestomesečne obuke unapređuju se u čin kaplara (desetara). Po završenoj praktičnoj obuci u jedinicama, podoficirski kandidati posećuju šestomesečni 1. stručni tečaj, a u nastavku tromesečni podoficirski tečaj. Pri tom se usavršavaju za jednu od sedam stručnih grana, a u tom okviru za jednu od 27 stručnih specijalnosti. Zatim odlaze na dve godine na službu u jedinice na moru ili kopnu. U čin podoficira se proizvode posle 2½ godine vojnornaričke službe. Lica koja su se opredelila za stalnu aktivnu službu, a pod uslovom da budu i izabrana, pohađaju 2. stručni tečaj koji, zavisno od stručne grane i specijalnosti, traje 6—12 meseci, a zatim i tromesečni tečaj za viši čin,³ u koji mogu biti unapređeni posle ukupno 5½ godina vojne službe. Nakon 12—13 godina praktične službe na brodu i kopnu, odnosno posle ukupno 18 godina mornaričke službe, podoficiri koji budu izabrani pohađaju mesec i po dana opšti i šestomesečni do dvanaestomesečni 3. stručni kurs. To im omogućuje da budu unapređeni u viši čin⁴ kao i da dobiju naredni, ujedno i najviši čin mornaričkog podoficira.

Nastoji se da *kandidati za aktivne mornaričke oficire* dobiju što šira vojnopomorska i tehnička znanja i tek

³ Odgovara činu starijeg vođnika u JNA — Prim. V. K.

⁴ Odgovara činu mornaričkog zastavnika u JNA — Prim. V. K.

potom se specijalizuju. Posle tromesečne osnovne vojne obuke kandidati se ukrcavaju na školski jedrenjak gde ostaju na obuci 3 meseca. Po završenoj plovidbi oni postaju kaplari (desetari) i pohađaju tromesečni tehnološki tečaj, a zatim se ponovno ukrcavaju na školski brod na kome ostaju 6 meseci. U tom periodu se proizvode (posle godinu dana mornaričke službe) u čin mornaričkog kadeta. Zatim odlaze na devetomesečno školovanje u Vojnopomorsku školu (u Mirviku), a za to vreme stižu čin mornaričkog zastavnika. Posle toga se 3 meseca školuju u Školi za vezu i radarstvo, 4 meseca u Pomorskotehničkoj školi i 2 meseca posećuju jedan od pet tečajeva mornaričkog naoružanja (artiljerijski, torpedni, minski itd.). Posle toga se ukrcavaju, kao mornarički potporučnici, na ratne brodove gde tri meseca obavljaju dužnosti mornaričkih oficira. Posle 6 godina vojnopomorske službe postaju mornarički poručnici i tek tada se definitivno opredeljuju za jednu od pet mornaričkih oficirskih funkcija (rodova): operativnu, brodotehničku, oružnotehničku, mornaričke avijacije ili logistike.

Kandidati za rezervne mornaričke oficire, kao i za mornaričke oficire sa ograničenim trajanjem aktivne službe (najviše 12 godina) odlaze posle 3 meseca osnovne vojne obuke na tromesečni tehnološki tečaj, a potom na šestomesečni staž na brodu. Po završetku te obuke postaju mornarički kadeti i stupaju na šestomesečno školovanje u Vojnopomorsku školu u Mirviku. Kandidati za rezervne mornaričke oficire završavaju time svoj vojni rok i odlaze u građanstvo kao rezervni mornarički zastavnici. Kandidati za mornaričke oficire ograničenog trajanja aktivne službe, međutim, produžavaju školovanje još 6 meseci i proizvode se, zatim, u čin mornaričkog potporučnika.

Komandna akademija Bundesvera u Hamburgu daje odgovarajuća znanja za komandne i štabne dužnosti u komandama združenih sastava svakog vida Bundesvera posebno, kao i kombinovanih sastava dva, odnosno sva tri vida oružanih snaga.

Logistička škola Bundesvera u Hamburgu daje aktivnim oficirima i podoficirima specijalna znanja iz pozadinske službe (putem raznih tečajeva). Težište školovanja leži, međutim, na usavršavanju rezervnih kadrova za dužnosti u logističkim (pozadinskim) štabovima. Školi je prikomandovan logistički nastavno-opitni bataljon.

Škola za unutrašnje rukovođenje (moralno-političko vaspitanje) u Koblencu upoznaje starešine Bundesvera sa zadacima i metodima savremenog rukovođenja ljudima i moralno-političke orijentacije. To je ujedno mesto za razmenu iskustava, a i za istraživačke i naučne radove na tom polju. U tu svrhu školi je pridat i poseban naučnoistraživački štab. U školi se održavaju kursevi za komandante združenih jedinica, za oficire kandidate za generalštabne funkcije, za nastavnike, komandire četa i oficire S 1 (za personalnu službu) štabova bataljona, pukova i brigada. Održavaju se i zajednički tečajevi sa licima koja su na sličnim dužnostima u građanstvu. Načelno svaki oficir Bundesvera treba da prođe kroz jedan od tečajeva te škole.

Sanitetska škola Bundesvera u Minhenu zajednička je za sva tri vida oružanih snaga i u njoj se usavršavaju sanitetski oficiri, podoficiri i vojnici u svim onim oblastima za koje nije moguće organizovati nastavu u trupnim jedinicama i ustanovama. Popuna Bundesvera lekarima, stomatolozima, farmaceutima i veterinarima vrši se licima koja su diplomirala na fakultetima

u građanstvu, a imaju čin rezervnog potporučnika.

U vojnopolicijskoj školi u Sonthofenu obučava se ljudstvo za vojnu policiju koja je poseban rod oružja u okviru komandnih trupa. Popuna oficirima vrši se iz sva tri vida Bundesvera, ali je njihovo ostajanje u tom rodu oružja vremenski ograničeno. Oficiri se upućuju na dužnosti u jedinice vojne policije pošto prethodno izvrše odgovarajući tečaj u toj školi.

U Sportskoj školi Bundesvera u Sonthofenu usavršavaju se starešine sva tri vida oružanih snaga za nastavnike i pomoćnike nastavnika telesnog vaspitanja, kome se, u okviru vojne obuke, daje važno mesto.

Iz napred iznetih podataka vidi se da je Savezna Republika Nemačka u potpunosti izgradila sistem popune i usavršavanja starešinskog kadra koji je se oduvek smatrao stubom nemačke vojske, a donedavno i stubom nemačke države uopšte. Taj sistem se sprovodi na istim militarističkim osnovama i tradicijama kao u doba carske Nemačke, vajmarskog Rajhsvera, kao i Hitlerovog Vermahta, uz potrebno prilagođavanje savremenim uslovima. Sama ta činjenica zaslužuje svestranu pažnju i zahteva proučavanje (praćenje) svega toga jer novi mehanizam nagoveštava istu ratnu opasnost kakvu su predstavljale nemačke oružane snage i u prošlosti.

V. K.

BIBLIOGRAFIJA

LIKA U NOB 1941.

U IZDANJU BIBLIOTEKE »IZ RATNE PROŠLOSTI NAŠIH NARODA« VIZ JNA »VOJNO DELO«, BEOGRAD 1963. KNJIGA IMA 732 STRANE, A CENA JOJ JE 1.250 DINARA

Zbornik sećanja 57 učesnika sa 58 originalnih napisa. U ovoj knjizi, koja obuhvata veoma raznovrsne aktivnosti narodnooslobodilačkog pokreta (rad partijskih, omladinskih i drugih organizacija, preseke vojno-političke situacije u pojedinim srezovima, formiranje jedinica i njihova dejstva, rad štabova, najznačajnije borbe, likove boraca i dr.), autori svojim opisima i živopisnim stilom daju impresivnu sliku autentičnih događaja u Lici 1941. godine. U njoj je reljefno prikazan razvoj ustanka u svim njegovim fazama: od teranja golorukog naroda u šumske zbegove i na ustaške klanice do stvaranja organizovane revolucionarne vojske, koja već 1941. godine pod rukovodstvom KPJ oslobađa najveći deo ove pokrajine. Delo je obogaćeno sa 16 umetničkih priloga, više vinjeta, 8 faksimila, nekoliko dokumentarnih fotografija i skica i registrima imena ličnosti, vojnih jedinica i geografsko-topografskih naziva.

SRETA SAVIĆ

SREM U NOB

U IZDANJU BIBLIOTEKE »IZ RATNE PROŠLOSTI NAŠIH NARODA« VIZ JNA »VOJNO DELO«, BEOGRAD 1963. KNJIGA IMA 542 STRANE, CENA JOJ JE 1.200 DINARA

Knjiga daje iscrpan pregled razvoja narodnooslobodilačke borbe na teritoriji Srema od 1941. do 1945. godine, zahvatajući i dejstva sremskih jedinica u istočnoj Bosni, Slavoniji, Srbiji, Banatu i Bačkoj. U njoj su iznete i sve specifičnosti borbe koje su došle kao posledica geografskog položaja i topografskog sklopa Srema, odnosno nacionalnog sastava i ekonomske strukture njegovog stanovništva.

U delu je iznet rad Partije pod veoma teškim uslovima okupatorovog i fašističkog terora; formiranje prvih odreda i njihovo prerastanje u brigade i divizije. Pored dinamike borbe i opisa događaja, čitalac može jasno da sagleda privrženost stanovništva ovog područja narodnooslobodilačkoj borbi i njegove žrtve u toku fašističke okupacije.

Pisano na osnovu arhivske građe, objavljene literature i ličnih sećanja, delo predstavlja značajan prilog istoriografiji NOR-a, posebno u pogledu iskustava iz organizovanja ustanka i borbi pod specifičnim uslovima ovog područja. Obogaćeno je sa 11 skica, 36 dokumentarnih fotografija i registrima imena ličnosti, naziva mesta i vojnih jedinica.

PROBOJ ORGANIZOVANE ODBRANE

(RAD GRUPE AUTORA IZ VOJNE AKADEMIJE »M. V. FRUNZE«)

U IZDANJU »VOJNE BIBLIOTEKE — INOSTRANI PISCI« VIZ JNA »VOJNO DELO«, BEOGRAD 1963. 32. KNJIGA, STRANA 483, SA 41 SKICOM U POSEBNOJ SVESCI, CENA 1.000 DINARA.

Ova zbirka obuhvata 11 karakterističnih primera dejstava pojedinih pešadijskih divizija i korpusa, u sastavu viših jedinica Sovjetske armije, u uspešnim probojima organizovane odbrane u periodu od decembra 1941. do aprila 1945. Ovi su primeri uzeti iz značajnih operacija, kao što su staljingradska, belgorodsko-harkovska, sevastopoljska, berlinska i dr., koje su vođene u raznim vremenskim i zemljišnim uslovima. Oni prikazuju kako su se sticala iskustva i usavršavali metodi pripremanja i izvođenja proboja organizovanog fronta.

Zbirku su sastavili nastavnici, asistenti i slušaoci Vojne akademije »M. V. Frunze« na osnovu arhivskih dokumenata, a na kraju, kao prilozi uz članke, objavljene su originalne ratne zapovesti, planske tablice borbe i drugi dokumenti.

Način izlaganja primera je u izvesnoj meri šematizovan, ali to olakšava čitaocima da kritički proučavaju svaki posebno.

NAORUŽANJE KOPNE NE VOJSKE

(OD GRUPE OFICIRA JNA)

U IZDANJU »BIBLIOTEKE VOJNIH UDŽBENIKA I PRIRUČNIKA« VIZ JNA »VOJNO DELO«, BEOGRAD 1963. KNJIGA IMA 678 STRANA SA 728 SLIKA. CENA 1.000 DINARA.

U knjizi je na vrlo pregledan i popularan način obrađeno savremeno naoružanje pešadije, artiljerije, oklopnih jedinica, protivvazdušne odbrane, inženjerije, ABH-odbrane i jedinica veze. U knjizi se razmatra raznovrsno naoružanje svih savremenih armija u svetu — počev od puške i mitraljeza, pa do atomskih topova i najsavremenijih raketa; u njoj su prikazane najnovije vrste tenkova, oklopnih transportera, ABH-sredstava; zatim, inženjerijske mašine, elektronska sredstva veze itd. Pored toga, na vrlo pristupačan način iznete su i osnovne karakteristike i mogućnosti navedenog naoružanja i vojne opreme, kao i načini zaštite od njihovog dejstva. Lak i popularan stil i mnogobrojne ilustracije omogućavaju lako razumevanje materije.

Knjiga je namenjena aktivnom i rezervnom boračkom i starešinskom sastavu Armije, kao i pripadnicima Narodne milicije, Civilne zaštite i Predvojničke obuke. Isto tako, ova knjiga vrlo korisno može poslužiti raznim društvenim organizacijama, preduzećima itd., kao i svakom našem građaninu.